

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İK-YL-2005-0003

**AVRUPA'DA PARASAL BÜTÜNLEŞME,
SONRASINDAKİ EKONOMİK GELİŞMELER
VE TÜRKİYE**

HAZIRLAYAN : UMUT EVLİMOĞLU

DANIŞMAN : YRD.DOÇ.DR. FUNDA ÇONDUR

AYDIN, 2005

ÖZ

Dünyadaki ekonomik entegrasyonların en önemlilerinden olan Avrupa Birliği'nde, gerçekleştirilen ekonomik ve parasal birlik (tek para birimine geçiş) gerek Avrupa Birliği açısından gerekse de dünya ekonomisi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, Avrupa'nın ekonomik ve parasal birliği gerçekleştirmesi ile ilgili bilgiler verilerek, tek para birimine geçişin, Euro alanına ve Türkiye'ye etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

The economic and monetary union (transition to single currency) that has been realized in the European Union, one of the most important integration projects in the world, carries an enormous importance for both the European Union and the world economy. In this study, after some information about Europe's economic and monetary union is given the possible effects of the transition to single currency on the euro area and Turkey will be presented.

ANAHTAR SÖZCÜKLER / KEYWORDS

Avrupa Birliği	: European Union
Ekonomik ve Parasal Birlik	: Economic and Monetary Union
Euro Alanı	: Euro Area
Avrupa Para Birliği	: European Monetary Union

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	i
ANAHTAR SÖZCÜKLER / KEYWORDS	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
2. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI, YÖNTEM VE TEKNİKLERİ.....	4
3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....	5
3.1. EKONOMİK BÜTÜNLEŞME VE PARASAL BİRLİK.....	5
3.1.1. Bütünleşme Kavramı ve Farklı Bütünleşme Şekilleri.....	5
3.1.2. Ekonomik Bütünleşme Kavramı	7
3.1.3. Ekonomik Bütünleşme Şekilleri	8
3.1.3.1. Serbest Ticaret Alanı.....	10
3.1.3.2. Gümrük Birliği.....	11
3.1.3.3. Ortak Pazar.....	13
3.1.3.4. Ekonomik ve Parasal Birlik	14
3.1.3.5. Tam Politik Birlik ve Supranasyonalizm Kavramı	19
3.1.4. Ekonomik Bütünleşmeyi Kolaylaştıran Faktörler.....	21
3.1.5. Ülkelerin Ekonomik Bütünleşme Nedenleri	23
3.1.6. Parasal Birlik Kavramı ve Tarihteki Para Birlikleri.....	26
3.1.6.1. Parasal Birliğin Tanımı	27

3.1.6.2. Parasal Birliğin Aşamaları	28
3.1.6.3. Parasal Birliğin Fayda ve Maliyeti.....	33
3.1.6.4. Parasal Birlik Uygulamaları.....	39
3.1.6.5. Parasal Birliklerin Başarısızlık Nedenleri.....	43
3.1.7. Optimal Para Alanı Teorisi ve Ölçütleri	45
3.1.7.1. Üretim Faktörleri Hareketliliği Ölçütü.....	48
3.1.7.2. Ekonominin Açıklığı Ölçütü.....	49
3.1.7.3. Ürün Çeşitliliği Ölçütü.....	50
3.1.7.4. Finansal Bütünleşme Ölçütü	52
3.1.7.5. Enflasyon Oranı Benzerliği Ölçütü.....	52
3.2. AVRUPA’DA PARASAL BİRLİĞİN OLUŞUMU ve EURO	54
3.2.1. Avrupa Birliğinin Doğuşu ve Gelişimi	54
3.2.1.1. Avrupa Toplulukları.....	55
3.2.1.2. Avrupa Topluluğu’nun Genişleme Süreci	57
3.2.2. Avrupa’da Ekonomik ve Parasal Birlik Süreci	60
3.2.2.1. Roma Antlaşmasında Parasal Birlik İle İlgili Hükümler	61
3.2.2.2. Roma Antlaşmasından Sonrasındaki Gelişmeler	63
3.2.2.3. Barre Raporları.....	63
3.2.2.4. Werner Planı.....	64
3.2.2.5. Yılan ve Tüneldeki Yılan	66
3.2.3. Avrupa Para Sistemi.....	68
3.2.3.1. Kuruluşu ve Kuruluş Nedenleri	69
3.2.3.2. Amacı ve İşleyişi.....	70
3.2.3.3. Unsurları.....	71
3.2.3.4. Avrupa Para Sisteminin Değerlendirilmesi.....	75
3.2.4. Beyaz Kitap ve Tek Avrupa Senedi	76
3.2.5. Tek Pazar Hedefi ve Avrupa Tek Pazarı.....	78
3.2.6. Ekonomik ve Parasal Birliğin Oluşumu.....	83
3.2.6.1. Delors Raporu	83
3.2.6.2. Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması).....	85

3.2.6.3. Ekonomik ve Parasal Birliğin Aşamaları.....	89
3.2.6.3.1. Birinci Aşama.....	90
3.2.6.3.2. İkinci Aşama	90
3.2.6.3.3. Üçüncü Aşama	93
3.2.6.4. Döviz Kuru Mekanizması II (DKM2).....	94
3.2.6.5. İstikrar ve Büyüme Paktı.....	95
3.2.7. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Avrupa Merkez Bankası	97
3.2.7.1. Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin Organizasyonu.....	97
3.2.7.2. Avrupa Merkez Bankası.....	99
3.3. EURO'YA GEÇİŞ ve EPB'NİN EURO BÖLGESİNE ETKİLERİ.....	105
3.3.1. Euro Alanı, ABD ve Japonya'nın Karşılaştırılması	106
3.3.2. Uluslararası Para Birimi Olarak Euro	108
3.3.2.1. Yatırım ve Finansman Parası Olarak Euro.....	109
3.3.2.2. Rezerv Para Olarak Euro.....	110
3.3.2.3. Mübadele Parası Olarak Euro	112
3.3.2.4. Kur Belirleme Standardı Olarak Euro.....	113
3.3.3. Optimal Para Alanı Teorisi Kapsamında APB	115
3.3.3.1. Üretim Faktörleri Ölçütü Açısından APB.....	116
3.3.3.2. Ekonominin Açıklığı Ölçütü Açısından APB.....	117
3.3.3.3. Ürün Çeşitliliği Ölçütü Açısından APB	118
3.3.3.4. Finansal Entegrasyon Ölçütü Açısından APB	118
3.3.3.5. Enflasyon Oranı Benzerliği Ölçütü Açısından APB.....	119
3.3.4. Tek Paraya Geçişin Euro Alanına Etkileri	123
3.3.4.1. Kısa Vadeli Etkiler	124
3.3.4.2. Orta ve Uzun Vadede Ortaya Çıkacak Etkiler	125
3.3.4.2.1. Enflasyon Üzerindeki Etkileri.....	126
3.3.4.2.2. Yatırımlar Üzerindeki Etkileri	128
3.3.4.2.3. Faiz Oranları Üzerindeki Etkileri.....	130
3.3.4.2.4. İstikrarlı Büyüme Üzerindeki Etkileri.....	132
3.3.4.2.5. Bölgenin Rekabet Gücüne Etkileri.....	134

3.3.4.2.6. Ticaret Hacmi Üzerindeki Etkileri	136
3.3.4.2.7. İstihdam Üzerine Etkileri	138
3.4. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE	
ETKİLERİ	140
3.4.1. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri.....	140
3.4.1.1. Türkiye-AB İlişkisinin Dönemleri	141
3.4.1.2. Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu	143
3.4.1.3. Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklığının Organları	143
3.4.2. Türkiye-AB İlişkilerinde Gümrük Birliği'nin Tamamlanması ve Uygulanması	146
3.4.3. Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci ve Türkiye.....	148
3.4.3.1. Lüksemburg Zirvesi	148
3.4.3.2. Cardiff ve Viyana Zirveleri	149
3.4.3.3. Köln Zirvesi	150
3.4.3.4. Helsinki Zirvesi	150
3.4.3.5. Laeken Zirvesi.....	151
3.4.3.6. Brüksel Zirvesi.....	152
3.4.4. Avrupa Birliği'ne Aday Ülke Olarak Türkiye	153
3.4.5. Türkiye'nin Dış Ticareti ve Avrupa'nın Önemi.....	154
3.4.6. Euro'ya Geçiş Öncesinde ve Sonrasında Türkiye'deki Gelişmeler	156
3.4.7. Euro'ya Geçişin Türkiye'yi Etkileme Mekanizmaları.....	157
3.4.7.1. Reel Ekonomi Üzerindeki Etkileri	158
3.4.7.2. Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri	159
3.4.7.3. Dış Borçlar Üzerindeki Etkileri	160
3.4.7.4. Büyüme Üzerindeki Etkileri	163
3.4.7.5. Merkez Bankası Rezervleri Üzerindeki Etkileri	163
3.4.8. Maastricht Kriterleri Kapsamında Türkiye'nin Durumu	163
SONUÇ.....	166
ÖZET.....	171

SUMMARY	173
TEŞEKKÜR	175
KAYNAKÇA	176
ÖZGEÇMİŞ.....	186

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1. Ekonomik Bütünleşme Şekilleri.....	10
Çizelge 2. Ortak Para Kullanımı Sonucu Oluşan Fayda.....	36
Çizelge 3. Para Birlikleri.....	40
Çizelge 4. Bazı Parasal Birlikler ve Dağılma Nedenleri.....	45
Çizelge 5. Avrupa Topluluğunun Genişleme Süreci	59
Çizelge 6. Ekonomik ve Parasal Birlik Süreci.....	61
Çizelge 7. ECU'nün Yapısı ve ülke Paralarının Ağırlıkları	72
Çizelge 8. Avrupa Birliği Antlaşması'nda EPB'e İlişkin Kurallar ve Geçerli Olduğu Aşamalar	87
Çizelge 9. Ekonomik ve Parasal Birlik Aşamalarında Yapılanlar	89
Çizelge 10. Üye Ülkelerin EPB'nin Üçüncü Aşamasına Geçerken Maastricht Kriterlerine Uyumu	92
Çizelge 11. Ulusal Paraların Euro Dönüşüm Oranları.....	94
Çizelge 12. Para Arzı Tanımları	103
Çizelge 13. Makro Göstergeler İtibarıyla Euro Alanı, ABD ve Japonya'nın Karşılaştırılması (2003).....	107
Çizelge 14. Uluslararası Paraların Fonksiyonları	109
Çizelge 15. Euro'nun Dolaşımından Önce Dünyadaki Resmi Rezervlerin Bileşimi (%).....	110
Çizelge 16. Euro'ya Geçişten Sonra Dünyadaki Resmi Rezervlerin Bileşimi (%)..	111
Çizelge 17. Bölgesel İşgücü Hareketliliği	116
Çizelge 18. Euro Alanı Dışa Açıklık Derecesi (2004).....	118

Çizelge 19. APB ülkelerinin Yıllık ortalama Enflasyon Oranları (HICP) %	120
Çizelge 20. APB Adayı Ülkelerin Maastricht Kriterleri Karşısındaki Durumları (Ağustos 2004).....	122
Çizelge 21. Ülkelere Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon \$)	129
Çizelge 22. Euro Alanı Kısa Dönem Faiz Oranları	131
Çizelge 23. Euro Alanı Ülkelerindeki Uzun Dönem Faiz Oranları (%).....	131
Çizelge 24. Euro Alanı Büyüme Oranları (% Değişim)	132
Çizelge 25. Parasal Birliğin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri (%)	133
Çizelge 26. Euro Alanı Ülkelerinin Mal İhracatının Dağılımı 2003 Yılı (%)	136
Çizelge 27. Euro Alanı Ülkelerinin Mal İthalatının Dağılımı 2003 Yılı (%).....	137
Çizelge 28. Euro Alanı İşsizlik Oranları (%).....	139
Çizelge 29. 1993-2005 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı (%)	155
Çizelge 30. Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre Dış Ticareti (2003-2004 Ocak-Eylül)	159
Çizelge 31. Türkiye'nin Borç Stokunun Döviz Kompozisyonu (%).....	161
Çizelge 32. Türkiye'nin Tahvil Stoku (Milyon \$).....	162
Çizelge 33. Maastricht Kriterleri Karşısında Türkiye'nin Durumu.....	164

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi	98
Şekil 2. Euro/Dolar Paritesinin Gelişimi (Ocak 1999-Mayıs 2005).....	114

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AMB	: Avrupa Merkez Bankası
AMBS	: Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
APB	: Avrupa Para Birliği
APE	: Avrupa Para Enstitüsü
APIF	: Avrupa Parasal İşbirliği Fonu
APS	: Avrupa Para Sistemi
AT	: Avrupa Topluluğu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
DKM	: Döviz Kuru Mekanizması
DKM2	: Döviz Kuru Mekanizması 2
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
ECB	: European Central Bank - Avrupa Merkez Bankası -
ECOFİN	: Economic and Finance Ministers Council - Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi -
ECU	: European Currency Unit - Avrupa Para Birimi -
EFTA	: European Free Trade Association - Avrupa Serbest Ticaret Birliği -
EMU	: Economic and Monetary Union - Avrupa Para Birliği -
EPB	: Ekonomik ve Parasal Birlik
EURATOM	: The European Community For Atomic Energy - Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu -
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Bürosu
GATT	: The General Agreement on Tariffs And Trade - Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması -
GB	: Gümrük Birliği

GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HICP	: Harmonized Index of Consumer Prices - Euro Alanı Uyumlaştırılmış Tüketici Endeksi -
IMF	: International Monetary Fund - Uluslararası Para Fonu
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı
LAFTA	:Latin American Free Trade Association–Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği
MDAÜ	: Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri
MERCUSOR	: Latin Amerika Ortak Pazarı
NAFTA	: North American Free Trade Agreement - Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	: Organisation for Economic Co-Operation and Development - İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
OGT	: Ortak Gümrük Tarifeleri
O/N	: Over Night
OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries – Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
OPA	: Optimal Para Alanı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TARGET	: Trans-European Automated Real Time Gross Settlement Express Transfer -Gerçek Zamanlı Ödeme Sistemi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

1. GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan ve hızlı bir şekilde yayılan küreselleşme olgusunun, beraberinde getirdiği yoğun rekabetten korunabilmek, daha fazla ticaret hacmine sahip olmak ve dünya ile bütünleşme sürecini hızlandırabilmek amacıyla ülkeler, çeşitli ekonomik bütünleşme türlerini gerçekleştirme yoluna gitmişlerdir. Bütünleşme kavramı oldukça geniş bir anlamı ifade etmektedir. Tezde bu kavramın farklı anlamları arasından, uluslararası alanda gerçekleştirilen ve çeşitli ülkelerin bir araya gelerek bölgesel bir blok oluşturmaları ve birlik dışı ülkelere karşı ortak tutum takınmaları sonucunda oluşan uluslararası ekonomik bütünleşme kavramı üzerinde durulmuştur. Ülkeleri ekonomik bütünleşmelere iten birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenlerden en önemlisi, karşılıklı olarak artan avantajlardan yararlanmaktır. Ülkeler arasında amaçların uyumu, bütünleşmenin sağlıklı bir yapıda devam etmesinde hayati önem taşımaktadır. Bunun yanında, ekonomik bütünleşmeye giden ülkelerin ne gibi benzer özelliklere sahip olmaları gerektiği bir başka soruyu gündeme getirmektedir. Bu benzer özellikler; tarihsel, sosyal ve kültürel bağların bulunması, ekonomik gelişme düzeylerinin yakın olması, ekonomik sistemlerin benzerliği, politik ve askeri konularda yakınlık ve ticaretin kolay gerçekleşmesi için coğrafi yakınlık olarak sayılabilir. Ekonomik bütünleşmeler, bütünleşmenin derecesine göre siyasal bakımdan bağımsız olan ülkeleri, ekonomik yönden birbirine bağımlı hale getirir. Bu bağımlılık, bütünleşme derecesi ileri aşamalara ulaştıkça artar. Bunun en önemli nedeni birlik içinde kurulan ortak kurumların artmasıdır.

Ekonomik bütünleşmeler arasında Avrupa Birliği önemli bir yer tutmaktadır. Avrupa Birliği, çok büyük bir alanı kapsamayı, uluslararası ekonomik sistemde çok önemli bir yere sahip olması ve diğer ekonomik bütünleşme örneklerine göre daha ileri bir bütünleşme biçimini ifade etmesi açısından diğerlerinden farklı bir öneme sahiptir. Geçmişten beri Avrupa'da bir birlik oluşturulması yolunda pek çok fikir üretilmiştir. Bütün bu görüş ve plan bolluğuna karşın, Avrupa Birliği fikrinin hayata geçirilmesi ancak İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde olabilmıştır. Savaşın bitmesinden sonra, Avrupa Devletleri çeşitli nedenlerden dolayı (ekonomik, siyasi ve sosyal) birleşme yoluna gitmişler ve ilk somut adımları atmaya başlamışlardır. Altı

Avrupa  lkesi (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) arasında kurulan kömür  elik birliğiyle başlayan Avrupa Birliği süreci, diğer Avrupa  lkelerinin katılımıyla birlikte, daha da derinleştirilmiş, ekonomik ve sosyal anlaşmalarla da sağlam bir temele oturtulmuştur. Avrupa Ekonomik Birliği olan oluşum, sadece ekonomik amaçlarla başlamasına karşın, zamanla siyasallaşmış ve nihai hedef olarak politik birlik hedefi konulmuştur. Birlik, 1990'dan sonra hızlı bir genişleme sürecine girerek, bugün gelineen noktada 25 üyeli bir duruma ulaşmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Anlaşması'nın imzalanışından günümüze kadar 45 yılı aşkın bir süre geçmiş bulunmaktadır. Günümüzde Topluluğa baktığımızda, gerek ekonomik gerekse politik birliği sağlamada oldukça yol alındığını ve halen de yol almaya devam edildiğini görmekteyiz. Birliğin bugünkü noktaya gelebilmesi için ülkeler, hem ekonomik hem de politik alanda birçok düzenlemeler yapmışlardır. Bu süreçte ortaya çıkan bazı ekonomik ve siyasal gelişmeler sürecin uzamasına neden olmuştur.

Avrupa'da tek para birimine (Euro'ya) geçiş, gerek Avrupa Birliği açısından gerekse de dünya ekonomisi açısından büyük önem taşımaktadır.  ye  lkeler arasında kur farklarının ortadan kaldırılması, ekonomik ilişkilerin gelişmesine ivme kazandırılması, büyümenin ve istihdamın artırılması ve ekonomik istikrarın sağlanması Euro'ya geçiş kararının arkasındaki temel hedeflerdir. Euro'ya geçişle birlikte Avrupa Birliği, ekonomik ve parasal birliği tamamlamış ve bir sonraki aşamaya geçiş (siyasi birlik aşaması) için de umutlanmıştır. Dolayısı ile Euro, Avrupa Birliği için, ekonomik açıdan olduğu kadar siyasal açıdan da önem taşımaktadır. Nihai hedef olan siyasi birliğin gerçekleştirilmesi için, ekonomik ve parasal birliğin iyi işlemesi büyük önem taşımaktadır.

Bu çerçevede bu tez çalışmasının amacı; Avrupa'da ekonomik ve parasal birliğin gerçekleşmesinin etkilerinin, Euro alanı ve Türkiye açısından ortaya konması ve bu etkilerin özellikle hangi alanlarda ve ne şekilde ortaya çıkacağının belirlenmesidir.

Bu tez çalışmasında, "Avrupa'da parasal birliğe geçiş başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Ekonomik ve parasal birliğin, gerek Euro alanına gerekse de

Türkiye’ye olumlu etkileri orta ve uzun vadede artacaktır.” temel hipotezinden yola çıkılacaktır.

Çalışmada, tezin ana bölümünü oluşturan “Araştırma Bulguları ve Tartışma” bölümünün ilk alt bölümünde, ekonomik bütünleşme ve parasal birlik kavramları incelenerek, bu kavramların birbirleriyle olan etkileşimleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. İkinci alt bölümde, Avrupa Birliği’nin ekonomik ve parasal birliğe giden süreçte yaptığı, ekonomik ve kurumsal düzenlemeler ele alınarak, oluşturulan ekonomik ve parasal birliğin temeli ortaya konulmaya çalışılacaktır. Üçüncü alt bölümde, Avrupa Birliği’nde tek para birimine geçişin gerçekleşmesi sonrasında oluşan Euro alanının, ekonomik potansiyeli ortaya konarak, tek para biriminin bu alanda ortaya çıkaracağı etkiler incelenecektir. Dördüncü alt bölümde ise, Avrupa Birliği ile, yakın ekonomik ilişkiler içinde bulunan ve tam üyelik müzakerelerine başlayacak bir ülke konumunda olan Türkiye’nin, Avrupa’da oluşturulan ekonomik ve parasal birlikten nasıl etkileneceği konusu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1999 yılında kaydi anlamda 2002 yılında da fiili anlamda piyasaya çıkan Euro ile birlikte dünya finans sisteminde de köklü değişikliklerin olması beklenmektedir. Ekonomik ve parasal birlik içerisinde yer alan ülkelerle ticarete bulunan, yatırımlara ve borçlanmalara taraf olan üçüncü ülkeler açısından da meydana getireceği sonuçlarla Euro, dünya ekonomisinde yeni bir etki alanı yaratacaktır. Avrupa Birliği’nin gelecekteki konumunu belirlemede rol oynayacak, Uluslararası Para Sistemi’nde çok önemli değişikliklere yol açacaktır. Avrupa Birliği’nde 1992 yılında gerçekleştirilen tek pazarı tamamlayıcı niteliğiyle ve politik birliğe giden yolda atılan en önemli adımlardan birini oluşturmasıyla tek paraya geçiş, üzerinde durulması gereken konulardan birini teşkil etmektedir.

Euro’ya geçişin etkileri sadece Avrupa Birliği üyesi ülkelerde değil, bu ülkelerle yakın ticari ve mali ilişkiler içerisinde bulunan diğer ülkelerde de hissedilecektir. Özellikle, birlik üyesi ülkeler ile yakın ve yoğun ekonomik ve ticari ilişkiler içerisinde bulunan, Birlik ile Gümrük Birliği’ni (GB) gerçekleştirmiş, gelişen bir piyasa ekonomisine sahip ve Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerine başlayacak olan Türkiye de Euro’ya geçişten en fazla etkilenecek ülkelerin başında gelmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI, YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Çalışmada, Türkçe ve yabancı literatürde olmak üzere birçok kaynağa başvurulmuştur. Avrupa Birliği ve parasal birlik, güncel bir konu olduğundan tez çalışmasını yaparken kaynak sıkıntısı yaşanmamıştır. Konu araştırılırken Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası (AMB), Avrupa İstatistik Bürosu (EUROSTAT), Uluslararası Para Fonu (IMF), İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi uluslararası kuruluşların yayınlamış olduğu kitap ve istatistikler ile ilgili birimlerin internet sayfalarından yararlanılmıştır. Ayrıca, Türkçe olarak İktisadi Kalkınma Vakfı'nın, Hazine Müsteşarlığı'nın, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin konuyla ilgili yayınları, DTM, TCMB, DPT, TÜSİAD gibi kuruluşların araştırmaları konuya ışık tutmuştur. Doğal olarak Türk ve yabancı yazarların konuyla ilgili görüş ve düşünceleri çalışmanın seyrine yön vermiştir.

Tez çalışmasında bilimsel yöntemlerden bir tanesi olan tümdengelim (dedüksiyon) yöntemi kullanılmıştır. Burada amaç; düşünceden yola çıkıp doğru kurallara dayanarak kavramdan kavrama geçmek; yani sonuçlamadır. Önce kavram olarak ekonomik bütünleşme kavramı, bunun içinde parasal birliğin yeri ve parasal birliğin teorik yapısı ele alınmış, daha sonra Avrupa Birliği'nin parasal birliği gerçekleştirme sürecinde yaptıkları hakkında bilgiler verilmiş, parasal birliğe geçiş aşaması ve ortaya çıkanlar değerlendirilmiş ve son olarak parasal birliğin Euro alanına ve Türkiye'ye üzerine ekonomik etkileri araştırılmıştır. Yani, makro boyuttan mikro boyuta geçilerek konu açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada araştırma tekniklerinden literatür taraması, tarihsel neden-sonuç bağlantılarını kurabilmek amacıyla tarihsel analiz ve benzeri araştırma teknikleri benimsenmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Araştırma Bulguları ve Tartışma başlıklı bu bölümde sırasıyla; “Ekonomik Bütünleşme ve Parasal Birlik”, “Avrupa’da Parasal Birliğin Oluşumu ve Euro”, “Euro’ya Geçiş ve EPB’nin Euro Alanına Etkileri”, “Ekonomik ve Parasal Birliğin Türkiye Ekonomisine Etkileri” başlıklı alt bölümler yer almaktadır.

3.1. EKONOMİK BÜTÜNLEŞME VE PARASAL BİRLİK

Ekonomik bütünleşme kavramı oldukça geniş bir anlamı ifade etmektedir. İçinde farklı şekilleri barındırmaktadır. Ülkeler bir birlik oluştururlarken bu ekonomik bütünleşme aşamalarından kendilerine en uygun olanı seçerler.

3.1.1. Bütünleşme Kavramı ve Farklı Bütünleşme Şekilleri

Türkçe’de “birleşme”, “bütünleşme” ve “entegrasyon” kelimeleriyle karşılanabilen Latince kökenli “integration” kelimesinin günlük kullanımdaki anlamı parçaların bir bütün içinde toplanması, birleştirilmesidir.

Ekonomi literatüründe kullanılan ekonomik *entegrasyon kavramı* ise bu kadar açık bir anlama sahip değildir. Bazı yazarlar ekonomik entegrasyon kavramına; sosyal entegrasyonu da eklerler, bazıları ise bu başlık altında uluslararası işbirliğinin değişik şekillerini belirtirler. Bu tartışma bağımsız ulusal ekonomiler arasındaki ticaret ilişkilerinin var olmasının, entegrasyonun bir işareti olduğuna kadar uzanmaktadır (Balassa, 1982:1).

Bütünleşme (entegrasyon) kavramı ekonomik anlamda farklı bağlamlarda ve çeşitli durumlar için kullanılabilir. Bunun başlıca örnekleri şu şekildedir (Güran, 1999:2-3):

- Firmalararası Bütünleşmeler: Firmaların piyasada daha güçlü bir konuma kavuşabilmek amacıyla kartel, tröst gibi oluşumlar çerçevesinde anlaşmaları, bütünleşmeleridir,
- Ulusal Ekonomik Bütünleşme: Herhangi bir ülke ekonomisinin tüm bölge, sektör ve piyasalarıyla bir bütün oluşturmasıdır,

- Dünya Ekonomik Bütünleşmesi: Dünya ticaretinin serbestleştirilmesi başta olmak üzere, çeşitli amaçlara yönelik yapılan uluslararası ekonomik anlaşma ve örgütlenmeler yolu ile, global düzeyde sağlanan bütünleşmedir,

- Bir Ulusal Ekonominin Dünya Ekonomisi ile Bütünleşmesi: Bir ulusal ekonominin otarşik uygulamalar yerine, mevcut global uluslararası anlaşma ve örgütlenmelere katılması ve uyum sağlamasıdır,

- Uluslararası Ekonomik Bütünleşme: Farklı ülkelerin bir bölgesel ekonomik grup (blok) oluşturacak şekilde bütünleşmeleridir.

Uluslararası ekonomik bütünleşme, diğer bütünleşme şekilleriyle temelde aynı olmakla birlikte belirtilen üç özellik ile diğerlerinden ayrılır. Uluslararası ekonomik bütünleşme (Balkır ve Demirci, 1989:9):

- Uluslararası faktör hareketlerini içerir,
- Ticari politikanın dışında mali ve parasal politikaların da uyumlaştırılmasını gerekli görür,

- Bütünleşme olgusunu, kaynak dağılımı olgusunun üstünde görür.

Ekonomistler tarafından ekonomik bütünleşmelerle ilgili olarak üzerinde anlaşmaya varılan üç temel nokta şunlardır (Yıldız, 1999:89):

- Ekonomik bütünleşme temelde iş bölümüne dayanır,
- Bütünleşmenin ileriki aşamalarında malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımı öngörülmektedir,
- Ekonomik bütünleşme malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin kaynağı ve gideceği yere göre ayrıcalıklı olmamasını içerir.

Buna göre, entegrasyon kavramının anlamından entegrasyonun üç alanda uygulandığı söylenebilir: Ülke içinde bölgelerin ekonomik yönden bütünleşmesi anlamında *ulusal (iç) entegrasyon*, dünyanın belli bir bölgesindeki ülkelerin ekonomik yönden bütünleşmeleri anlamında *bölgesel entegrasyon* ve dünyadaki tüm ülkelerin uluslararası işbirliği yoluyla yaratılan serbest ticaret koşulları altında bütünleşmeleri anlamında *dünya entegrasyonudur*. Bununla birlikte, entegrasyon kavramının anlamından üç çeşit entegrasyon kavramına varabiliriz: Mal, hizmet, faktör (işgücü ve kapital) piyasalarının hangi ölçekte olursa olsun bütünleşerek tek ortak bir piyasanın yaratılması anlamında reel entegrasyon, döviz piyasalarının

bütünleşmesi anlamında parasal entegrasyon, para ve maliye politikalarının bütünleşmesi anlamında ise mali entegrasyondur (Yılmaz, 1985:16-17). İleriki bölümlerde, ekonomik bütünleşme ifadesi kullanıldığında “uluslararası ekonomik bütünleşme” kastedilmektedir. Bu iki kavram birbiriyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

3.1.2. Ekonomik Bütünleşme Kavramı

Ekonomik bütünleşme (ekonomik entegrasyon); uluslararası işbirliğinin nitelik ve yoğunluğuna göre; ekonomik birleşme, ekonomik bütünleşme ve ekonomik birlik kavramları ile açıklanabilmektedir. Ekonomik bütünleşme olgusu ile, Jakob Viner’in 1950 yılındaki “The Customs Union Issue” adlı makalesinden sonra, Avrupa Birliği’nin (AB) de etkisiyle ciddi bir şekilde ilgilenilmeye başlanılmıştır. Bu konu günümüzde, güncelliğini hâlâ korumaktadır. Ekonomik bütünleşme ile ilgili olarak literatürde farklı tanımlar bulunmaktadır.

Balassa’ya göre ekonomik bütünleşme hem bir süreç hem bir durum olarak tanımlanmaktadır. Balassa’a göre; bütünleşme bir süreç olarak, (dinamik kavram) değişik ulusal devletlere ait ekonomik birimler arasındaki ayrımcılığı kaldırmak için tasarlanan önlemlerin tümüdür; durum olarak ise; (statik kavram) değişik şekillerdeki ayrımcılığın olmadığı durumu ifade etmektedir (Balassa, 1973:1). Balassa’ın bu tanımlaması, ekonomik entegrasyonun nihai bir amaç mı yoksa bu amaca giden bir noktayı olduğunu tam belirtmemektedir. Bu belirsizlik durumu, tam veya kısmi entegrasyon arasında bir ayrım yapılarak aşılabilir.

Başka bir tanıma göre ekonomik entegrasyon; ulusal ekonomiler arasındaki derin ve istikrarlı iş bölümü ilişkilerinin gelişmesi sürecidir. Bu süreç, ülkelerdeki yönetici sınıfın çıkarlarına göre bilinçli olarak düzenlenen, aynı tip sosyo-ekonomik sisteme sahip olan ülkeler grubunun çatısı altında yeni uluslararası ekonomik yapıların oluşturulması sürecidir (Maksimova, 1976:33). Uluslararası ekonomik entegrasyonun fazla politize edilmiş bir süreç olduğu doğrudur. Ancak, bu tanım, değişik sosyo-ekonomik ve politik sistemlere sahip olan ülkeler arasındaki, işbirliği ve ayrıcalıklı anlaşmalar yoluyla yapılan entegrasyon olasılığını dışlamaktadır.

Uygulamada bu konu önemlidir. Çünkü AB ile, farklı ekonomik ve politik sisteme sahip olan gelişmekte olan ülkeler arasında entegrasyon anlaşmaları vardır.

Holzman'a göre ise ekonomik entegrasyon: iki bölge arasındaki benzer faktörlerin ve malların fiyatlarının eşitlendiği bir durumu ifade etmektedir (Holzman, 1976:59). Bu tanım, gerçekte iki bölgeyi tek bir bölge veya pazar yapmaktadır. Bu tanımda, ekonomik entegrasyon ile iki bölge arasındaki faktör, fiyat eşitliğinin sağlanması olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, iki bölge arasındaki faktörlerin, malların ve hizmetlerin dolaşımının önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Bu dolaşımı kolaylaştıracak kurumlar vardır.

El Agra, entegrasyonun aktif tanımını yaparken, iki veya daha fazla devletin ortak amaç ve politikalar izlemek üzere aralarında yaptıkları anlaşma ifadesini kullanmaktadır (El Agra, 1988:13). El Agra'ya göre ekonomik entegrasyona katılan ülkeler arasındaki bütün ticari engellerin, kendi aralarında kaldırılması ve gene kendi aralarında koordinasyon için gerekli belli kuralların oluşturulması gerekmektedir (El Agra, 1985:1).

Entegrasyona giden ekonomiler, aralarında birleşerek tek bir birim meydana getirdikleri için, entegrasyon içinde mal hareketleri, ulusal bir piyasa içinde olduğu gibi mobilizasyona sahip olmaktadır ve bu duruma bağlı olarak, entegrasyon içi ticaretin, diğer ekonomiler aleyhine dönmesine sebep olmaktadır. Bu durum, bir taraftan yeni ticaret yaratırken, diğer taraftan da ticaretin yön değiştirerek entegrasyon içine yönelmesine yol açmaktadır (Manisalı, 1971:113).

3.1.3. Ekonomik Bütünleşme Şekilleri

Ekonomik bütünleşme teorisi, bir grup ülkenin aralarındaki ticareti serbestleştirici politikalar izlemelerini konu edinmektedir. Ülkeler ekonomik bütünleşme akımlarına katılarak üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini ve toplumsal refah düzeylerini artırmayı amaçlarlar. Bu anlamda bütünleşmeler, ülkeleri ekonomik yönden birbirine daha bağımlı duruma getirmektedir. Sanayileşmiş ülkeler hızlı üretim artışına karşın, iç ulusal piyasalarının yetersizliği nedeniyle ekonomik birlikler oluşturarak piyasanın genişletilmesine yardımcı olurken, gelişmekte olan

lkeler i piyasalarını birleştirmek yoluyla sanayileşme hızlarını yükseltmeye çalışmaktadır (Uyar, 2000:105).

İki ya da daha çok ülkenin birbirleri ile ekonomik, mali, parasal ve sosyal bakımlardan anlaşmaları anlamına gelen ekonomik bütünleşme, bu ülkeler arasında bazı yakınlık alanlarını gerekli kılmaktadır. Bunlar: coğrafi yakınlık, ekonomik, siyasal ve askeri konularda yakın iş birliğı içinde olmak, ekonomik ve siyasal sistemlerin benzer olması, yakın tarihsel, sosyal ve kültürel bağların bulunması, benzer ve rakip ekonomik düzeyde bulunmaları ve diğeri bir dış ekonomik ve siyasal güce doğrudan bağlı bulunmaları olarak özetlenebilir. Bu özelliklerdeki ekonomilerin, ekonomik bütünleşme sürecinde bir aşamada kalmaları veya bir üst aşamaya geçmeleri, sağlayacakları avantajlarla doğrudan ilgilidir (Dedeoğlu, 1996:35).

El Agraa'ya göre ekonomik entegrasyonun derecesi tamamen oluşacak farklı yapıdaki bütünleşme şekillerine bağlıdır. Bütünleşme şekillerini de bütünleşme derecelerine göre beş grupta toplamaktadır (Karakaya, 2003:33):

1. Serbest Ticaret Alanı (Free Trade Area)
2. Gümrük Birliğı (Customs Union)
3. Ortak Pazar (Common Market)
4. Ekonomik ve Parasal Birlik (Economic and Monetary Union)
5. Tam Politik Birlik (Siyasal Birlik) (One Government)

Bu ayrım ülkeler arasında ayrı ayrı geçerli olabilen ekonomik bütünleşme biçimlerinden çok, bütünleşme sürecinin aşamalarını ortaya koymaktadır. Ekonomik bütünleşmenin bir i dinamiğı vardır. Birinci, ikinci ve beşinci aşamalar kalıcı bütünleşme biçimleri sayılabilir. Bunlar dışındaki her aşama, daha sonraki aşamaya zemin oluşurmaktadır. Her aşamada, ülkelerin ekonomik ve siyasal açıdan karşılıklı bağımlılığı artmakta, bağımsız bir para, maliye ve ekonomi politikaları izleme yetenekleri azalmaktadır (Tre, 1995:21-22).

Bu aşamaların dışında ekonomik işbirliğı anlaşmaları, aslında bir ekonomik birleşme şekli değildir. Bu anlaşmalar ile, uluslararası ticarete konan çeşitli engeller ortadan kaldırılarak, kontroller azaltılmak istenmektedir. Patent hakları, standardizasyon, dünya fikri mülkiyet hakları, uluslararası haberleşme ve ulaştırma

gibi teknik konularda, ülkeler arasında uygulanacak ilkeleri belirleyen “iş birliği antlaşmaları”nda uluslararası ticarete dolaylı etkileri olsa bile, ekonomik birleşme olarak düşünülemez. Bununla birlikte bu tür antlaşmalar daha ileri birleşme şekilleri için atılan bir ilk adım olarak ele alınabilir. Çünkü bu tür anlaşmalar uluslararası ticarete yapısal bir değişim yaratmaz. Ayrıca ülkeler arasında tek taraflı veya karşılıklı olarak, belli mallar üzerindeki gümrük vergilerini indirmeyi amaçlayan tercihli ticaret antlaşmaları da uluslararası ekonomik birleşme kapsamına girmez (Karluk, 1995:1).

Çizelge 1’de ekonomik bütünleşme aşamaları ve her aşamanın özellikleri yer almaktadır. Her aşamanın kendinden önceki aşamaya göre daha ileri düzeydeki bir bütünleşmeyi temsil ettiği, ortak yönlerin giderek artmasından da anlaşılmaktadır.

Çizelge 1. Ekonomik Bütünleşme Şekilleri

Entegrasyon Çeşitleri	Serbest Ticaret	Ortak Ticaret Politikası	Üretim Faktörlerinin Serbestliği	Ortak Para ve Maliye Politikası	Tek Hükümet
Serbest Ticaret Alanı	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Gümrük Birliği	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
Ortak Pazar	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır
Ekonomik ve Parasal Birlik	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır
Tam Politik Birlik	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

Kaynak: Ali el Agraa (1998) Aktaran Karakaya, Etem Ekonomik Entegrasyon Teorileri s. 33.

3.1.3.1. Serbest Ticaret Alanı

Serbest ticaret alanında amaç; üye ülkeler arasında, kendilerinin ürettiği mal ve hizmetlere ilişkin ticareti serbestleştirecek ortak bir pazar oluşturmaktır. Ticaret sınırlamaları yalnızca üye ülkelere üretilen mal ve hizmetlere karşı kaldırılmakta, üçüncü ülkelere ithal edilen bir malı, herhangi bir ülke diğerlerine ihraç etmek istediğinde, sınırlamalar geçerli olmaktadır. Üyelerin üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulama zorunlulukları bulunmamaktadır (Balkır ve Demirci, 1989:10-11).

Serbest ticaret alanlarının daha dar ve daha genişletilmiş türleri de bulunmaktadır. Rüçhanlı Bölge Antlaşmaları, serbest ticaret alanlarının daha dar bir türünü teşkil eder. Bu anlaşmalara taraf olanlar karşılıklı ticaretlerinde üçüncü ülkelere uyguladıklarından daha düşük gümrük vergisi uyguladılar. Başka bir ifade ile gümrüklerin tamamen ortadan kaldırılması değil karşılıklı olarak azaltılması söz konusudur. Ancak; günümüzde Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) prensipleri çerçevesinde yeni rüçhanlı bölgeler kurma olanağı kalmamıştır. Serbest ticaret alanlarının ileri aşamadaki bir türü olan tarife birlikleri, serbest ticaret alanının şartlarına ek olarak, üyeler arası ticaretin hacmine ve yönüne etki yapabilecek nitelikteki vergilerde uyumlaştırmaya gidilmesiyle ortaya çıkmaktadır (Gökdere, 1988:7-8).

Serbest ticaret alanlarına, en güzel örnek Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)'dır. Ayrıca, 1960 yılında kurulan Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği (LAFTA) ve İngiltere'nin öncülüğünde gerçekleştirilen Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) serbest ticaret alanına örnek olarak verilebilir.

3.1.3.2. Gümrük Birliği

Ülkelerin birbirlerinden gümrük almama esasına dayanan bölgesel bir birlik olan gümrük birliği, serbest ticaret alanındaki koşullara ek olarak, birliğe üye ülkelerin, serbest dış ticaret politikası izlemelerini sınırlandırmış olduğundan, daha ileri bir aşamayı ifade etmektedir. Üretim faktörlerinin hareket serbestisi yoktur, ancak; sanayi mallarında ortak gümrük tarifesinin uygulanması ve her türlü kısıtlamaların kaldırılması söz konusudur. Gümrük birliğinde, mal, kişi, hizmet ve sermaye dolaşım serbestisinden sadece birinin serbest dolaşımı geçerlidir. Sadece malların serbest dolaşımına izin verilmektedir (Dedeoğlu, 1996:36).

Gümrük birliğinde ülkeler, üçüncü ülkelere karşı uygulanılacak gümrük tarifesini saptama kararını uluslarüstü (supranasyonal) düzeye bırakmışlardır. Birliğin, en önemli ve tek kararı olan gümrük tarifesi düzeyinin nasıl saptanacağı, birliği oluşturan ülkelerin, korumacı politikaya mı yoksa serbest ticaret politikasına mı yakın olduğuna göre değişmektedir (Tekeli ve İlkin, 1993:19-20).

Gümrük birliğı, tarihte en çok görülen bütünleşme şeklidir. Bu çeşit ekonomik bütünleşmelere örnek olarak Türkiye-Avrupa Birliğı Gümrük Birliğı Antlaşması, Latin Amerika Ortak Pazarı (MERCUSOR) ve Karayip Birliğı gösterilebilir (Karakaya, 2003:32). AB her şeyden önce temelde bir gümrük birliğidir. Daha sonraki süreçte gümrük birliğı kavramı temel alınarak, gümrük birliğinden daha ileri bütünleşme biçimlerine geçilmiş, ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkiler derinleştirilmiş ve bugünlere gelinmiştir.

Gümrük birliğinin genel olarak, iki tür olumlu etkisinden söz edilebilir. Bunlardan birincisi; statik refah etkileri, ikincisi dinamik refah etkileridir. Statik etkilerini; “üretim etkileri”, “tüketim etkileri” ve “dış ticaret haddi etkileri” olmak üzere üçe ayırabiliriz. Dinamik refah etkileri ise (Güran, 2000:42-76):

- İçsel ve dışsal ekonomilerin artması,
- Rekabetin yoğunlaşması,
- Risk ve belirsizliklerin azalması,
- Teknolojik gelişme,
- Yatırımlardaki artıştır.

Gümrük birliğinin etkileri arasında yer alan ticaret yaratıcı etkisi; gümrük birliğine katılan bir ülkenin, birlik öncesinde gümrük vergilerinin yüksekliğı nedeniyle kendisinin ürettiğı bir malı, birlik sonrasında, kendisinden daha düşük maliyetle üreten birlik üyesi ülkelerden ithal etmesi ve böylece kaynak tahsisinin daha da etkinleşmesi olarak tanımlanabilir. Ticaret saptırıcı etki ise; gümrük birliğı öncesinde malın en ucuz üreticisinden yapılan ithalatın, birlik sonrasında birlik içi ticaretin serbestleşmesi ve dışa karşı korumanın sürmesi nedeniyle, daha avantajlı konuma gelen birlik üyesinden yapılması ve böylece kaynak tahsisindeki etkinliğın bozulması olarak tanımlanabilir (Güran, 2000:49).

Mal piyasalarında mevcut olan bütünleşmenin geliştirilerek faktör piyasalarına da yayılması, üçüncü bütünleşme aşaması olan “Ortak Pazarı” gündeme getirmektedir.

3.1.3.3. Ortak Pazar

Ortak pazar, gümrük birliğinin bütün unsurlarına ek olarak; emek, sermaye, girişimci gibi üretim faktörlerinin üye ülkeler arasındaki serbest dolaşımını engelleyen bütün unsurların ortadan kaldırılıp, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesinin uygulandığı bir bütünleşme şeklidir (Balkır ve Demirci, 1989:11).

Ortak pazar, her bir üye ülkenin iç pazarından oluşmuş, genişletilmiş bir iç pazardır. Bu iç pazarın temel ilkeleri; vergi harmonizasyonu ve ekonomi politikalarının harmonizasyonu olarak sıralanabilir. Bu ilkeler; üretim faktörleri hareketliliğini sağlayarak, sınır engellerinin kaldırılmasında yardımcı olur. Sınırların kaldırılması ise üç şekilde ele alınabilir. Bunlar; fiziksel, teknik ve mali sınırların kalkmasıdır (Dedeoğlu, 1996:38).

Ortak pazar aşamasında söz konusu engelleri (sınırları) kaldırıcı çeşitli önlemler yürürlüğe girmektedir. Bu tür önlemler arasında, ortak pazara üye ülkeler arasında her türlü sınır kontrollerinin kaldırılması, çalışma ve oturma izinleri ile ilgili çeşitli anlaşmaların yapılması, göçlerin denetimi ve sığınma talepleri konusundaki politikalarda uyumlaştırma sağlanması, vergilerin, özellikle dolaylı vergilerin uyumlaştırılması, mali hizmetlerin serbestleştirilmesi, ulaşım ve telekomünikasyon gibi kamusal hizmet alanlarının açılması, banka ve sigorta işlemlerinin uyumlaştırılması, para ile ilgili çeşitli işlemlerin serbestleştirilmesine yönelik önlemler yer almaktadır. Bu önlemlere ek olarak, yabancı üretim faktörlerinin ortak pazara girişini, ortak ilkelere bağlayan düzenlemeler de getirilir (Yıldız, 1999:97).

Ortak pazar içinde yer alan ülkedeki sermaye için, en uygun yatırım alanını bulmak serbest hale gelirken, emek faktörü de üye ülkeler arasında serbestçe dolaşarak, kendine uygun iş ve ücreti bulma olanağına sahip olmaktadır. Gerek mal ve hizmet piyasalarında, gerekse üretim faktörleri piyasalarında serbest dolaşımın sağlanması, ortak pazar içinde faktör fiyatlarının eşitlenmesini ve kaynakların etkin kullanımını sağlayacaktır (Uyar, 2000:110).

Daha geniş bir pazar için üretim yapma olanağı veren ortak pazarın, faydalarından yararlanılarak maliyetler düşecek, iş bölümü ve uzmanlaşma artacak, bunların sonucunda da verimlilik artışı sağlanacaktır.

Ortak pazarın sağlayacağı yararlar, yeni duruma uymak için gerekli süreler verildiği, sorunlara hep beraber çözümler bulunduğu, üreticiler arasındaki rekabetin yanlış yola saptırılmasıyla sonuçlanan eylemlere son verildiği ve parasal istikrarı, ekonomik büyümeyi, toplumsal ilerlemeyi gerçekleştirmek için ülkeler arasında bir işbirliği kurulduğu taktirde maksimize edilebilir (Deniau, 1974:45). Ortak pazarın en iyi örneği AB'dir.

3.1.3.4. Ekonomik ve Parasal Birlik

Ekonomik ve parasal birlik, ortak pazar ile ilgili tüm şartlara ek olarak mali, parasal, sınai ve diğer tüm ekonomi politikalarının tamamen uyumlaştırılmasını gerektirmektedir (Karakaya, 2003:32).

Ekonomik ve parasal birlik diğer bütünleşme şekillerine göre daha ileri düzeydeki bir bütünleşmeyi ifade etmektedir. İnsanların, malların, hizmetlerin serbestçe hareket etmesinin yanında tek bir para birimi ve tek bir para politikası uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB)'ye üye ülkeler özellikle ekonomik ve mali alanlarda birbirlerine yakınlaşmaya ve benzer yapıya sahip olmayı amaçlarlar. Bununla birlikte, ortak para ve maliye politikalarının da uygulanması söz konusudur.

Ekonomik ve parasal birlik, kendinden önceki aşamaları tamamlayan bir özelliğe sahiptir. Gümrük birliğinde malların serbest dolaşımı optimum kaynak dağılımını gerçekleştirebilir. Bu optimum dağılımın gerçekleşmesiyle beraber mal ve faktör fiyatları birlik içinde eşitlenmektedir. Ancak, bu durumun olabilmesi için, nakil masraflarının sıfır olması gibi bir sorun bulunmaktadır. Bu sorunu aşmak için, üretim faktörlerinin tümünün, birlik içinde serbest dolaşımının kabul edilmesi gerekmektedir. Bu durum ise, bir sonraki aşama olan ortak pazara götürmektedir. Ancak, ortak pazar yaratılması, ulusal ekonomi politikalarının çeşitli açılardan uyumlaştırılmasını gerektirir. Çünkü malların serbest dolaşımı döviz kuru politikalarında da bir uyumlaştırma gerektirmektedir. Gümrük vergileri kaldırıldıktan sonra diğer üye ülkelerle rekabet edemeyen bir ülke belirli üretim dallarını korumak için devalüasyona gidebilir. Amacı gümrük indirimlerinin etkisini parasının dış değerini düşürerek karşılamaktır. Bunun engellenmesi için döviz

kurlarının sabitleştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, ekonomik ve parasal birliğe gidilmesi söz konusudur (Gökdere, 1988:13).

Ekonomik Birlik

Ekonomik ve parasal birliği ayrı ayrı ele alacak olursak, aslında birbirinden pek de fazla kesin çizgilerle ayırlamadığını görürüz. Hatta, birbirlerini çeşitli yönlerden tamamlamaktadırlar.

Ekonomik birlik ile uygulanacak ortak politikalar sonucunda, üyeler arasında ekonomik, mali ve sosyal alanlardaki tüm farklılıklar giderilir. Böylece, birliği oluşturan ülkeler, adeta bir ülkenin çeşitli bölgeleri haline gelirler. Ekonomik bütünleşmenin bundan önceki aşamalarında, ticaret engelleri ortadan kaldırılırken, ekonomik birlik aşamasında ise, uluslar-üstü ekonomi politikaları üretilmektedir. Ekonomik birlikte; tek para, tek merkez bankası, ortak dış politika gibi tek olmayı gerektiren unsurlar yer almaktadır. Bu bütünleşme şeklinde, ülkeler ekonomik sosyal ve mali politikalarını birleştirmeye giderek, bir uluslararası ya da uluslar-üstü (supranasyonal) otorite oluştururlar (Dedeoğlu, 1996:40). Serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği ve ortak pazar esas olarak üyeleri arasında dış ticarete konan engelleri ortadan kaldırmayı hedeflerken, ekonomik birlik ise, uluslarüstü ekonomi politikalarının birlikte ele alındığı ve her üye ülkede aynen uygulanan bir ekonomik birleşmedir (Karluk, 1995:331).

Bu aşamada, ulusal politikaların uyumlaştırılması gerekmektedir. Bu politikaların bir kısmı; birliğe giren ülkelerin yapısal sorunlarını çözecek, bir kısmı makroekonomik politikaların uyumlaştırılmasını sağlayacak, diğer bir kısmı bütün birlik üyeleri tarafından ele alınması ve uygulanması gereken durumlarla ilgili olacaktır (Yıldız, 1999:98).

Hangi alanlarda politika uyumuna ve yeniden dağıtım uygulamalarına gidileceği sorusuna açıklık getirilmesi gerekmektedir. İlk olarak, üye ülkelerin ellerinde bulunan standartlardan vergilemeye, çeşitli teşviklere kadar uzanan, serbestleşmeyi engelleyen politika araçlarının uyumlaştırılması sağlanmalıdır. İkincisi; çevre sorunları gibi etkileri ulusal düzeyde kalmayan, uluslararası düzeyde politikaların izlenmesini gerektiren alanlardan oluşmaktadır. Üçüncüsü, tek bir ülkenin kendi ekonomik gücüyle çözümleyemeyeceği, uluslararası kaynakların

harekete geçirilmesini zorunlu kılan girişimlerdir. Dördüncüsü, topluluk içinde rekabetçi yapıları ortadan kaldıran tekelleşme eğilimlerine ve eşitsiz büyüme süreçlerine karşı önlemlerin yer aldığı politikalar. Beşincisi ise bölgesel politikalarda olduğu gibi eşitsiz büyümenin sonuçlarını hafifletmeye çalışan yeniden dağıtım mekanizmalarının oluşturulmasıdır (Yıldız, 1999:99).

Ekonomik birlikte iş gücü ve sermayenin serbest dolaşımı, para ve istihdam politikalarında uyumlaştırmayı zorunlu hale getirecektir. Örnek olarak; birlik üyesi ülkelerden birinin aşırı yatırım harcamalarından kaynaklanan enflasyonu önlemek için faiz hadlerini yükselttiğini düşünürsek, sermayenin birlik içinde serbest dolaşması nedeniyle yatırımcılar, diğer üye ülke sermaye piyasalarından düşük faizle borç alabilecek ve bu durum ülkenin uyguladığı faiz politikasının boşa gitmesine yol açacaktır (Gökdere, 1988:14). Dolayısıyla, üretim faktörlerinin serbestçe dolaşabildiği ekonomik birliklerde ekonomik, sosyal ve mali alanlarda yapılacak düzenlemelerin birlikte düşünülmesi gereklidir. Bir alanda yapılacak bir düzenlemenin, diğer başka alanlardaki yansımaları da beraber düşünülmelidir. Ayrıca, ülkeleri bir blok halinde ele alarak bir ülkedeki aksaklıkların birliğin diğer ülkelerine de zarar verebileceği de göz önünde tutulmalı bu yüzden ülkeler ekonomik, mali ve sosyal bakımdan bir bütün olarak ele alınmalıdır. Ayrıca, eğitim ve araştırma gibi kamusal faaliyetlerde iş birliği yapılması, ortak tesisler kurulması, kamu gelirlerinin, döviz gelirlerinin tek bir fonda toplanması kalkınma planlarının uyumlaştırılması; hatta tek bir bölgesel kalkınma planı yapılması daha verimli olacaktır. Bu şekilde ileri derecelere varan birlik, üçüncü ülkelere karşı hem tek bir blok olarak görülecek hem de tek bir blok gibi davranacaktır (Gökdere, 1988:14).

Parasal Birlik

Parasal birlik; parite etrafında izin verilebilen dalgalanmalara sahip en dar kuşak ile döviz kurunu sabitleştirmektir. Sabit döviz kurları, hükümetlerin bağımsız olarak fiyatları, dışarıda olduğundan daha istikrarlı tutmak, iç faaliyetlerdeki dalgalanmaları önlemek, ekonomik gelişmeyi hızlandırmak, tam istihdamı sağlamak gibi amaçlara ulaşmak için çeşitli parasal politikaları izlemedikleri sürece olanaklıdır (Yılmaz, 1985:42-43). Diğer bir ifade ile, hükümetler parasal konulardaki yetkilerini uluslar-üstü bir kuruma devrederler. Bu kurum, birlik için genel amaçlar belirleyerek,

bu amaçlara ulaşmada kullanılacak parasal enstrümanları seçer. Parasal entegrasyonda paritelerin değiştirilemeyecek şekilde kalıcı bir sabitliği olabileceği gibi, ortak bir para birimi kullanılması da söz konusu olabilir. Ayrıca, para politikalarını yönetip yönlendirecek tek bir merkez bankası uygulamasına geçilmelidir.

Genel olarak parasal birliğin iki temel özelliği vardır. Bunlar (Robson, 1987:37);

1. Birlik içerisinde döviz kurları sürekli olarak birbirlerine sabitlemeli, dış döviz kurlarına karşı dalgalanmaya bırakılmalıdır,

2. Birlik içerisindeki sermaye hareketleri üzerindeki bütün döviz kontrolleri kaldırılmalı, tam konvertibilite olmalıdır. Çünkü ticarete ilişkin işlemler açısından konvertibilite, gümrük birliğinin etkin çalışması için vazgeçilmez bir unsurdur. Sermaye hareketleri açısından konvertibilite ise, ortak pazarın bir unsuru olan sermaye piyasalarının bütünleşmesinin temel unsurudur.

Parasal birliğe geçildikten sonra, para politikalarının standart araçlarının kullanımı topluluğa verilmeli ve sadece topluluğun para otoritesi tarafından uygulanmalıdır. Bu alanda üye devletlere hiçbir özerklik verilmemelidir. Eğer, üye ülkelerin kurları sabitlenmişse, diğer paralarla olan döviz kuru politikası ve birliğin tümünün dünyanın geri kalanıyla olan ödemeler dengesi de topluluğun sorumluluğundadır. Çünkü, böyle bir sistemde tek bir üye devletin hem kendi paritelerini hem de birlik dışındaki ülkelerle olan ödemeler dengesini kontrol etmesi zor olabilir. Bu nedenle, para otoritesi döviz rezervleri fonunu da kontrol etmelidir. Parasal birlik kavramı izleyen bölümlerde daha geniş bir şekilde ele alınacaktır.

Ekonomik Birliği Bütünleyen Aşamada Parasal Birlik

Ekonomik birlik aşamasına ulaşmış bir bütünleşmede, bu aşamanın daha iyi işleyebilmesi için parasal alanda da bir birliğe gidilmesi şarttır. Ekonomik birlikte, mallar ve üretim faktörleri serbestçe dolaşmakla birlikte, birlik içinde verimliliğin yükseltilmesi, fiyat karşılaştırmalarının kolayca yapılabilmesi, parasal bütünleşmeye gidilmesi ile mümkün olacaktır. Eğer para piyasalarında bir bütünleşme sağlanamazsa, makro-ekonomik politikalarda ve sermaye piyasalarının bütünleştirilmesinde de sorunlar ortaya çıkacaktır.

Ekonomik bütünleşmenin derinleştirilmesi, bir yandan siyasal bütünleşme ile ilişkili iken, diğer taraftan da parasal bütünleşme ile ilişkilidir. Ekonomik bütünleşmenin tutarlı olabilmesi için, ekonomik ve parasal unsurlar arasında uygun bir denge sağlanması gerekmektedir. Çünkü, ekonomik ve parasal gelişmelerle, politikalar arasında karşılıklı etkileşim söz konusudur. Ülkeler arasında mal ve faktör hareketlerine konulan bütün sınırlamaların kalkmış olması, reel anlamda ekonomik bütünleşmenin gerçekleşmesi için yeterli olabilir. Ancak, tam bir bütünleşme için yeterli değildir. Para piyasalarını kontrol etmek mümkün olmuyorsa ve istikrarsız bir ortam söz konusuysa, reel anlamda bütünleşmeye gitmek çözüm getirmeyecektir. Çünkü, bütünleşmelerin amacı, sadece mal ve faktör piyasalarının kaynaşmasını ve istikrarını değil, aynı zamanda para ve finans piyasalarının büyümeyi engellemeyecek ve hatta teşvik edecek şekilde uyumlaştırılmasını sağlamaktadır (Yıldız, 1999:102-103).

Ekonomik birlik ve parasal birlik, birbirine paralel bir şekilde ve birbirlerini tamamlayarak gelişirler. Özellikle, birliğin ileride göstereceği ekonomik performans üzerinde bu iki yapının gelişmesi büyük önem taşımaktadır. Parasal birliğin gelişmesi, ekonomik birliğin olumlu etkilerinden daha fazla yararlanılmasını sağlar. Ekonomik bütünleşmenin derecesi arttıkça faiz oranları, kredi ve enflasyon gibi konularda ortak para politikası uygulanması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Ortak para politikasının uygulanabilmesini kolaylaştıracak unsur ise, ortak para veya tek paraya geçilmesidir.

Parasal birliğin, ekonomik birliği tamamlamasının önemi şu şekilde sıralanabilir (Dedeoğlu, 1996:41-42):

1. Parasal birlik kurma, fiyat istikrarı için ortak taahhütte bulunma anlamına gelir. Para politikalarının birleştirilmesi ise, enflasyon oranı açısından üye ülkeler arasındaki önemli farklılıkları ortadan kaldırır. Parasal istikrar da, çeşitli döviz kuru rejimleri ile elde edilebilir ki, bu da ancak ortak bir merkez bankası ile düzenlenebilir,

2. Döviz kuru belirsizlikleri, değişim maliyetleri, faiz oranı farklılıkları ekonomik etkinlik ve büyümeyi olumsuz etkiler. Parasal birliğe gidilmesiyle birlikte, bunlar üzerindeki kontrol artacaktır,

3. Ekonominin temel sorunlarından biri olan kamu açıklarının, ulusal merkez bankası kaynaklarıyla veya hazinenin mali piyasalara borçlanması yöntemleri ile kapatılmaya çalışılması genelde sonuç vermemektedir. Parasal birlikteki, ortak bütçe disiplini, bu sorunun çözümünde etkili olabilmektedir,

4. İstihdam, bölgesel denge ve uluslararası para sistemi gibi diğer ekonomik konularda karşılaşılan, örneğin Dolar belirleyiciliği gibi sorunlar, sadece ekonomik birlik ile çözülemeyen sorunlardır.

Farklı paraların karşılıklı konvertibilitesini (interkonvertibilite) sağlamak yoluyla, yabancı ödemeleri veya ulusal paralar yerine geçen uluslararası bir parayı oluşturma yoluyla dış ödemeleri kolaylaştıran bir sistem, ekonomik birliğin tamamlayıcı bir parçasıdır (Yılmaz, 1985:46).

3.1.3.5. Tam Politik Birlik ve Supranasyonalizm Kavramı

Bütünleşme hareketlerinin çoğunun temel amacı olmasa bile, ilerleyen aşamalarda, birbirlerine ekonomik açıdan giderek yaklaşan ülkeler, çeşitli ortak kurumlar da oluşturduktan sonra, son aşamada politik bir birliğe ihtiyaç duyarlar. Politik birlik, siyasal birlik veya siyasi birlik olarak da adlandırılabilir.

Bu birlik yapılarında, üye ülkelerin tüm siyasi ve iktisadi politikalarının federal bir yapıda bütünleştirilmesi ve tüm üye ülkelerin politikalarının merkezi bir çatı altında yönetilmesi söz konusudur (Karakaya, 2003:32). Siyasi bütünleşmenin sağlanmasında bütünleşmeye giden ülkelerin ortak tarihi geçmişlerinin bulunması ve aynı coğrafya içinde bulunmaları önem taşımaktadır. Tam politik birlikle beraber ülkeler, siyasal alanda büyük yakınlık içine girerler. Alman gümrük birliğinin sağlanmasıyla, bunun dönüşebildiği siyasi bütünlük ve birleşik Almanya'nın doğması bu konudaki önemli bir örnektir.

Bazı bütünleşme türlerinde birleşen devletler, bağımsızlıklarını koruyarak bir iş birliği oluşturdukları halde, bazı devletler de aralarında yeni tek bir birim kurarak, temel bazı yetki ve sorumluluklarını yeni birime devrederler. Bu durum, bütünleşme sürecinde politik birlik aşamasını ifade eder ve supranasyonalizm kavramıyla açıklanabilir.

İyi bir iktisadi bütünlüğün sağlanmasından sonra, bu birliğin gelecekte de iyi işleyebilmesi için politik birliğe ihtiyaç duyulur. Politik birlik birçok anlamda aşamalı bir süreçtir. Bu süreç ülkeler arasındaki uyumun sağlanabilmesine bağlıdır. Her ülkenin sürdürmüş olduğu farklı politikalar bulunmaktadır. Bu politikaların uyumlaştırılarak, bir birlik politikası haline dönüştürülmesi, uluslar-üstü (supranasyonal) kurumların iyi çalışmasına bağlıdır.

Yetki devri sadece bir alanda olabileceği gibi bütün alanlarda da olabilir. Yetki devri, devletlerin ulusal egemenliğini sarsmakla birlikte, bu durumun, tarafların tümü için söz konusu olması ve tarafsız bir yüksek otoritenin her ulusun çıkarını aynı oranda koruması gibi nedenlerle supranasyonal kurumların, devletlerin yararına olduğu söylenebilir. Özellikle, politik birlik aşamasına gelindiğinde uluslar-üstü kurumların kurulması bu aşamanın daha kolay gerçekleşmesini sağlar. Bu kurumlar, birliğin genel hedeflerine uygun olarak politikalarını belirler ve uygulamaya geçirirler. Uluslar-üstü kurumlarda, ulusal bürokrasilerden organizasyon kadrolarına atanan tarafsız bürokratlar ve personel, merkezi otorite adına birlikte çalışırlar. Ayrıca, her üyenin ulusal parlamentosunun üyeleri arasından bazı parlamenterler seçilir ve başlı başına meclis oluşturarak bir yasama organı şeklinde örgütlenirler. Bununla birlikte, anlaşmazlıkları çözmek için daimi bir yüksek mahkeme oluşturulur. Bu mahkeme üyeleri, supranasyonal yapının mevzuatı ve ilgili anlaşmalar doğrultusunda anlaşmazlıkları çözmeye çalışır (Yılmaz, 2000:388). Avrupa entegrasyonu içindeki supranasyonal kurumlara iyi bir örnek olarak Avrupa Birliği Merkez Bankası verilebilir.

Politik birliğin daha kolay sağlanabilmesi için birlik üyesi ülkeler arasında bazı elverişli koşulların bulunması gerekmektedir. Bu koşullar şu şekilde sıralanabilir (www.turkab.net):

- Ortak siyasi ve hukuksal değerler ile uygulamaların varlığı,
- Kültürel göreceli homojenite,
- İşbirliğinin basit bir düzeyden başlatılması,
- İleriye yönelik ortak bir amaç yoğunluğu,
- Ekonomik parasal birlik koşullarını düzenleyen ortak yapılar ve ortaklığı harekete geçirici mekanizmalar,

- Gelişen işbirliği sürecinin çoğunluk yararına olduğuna, ortaklıktan sağlanan yararların eşit, karşılıklı sorumluluklarıyla orantılı olduğuna inanılması,
- Karşılıklı olarak tüm faaliyet, olgu ve olaylardan haberdar olunmasını sağlayacak mekanizmaların varlığı,
- Uluslararası ortamda ciddi ekonomik ve siyasal krizlerin bulunmaması,
- Ülke halklarının bu birliğe inanması ve desteklenmesi en önemli unsurdur.

3.1.4. Ekonomik Bütünleşmeyi Kolaylaştıran Faktörler

Ülkeler birlikte olmanın verdiği avantajdan yararlanmak için, kendi aralarında çeşitli ekonomik bütünleşmelere giderler. Özellikle, burada amaç ülke olarak ekonomik yarar sağlamaktır. Ancak, bu bütünleşmelerin gerçekleşmesi için gerekli koşullar vardır. Bu koşullar, ülkelerin daha kolay bütünleşmesinde rol oynarlar. Bir grup ülke kendi aralarında bütünleşmeye gitmek istiyorsa, bu bütünleşmeyi kolaylaştırıcı bazı koşulların varlığı önemlidir. Bu koşullar arasında, coğrafi yakınlık, ekonomik gelişme düzeylerinin yakın olması, ekonomik sistemlerin benzerliği, politik ve askeri konulardaki yakınlık ve tarihi, kültürel, dini bağların bulunması yer almaktadır.

1. Coğrafi Yakınlık : Ülkelerin uluslararası ekonomik bütünleşmelerinde, en temel faktör coğrafi yakınlığın varlığıdır. Tarihteki örneklerle bakıldığında, ekonomik birliklerin hemen hepsinin coğrafi bir nitelik taşıdıkları görülür. Küreselleşen dünyada sınırların hızla ortadan kalkması, taşımacılık ve iletişimin kolaylaşmasına rağmen; mal alış verişinde ulaştırmanın zaman alması ve ulaştırma masraflarının varlığı, coğrafi yakınlığın önemini ortaya çıkarır. Coğrafi olarak aynı bölge içinde yer alınması, üretim faktörlerinin dolaşımını kolaylaştırmaktadır. Buna bağlı olarak, emek, mal ve hizmet dolaşımı hızlanmaktadır.

2. Ekonomik Gelişme Düzeylerinin Yakın Olması : Uluslararası ekonomik bütünleşmelerin çoğunda bütünleşmeye giden ülkeler arasında ekonomik gelişme düzeyi bakımından büyük farklar yoktur. Genelde bu ülkeler ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından birbirine yakın ülkelerdir. Gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler kendi aralarında bütünleşmeye gitmişlerdir. Uluslararası ekonomik bütünleşmelerin benzer gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler arasında ortaya çıkmasını

destekleyen teorik bir açıklama İsveçli iktisatçı Gunnar Myrdal tarafından geliştirilmiştir. “Kutuplaşma teorisi” olarak bilinen bu görüşe göre, farklı gelişme düzeyindeki ülkelerin ekonomik bütünleşmeye gitmelerinin ve bu çerçevede aralarındaki mal ve faktör hareketlerini serbestleştirmelerinin, gelişme düzeyi daha düşük ülkeler aleyhine sonuçlar doğurabileceği ön görülmektedir (Güran, 2000:11).

Ekonomik gelişme düzeyleri farklı olmakla birlikte bir bütünleşmeye gidiliyorsa grup içinde gelişmekte olan ülkeye çeşitli fonlardan kaynak aktarılmasını gerektirir. Ancak, grup içindeki kaynakların gelişmiş olan ülke lehine dağıtılması hem ek bir maliyet getirecek hem de uyumu bozacaktır. Diğer ülkelerin bu duruma karşı çıkmaları sonucunda ise, birlik başarısızlığa uğrayabilecektir. Bu nedenle, gruba yeni katılacak ülkelere bazı ekonomik şartlar getirilerek ülkenin bu şartları gerçekleştirmesi beklenmelidir. Üye ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerinin bu şekilde birbirine yakınlaştırılması sağlanabilir.

3. Ekonomik Sistemlerin Benzerliği: Ülkelerin uyguladıkları ekonomik sistemler; ülkelerin piyasa yapıları, sermaye yapıları ve üretim sistemleri hakkında bilgi verir. Ekonomik bütünleşmeye giden ülkelerin aynı ekonomik sistemi uygulamaları önemli bir unsurdur. Böylece, ülkeler arasında ekonomik uyumun gerçekleştirilmesi kolaylaşır. Kapitalist sistem ve serbest piyasa ekonomisini seçen ülkeler arasında, rekabetten kaynaklanan dinamik yapı sayesinde, üretim faktörlerinin dolaşımı ve piyasaların bütünleşmesi daha çabuk olur.

Diğer taraftan, sosyalist sistemi seçen ve merkezi planlamayı esas alan ülkeler arasındaki bütünleşme de daha kolay olacaktır. Ekonomik yapıların birbirine yakın ve uyumlu olması önemli bir unsurdur. Farklı ekonomik sisteme sahip ülkeler arasında bir çok farklı unsurun uyumlaştırılması gerekeceğinden bütünleşme süreci çok uzun zaman alacaktır.

4. Politik ve Askeri Konularda Yakınlık: Ekonomik bütünleşme aşamalarında ilerlerken, sadece ekonomik konulardaki yakınlığın yeterli olmadığı bunun yanında politik ve askeri konularda da ortak bazı tavır belirleme gereksinimi doğabilir. Politik ve askeri konularda da ortak politikaların ve çıkar birliğinin bulunması, birliğin geleceği açısından önemlidir. Gerek politik gerekse savunma alanında ortak hareket edilerek birliğin yapısı kuvvetlendirilebilir.

5. Tarihi Kültürel ve Dini Bağların Bulunması : Bu özellik her zaman açıkça ortaya konulmasa da uluslararası ekonomik bütünleşmelerin oluşumunda ve bunlara dahil edilecek yeni üyelerin seçiminde etkili olabilmektedir. Örneğin, AB Hristiyan ülkelerden oluşmakta ve Türkiye'nin bir örgüte üyelik başvurusunun ret edilmesinde ve üyelik perspektifi açısından diğer aday ülkelerin gerisine düşmesinde kültürel ve dini faktörlerin bulunduğu söylenebilir (Güran, 2000:12).

Tarihi, kültürel ve dini bağların bulunması ülkelerin ileride siyasal, politik ve askeri açılardan ortak politikalarda birleşmesini kolaylaştıracaktır. Ayrıca, aynı dili konuşmak ve benzer kültürlere sahip olmak emek faktörünün dolaşımında da kolaylık sağlayacaktır.

3.1.5. Ülkelerin Ekonomik Bütünleşme Nedenleri

Ülkeler olumlu ekonomik etkilerini düşünerek, bütünleşmeleri kalkınmada araç olarak görmektedirler. Toplum refahının artırılması ve daha yüksek bir büyüme hızının sağlanması, kaynakların etkin kullanımı, belli mallarda ihtisaslaşma, iş bölümü ve üretim ölçeğinin artırılması gibi amaçlarla, ülkeler yeni bir organizasyon arayışı içine girerek, ekonomik bütünleşmelere gitmektedirler. Ayrıca, birlik dışında kalan ülkelere karşı görece güç elde etme çabaları da vardır. Ülkeleri ekonomik bütünleşmeye iten nedenler şu şekilde sıralanabilir:

a) Genişlemiş Piyasa : Bir bütünleşme olmadan önce, kendi iç pazarları için üretim yapan ülkeler, bütünleşmeyle beraber daha geniş bir pazara üretim yapabilme şansına sahip olurlar. Büyük bir piyasaya üretim yapabilmek önemlidir. Çünkü, bu şekilde atıl durumda bulunan kaynaklar ekonomiye katılabilir ve kapasite kullanım oranları artırılabilir. Büyük bir piyasanın oluşması halinde; ham madde, emek, sermaye gibi üretim faktörlerinin arzı da artacaktır. Bu durum, yeni endüstrilerin açılmasına ve var olan endüstrilerin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Büyük piyasaya üretim yapmanın, küçük piyasaya üretim yapmaya göre avantajları bulunmaktadır. Bunlar (Manisalı, 1971:88-89):

1. Büyük piyasa, faktör arzı bakımından daha avantajlıdır,
2. Büyük piyasa, endüstrilerde optimum ölçeğin gerçekleşmesi bakımından daha avantajlıdır,

3. Piyasa talebi yönünden büyük piyasa, daha büyük bir talep potansiyeline sahip olduğu için yeni endüstrilerin kurulması açısından avantajlara sahiptir,

4. İleri üretim tekniklerinin uygulanması bakımından büyük piyasanın avantajı vardır,

5. Doğal kaynakların ortak kullanımı bakımından büyük piyasa avantajlıdır,

6. Küçük piyasada, ihraç endüstrileri için söz konusu olan belirsizlik büyük piyasada azalmaktadır,

Büyük piyasada ham madde, iş gücü ve sermaye bulma sıkıntısı olmayacağı için bu durum maliyetler üzerinde olumlu etki yapacaktır.

b) İçsel ve Dışsal Ekonomilerden Yararlanma: Birleşme sonucu oluşan büyük piyasa, optimum ölçeğin altında bulunan firmaların, tesislerini genişletmelerini ve daha düşük ortalama maliyetle üretim yapabilmelerini sağlayacaktır. Bu durumda firmalar, büyümenin getirdiği içsel ekonomilerden yararlanacaklardır. Diğer bir ifade ile, büyüyen piyasanın ülke açısından yararının bir göstergesi biçiminde (pozitif) içsel ekonomiler, firma ya da endüstrilerin büyümesine bağlı olarak, daha az girdi ile aynı çıktının üretilmesini, ya da aynı miktar girdi ile daha çok çıktının elde edilmesini sağlayacaklardır (Güran, 2000:69-70).

İçsel ekonomilerden yararlanılarak ölçeğin arttırılması, bölünemez faktörlerden daha iyi yararlanılması sonucunu oluşturmaktadır. Büyük ölçek; gelişmiş teknolojilerin kullanılmasına da olanak tanımaktadır. Büyük ölçekli, geniş bir piyasaya üretim yapılması, firmayı hem Araştırma-Geliştirme faaliyetlerine önem vermeye hem de yeni teknolojileri kullanmaya itmektir.

Genişleyen piyasada pozitif içsel ekonomilerin varlığı ve buna bağlı olarak sanayinin gelişmesi, üretim faktörlerinin dolaşımının da serbest bırakılmasıyla beraber, faktör arzını genişletmekte, nitelikli işgücü sağlamakta ve teknolojik bilginin yayılması gibi bazı dışsal ekonomilerin ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Böylece, tüm firma ve endüstrilerin yararlanabileceği olumlu bir ortam oluşmaktadır. Bu ortamdan yararlanan endüstrinin ürettiği malı, diğer bir endüstri girdi olarak kullanıyorsa bu etki zincirleme bir durum alacaktır.

c) Rekabet Artışı : Birliğe üye ülkeler arasında, gümrük ve kotaların kalkmasıyla beraber üreticiler karşı karşıya gelecek ve bütünleşen piyasalarda mal

satabilmek için yoğun bir rekabet içine gireceklerdir. Bu yoğunlaşan rekabetin en önemli etkileri, tüketiciler ve ürün özellikleri üzerinde görülecektir. Tüketiciler rekabetten dolayı, aynı malı daha ucuza alabilecekler üreticiler ise, ürünlerini satabilmek için yeni teknolojileri takip edecek ve ürünlerini geliştireceklerdir. Bu durum, yeni tekniklerin araştırılıp uygulamaya geçirilmesini hızlandıracaktır.

Birlik içinde rekabetin artması, beraberinde ortalama verimliliğin de artmasını sağlayacaktır. Rekabet artışı verimlilik artışını getirecektir. Rekabet artışı, kalkınma düzeyleri aynı aşamada olan ülkeler arasında, özellikle gelişmiş ülkelerin ekonomik bütünleşmelerinde önem taşır. Gelişmekte olan ülkeler arasındaki bütünleşmelerde ise, tamamlayıcılık özelliğinin egemen olduğu görülür (Balkır ve Demirci, 1989:17). Rekabetin olumsuz etkisi ise büyük firmaların kendi aralarında birleşmesiyle, küçük firmalar üzerinde görülecektir. Özellikle, bebek endüstrilerinin korunmasına yönelik önlemlerin hükümetler tarafından alınması son derece önem taşır.

d) Risk ve Belirsizliklerinin Azalması: Ülkelerin bütünleşmeye gitmesiyle birlikte, gerek ekonomik alanda gerekse politik alanda kararlar alırken daha sınırlı olacaklardır. Kararlar alınırken kararların birlik genel kurallarına aykırı olup olmadığı da dikkate alınacaktır. Dolayısıyla, hükümetler ekonomik yapıyı değiştirecek kararları almada bütünleşme öncesindeki gibi rahat olamayacaklardır. Bu durum, üreticiler arasında güven yaratacaktır. Bütünleşmeyle beraber gümrüklerin kalkması, hükümetlerin ithalat ve ihracat rejimlerini değiştirmelerini olanaklı kılacaktır. Böylece üreticiler önlerini daha iyi görebilecekler ve üretim ve ham madde planlarını buna göre yapabileceklerdir. Bu belirsizliğin ortadan kalkması risk faktörünü de azaltacaktır.

e) Yatırımlardaki Artış : Ekonomik bütünleşmelerin olumlu etkilerinin net bir şekilde görüleceği alanlardan birisi de yatırımlardaki artıştır. Daha geniş bir piyasaya üretim yapılacağı düşüncesi, işletmeleri yeni yatırımlara yönlendirecektir. Bu şekilde işletmeler üretimlerini artırmayı amaçlayacaklardır.

Ölçek ekonomilerinden yararlanılması, yoğunlaşan rekabet ve belirsizliklerin azalması, yatırımları artırıcı etki yapabilecektir. Ekonomik bütünleşme yabancı sermaye yatırımlarının da artmasına yol açabilecektir. Bununla birlikte, ekonomik

bütünleşmenin sağlayabileceği gelir artışları, tasarrufları artıracak ve oluşan belirlilik ortamında gelirin tasarruf edilen kısmı büyüyecektir. Böylece, toplam yatırımlar artacağı gibi yatırımların gelir içindeki payı da artabilecektir. Bütün bunların yanısıra ekonomik bütünleşme; üretimin yeniden dağılımı, ileri teknolojilerin kullanılması ve azalan belirsizlik yoluyla yatırımların sektörel ve bölgesel dağılımını da etkileyebilecektir (Güran, 2000:76-77).

3.1.6. Parasal Birlik Kavramı ve Tarihteki Para Birlikleri

Parasal birliğin farklı türleri vardır. Birincisinde, yoğun ilişki içinde bulunan ülkelerin, ulusal paralarını sabit kurlarla birbirine bağlamasından sonra koşulların oluşumuna paralel olarak, tek para ve tek merkez bankasına geçmeleri söz konusudur. Burada para birliğine giren ülkeler, bağımsız para politikası uygulama olanaklarını tamamen kaybetmektedirler (Yıldız, 1999:104). Üye ülkeler arasında, sabit kur uygulaması kabul edildiğinde ya da bu özelliği kapsayan bir oluşum olarak parasal bütünleşmeye geçildiğinde para ve maliye politikalarının koordinasyonu özellikle, önem kazanacak ve bir bakıma kaçınılmaz hale gelecektir. Böyle bir ortamda, üye ülkeler, iç ve dış denge amaçlarıyla bağımsız para ve maliye politikaları uygulayamazlar (Güran, 2000:81-82).

İkinci parasal birlik türü “döviz kuru birliği”dir. Üyeler arası döviz kurlarının değiştirilemez biçimde sabitleştirilmesini ve sermayenin tam mobilitesinin gerçekleşmesini gerektirir. Para birliğinin aksine döviz kuru birliğinde merkezi bir örgüte gerek yoktur. Ulusal merkez bankaları, hem ulusal para arzını hem de döviz kurunu belirleme yetkisine sahiptirler. Üçüncü birlik türü “ulusal paraların rekabetinden” doğacağı düşünülen parasal birliktir. Bu birlik, düşüncesinin temelleri Hayek tarafından atılmış olup, para basma tekelinin devletin elinden alınması temeline dayanır. Buna göre, ülkeler arasında değişik ülke paralarının serbestçe kullanılmasına izin verilmeli ve sermayenin mobilitesi tam olarak sağlanmalıdır. Böyle bir ortamda değeri en istikrarlı olan para, diğerlerine tercih edilecek ve ülkeler bu parayı kullanacaklardır. Dolayısıyla, ne döviz kurlarının sabitleştirilmesine ne de merkezi bir örgüt kurulmasına gerek kalacaktır. Piyasa mekanizması kendiliğinden bir parasal birlik yaratacaktır. Ancak, böyle bir durumda merkezi kurumların

olmaması, yetki karmaşasına yol açacağı için birlik uzun süreli olamayacaktır. Dördüncü birlik türüne “paralel para birliği” adı verilmiştir. Bu birlikte ise, ulusal paralar dolanımında kalmaya devam edecek, aynı zamanda bu paraların yanında bir paralel para da dolanıma çıkarılacaktır. Bu birlikte, paralar hem birbirleriyle hem de paralel parayla yarışacaklardır. Ayrıca, bu birlikte paralel parayı çıkaracak ve yönlendirecek bir merkezi kurum oluşturulması da gerekecektir (Savaş, 1999:93-95).

Üçüncü ve dördüncü birlik türleri AB’nin parasal birliğin geleceği için karar verdiği yıllarda gündeme gelmiş fakat kabul görmemiştir. Politik birliği de sağlamayı amaçlayan AB bunun; ancak ortak paranın çıkarılması ve ortak bir piyasanın oluşturulması yoluyla olabileceği sonucuna varmıştır. Bu nedenle AB birinci türdeki parasal birliği benimsemiştir. Parasal bütünleşme, ekonomik entegrasyonun ilerleyen aşamalarında entegrasyonu daha etkin kılabilmek açısından önem taşımaktadır. Tarihte, ülkeler arasında bir çok parasal bütünleşme çalışmaları yer almaktadır. Ancak, bu parasal birlik çalışmalarının pek azı başarıya ulaşabilmiştir.

3.1.6.1. Parasal Birliğin Tanımı

Parasal birlik genel olarak; bir grup ülkenin ulusal paralarının değerini sabit kurlar üzerinden birbirine bağladıkları ve birlik dışındaki ülkelere karşı paralarını serbestçe dalgalandırdıkları sistemdir. Parasal birlik süreci içerisinde, üye ülkeler arasında sabit döviz kurlarının ve konvertibilitenin tam anlamıyla sağlanması, sermaye hareketlerine konan sınırlamaların ortadan kaldırılması ve ulusal paraların birbirlerine çevrilmesinde her türlü işlem maliyetinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Böylece bir parasal birlik süreci, döviz kuru birliğinden başlayıp tek paraya kadar uzanan tüm aşamaları kapsar (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2000:2).

Ekonomik bütünleşmeye gitmiş, mal ve faktörlerin dolaşımındaki çeşitli sınırlamaları kaldırmış ülkeler arasında, ticaret akımının kolaylaşması ve tek pazarın tamamlanması açısından parasal birliğe ihtiyaç duyulmaktadır.

Parasal birliğin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için, birlik içinde tam bir konvertibilitenin sağlanmış olması gerekir. Tam konvertibilite olmadan birlik içinde ortak döviz rezervleri fonu ve borç tavsiye sisteminin işlemesi mümkün değildir. Ayrıca, döviz kuru kısıtlamaları olmamalıdır (Karluk ve Tonus, 1998:263).

Ekonomik bütünleşmeyi oluşturan üye ülkelerin ödemeler bilançolarının dış dünyaya karşı düzenlenmesi birlik düzeyinde yapılmalıdır. Bunun için para otoriteleri ortak bir döviz rezervi oluştururlar ve diğer ülke paralarına karşı uygulanacak döviz kuru oranlarını birlik düzeyine göre belirlerler. Para arzının artırılmasında ve kredilerin geliştirilmesinde ortak kararlar uygulanır. Bütçe açıklarının finansmanı, üye ülkelerin cari faiz oranlarından ve sermaye piyasasından sağladıkları fonlarla yapılır (Balkır ve Demirci, 1989:78).

Birliğe üye ülkelerin döviz rezervlerinin tamamının ortak bir rezerv fonunda toplanması gerekmektedir. Bu fon merkez bankası emrine tahsis edilerek, birliğe üye ülkelerin karşılaşılabilecekleri ödemeler bilançosu dengesizlikleri engellenmeye çalışılır. Merkez Bankası birliğe üye ülkeler arasındaki kurların sabit tutulabilmesi için para piyasasına müdahale eder ve birlik parasının diğer paralara karşı serbestçe dalgalanmasını sağlar. Birlikte tek bir merkez bankası ve bu bankanın çıkaracağı tek bir ortak para birimi olacağı için, izlenecek para politikası kararları bu bankaca alınır. Ülke merkez bankaları bu bankanın birer şubesi gibi faaliyet gösterir (Karluk, 1995:136-137).

Parasal birliğin uygulamaya geçirilmesinde birliğe üye ülkelerin kararlılığı hem geçiş aşamasında hem de birliğin devamında önem taşımaktadır. Para birliğinde son amaç, ortak bir para biriminin kullanılmasıdır.

3.1.6.2. Parasal Birliğin Aşamaları

Parasal birliğin, son aşamasına gelinceye kadar yani ortak para biriminin kabulüne kadar geçirilmesi gereken bazı aşamalar vardır. Bu aşamalar ve bu aşamalarda yapılması gereken unsurlar para birliğinin kalıcılığı için gereklidir. Bu süreçte yapılması gereken unsurlar (Yıldız, 1999:104-105):

- Üye ülkeler arasında döviz kurlarında birliğin sağlanması ,
- Birlik içinde sermayenin serbest dolaşımını engelleyen bütün sınırlamaların kaldırılması,
- Üye ülkelerin ekonomi politikalarında koordinasyonun gerçekleştirilmesi ,
- Ortak bir rezerv fonunun kurulması,

- Para yaratma ve yok etme yetkisine sahip, ortak bir merkez bankasının kurulması,

- Ortak bir paranın kabulü ve kullanılmasıdır.

Parasal birliğin sağlanmasındaki aşamalar arasında, sözde döviz kuru birliği, ortak fon mekanizmasının oluşturulması, ekonomik politikalarının eşgüdümü, ortak rezerv yönetimi, ortak merkez bankası ve tek para yer almaktadır.

Sözde Döviz Kuru Birliği

Parasal birliğin sağlanabilmesi için döviz kuru birliğinin sağlanması birinci şarttır. Ortak merkez bankası ve rezerv sisteminin bulunmadığı belirli bir bölgede ulusal paraların giderek daralan ve sonunda ortadan kalkan bir marj (aralık) içinde sabit bir pariteyle birbirlerine bağlandıkları birliğe Corden, Sözde (Pseude) Döviz Kuru Birliği demiştir (Dedeoğlu, 1996:43). Bu sistemde, birliğe üye ülkelerin paraları birbirlerine sabit kurla bağlıdırlar. Ancak diğer paralar karşısında serbest dalgalanmaya bırakılmışlardır.

Üye ülkelerin paraları belli ağırlıklarla, belli bir sepet içinde yer alabileceği gibi, altın gibi bir hesap birimi de referans para birimi olarak kabul edilebilir. Ortak bir rezerv olmadığı, para ve maliye politikaları arasında uyum sağlanmadığı zaman, ülkeler ödemeler bilançosunda bir dengesizlikle karşılaştıklarında, kendilerini korumak için bağımsız para ve maliye politikaları uygulayabilmekte, bu durum ise birliğe zarar vermektedir.

Corden'in bu birliğe "sözde döviz kuru birliği" demesinin nedeni, çıkan bir sorun karşısında üye ülkelerin kendilerini korumak amacıyla birlikten bağımsız davranarak birliğe zarar verecekleri düşüncesidir. Sözde döviz kuru birliğine iyi bir örnek olan ve 24 Nisan 1972 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Para Yılı uygulamasının başarıya ulaşamamış olması, Corden'in bu konudaki haklılığını ortaya koymuştur (Karluk, 1995:136).

Corden, sözde döviz kuru birliğinin uzun süre devam etmesinin güç olacağını söylemiş ve bu güçlükleri şu şekilde sıralamıştır (Aktan, 1983:16-17):

1. Her maliye bakanı kendi ülkesinin ödemeler bilançosu dengesizliklerini dikkate alarak hareket edecek ve buna uygun bir döviz kuru politikasının

uygulamasını talep edecektir. Bu durumda ise, bir döviz kuru politikası üzerinde anlaşmak zor olacak ve sistem devamlı bir baskı ve gerilim altında bulunacaktır,

2. Maliye bakanlarının yapacakları her toplantı öncesinde döviz kurunu değiştirecekleri yönündeki beklentiler spekülatif sermaye hareketlerine yol açabilecektir,

3. Bir başka güçlük ise, referans paranın diğer paralar gibi birlik dışındaki paralara karşı değerinin piyasa şartlarına göre belirlenmesinden kaynaklanır. Referans paranın piyasada oluşan değeri, diğer ülke paraları ile uyumlu olmayabilir. Örneğin; referans para değer kazanmışken, bir üye ülkenin ödemeler bilançosu açık verebilir. Bu durumda, o ülkenin parası referans para ile beraber değer kazanmıştır. Ancak ekonomik koşullar, ülkenin parasının değerini düşürmesini gerektirir. Birlik içinde ortak bir döviz rezervi olmadığı için ödemeler bilançosu açık veren ülke, parasının kurundaki değişimleri ya kendi rezervlerinden yapacağı alım satımlarla gerçekleştirmek zorunda kalacak ya da enflasyonist, deflasyonist politikalarla dengesizliği gidermeye çalışacaktır. Böyle bir durumda da ülke ya döviz rezervlerini eritmek ya da enflasyonist, deflasyonist baskılara katlanmak zorunda kalacaktır. Bu nedenlerden dolayı, referans paranın üçüncü ülkelere karşı esnek kur sistemi olarak uygulanması üye ülkeler arasında bazı sakıncalar yaratabilir.

Parasal birlik açısından önemli olan döviz kuru değişkenlerinin değil döviz kuru risklerinin ortadan kaldırılmasıdır. Çünkü, sözde döviz kuru birliği aşamasında döviz kuru belirsizliği nedeniyle, her zaman bir risk ve spekülasyona açık bir durum söz konusudur. Yukarıda değinilen nedenlerle böyle bir sistemi uzun süre sürdürülebilmek zor olacaktır, bu yüzden ilerideki aşamalara geçilmesi akılcı olacaktır.

Ortak Fon Mekanizmasının Oluşturulması

Parasal birliğin sağlamlaştırılması için, yukarıdaki uygulamaya ek olarak başka unsurları da içermesi gerekir. Bu aşamada, birliğe üye ülkeler bir borç tasfiye sistemi ve kredi mekanizması oluşturarak ödemeler bilançosu dengesinde sorun yaşayan ülkelere yardımcı olurlar. Burada ödemeler bilançosu fazla veren ülkelere fona aktarılan kaynaklarla bir fon oluşturulur. Bu fon aracılığıyla açık veren ülkenin belirlenen bant içinde kalması sağlanır (İ.K.V, 2000:3). Bu aşamanın iyi

işleyebilmesi için birlik içinde tam bir konvertibilitenin sağlanması gerekir. Tam konvertibilitenin sağlanabilmesi içinde o ülkelerde şu koşullar olmamalıdır (Karluk, 1998:294):

1. Bilançonun cari işlemler kalemlerinde kısıtlama,
2. İhracata uygulanan döviz kurunun ithalata uygulanan döviz kurundan farklı olması,
3. İhracat ve ithalat işlemleri için birden fazla döviz kurunun bulunması,
4. Sermaye hareketleri ile görünmeyen kalemlere farklı kur uygulaması,
5. Sermaye hareketlerine kısıtlama getirilmesi,
6. Dış ödemede kullanılan dövizler arasında ayırım yapılması,
7. İthalat için teminat yatırılması,
8. İthalatta bedel ödemelerinin bulunması,
9. İhracat gelirlerinin merkez bankasına veya yetkili bir bankaya yatırılması, zorunluluğu,

Yukarıda belirtilen hususların varlığı bu aşamanın iyi bir şekilde işleyebilmesini engeller bu maddelerin zaman içinde ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Ekonomi Politikalarının Eş Güdümü

Parasal birlikte ödemeler dengesi fazlası veren ülkelerin, sürekli olarak ödemeler dengesinde açık veren ülkeleri finanse etmesi durumunun, uzun süre sürdürülmesi olanaklı değildir. Çünkü, bir süre sonra ödemeler dengesi fazla veren ülkeler rahatsız olmaya başlayabilirler. Bu ise, birliğin geleceği açısından iyi olmayabilir. Bu nedenle bu soruna kalıcı bir çözüm bulmak gerekir.

Birlik içersinde sağlanan döviz kuru istikrarının devamı için, üye ülke ekonomi politikalarının eş güdümünün sağlanması gereklidir. Ekonomi politikaları arasında eş güdümün sağlanabilmesi için, üye ülkelerin ekonomi bakanları, maliye bakanları, merkez bankası başkanları düzenli aralıklarla bir araya gelerek, hangi ülkelerin ne tür politikalar uygulaması gerektiğine karar vermelidirler. Ayrıca, topluluk ve üye ülkeler için kısa, orta ve uzun vadeli hedefler belirlenerek bu hedeflerin gerçekleşmesi durumunu denetlerler (Aktan, 1983:18). Bunun yanında,

durumu daha netleştirmek için çeşitli ölçütler belirlenerek bu ölçütlere uyumu kontrol edebilir ve ülkeleri bu ölçütlere uymaya zorlayabilirler.

Ekonomi politikalarında bir eşgüdümün sağlanması, birliğe üye ülkeleri birbirine daha da yakınlaştırır. Ayrıca, parasal birliğin ilerleyen aşamalarına geçişi kolaylaştırır. Ekonomi politikalarında sağlanacak bir eşgüdüm tek paraya geçişin temel şartlarından biridir.

Ortak Rezerv Yöntemi ve Ortak Merkez Bankası

Ortak merkez bankası ve rezerv fonu oluşturulmasıyla beraber artık sözde döviz kuru birliğinden gerçek döviz kuru birliğine geçiş başlar. Ortak bir merkez bankası kurulması, para politikaları ile ilgili alınacak kararların hükümetlerden, bu kuruma devredilmesi anlamına geleceğinden ülkeler bağımsız para politikası uygulama yetkilerini kaybederler. Ayrıca, ülke merkez bankalarının para basarak veya başka şekilde bütçe açıklarını kapatmasının ve birliğe zarar vermesinin önüne geçilmiş olur (Dedeoğlu, 1996:44). Kurulan ortak merkez bankası; ülkelere bağımsız olarak birlik para politikalarını belirler ve uygulamaya koyar. Üye merkez bankaları, onun birer şubesi gibi faaliyetlerini yürütürler. Ortak merkez bankası ayrıca ortak rezerv fonunun yönetimini de üstlenir.

Ortak merkez bankasının, üye ülkelerin para kurları arasındaki sabit ilişkiyi sürdürebilmek amacıyla, döviz piyasalarına doğrudan müdahalelerde bulunma ve referans paranın değerini üçüncü ülkeler karşısında belirleme yetkisine sahip olması gerekir. Çünkü, referans paranın dış değerinde meydana gelen değişimler karşısında, üye ülke paralarının değerinin bir bütün olarak dış para birimine karşı ayarlanması görevini de bu kurum üstlenecektir (Aktan, 1983:19).

Ortak rezerv fonunun özelliği ise, üye ülkelerin döviz rezervlerinin tamamının bu fonda toplanmasıdır. Birlik üyesi ülkeler arasındaki kurların sabit tutulması ve ödemeler dengesinde açık veren ülkelere yapılacak yardımlar bu fonun aracılığıyla sağlanır. Ortak rezerv fonunun faydası ülkelerin birlik içerisinde sahip olmaları gereken rezervlerden daha küçük boyutta rezerv tutma olanağına sahip olmalarını sağlamasıdır. Bu şekilde bir tasarruf sağlanması amaçlanır.

Sonuç olarak, sadece ekonomi politikalarında sağlanan uyumluluk yeterli olmamakta, bunun para politikalarıyla da desteklenmesi, para politikalarını belirleme yetkisinin de uluslarüstü bir kuruma devredilmesi gerekmektedir.

Tek Para

Parasal birliğin son aşaması, birlik içinde tek para biriminin kabul edilmesidir. Bundan önce saydığımız aşamaların hepsi gerçekleşse bile birlik içinde ulusal paralar dolaşımında kaldığı sürece sorunlar tam olarak çözülemez ve parasal birliğin faydalarından tam olarak yararlanılamaz.

Parasal birliği gerçekleştiren ülkelerde ulusal paralar dolaşımdan çekilir ve yerini ortak (tek) para alır. Ayrıca, ortak paranın basımı, para politikasının yönlendirilmesi ve ortak para ile yabancı paralar arasındaki döviz kurunun belirlenmesi için merkezi bir otoritenin kurulması ve çalışma esasları ile ilgili yasal düzenlemelerin de yapılması gerekir (Savaş, 1999:93).

Tek paranın başarılı olabilmesi için üyelerin tek paranın arkasında durması ve kararlılık göstermesi gerekir. Ülkelerin parasal alanda bağımsızlıklarını kaybetmelerinden dolayı, ortak para birimine geçme kararları zor bir süreci içermektedir. Nitekim, AB üyesi üç ülke (İngiltere, Danimarka ve İsveç) tek para birimine geçmede hala tereddüt içindedirler.

Tek paranın gerçekleştirilmesi, ülkeleri politik birliğe doğru götürebilir. Tek paraya geçerek birbirlerine ekonomik açıdan bir hayli yaklaşan ülkeler, artık politik birliği gerçekleştirmeye yönelebilirler. AB’ğinde, Maastricht Anlaşması’nın öngördüğü çerçevede tüm topluluk düzeyinde tek para politikasını yürütecek bir Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS) kurulmuş ve 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren “Euro” adı verilen tek para, kaydi para ve hesap birimi olarak yürürlüğe konulmuştur. Belirlenen takvim uyarınca 2002 yılında ulusal paralar tümüyle tedavülden kalkmış ve ekonomik faaliyetlerde sadece “Euro” tek para birimi olarak kullanılmaya başlanmıştır..

3.1.6.3. Parasal Birliğin Fayda ve Maliyeti

Ülkelerin parasal birliğe katılmayı istemeleri için, birliğe katılmanın faydalarının maliyetlerine göre daha fazla olması gerekir. Çünkü, ülkeler birliğe

katılarak parasal alanda sahip oldukları bazı bağımsızlıklardan vazgeçeceklerdir. Ancak, bunun karşılığında bir çok avantajdan yararlanabileceklerdir. Bu bakımdan, parasal birliğin getireceği avantaj ve dezavantajları değerlendirmek karar verirken bunların göz önünde bulundurulması gerekir.

Parasal Birliğin Yararları

Parasal birliğe geçmenin özellikle, para ve sermaye piyasası üzerinde olumlu etkileri söz konusudur. Ayrıca, ekonomik alanda parasal birliğe geçmenin faydaları görülecektir.

Parasal birliğin olumlu etkisi ilk olarak işlem maliyetlerinin ortadan kalması konusunda kendini hissettirecektir. Parasal birlik, ulusal paraların birbirine dönüşümünden kaynaklanan dönüşüm maliyetlerinin ortadan kalkmasını sağlamaktadır. Özellikle, ülkeler arasında bankalar aracılığıyla gerçekleşen fon transferlerinde alınan komisyonların ortadan kalkmasına katkıda bulunacaktır. İşlem maliyetlerini ikiye ayırabiliriz: Birincisi; kişi ve firmaların katlandıkları, ikincisi ise; firma içinde katlanılan işlem maliyetleridir. Kişi ve firmaların katlandıkları işlem maliyetlerinin dört temel kaynağı vardır. Bunlar (İKV, 2000:8):

1. Bankalararası piyasada alış-satış fiyat farklılığı,
2. Çek veya kredi kartı kullanımından alınan komisyon ve vergiler,
3. Nakit veya seyahat çeklerinin çevriminde alınan gider ve komisyonlar,
4. Bankaların sınır ötesi transferleridir.

Yukarıdaki unsurlar incelendiğinde bakıldığında, üretim faktörlerinin serbest dolaşımına izin vermiş bir birlikte bunların olması doğaldır. Tek paraya geçilmesi durumunda, bu maliyetler ve komisyonlar ortadan kalkacaktır. Tek paranın firmalar açısından sağladığı yararlar ise, birçok ülkeye ihracat ve ithalat yapan bir firma farklı ülke paraları ile uğraşmak durumundadır. Bu durumda, hem o ülkelerde yaşanacak dengesizliklerin riskini hem de yapılan bütün işlemlerin dönüşüm maliyetlerini üstlenmiş olur. Tek para biriminde ise firma açısından böyle bir durum olmadığı gibi, malların fiyatlarının şeffaflaşması, belirli bir istikrarın sağlanarak planlama yapmanın kolaylaşması söz konusudur. Ayrıca, finansal yönetim maliyetleri düşecek, ortalama finansal işlem maliyeti düşerek bir çok ülke parasıyla uğraşmak durumda olan bu firmaların giderleri azalacaktır.

Ekonomik bütünleşmeyle sağlanmış olan genişletilmiş piyasada, tek paraya geçilmesinden sonra, birlik içinde ticaret hacmi de artacaktır. Parasal bütünleşme birlik içinde döviz rezervi kullanımında tasarruf sağlayacaktır. Döviz rezervi fonunun da kurulmasıyla birlikte, ülkeler iki nedenden dolayı daha az rezerv talep edeceklerdir. Bunlar (Balkır ve Demirci, 1989:79):

1. Zaman içinde birlik üyesi ülkeler aynı anda dış açığa sahip olmayacaklarından parasal bütünleşme, konjonktürel dalgalanmaların olumsuz etkilerini azaltarak, döviz rezervi talebini azaltacaktır,

2. Ekonomik bütünleşmeden sonra, parasal bütünleşmenin de gerçekleştirilmesiyle üye ülkeler arasındaki ticari ilişkilerde dövize daha az gereksinim duyulacaktır.

Parasal birliğin ilk aşamalarında üyelerin henüz birbirlerine güvenleri oluşmadığı için, bu yararı büyütmek gerekir. İlişkiler geliştikçe bu yarar giderek daha anlamlı hale gelecektir. Üyeler, birliğe transfer edecekleri rezerv miktarında da daha özgür davranmaya başlayacaklardır. Parasal birliğin başlangıcında ne kadar rezerv tasarruf edileceği politika sorunudur. Ülkeler arasındaki ilişkilerin ve ticari ilişkilerin fazlalığı, karşılıklı kredilendirme ihtiyacının da o kadar yoğun olmasına neden olur. Parasal birlik bu aşamalarda daha çok tasarruf sağlar (Ertürk, 1993:130). Rezervlerdeki tasarruf, para birliği üyelerinden birinin ortak parayı, dış açığın finansmanı amacıyla kullanmasının diğer ülkelerin o ülkeye zorunlu borç vermeleri anlamını taşımasından kaynaklanmaktadır. Rezervlerden tasarruf edilmesi; para birliğine, tek tek üyelerin toplamından daha büyük bir ticaret açığını sürdürme ettirme olanağı verir (Aktan, 1983:51-52).

Parasal birlik; döviz kuru riskinin ortadan kalkması, işlem maliyetlerinin azalması, döviz kurundaki spekülasyonların önlenerek kaynak tahsisini bozucu etkilerin ortaya çıkmasının engellenmesi, belirsizliğin azalması, mali bütünleşmenin gelişmesine katkıda bulunması gibi birçok yararı beraberinde getirecektir. Ayrıca, artan sermaye hareketliliğinden ve daha istikrarlı parasal koşullardan kaynaklanan yararları da olacaktır (Güran, 2000:83). Bununla birlikte, parasal birliğe geçişle birlik içindeki fiyatlar şeffaf bir hal almakta ve karşılaştırma yapılması kolaylaşmaktadır. Bu durum, hem rekabetin artmasını hem de fiyatların aşağıya düşmesini sağlar.

Firmalar açısından ise, girdi fiyatlarının daha rahat karşılaştırılması sonucunda, firmanın girdi maliyetlerinin düşmesine katkıda bulunur.

Çizelge 2’de, ortak para biriminin kullanımından doğan faydalar gruplandırılarak gösterilmiştir. Tek paranın hesap birimi olma fonksiyonu enformasyon (bilgi edinme) çevirim maliyetlerini azaltmaktadır. Ödeme aracı fonksiyonu olarak; işlem maliyetlerinde ve rezerv tutmada tasarruf sağlamaktadır. Paranın değer koruma işlevi olarak da paranın istikrarlı olması durumunda kişiler portföylerinde daha az para tutmayı tercih edeceklerdir (Birinci, 2001:12-13).

Çizelge 2. Ortak Para Kullanımı Sonucu Oluşan Fayda

HESAP BİRİMİ	ÖDEME ARACI	DEĞER KORUMA
Enformasyon parayı diğer paraya çevirme ve değiştirme	İşlem maliyetleri - Kur garantisi - Hedging - Faiz etkisi Fırsat maliyetleri (Rezerv Tutma)	Likidite İstikrar

Kaynak :Birinci Yüksel, 2001. Euro’nun Uluslararası Finansal Piyasalar ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri, s.13

Gelecekteki döviz kurlarının ne olacağı hakkındaki belirsizlik, firmaların gelecek dönem kazançları hakkındaki endişeleri beraberinde getirecektir. Kişilerin risk almak istemediği durumlarda döviz kuru belirsizliğinin bir refah kaybına yol açacağı düşünülebilir.

Parasal entegrasyonun sağladığı faydaların en önemlisi; üye ülkeler arasında döviz kuru riskinin giderilmesi ile, kaynakların optimal dağılımının sağlanması, bunun sonucunda da yatırım ve ticarete yaşanan artışın, ekonomik büyümeyi ve toplumsal refahı dinamik bir şekilde arttırmasıdır. Döviz kurundaki belirsizlik, fiyat belirsizliğine ve riskte bir artışa yol açacak, bu da faiz oranlarını arttıracaktır. Bu faiz oranındaki artışı, girişimcileri yatırım yapmaktan alıkoyacak veya yatırımların optimal dağılımını engelleyerek sadece daha fazla kâr getirecek alanlara yönelmesine yol açacaktır (Değer ve Öztürk, 2003:116). Parasal birlik bu döngünün önüne geçmektedir.

Parasal birlik sermaye hareketlerinde mobilizasyonu sağlar, mali bütünleşmenin gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır. Tek para biriminin

uygulamaya konulmasıyla beraber, kambiyo işlemlerine gerek kalmaz. Böylece, önemli bir kaynak, emek ve zaman tasarrufu sağlanır. Birlik içinde izlenecek ortak para politikası sonucunda da para biriminin istikrarı daha kolay sağlanır. Para istikrarı hem ekonominin büyümesine hem de sermayenin birlik içinde kalmasına katkıda bulunur (Karluk, 1995: 137-138).

Döviz kuru riskinin azalması, ülkeler arasındaki faiz oranı farklılıklarını azaltarak, fiyat mekanizmasının daha etkin bir şekilde işlemesine neden olacaktır. Maliyetler azaldıkça, parasal birliğe üye ülkelerin kaynak dağılımı etkinliğinde olumlu yönde gelişmeler olacaktır. Azalan maliyetler de üretimin daha ileri bütünleşmesine, parasal birliğe üye ülkeler arasındaki ticaret ve yatırım akımlarının artmasına neden olacaktır (Değer ve Öztürk, 2003:116).

Parasal Birliğin Maliyetleri

Parasal birliğe giden ülkeler, birliğin yukarıda sayılan faydalarından yararlanırlar. Ancak, bazı maliyetlere de katlanmak zorunda kalırlar. Para birliğinin en önemli etkisi, ülkenin para birliğine katılmasıyla beraber bağımsız döviz kuru politikası izleyebilme yeteneğini kaybetmesidir. Her ülke hem iç hem dış dengeyi sağlamak zorundadır. Bu dengeler; para, kredi, maliye ve döviz kuru politikaları kullanarak sağlanabilir. Para birliğine katılan bir ülke giderek bu politikalardaki bağımsızlığını kaybeder. Ayrıca, birlik içersinde ortaklaşa kabul edilen para politikası ve para arzı artış hızı her ülke için uygun (optimal) olmayabilir. Bu durumda birlik içindeki bazı ülkelerin istemedikleri halde yüksek enflasyona veya yüksek işsizlik oranına katlanmaları gerekebilir (Karluk, 1995:138). Oysa ülkelerin birbirlerinden farklı sorunları (işsizlik, durgunluk, enflasyon) vardır. Bu sorunları çözmede de ülkeler birbirinden farklı para politikaları uygulamak isteyeceklerdir. Ancak, parasal birlikte bu olanaklı değildir. Para politikalarının ekonomik yapıyı etkilemedeki önemi dikkate alındığında, hükümetlerin bu politikayı kullanmaktan vazgeçmelerinin önemli bir maliyet olduğu görülmektedir.

Ülkelerin bağımsız politikalar izleme yetilerini kaybetmeleri durumunda, bağımsız para politikası izleyerek faiz hadlerini, dolayısıyla yatırımları etkilemeleri güçleşecektir. Birlik düzeyinde uygun politikalar izlenerek, bu olumsuzluklar giderilmeye çalışılmalıdır (Güran, 2000:84). Bununla birlikte başka parasal

bütünleşmenin başlıca üç temel olumsuz etkisinden de söz edebiliriz. Birinci etkisi, parasal birliğin üye ülkeler arasında verimlilik farklılıklarına yol açmasıdır. Bu etkinin nedeni, ticarete kolaylık yaratan faktör hareketliliğidir. İkinci etki maliyet etkisidir. Maliyet etkisi; bazı ülkelerin birliğe geçiş aşamasında enflasyona bağlı olarak karşılaştıkları üretim ve istihdam kaybı biçiminde ortaya çıkar. Üçüncü etki ise, kaynak transferine olan gereksinimdir. Parasal bütünleşmeden sonra, gelirin bölgesel düzeyde eşit olarak dağılımı için kaynak transferi gerekecektir. Bu durumda, transfer maliyeti ekonomik yönden güçlü olan ülkelere üstlenilecektir (Balkır ve Demirci, 1989:81). Bu etkiler gelişmiş ülkeler açısından bir maliyet yaratacağı gibi, parasal birliğe geçiş içinde isteksiz olmalarına neden olacaktır.

Verimlilik etkisi, daha çok üretim faktörlerinin dolaşımının serbest olmasından kaynaklanır. Üretim faktörlerinin serbest dolaşımı, fiyatları birbirine yaklaştıracaktır. Ülkelerin farklı verimlilik düzeylerine sahip olmaları nedeniyle, işsizlikte bir artış yaşanabilir. Sermayenin belli merkezlerde yoğunlaşmasının önlenmesi için bölgesel farklılıkları gidermeye yönelik politikaların uygulanması gerekir.

Parasal birliğe katılmanın başka bir maliyeti senyorajla ilgilidir. Ülkelerin farklı mali sistemlere sahip olması, bütçe açıklarının farklı bileşimde borçlanma ve para basma yoluyla finanse edilmesine olanak vermektedir. Ülkeler, parasal birliğe girmekle, hem para basma olanaklarını hem de enflasyonu belirleme üzerindeki yetkilerini kaybetmektedirler. Böylece ülkeler, emisyonun (senyoraj) kazanç elde edememektedirler (Kar, 2003:186).

Parasal birliğe katılmanın bütün bu maliyetleriyle birlikte Christie-Fratianni, makro ekonomik politikaların yeni güçlüklerle karşılaşmasının ortaya çıkaracağı risklere dikkati çekmektedir. En büyük risk, nominal ücretlerin eşitlenmesi yoluyla işsizliğin artmasıdır. Bununla birlikte, merkezi kurumların yapısal işsizlik ve ülkeler arasındaki uyumsuz gelir dalgalanmaları karşısında yetersiz kalması, ülkeleri olumsuz koşullara sürükleyebilir. Ayrıca, yeni paranın getireceği riskler de mevcuttur. Yeni paranın kötü yönetilmesi halinde bunun ortaya çıkaracağı olumsuz sonuçlar, herhangi bir ulusal paranın kötü yönetilmesi halinde ortaya çıkacak sonuçlardan daha büyük olacaktır (Aktan, 1983:56).

Dışa açık olup da küçük olan ekonomilerde, bağımsız para politikası uygulamasının kaybedilmesinin maliyeti yarara dönüşebilir. Çünkü, bu ülkelerin uluslararası ekonomik ilişkilerde fiyatları etkileme gücü yoktur. Ayrıca, parası üzerindeki muhtemel spekülasyonların ortadan kalkması, bu tür ülkelerin politik rahatlığa ve ekonomik istikrara kavuşmalarını kolaylaştırmaktadır. Kapalı ekonomilerde ise, para politikası aracı önemli bir yer tutmaktadır (Ertürk, 1993:131).

3.1.6.4. Parasal Birlik Uygulamaları

Geçmişten günümüze kadar bir çok ülke arasında çeşitli para birliği uygulamaları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, başarısız örnekler olurken, bazıları başarılı olarak günümüze kadar devam etmiştir. Özellikle başarısız olan parasal birlik örnekleri, daha sonra kurulan para birlikleri için önem taşımaktadır. Kurulan yeni birliklerde, geçmişteki başarısız örneklerden ders alınarak, başarısız yönleri araştırılmış ve yeni birliktelikler buna göre oluşturulmuştur.

Aşağıda incelenecek olan para birliklerinin bazıları ulusal sınırlar içinde gerçekleştirilen, bazıları ise aynı bölgedeki ülkeler arasında gerçekleştirildiği görülmektedir. Çizelge 3’de bazı para birlikleri ve başlıca özellikleri gösterilmiştir.

Çizelge 3. Para Birlikleri

	Kapsadığı Alan	Geçerli Olduğu Dönem	Siyasal Birlikle İlişkisi	Başlıca Özellikleri
İngiliz-İskoç Birliği	İngiltere ve İskoçya	1707-	Daha sonra	İki İskoç özel bankasına para çıkarma izni verildi
ABD Para Birliği	ABD	1850	Daha önce	1850'lerde tek para yavaş yavaş ortaya çıktı; 1914'te Federal Reserve kuruldu.
Alman Birliği	35 Germanik Devlet ve 4 Germanik serbest şehir	1857	Daha sonra	Gümüş standardı, sabit pariteler ve daha sonra 1871'de tek para ve Merkez Bankası
İtalyan Birliği	İtalyan devletleri	1861	Evet (1)	Gümüş standardı ve tek para
Latin Birliği	Fransa, Belçika, İsviçre, İtalya	1865-1920	Hayır	Gümüş standardı, tek para; merkez bankaları arasında bir anlaşma yok.
İskandinav Birliği	Norveç, İsveç, Danimarka	1885-1905	Hayır	Altın standardı, sabit pariteler
Belçika-Lüksemburg Ekonomik İşbirliği	Belçika, Lüksemburg	1922-1999	Hayır	Sabit pariteler, tek merkez bankası, ikili döviz piyasası, ortak politika kurumları.
Frank bölgesi	Fransızca konuşan Afrika (2)	1948-	Hayır	Fransız frangına bağlı tek para; Fransa Merkez Bankası'nın yetkisinde para politikası
Sovyet para Birliği	Eski Sovyet Cumhuriyetleri	1991,1994	Hayır	Tek para, merkez bankaları şebekesi
İki Almanya'nın birleşmesi	Batı ve Doğu Almanya	1990	Aynı anda	Tek para
Lira Birliği	İtalya, Vatikan, San Marino		Hayır	Tek para
FrankBirliği	Fransa,Monako		Hayır	Tek para
PesetaBirliği	İspanya,Andora		Hayır	Tek para

1.Roma 1870 yılında birliğin parçası oldu

2.Benin, Cote d'Ivoire, Mali, Maritanya, Nijer, Burkina Fas, Senegal, Kamerun, Gabon, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Çad, Ekvator Ginesi.

Kaynak: OECD, EMU: Facts, Challenges and Policies, 1999, s.23

Almanya Parasal Bütünleşmesi

1800'lü yılların başında Almanya çok federasyonlu bir yapıya sahipti. Bu federasyonların her birinin farklı birer para standardı vardı.

1834 yılında Almanya gümrük birliği (Zollverein), sınırlardaki işlem maliyetlerine son vermek amacıyla kuruldu. 1838'de birçok devlet, çift para (Thaler

ve Gulden) standardı üzerinde anlaştı ve aralarında seçim yapmak serbest bırakıldı. 1847’de Prusya Krallığının Merkez Bankası (Alman nüfus ve toprağının 2/3’ünü elinde bulunduruyordu) federasyon devletlerinin çoğu için de merkez bankası özelliğini kazandı. 1857’de altın standardını yasakladılar ve gümüş standardını kabul ettiler. Prusya’nın önderliği 1871’de sağlanan Alman birliğine kadar devam etti. Prusya bankası Reichsbank’a dönüştürüldü. Eyaletler, kendi paralarının göreceli değerlerini belirlediler. Reichsbank, altın standardına dayalı ortak bir para birimi kabul edildi. Bu banka, 2.nci Dünya Savaşına kadar faaliyetini sürdürdü. Bundesbank’ın gelişmesini sağlayarak görevini tamamladı (Ertürk, 1993:144).

İtalyan Parasal Bütünleşmesi

İtalya’da Sardinya Krallığı’nın önderliğini yaptığı politik bütünleşme, çok hızlı bir şekilde gelişmiş, bu yüzden ekonomik ve parasal bütünleşme konuları üzerinde 1961 yılına gelinceye kadar durulamamıştır. Politik birliğin kurulmasıyla, Sardinya’nın gümrük tarifeleri bütün ulusa yaygınlaştırılmış ve Gümrük Birliği kurulmuştur. Parasal alanda ise, piyasada aynı anda Piemonte, Toskana, Avusturya Florini, Sicilya Dukası ve Papalık devletlerinin Scudo Romanosu dolaşmaktaydı. Daha sonra bu kargaşadan kurtulmak için parasal birliğe geçildi ve ondalık sisteme dayalı olan “Piemonte Lirası” standart para birimi olarak kabul edildi. Ancak, kağıt paraların birleştirilmesi, bunları çıkaran bankaların senyoraj haklarını kaybetmek istememeleri nedeniyle daha zor olmuştur (Aktan, 1983:25).

Japonya Parasal Bütünleşmesi

Japonya’da 1668 Meiji Restorasyonundan önce para çıkarma yetkisi merkezi feodal hükümet ile politik gücün elindeydi. Daha sonra bu yetki mali güçlülükleri azaltmak amacıyla yerel feodal lordlara merkezi hükümetten izin almadan koşuluyla verildi. 1871 yılında 244 eyalette yaklaşık 1700 çeşit yerel para dolaşımda bulunmaktaydı. Böyle karmaşık bir ortamda merkezi hükümet Meiji Restorasyonu ile birlikte ondalık sistemi esas alarak “Yen”i yeni bir para birimi olarak kabul etti. Para çıkarma yetkisi yeni kurulan ulusal bankalara bırakıldı. Daha sonra da 1882’de Japonya bankası kurularak para çıkarma yetkisi bu bankaya devredildi (Aktan, 1983:25).

Latin Parasal Bütünleşmesi

Latin para birliği 1965 yılında kurulmuştur. Bu birliğin kurulmasının temelinde ülkelerin ve onların uyguladıkları sistemlerin zıtlaşması vardır. Latin para birliğine giden süreçte İngiltere, altın standardı sistemini desteklemekteydi, buna karşın Fransa ise altın gümüş, çifte metal sistemini kabul etmişti. Bu çatışmaya son verebilmek ve İngiltere'nin egemenliğine karşı koyabilmek amacıyla, Fransa, İtalya, İsviçre ve Belçika 23 Aralık 1965'de Latin Para Birliğini kurmuşlardır. Bu birliğe daha sonra Yunanistan, İspanya, Romanya ve Avusturya katılmışlardır (Savaş, 1999:2). Daha sonraki yıllarda İngiltere'nin desteklediği altın standardı dünyadaki diğer ülkeler arasında da kabul görmüş, gümüşün değerinin de düşmesiyle beraber, birlik üyesi ülkeleri altın standardına geçmeye zorlamıştır. Bu şekilde birlik 1878 yılında dağılmıştır.

İskandinav Parasal Bütünleşmesi

İskandinav para birliği 1873 yılında İsveç ve Danimarka arasında kurulmuş, iki yıl sonra Norveç birliğe katılmıştır. Kron ortak para birimi olarak kabul edilmiştir. Başlangıçta paraların birlikte dolaşımına, sadece madeni paralar düzeyinde izin verilirken daha sonra kağıt paraların da parite değeri üzerinden dolaşımı kabul edilmiştir. Ayrıca, birlik daha ileri giderek kağıt paralarla beraber kıymetsiz metal paralarında nominal değerleri üzerinden dolaşıma konduğu, çeklerin nominal değerleri üzerinden paraya çevrildiği ve üye ülkelerin döviz kurlarının borsada ilanına son verildiği bir noktaya ulaşmıştır (Aktan, 1983:27). Daha sonra, hem birinci dünya savaşının başlaması hem de üç ülkenin paralarını aynı oranda devalüe etmemeleri nedeniyle birlik sona ermiştir.

Doğu Afrika Parasal Bütünleşmesi

İngiliz sömürgesi durumundayken Kenya, Uganda, Tanzanya ve Zanzibar arasında kurulmuştur. Bu ülkelerde para politikası, bir kurum tarafından idare ediliyordu. 1922 yılında bu ülkeler Doğu Afrika Şilini'ni ortak para olarak kabul ettiler. Bu paranın Sterlin'le değişimi mümkündü. Doğu Afrika bağımsızlığını kazandıktan sonra da Sterlin alanının bir parçası olarak kaldı ve bu kolonyal paranın da Paund'la değişimi mümkündü. Ancak, ülkeler bağımsız para politikaları uygulayabilmeyi istiyorlardı. Bu nedenle, her biri kendi Şilini'ni çıkardı ve dolaşıma

sürdü. Bu paraların da Paund'a dönüşümü mümkündü. Ancak, 1960 yılının sonunda Sterlinin değer kaybetmesi, Sterlin alanının sarsılmasına neden oldu. Bu duruma ülkelerin her birinin bağımsız para politikası izlemesinin yanına, farklı enflasyon oranları ve farklı değerdeki paraların ortaya çıkması eklenince birlik 1977 yılında dağıldı (Ertürk, 1993:144).

Diğer Parasal Bütünleşmeler

Yukarıda sayılanlara ek olarak, dünyanın çeşitli bölgelerinde kurulmuş başka para birlikleri de vardır. Bunların genelde bölgesel düzeyde ve coğrafi olarak birbirlerine yakınolmaları dikkat çekicidir. Başka parasal birliklere örnek olarak; Belçika-Lüksemburg, İsviçre-Lihenştayn, Fransa-Monako-Andora, İtalya-San Marino-Vatikan, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)-Liberya, ABD-Panama ve İngiltere-İrlanda gibi ülkelerin oluşturduğu birlikler gösterilebilir.

Belçika-Lüksemburg arasındaki birlikte ülkeler, kendi Franklarını başa baş değerinden birbirine bağlayıp ülkelerinde dolaşımı serbest bırakmışlar, para politikalarını Belçika'nın, döviz düzenlemelerini ise bir ajansın yürütmesine karar vermişlerdir. İsviçre-Lihenştayn birliğinde İsviçre parası her iki ülkenin de parasıdır. Para politikası ise, İsviçre milli bankası tarafından yürütülmektedir. Aynı şekilde Fransa-Monako-Andora Birliğinde üç ülke Fransız Frankını kullanmaktadır. Para politikasının kontrolü Fransız otoritelerdedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)-Liberya arasında 1948 yılında kurulan birlikte Liberya Doları başa baştan ABD Dolarına bağlandı ve ABD Doları bu ülkede dolaşımdaki tek kağıt para oldu. Daha sonra Liberya Dolar basarak bu parayı askeri ve sivil hizmetlerde kullandı. Liberya'da döviz kontrolü olmadığı için ve parasal disiplin ortadan kalktığı için, bastıkları para ABD Dolarını piyasadan kovdu ve birlik dağıldı (Ertürk, 1993:145-146).

3.1.6.5. Parasal Birliklerin Başarısızlık Nedenleri

Geçmişte kurulan para birlikleri incelendiğinde, başarılı olanların bir çoğunda ülkeler arasında önce politik birliğin gerçekleşmiş olması, bu başarıda önemli bir rol oynamıştır. Özellikle ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşen para birliklerinde önce politik birliğin sağlanması, para birliğinin başarısını artırmıştır. Politik birlik

sağlanmadan oluşan para birliklerinde ise, bir ülkenin politik liderliği yüklenmesi birliğin geleceği üzerinde etkili olmuş, diğer ülkeler açısından da sorun teşkil etmiştir. Politik ayrılıklar birliğin bir aşamasında ortaya çıkarak, birliğin sonunu getirmiştir.

Parasal birliklerin başarıya ulaşabilmelerindeki bir başka etken, ülkelerin ekonomik bütünleşme derecesi ve birbirlerine olan ekonomik bağılıklarıdır. Ekonomik bütünleşmenin ileri aşamalarında olan ve birbirleriyle ekonomik yönden etkileşimleri yoğun olan ülkeler arasındaki birliklerin başarı şansı daha yüksek olmuştur.

Parasal birliklerin başarısız olmalarının en önemli nedeni ise, ülkelerin para politikalarını uygulamadaki bağımsızlıklarından vazgeçmek istememeleridir. Bu nedenle, zaman zaman ülkeler para basımına giderek veya paraların dolaşımına çeşitli sınırlamalar getirerek, birliğin yapısını bozmuşlardır. Ayrıca, birlik içinde para politikalarını uygulamadaki yetki farklılığı da önemli bir sorun olmuştur. Şöyle ki, para basma yetkisinin bir kurumda, buna karşılık para arzını kontrol etme yetkisinin başka bir kurumda olması, politik ikilemi de beraberinde getirmiştir.

Tarihteki uygulamalarından edinilen diğer sonuçlar; döviz kuru birliklerinin uzun sürmediği ve iki cins paranın aynı anda dolaşımda bulunmasının çeşitli güçlüklerle yol açtığıdır. İki paranın dolaşımda bulunmasıyla kıymetli olan para ya saklanmakta ya da birlik dışına ihraç edilmekte, bunun sonucunda Gresham Kanunu işlemekte ve düşük kalitedeki para, birliği ele geçirmektedir (Aktan, 1983:29). Sonuç olarak tek bir paranın dolaşımda bulunması bu sakıncayı ortadan kaldıracaktır.

Üretim faktörlerinin birlik içerisinde mobilitesinin düşük olması, para birliklerini olumsuz etkileyen bir diğer faktördür. Aynı dil, din, ırk ve hatta kültürden gelen ülkeler arasında gerçekleştirilen para birliklerinde başta emek olmak üzere, üretim faktörlerinin mobilitesinin yüksek olması birliğin başarısını doğrudan etkilemektedir. Yukarıdaki faktörlerin yanında ülkelerin senyoraj gelirlerinden vazgeçemedeki isteksizlikleri de bir çok birliğin sonunu hazırlamıştır.

Çizelge 4’de, bazı parasal birliklerin yılları ve dağılma nedenleri gösterilmiştir.

Çizelge 4. Bazı Parasal Birlikler ve Dağılma Nedenleri

Parasal Birlik	Dağılma Tarihi	Dağılma Nedeni
Ulusal Para Birlikleri		
Avusturya	1919-1927	Savaş sonrası yeni ulusal devletlerin kurulması
Rusya	1918-1920	Yeni ulusal devletlerin kurulması
Sovyetler Birliği	1992-1994	Siyasi karışıklık, yeni ulusal devletlerin kurulması
Yugoslavya	1991-1994	Siyasi karışıklık, sivil savaş
Çekoslovakya	1993	Politik ayrılıkların oluşması
Çokuluslu Para Birlikleri		
Latin Para Birliği	1914-1927	Para politikası anlaşmazlığı
İskandinav Para Birliği	1914-1924	Para politikası anlaşmazlığı

Kaynak: İKV:163 “Avrupa Birliği’nde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye” 2000 s:2

Sonuç olarak, ülkelerin ekonomik yapılarının ve gelişmişlik düzeylerinin yakın olması, ortak amaçlar gütmeleri, sosyal ve kültürel benzerlikler, ekonomik bütünleşme derecesi, ortak politikalarda ülkelerin gösterdikleri kararlılık parasal birliğin başarısında etkili olmuştur.

Avrupa Birliği, politik birliğin gerçekleşmemesinin, parasal birlik üzerindeki olumsuz etkisini görmüş ve parasal birliğin gerçekleşmesinden sonra politik birliği de gerçekleştirmeye yönelmiştir. AB, Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB)’den daha ileri bir aşama olan siyasi birliği gerçekleştirmek için Avrupa Birliği Anayasası adı altında bir anayasa hazırlamış ve bu anayasayı onaylanmak üzere ülke kamu oylarına sunmuştur. Avrupa’daki EPB’nin geleceği için Avrupa Birliği Anayasası önem taşımaktadır. Ülkelerde tek tek referanduma sunulacak Anayasanın öneminin ülkeler tarafından kavranması ve buna göre hareket edilmesi gereklidir. Ekonomik ve Parasal Birliğin politik birlikle desteklenmesi EPB’nin olumlu etkilerini orta ve uzun vadede artırıcı bir unsur olacaktır.

3.1.7. Optimal Para Alanı Teorisi ve Ölçütleri

İlk olarak 1960’lı yıllarda Mundell (1961), McKinnon (1963) ve Kenen (1969) tarafından yapılan çalışmalarda, geliştirilen optimal para alanı teorisi, parasal birliğin genel çerçevesini baz olarak, avantajlarını ve dezavantajlarını değerlendirmektedir.

Teori temelde; bir grup ülkenin ulusal para birimlerinin değerini, belirlenen kurlar üzerinden birbirlerine sabitlemesi ve üye ülkelerin para birimlerinin değerinin, birlik dışı ülkelerin para birimleri karşısında serbest dalgalanmaya bırakılması esasına dayanmaktadır. Teorinin temel dayanağı; para birliğinin her zaman optimum alan olmayabileceğidir. Optimum para alanı kısaca; ortak paranın faydalarının zararlarını aştığı bölge olarak tanımlanabilir (Ata ve Silahşor, 1999:15). Ayrıca, ortak parayı kullanmanın avantajları ile dezavantajları arasındaki farkın maksimum olması istenir.

Optimallik başka bir açıdan şöyle tanımlanmaktadır: Eğer, ortak bir para alanı içerisinde para ve maliye politikaları ve birlik dışındaki ülkelere uygulanacak esnek döviz kuru sistemi ile ülkelerde tam istihdam, ödemeler dengesi ve iç fiyatlarda istikrar sağlanıyor ise, bütün bu amaçların en düşük maliyet ile gerçekleştirildiği bölge optimal para alanı olacaktır. İki tanım arasındaki temel fark, bu tanımın optimal para alanı belirlerken önceliği, ödemeler bilançosu dengesini sağlamak yerine fiyat istikrarına vermiş olmasıdır (İKV, 2000:4-5).

Optimal bir bölgenin ortaya çıkması üreticilerin, tüm bölgeyi tek pazar olarak algılamalarına ve üretimde ölçek ekonomilerinden daha büyük fayda sağlamalarına yol açar. Ancak üye ülkelerin kendi tercihlerine ve ekonomik durumlarına uygun olarak bağımsız istikrar ve büyüme politikalarını uygulayamayacak olmaları önemli bir dezavantajdır. Bu şekilde ortaya çıkan maliyetler, bir ölçüde getirilerin ve reel ücretlerin düşük olduğu, sermaye fazlasına ve aşırı işgücü arzına sahip olan ülkelere getirilerin, reel ücretlerin yüksek olduğu sermaye ve işgücü arzının düşük olduğu ülkelere yapılacak olan fon ve işgücü transferleri ile azaltılabilir (Karluk, 2002:563).

Bununla birlikte tek paranın temel dezavantajı ülkelerin bağımsız para politikasını uygulama yeteneklerini ve senyoraj gelirlerini kaybetmeleridir. Bunun yanında dış ticaret dengesini sağlamak amacıyla döviz kurunda değişiklik yapma haklarını da yitirirler.

Tek paranın avantaj ve dezavantajlarını sıraladıktan sonra optimal para alanları teorisinin neyi amaçladığı şu şekilde ifade edilebilir: “Optimal Para Alanları Teorisi”; “ortak paranın fonksiyonlarının en iyi şekilde yerine getirebilmesi için,

uygulanacağı bölgenin özellikleri ne olmalıdır?” sorusuna yanıt aramaktadır (Aktan, 1983:34). Bu sorudan hareket eden Mundell, Mckinnon, Kenen, Ingram gibi iktisatçılar optimal para bölgesi ölçütlerini belirlemeye çalışmışlardır.

Optimal para alanları teorisi, parasal birliğin avantaj ve dezavantajlarını değerlendirmede genel teorik bir çerçeve sunmakta ve optimal para alanının kurulması için gerekli şartları şu şekilde sıralamaktadır (İ.K.V, 2000:5):

1. Parasal alanda yer alacak ülkelerin ekonomik yapılarının birbirine yakın olması,
2. Parasal birlikteki ülkelerin asimetrik dış şoklarla sık sık karşı karşıya kalmaması,
3. Ortaya çıkan şoklar karşısında üretim faktörleri hareketliliği, reel ücretlerin, fiyatların esnekliği ve mali federalizm sayesinde ülke ekonomilerinin birbirine hızlı bir şekilde uyum sağlayabilmesi,
4. Parasal birlikteki ülkelerin birbirleriyle önemli ticari partner olmaları,
5. Ülkelerin milli geliri içerisinde dış ticaretin önemli bir yer tutması,
6. Üye ülkeler arasında, ortak para ve maliye politikalarının uygulanması için gerekli yapısal önlemlerin alınmasında kararlılık ve iş birliği içinde olunmasıdır.

Genel olarak bakıldığında 3. ve 6. maddelerdeki şartların birbirini tamamlayan bir yapıda oldukları söylenebilir. Konjonktürel veya dışsal bir nedenden kaynaklanan ani bir şok durumunda, birliğe dahil ülkelerin bu şoku en az zararlarla atlatabilmeleri için, daha önceden çeşitli yapısal önlemlerin alınması ve uygun ortamın yaratılması önemlidir. Bu ortamın yaratılmasıyla üretim faktörlerinin akışkanlığı kolaylaşacak ve ülke ekonomileri birbirine kolayca uyum sağlayabilecektir. 4. ve 5. maddelerde ticaret hacmi ile ilgili hükümler yer almakta, gerek ülkenin kendi ekonomik yapısında gerekse birliğe üye ülkeler arasında, ticaretin çok önemli bir unsur olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle, para birliğinin yararlarını arttırabilmesi için birliğe üye ülkeler arasındaki ticaretin gelişmesi önem taşımaktadır. 1. ve 2. maddede, üye ülke ekonomilerinin sağlam ve birbirine yakın bir yapıda olmasının, karşılaşılabilecekleri şokların kolay atlatılmasında etken olacağı üzerinde durulmuştur.

Yukarıdaki şartların hepsinin beraberce sağlanması, optimal para alanının oluşturulmasından beklenen faydayı maksimum yapacaktır. Bu sayılan ölçütlerin yanı sıra zaman içerisinde konuyla ilgilenen iktisatçılar tarafından bazı ölçütler geliştirilmiştir. Bu kriterlerin beraberce sağlanması optimal para alanının yararlanmayı kolaylaştıracaktır. Aşağıda bu kriterler tek tek açıklanacaktır.

3.1.7.1. Üretim Faktörleri Hareketliliği Ölçütü

Üretim faktörlerinin para birliğine üye ülkeler arasında akışkan olması gerekliliği ve bunun büyük önem taşıdığı Mundell tarafından 1961 yılında ortaya konulmuştur.

Mundell'in açıklamalarını bir örnekle anlatırsak; para birliğinin olduğu veya ortak paranın kullanıldığı bir bölgede, tüketici tercihlerindeki bir değişme sonucunda A ülkesinin ürettiği malların, B ülkesinin ürettiği mallara tercih edildiğini varsayalım. Böyle bir durumda B ülkesinde toplam talep eksikliğinden dolayı kapasite fazlalığı, ödemeler bilançosunda açık ve eksik istihdam meydana gelecektir. A ülkesinde ise, ödemeler bilançosunda fazlalık ve üretim kapasitesinin zorlanması söz konusu olacaktır. Böyle bir durumda, ülkelerdeki genel denge durumu bozulacak, enflasyonist ve deflasyonist baskılar ortaya çıkacaktır. Bu noktadaki en önemli soru, ülkelerin ekonomilerini devalüasyon veya revalüasyon yapmadan, başka bir şekilde dengeye getirecek bir mekanizmanın olup olmadığıdır? Mundell'e göre, bunun iki yolu vardır. Birincisi ücretlerin esnekliği, ikincisi ise işgücü akışkanlığıdır (Kar, 2003:179).

Örneğe göre; eğer emek ve sermaye A ve B arasında serbestçe hareket edebiliyorsa ve ücretler aşağıya doğru esnekse dengeleyici mekanizma (teorik olarak) çalışacaktır. Şöyle ki, A'ya yönelen talebin artması, bu bölgede üretimin dolayısıyla emek ve sermaye talebinin artmasına neden olacaktır. Bunun sonucunda, A ülkesinde ücret ve faiz oranları yükselecektir. Emek ve sermaye hareketliliği tam olduğu için düşük ücretin ve düşük faizin geçerli olduğu B'den A'ya emek ve sermaye akımı olacak, A'da ücret ve faiz düşerken B'de yükselmeye başlayacak, bu gelişme talebin yeniden B'ye yönelmesine neden olacak ve iki ülke eski denge durumuna dönecektir (Savaş, 1999:99).

Bu açıdan bakıldığında para birliklerinde yeni bir denge mekanizması olarak faktör hareketliliği büyük önem taşımaktadır. Yukarıdaki örnekte, üretim faktörlerinden sadece işgücü üzerinde durulmasına rağmen bunu daha da genişletip, üretim faktörlerinin hepsinin tam hareketliliği optimal para alanının kurulmasında önemlidir diyebiliriz. Bu ölçüte yapılan eleştiriler, gerek işgücünün gerekse diğer üretim faktörlerinin ülkelerarasında yeterince akışkan olup olmayacağı hususunda toplanmaktadır. Ancak coğrafi yakınlık, dil ve kültür, açısından gerekli yakınlaşma sağlanırsa ve uygun düzenlemeler yapılsa bu eleştiriler gerçekleşmeyebilir.

3.1.7.2. Ekonominin Açıklığı Ölçütü

Optimal para alanının oluşması için ikinci ölçüt, Mc Kinnon tarafından ortaya atılmıştır. Para alanına dahil olacak ülkelerin açıklık derecelerinin yüksek olmasının, herhangi bir şok ile karşılaşılması durumunda son derece önemli olacağını söylemiştir. Açıklığı, Mc Kinnon bir ülkenin toplam üretimi içinde dış ticarete konu olan (ihraç ve ithal edilebilir) malların oranı olarak tanımlamakta ve ortak para alanının optimalliğini Mundell'inkine benzer şekilde açıklamaktadır.

Optimalliği Mc Kinnon; ortak bir para alanı içinde, para politikası, maliye politikası ve dışa karşı esnek bir döviz kuru uygulamasıyla birbiriyle çelişkili olabilen aşağıdaki üç hedefe en düşük maliyetle ulaşma olarak tanımlamaktadır. Ulaşılması amaçlanan hedefler: Tam istihdamın sağlanması, ödemeler dengesinin sağlanması, iç fiyat istikrarının korunmasıdır (Aktan, 1983:39).

Mc Kinnon'a göre, serbest kurun uygulandığı bir ekonomide yapılacak devalüasyon, yerli ürünlere olan talebi artırmakta, fakat aynı zamanda ithal fiyat ve ücret artışları nedeniyle arzı azaltmaktadır. Ekonomi ne kadar çok açıksa devalüasyonun üretim üzerindeki etkisi de o kadar az olacaktır. Mc Kinnon bu nedenle, açıklık düzeyi yüksek olan ekonomiler için bir iktisat politikası aracı olan döviz kurlarının dikkate alınmamasını, bir dezavantaj olarak görmemektedir. Çünkü reel döviz kuru, devalüasyon sonucunda önemli ölçüde etkilenmeyecektir. Yani, ekonominin açıklık düzeyi ne kadar yüksek ise esnek döviz kurunun önemi o kadar az ve parasal birliğinki o kadar yüksektir. Diğer bir ifadeyle, artan açıklık oranı ile birlikte devalüasyonun üretim üzerindeki pozitif etkisi ve fiyat düzeyi üzerindeki

negatif etkisi artmaktadır (Birinci, 2001:9). Böyle bir durumda da ülkeler, yapmış oldukları devalüasyondan bekledikleri etkileri yeterince alamamakta buna karşın olumsuz etkilere de katlanmak zorunda kalmaktadırlar.

Dış ticaret hacmi yüksek olan ülkelerde serbest kur uygulamasının olması ileride ortaya çıkabilecek olumsuzluklar karşısında sorun yaratabilir. Bu sorun kendini, ülkenin devamlı devalüasyona gitmesi ve iç fiyatlardaki istikrarsızlık olarak gösterir. Ayrıca, bu ülkenin yoğun şekilde ticarete bulunduğu diğer ülkelerde de serbest kurun uygulanması, ülkedeki ihracatçıların geleceğe yönelik olarak tedirginlik içine girmelerine yol açar. Çünkü, ihracat yaptığı ülkenin devalüasyona gitmesi, bu ülkeye yapacağı ihracatın azalmasına neden olur. Oysa yoğun ilişkide bulunan ülkeler; sabit kura geçerek paralarının değişim oranını sabitlese, ileriye yönelik olarak döviz kuru istikrarı ve enflasyonist beklentilerde olumlu bir hava ortaya çıkacaktır. Dış ticaret açısından ülkeler önlerini daha net görerek, yatırımlarını buna göre yönlendirebilirler. Bu nedenle bu tür ülkeler de sabit kurlu para alanına bağlanmak koşuluyla, ülkeler arasında dış ticaretin uyum süreci kolaylaşacaktır. Sabit kurların avantajı ekonomik bütünleşmenin boyutu ile artarken, esnek kurların avantajı azalmaktadır.

Hem ekonomik açıdan gelişmiş hem de dış ticaret açısından belli bir düzeye ulaşmış ülkeler sık sık devalüasyonla kur ayarlamasına gitmezler. Bu nedenle sabit kura geçiş kararını daha kolay alabilirler. Oysa, daha küçük ve açıklık düzeyi yüksek olan ekonomilerin devalüasyona daha sık başvurdukları görülür. Sabit kura geçme kararı verirken bu ülkelerin iyi değerlendirme yapması gerekmektedir. Bu ülkeler para birliğine girerek, hem kendi ülkelerinde istikrarın sağlanmasına katkıda bulunurlar hem de ülkedeki enflasyonist bekleyişlerin kırılmasını sağlarlar.

3.1.7.3. Ürün Çeşitliliği Ölçütü

Ürün çeşitliliği kriteri P.B. Kenen tarafından ortaya atılmıştır. Kenen'e göre, bir ülkenin ihraç ettiği ürünler ne kadar çok ve çeşitli ise o ülke dünyadaki ani konjonktür değişimlerinden o derecede az etkilenecektir. Ayrıca, Kenen ülkenin ihraç ettiği bir ürünün toplam ihracat içindeki payının yüksek olmaması gerektiğini savunmaktadır (Kenen, 1969:41).

Kenen bu görüşlerini üç aşamada açıklamaktadır (Birinci, 2001:10-11):

- Ürün çeşitliliğine sahip bir ekonomide talep değişiklikleri çok sınırlı bir alanı etkileyecektir. Bu nedenle ihracat hacmi hafif dalgalanmaların etkisi altında olacaktır ve ödemeler bilançosunda küçük çaplı değişiklikler görülecektir. Ürün çeşitliliği az olan ekonomi, dengeyi sağlayabilmek için uyum enstrümanı olarak esnek döviz kurlarına ihtiyaç duyacaktır,

- Ekonomi açısından önemli olan üretim faktörlerinin kapasite kullanım düzeyinin yüksek olmasıdır,

- İhracat sektöründeki yatırım faaliyetleri satışlarla pozitif ilişki içindedir. Üretim kapasitelerinin fazla zorlanması sonucu, konjonktürün de ısınmasıyla enflasyon baskısı ortaya çıkacaktır. Yüksek konjonktürün etkileri, daha az çeşitliliğe sahip ekonomilere göre, farklılaşmış ekonomilerde daha düşük düzeyde olacaktır. Çünkü, bütün sektörler talep canlanmasından aynı zamanda ve aynı oranda etkilenmemektedir.

Kenen'in bu görüşlerinden şu sonuçlar çıkarılabilir. Çeşitliliğin yüksek olduğu ekonomilerde, sabit kur uygulanmasının daha yararlı olabileceği, çeşitliliğe sahip olmayan ülkelerde ise esnek kur uygulamasının daha iyi sonuçlar vereceğidir. olabileceğidir. Bu sonucun altında yatan temel neden; ürün çeşitliliğine sahip olmayan ülkelerin, bir konjonktür dalgalanması sırasında bu dalgalanmadan daha çok etkileneceği ve bu etkiyi en aza indirmek amacıyla döviz kuru politikasından yararlanmak isteyeceği düşüncesidir. Böyle bir durumda, bu tür ülkeler parasını, diğer ülke paraları karşısında devalüe ederek kaybettikleri talebi ve rekabet avantajını geri kazanmak isteyeceklerdir. Esnek kur, ülkelere bu olanağı sağlamaktadır. Ürün çeşitliliği fazla olan ülkeler, bu tür bir konjonktür dalgalanmasıyla karşılaştığında, ürünlerden birinin talebinde meydana gelen bir daralma, ödemeler dengesinde küçük bir etkiye yol açacaktır. Çünkü bu ürünün toplam içindeki payı sınırlıdır. Dolayısıyla, bu tür ülkeler devalüasyona gerek duymadan dengeyi tekrar sağlayabileceklerdir.

Kenen ile Mc Kinnon'un görüşleri birbirleriyle zıt sonuçlar içermektedir. Mc Kinnon küçük ülkelerin doğru kararı vermesi durumunda, para birliğinden daha çok yararlanacağını savunurken, Kenen büyük ve ürün çeşitliliği yüksek ülkelerin daha

çok yararlanacağını savunmaktadır. Kenen ile Mc Kinnon'un farklı sonuçlara varmalarının nedeni, ödemeler dengesizliğinin kaynağı ile ilgili farklı görüşlerinin olmasıdır. Mc Kinnon iç şoklarla ilgilenirken, Kenen dış şoklarla ilgilenmektedir. Farklı sonuçlar tamamen varsayımların farklılığından kaynaklanmaktadır (Ertürk, 1993:127).

3.1.7.4. Finansal Bütünleşme Ölçütü

Özellikle son yıllarda artan küreselleşme eğilimleri finansal bütünleşme ölçütünün ön plana çıkmasını sağlamıştır. Çünkü dünyadaki sermaye hareketleri yoğunlaşmış ve sermayenin ülkeler arasındaki dolaşımı hızlanmıştır. Bundan önceki ölçütlerde Mundell, Mc Kinnon ve Kenen parasal unsurlara yer vermemiş, optimum büyüklüğün belirlenmesinde reel unsurlarla ilgilenmişlerdir.

Ingram ise, uluslararası finansal alanın büyüklüğünü, çeşitliliğini ve sıkı bir şekilde iç içeliğini dikkate alarak, finansal bütünleşmenin derecesini optimal para alanını belirleyen ölçütler arasında ele almıştır. Gerek 1971'deki sabit döviz kuru sisteminin çöküşünde, gerekse son dönemde dünyada yaşanan finansal krizlerdeki spekülasyon özellikler dikkate alındığında, bu ölçütün önemi daha da artmaktadır. Para alanları sermaye piyasalarında değişik etkiler yaratabilir. Bu açıdan parasal birlik sonrası sermaye piyasalarının ortak para kullanımına tepkisini maksimize edebilmek için, makro ekonomik politika koordinasyonunun ve özellikle de sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılarak bu sektördeki koordinasyonun en üst seviyeye taşınması gerekmektedir (Kar, 2003:182). Ülkeler arasındaki sermaye akımlarının önünde hiçbir engel bulunmamalı ve bu tür işlemler kolayca gerçekleştirilmelidir. Böylece, bu sermaye akımı, görünmez el gibi birliğe üye ülkeleri kısa vadede dengeye getirecektir.

3.1.7.5. Enflasyon Oranı Benzerliği Ölçütü

Enflasyon oranı benzerliği ölçütü, optimal para alanına kurulması açısından vazgeçilemeyecek ölçütlerden biridir. Bu ölçütte, parasal birliğe katılan ülkelerin enflasyon oranlarının birbirine olabildiğince yakın olması istenmektedir. Parasal birliğin gelecekte sorunsuz yürüyebilmesi için bu ölçüt önemlidir. Ülkeler arasında farklı enflasyon oranlarının bulunması, ileride ülkelerin alım gücünün birbirinden

farklılaşmasına yol açacaktır. Bu durum da ancak, devalüasyonla çözülebilecektir. Sabit kurda devalüasyon gibi bir seçenek söz konusu olmadığı için para birliği tehlikeye girecektir.

Buradaki ifadelerden para birliğine katılmak için ülkelerin enflasyon oranlarının mutlaka eşit olması gerekliliği çıkarılmamalıdır. Ancak enflasyon oranlarının belli bir yakınlık içinde olması gerekmektedir. Ülkeler kendi yapılarından ve çeşitli nedenlerden kaynaklanan etkenlerle farklı enflasyon düzeylerine sahip olabilirler. Ayrıca, Philips eğrisiyle ifade edilen şekliyle farklı işsizlik ve enflasyon oranı tercihlerinde bulunabilirler. Ancak, bu durumda enflasyonu düşük olan ülkenin uygulayacağı politika ile, enflasyon oranı yüksek olan ülkenin uygulayacağı politika çatışacaktır. Bu durum, ülkelerin esnek kur, sabit kur tercihlerini zorlayacaktır. İşsizlik sorunu yaşayan ülkeler talep düzeyinin düşüklüğü veya ücret maliyetlerinin yüksekliğinden şikayetçilerse, o halde dışa açık bir ekonomide açıkların giderilmesi ve ekonominin harekete geçirilmesi için esnek kurlara ihtiyaç duyabilirler. Para birliği ise bu tür politikalara izin vermez (Ertürk, 1993:128). Ülkeler arasındaki enflasyon oranlarının yakın olması, hedeflerin de benzer olması nedeniyle, aynı türdeki politikaların uygulanmasını kolaylaştıracaktır.

Sonuç olarak, yüksek enflasyon seviyesine sahip fakat işsizliğe karşı tahammülü olmayan bir ülke ile enflasyon konusunda hassas davranan işsizlik konusunda biraz daha serbestliğe sahip olan bir ülke arasında optimal para alanının kurulması güç olacaktır. Dolayısıyla, optimal para alanı kurulurken, ülkelerin işsizlik ve enflasyon konusundaki amaçlarının birbirine mümkün olduğunca benzer olması gerekmektedir. Uzun vadeli enflasyon oranları birbirine yakın olan ülkeler, benzer ekonomik dinamiklere sahip olduklarından serbest kura ihtiyaç duymayacaklar ve para birliğini daha kolay bir şekilde oluşturabileceklerdir.

3.2. AVRUPA’DA PARASAL BİRLİĞİN OLUŞUMU ve EURO

Avrupa’da ekonomik ve parasal bütünleşmenin gerçekleşmesi ve tek para olan Euro’nun yürürlüğe girmesi aşamasına gelinene kadar uzun bir süreç geçmiştir. Bu süreç 40 yılı aşkın bir süredir. Bu süreçte Avrupa Birliği’nin gösterdiği değişim ve yaptıkları aşağıda ele alınmıştır.

3.2.1. Avrupa Birliğinin Doğuşu ve Gelişimi

20.yüzyılın ikinci yarısına bakıldığında dünyadaki ekonomik bütünleşmelerin hız kazandığı ve dünyanın ekonomik anlamda bir bloklaşmaya gittiği görülür. Bu ekonomik bütünleşmeler içinde en önemlisi, Avrupa Birliği’dir. Avrupa Birliği; İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkelerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları daha köktenci bir şekilde önlemek ve kendi gelişimlerinin önündeki engelleri kaldırmak amacıyla, bir işbirliği arayışına yönelmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır.

Bunun yanında, o zamanki adıyla Avrupa Topluluğunun kuruluşunun farklı pek çok sebebi olduğu ileri sürülmektedir. Birinci tez; (çatışma tezi) 200 yıldır Avrupa’da süregelen çatışmayı önlemek amacıyla kurulduğu tezidir. İkinci tez; ABD’nin kuruluşu ve yayılma politikasının sonunda Avrupa’nın sıkışmasına ve manevra yeteneğini önemli derecede kaybetmesine dayanmaktadır. Üçüncü tez ise; birincisiyle benzerlik taşımaktadır. Bu teze göre, Almanya ile Fransa arasındaki sorunları ve bu sorunların temeli olarak görülen, savaş için gerekli kömür ve demir maddelerinin kontrolünü sağlamak amacıyla, birlik kurma fikrine sıcak bakmışlardır. Dördüncü görüş biraz daha ekonomik boyutu olan bir tezdır. Buna göre, pazarları kapatarak üretim maliyetlerini artırmanın, etkinliği ve refahı azaltmanın bir anlamı bulunmamaktadır. Bu nedenle, pazarları bütünleştirmek, refah ve gelişme üzerinde olumlu etki yapacaktır. Beşinci görüş, biraz daha küresel bir anlamda olayı değerlendirerek “Avrupa; ortak toprağı, ortak geçmişı, ortak değerleri ve ortak hedefleri olan ülkelerin bulunduğu bir kıtadır. Bu nedenle bütünleşerek olaylar karşısında ortak hareket etmekte yarar vardır” (Ertürk, 1993:189). Bu belirtilen görüşlerden sadece biri veya birkaçının AB’nin kuruluşuna neden oluşturduğunu

söylemek doğru olmaz. Bu görüşlerin hepsi, AB'nin kurulma aşamasında farklı oranlarda rol oynamıştır.

Bu görüşlerden hareketle AB'nin kurulma nedenleri, Avrupa ülkelerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıklar, çekişmeler, çatışmalar, savaşlar, diğer ülkelere karşı olan bakış açıları ve tutumları, kuşkuları ve özellikle de gelecekle ilgili olumsuz beklentilerden kaynaklandığı şeklinde sıralanabilmektedir. Bununla birlikte, AB'nin çekincelerden, korkulardan ortaya çıktığını ve bu korkular arasında (Çivi, 1997:4-5):

1. Barışı koruyamama ve savaşları önleyememe korkusu,
2. Amerika Birleşik Devletlerine uydu olma korkusu,
3. Büyük Pazar oluşturmama, ölçek ekonomilerinden yararlanamama korkusu,
4. Uygarlık yarışında geri kalma ve parçalanma korkusu,
5. S.S.C.B korkusu yer almaktadır.

Avrupa Birliği bugünkü şeklini alıncaya kadar birçok zorlu aşamadan geçmiştir. Bu aşamalarda, çeşitli anlaşmalar ve zirveler yapılmış, birçok karar alınmış ve birçok tartışmalar yaşanmıştır. Bu bakımdan AB süreci dinamik bir süreçtir diyebiliriz. AB'ne yeni katılımlar, dünyadaki ekonomik ve siyasal gelişmeler bu sürecin dinamik yapısını oluşturmaktadır. Bugün gelinen noktada AB, gelebileceği son noktaya gelmiş değildir, aksine süreç devam etmektedir. Bu bağlamda AB siyasal birliği sağlamaya yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

3.2.1.1. Avrupa Toplulukları

Avrupa Birliği geçmişten günümüze kadar uzanan bir süreçtir. Bu süreç içinde yapılan zirveler, alınan kararlar sayesinde bu güne kadar gelinmiştir. Avrupa Birliği'nin temelinde ortak kurumları bulunan üç topluluk yer alır. Bunlar; Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)'dur. Bu üç kurum Avrupa Birliğinin bugünkü durumuna ulaşmasına temel oluşturmuşlardır. 1 Temmuz 1967 yılına kadar olan dönemde bu üç kurum eşgüdüm içinde çalışmalarına rağmen ayrı ayrı yürütme organlarına sahiptiler. 1967 yılında yürütme organları birleştirildi. Bu kuruluşların üçünün birden oluşturduğu birliğe ise Avrupa Topluluğu (AT) adı verildi.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)

Üç topluluk arasında ilk kurulanı AKÇT olmuştur. AKÇT’nu kuran ve aynı zamanda bugünkü Avrupa Birliği’nin temelini oluşturan Paris Antlaşması Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında 18 Nisan 1951 tarihinde Paris’te imzalanmış ve 25 Temmuz 1952 tarihinde yürürlüğe girmiştir. AKÇT’na İngiltere, İrlanda ve Danimarka 1.1.1973, Yunanistan 1.1.1981, Portekiz ve İspanya 1.1.1986, Finlandiya, İsveç ve Avusturya ise 1.1.1995 tarihinde katılmışlardır. Bu anlaşma ile ulaşılmak istenen, üye ülkeler arasında ortak bir kömür, çelik pazarının oluşturulması, ekonomik gelişmenin sağlanması ve yaşayanların refahının yükseltilmesidir (TOBB, 2002:3).

AKÇT’nun kurulması Avrupa Birliği fikrinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. AKÇT’nun ortaya çıkmasında geçmişten beri savaş nedeni olarak görülen kömür ve çeliğin kontrol altına alınması çabası yer almaktadır. Bu bağlamda, Robert Schuman ve Jean Monnet tarafından hazırlanan rapor topluluğun kurulmasını sağlamıştır. AKÇT’nu kuran altı ülke, çalışmaları yoğunlaştırmış ve 9 Şubat 1958 tarihinden itibaren kömür ve çelik ürünlerinde bir ortak pazar yaratmışlardır. Buna göre, kömür ve demir cevheri, çelik ürünlerine karşı konan kısıtlamalar kaldırılmış ve topluluk dışındaki ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulanmaya başlanmıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)

AKÇT’nun kurulmasından sonraki süreçte çizdiği başarılı performans, Avrupa’da daha geniş kapsamlı bir ekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilmesi gereği fikrinin ortaya atılmasına neden olmuştur. Bu görüşten hareketle ve uzun süren müzakereler sonucunda 25 Mart 1957’de imzalanan ve 1 Ocak 1958’de yürürlüğe giren Roma Antlaşması, AET’nun kurulmasını sağlamıştır.

AET’nun kuruluş aşamasında, Avrupalı ülkeler arasında önemli görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi, İngiltere ile Fransa arasında Avrupa’da gerçekleştirilecek yeni ekonomik bütünleşmenin derecesi ile ilgilidir. İngiltere, Avrupa’da gerçekleşecek bir ekonomik bütünleşmenin daha dar kapsamlı bir bütünleşme olmasını istemiştir. Ancak bu öneri Fransa tarafından kabul görmemiştir. Çünkü Fransa, gerçekleştirilecek olan bir birleşmenin daha geniş

kapsamlı olmasını ve sıkı bir işbirliğine dayanmasını istemekteydi. Bu anlaşmazlık nedeniyle, İngiltere başlangıçta AET'na katılmamıştır (Karluk, 1995:10).

AET'nun nihai hedefi Avrupa'nın siyasal bütünlüğe ulaşmasını sağlamaktır. Bu hedefe ulaşmakta gerekli olan ekonomik dengeyi sağlamanın, üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbestçe dolaştığı bir ortak pazar ve gümrük birliğinin kurulmasıyla mümkün olabileceği öngörülmüştür. Nitekim, Roma Antlaşmasının 2. maddesinde AET'nun hedefi “Topluluğun görevi, ortak pazarın kurulması ve üye ülkelerin ekonomik politikalarının giderek yaklaştırılması suretiyle, topluluğun bütünü içinde, ekonomik etkinliklerin uyumlu bir şekilde geliştirilmesini, sürekli ve dengeli yayılmayı, artan bir istikrarı gerçekleştirmektir” diye belirtilmiştir (DTM,1999: 10).

Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)

Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM), AET gibi Messina'da 1-2 Haziran 1955 tarihinde yapılan konferanslar sonucunda kurulması öngörülmüş bir topluluktur. 25 Mart 1957'de Roma'da imzalanan anlaşma ile kurulmuştur. EURATOM'un amacı, atom enerjisinin barışçı amaçlarla kullanımını geliştirmektir. Antlaşma'nın 1. maddesi çerçevesinde EURATOM'un temel hedefi, nükleer endüstrisinin süratle kurulması ve gelişmesi için gerekli şartların oluşturulması yolu ile üye ülkelerin hayat seviyelerinin yükseltilmesi ve diğer ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi olarak özetlenmektedir.

3.2.1.2. Avrupa Topluluğu'nun Genişleme Süreci

Üç topluluğun kurulmasıyla birlikte (AKÇT, EURATOM, AET) başarılı bir süreç başlamıştır. Üye devletler arasındaki gümrük birliği, Roma Antlaşması'nda öngörülen tarihten bir buçuk yıl önce, 1 Temmuz 1968'de gerçekleşmiş ve ortak gümrük tarifesine geçilmiştir. Ulaştırma ve enerji alanlarındaki bazı gecikmelere rağmen AET, “geçiş dönemi” adı verilen ilk aşamada Roma Antlaşması'nda belirlenen hedeflerin çoğuna ulaşmayı başarmıştır.

1969 yılında Haye'de yapılan Zirve'de, Topluluklara katılma talebinde bulunan İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç ile konuya ilişkin müzakerelerin başlatılması kabul edilmiştir. İki yıl süren müzakerelerden sonra İngiltere, İrlanda ve

Danimarka tam üye olarak, 22 Ocak 1972’de Topluluğa katılmışlardır. Norveç’in katılma anlaşması ise, adı geçen ülkede yapılan bir referandum ile reddedilmiştir. 1981 yılında Yunanistan’ın da Topluluğa katılmasıyla üye sayısı 10’a çıkmıştır. 1.1.1986 tarihinde İspanya ve Portekiz Topluluğa katılmıştır. Bundan sonraki süreçte S.S.C.B’nin de dağılmasının etkisiyle topluluğa tam üyelik başvuruları hız kazanmıştır. Türkiye’nin 14 Nisan 1987 tarihinde Topluluğa tam üyelik başvurusunu, birçok üyenin başvurusu izlemiştir. 1 Ocak 1995’de Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in tam üye olmasıyla üye sayısı 15 olmuştur. Uzun bir süre topluluk bu sayıyla yoluna devam etmiş ve Avrupa Birliği için önemli kararlar bu ülkeler tarafından alınmıştır (Erçin , 2002:7-8).

Daha sonra 1 Mayıs 2004’te çoğu eski Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkesi olmak üzere 10 ülke daha AB’ne katılmış ve üye sayısı 25’e yükselmiştir. Bu ülkelerden Güney Kıbrıs Rum Kesimi hariç hepsinde referandum yapılmış ve hepsinde referandum sonucu “AB’ne Evet” şeklinde gerçekleşmiştir. Böylece, Avrupa Birliği’nin en büyük genişlemesi hayata geçmiş oldu. Bu ülkeler dışında İsviçre 1992 yılında başvuru yapmış ancak hükümetin imzaladığı Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması’nın halk oylamasında reddedilmesinden sonra herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Liechtenstein’da tam üyelik için başvurmuş ancak 1992 yılında referandumda ret edilmiş ve üyeliği askıya alınmıştır. Norveç’te ise AB üyeliği için yapılan referandumlar 1973 ve 1994 yıllarında iki kez ret edilmiştir. Bulgaristan, Romanya ve Türkiye ise tam üyelik için halen beklemektedirler (Coşkun, 2001:48-54). Çizelge 5’de, Avrupa Topluluğu’nun genişleme süreci daha verilmiştir.

Çizelge 5. Avrupa Topluluğunun Genişleme Süreci

Ülkeler	Tam Üyelik	Komisyon	Üyelik	AB Üyeliği
I. Genişleme(1)				
İngiltere	Mayıs 1967	Ekim 1960	Haziran 1970	01 Ocak 1973
İrlanda	Mayıs 1967	Ekim 1960	Haziran 1970	01 Ocak 1973
Danimarka	Mayıs 1967	Ekim 1960	Haziran 1970	01 Ocak 1973
Norveç (2)	Mayıs 1967	Ekim 1960	Haziran 1970	01 Ocak 1973
II.Genişleme				
Yunanistan(3)	Haziran 1975	Ocak 1976	Temmuz 1976	01 Ocak1981
III.Genişleme				
Portekiz	Mart 1977	Mayıs 1978	Kasım 1978	01 Ocak 1986
İspanya	Temmuz 1977	Kasım 1978	Şubat 1979	01 Ocak1986
IV.Genişleme				
İsveç	01 Temmuz1991	31 Temmuz1992	01 Şubat 1993	01 Ocak 1995
Finlandiya	18 Mart 1992	04 Kasım 1992	01 Şubat.1993	01 Ocak 1995
Avusturya	17 Temmuz 1989	01 Ağustos 1991	01 Şubat.1993	01 Ocak 1995
V.Genişleme				
Çek Cumhuriyeti	17 Ocak 1996	15 Temmuz1997	31 Mart 1998	01 Mayıs 2004
Estonya	24 Kasım 1995	15 Temmuz1997	31 Mart 1998	01 Mayıs 2004
G.Kıb.Rum. Kes	04 Temmuz 1990	30 Haziran1993	31Mart.1998	01 Mayıs 2004
Letonya	13 Ekim 1995	15 Temmuz 1997	Şubat 2000	01 Mayıs 2004
Litvanya	08 Aralık 1995	15 Temmuz1997	Şub.2000	01 Mayıs 2004
Macaristan	31 Mart 1994	15 Temmuz 1997	31 Mart 1998	01 Mayıs 2004
Malta(4)	16 Temmuz 1990	30 Haziran 1993	Şubat 2000	01 Mayıs 2004
Polonya	05 Nisan 1994	15 Temmuz 1997	31 Mart 1998	01 Mayıs 2004
Slovakya	26 Haziran 1995	15 Temmuz 1997	Şubat 2000	01 Mayıs 2004
Slovenya	10 Haziran 1996	15 Temmuz 1997	31 Mart 1998	01 Mayıs 2004
Başvurular				
Türkiye	14 Nisan 1987	Kasım 2000	3 Ekim 2005	-
İsviçre	20 Mayıs 1992	-	-	-
Norveç	25 Kasım 1992	24 Mart 1993	05 Nisan 1993	-
Romanya	22 Haziran 1995	15 Temmuz 1997	Şubat 2000	-
Bulgaristan	14 Aralık 1995	15 Temmuz 1997	Şubat 2000	-
Mekedonya	22 Mart 2004			
Hırvatistan	21 Şubat 2003		Ertelendi	

(1) İrlanda'nın 31.7.1961, Danimarka'nın 9.8.1961, İngiltere'nin 10.8.1961 ve Norveç'in 30.4.1962 tarihlerinde Topluluğa yaptıkları ilk katılma müracaatları reddedilmiştir.

(2) Norveç'in Katılma Anlaşması Eylül 1972'de gerçekleştirilen referandum sonucunda, % 53.5 olumsuz oyla reddedilmiştir.

(3) AT-Yunanistan Ortaklık Anlaşması 9.7.1961 tarihinde imzalanmış ve 1.11.1962 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

(4)Malta 26.10.1996 tarihinde tam üyelik başvurusunu dondurmıştır. Malta Eylül 1998'de başvurusunu yinelemiştir.

Kaynak: <http://www.dtm.gov.tr/ab/AB%20Sayfasi/tarhsel.htm>

AB son genişlemeden sonra ekonomik, siyasal ve coğrafi açıdan büyük bir alanı kapsamaktadır.

3.2.2. Avrupa’da Ekonomik ve Parasal Birlik Süreci

Avrupa’da Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturma amacına yönelik olarak yapılanlar uzun bir süreci içine almaktadır. Bu süreçte bazı başarısız sonuçlar ortaya çıkmış, bu çıkan sonuçlara göre de yeni fikirler geliştirilmiştir. Ekonomik ve Parasal Birlik, Avrupa ekonomik bütünleşmesinin son aşamasını oluşturmaktadır. Bir başka deyişle AB bünyesinde malların, hizmetlerin, sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımını ifade eden Ekonomik birliğin, AB üyelerinin tek bir para birimi kullanmaları sonucunu doğuran parasal birlik ile tamamlanması, AB ülkelerinin ekonomik bütünleşme sürecini tamamlamasını sağlayacaktır. Tek bir karar alma organı Avrupa Merkez Bankası (AMB) bünyesinde meydana getirilen, tek ve ortak bir para politikasını amaçlayan ekonomik ve parasal birlik, ortak makro hedeflerin birlik dahilindeki ülkelerde, birlikte yönlendirildiği bir alan anlamına gelmektedir. Ekonomik ve parasal birliğin gerçekteşmesine kadar geçen süredeki olaylar AB’nin bu günlere gelmesinde önemli bir paya sahip olmuştur. Bu süreç, Roma Antlaşmasından, tek paranın gerçekteştirilmesine kadar geçen zamanı içine almaktadır. Bu sürecin açıklanması, para birliğinin geldiği noktayı daha iyi anlamak ağıısından gereklidir.

Çizelge 6. Ekonomik ve Parasal Birlik Süreci

1957	Roma Antlaşması, ekonomik entegrasyon süreci, Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda ve Almanya’da oluşan AET’nun kurulması
1960’lı Yıllar	Schuman planının uygulamaya geçirilmesi ve Gümrük Birliği ile ortak tarım politikalarında başarı sağlaması
1969-1970	EPB’e yönelik olarak Hague zirvesinde başlayan ve Werner raporu ile devam eden gelişmeler.
1971	Bretton Woods sisteminin çökmesi sonucunda ‘Parasal Yılan’ sisteminin oluşturulması
1972	Paris Zirvesi, üye ülkelerin EPB ile ilgili siyasi irade beyanlarını bildirmeleri
1973	Danimarka, İrlanda ve İngiltere’nin AET’na katılmaları
1979	EPB’nin tekrar gündeme gelmesi ve Avrupa Para sisteminin kurulması
1981	Yunanistan’ın AET’na katılması
1985	Avrupa Topluluğu’nun ‘Tek Avrupa Senedi’ ile yeni bir döneme girmesi, Portekiz ve İspanya’nın topluluğa katılması
1989	Avrupa Para Sisteminin (APS) gerçekleşmesine yönelik Delors raporunun kabulü
1992	Maastricht Anlaşmasının imzalanması, Avrupa Para Sisteminin 1999 yılında başlamak üzere 15 AB üyesi tarafından kabulü, Avrupa para piyasalarında yaşanan krizin Avrupa Para sistemi içerisinde önemli dalgalanmalara neden olması ve İtalya ile İngiltere’nin sistem dışında kalması
1994	Avrupa Para Enstitüsü’nün (APE) kurulması
1995	Madrid zirvesinde ortak para biriminin ‘Euro’ olarak isimlendirilmesi, Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in Avrupa Birliğine katılması
1996	Dublin Zirvesi’nde İstikrar Pakti’nin kabul edilmesi.
1997	Amsterdam Antlaşması, Euro ile ilgili analiz raporlarının hazırlanarak komisyon’a sunulması
1-2 Mayıs 1998	Ecofin Konseyi’nde (Ekonomi ve Maliye Bakanları Heyeti) Euro’ya geçecek üye ülkelere ilişkin komisyon tavsiyelerinin onaylanması
2 Mayıs 1998	Ekonomik ve Parasal Birliğe katılacak üye ülkelerin belirlenmesi Avrupa Merkez Bankası’nın seçilmesi, AB Merkez Bankaları, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Para Enstitüsü başkanları tarafından üye ülkelerin sabitleştirilmiş ikili döviz kurlarının açıklanması
1 Haziran 1998	Avrupa Para Enstitüsü’nün görevlerini Avrupa Merkez Bankasına devretmesi
1 Ocak 1999	Tek para birimi olan Euro’ya kaydı olarak geçilmesi
1 Ocak 2002	12 AB üyesi ülkenin kendi paralarının yürürlükten kalkması ve Euro’ya fiili olarak geçilmesi

Kaynak: Ebru Gökgönül ve Pelin Ataman 1998. s:123

3.2.2.1. Roma Antlaşmasında Parasal Birlik ile İlgili Hükümler

AET’nun kurucu anlaşması olan Roma antlaşması, Avrupa’da bir ekonomik bütünleşmenin temelini oluşturmuş ve bu konuda yapılması gerekenleri maddeler halinde sıralamıştır. Ancak, parasal konular ve parasal bir birlik kurma konusunda

kesin hükümler içermemektedir. Parasal konularda daha çok genel hükümler yer almaktadır.

Anlaşmanın 103'üncü maddesi, üye devletlerin, konjonktür politikalarını bir ortak çıkar konusu olarak kabul ederek alınacak tedbirler konusunda birbirleriyle ve AB Komisyonu ile istişarelerde bulunacaklarını öngörmekle, 104'üncü maddesi ise ekonomilerinin iç ve dış dengesini sağlayacak ve paralarına olan güveni sürdürecektir bir politika izlemelerini istemekte; bu amaçla ekonomi politikalarının yaklaştırılması gereğini, bunun için de iş birliğinin zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Antlaşmanın 105'inci maddesi politikaların koordinasyonunu sağlamak üzere danışma organı niteliğinde bir para komitesinin kurulmasını, 108'inci maddesi de dış ödeme sorunlarıyla karşı karşıya bulunan üye devletlere yardım edilmesini sağlayacak bir mekanizma getirilmesini öngörmektedir (Arısan, 1997:6). Ancak ödemeler bilançosu sorunlarıyla karşılaşan üyelere verilmesi gereken kredilere, diğer üyelerin katkıda bulunma zorunluluğuna ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte Topluluk üyelerinin döviz kurlarını değiştirme yetkisini kısıtlayan bir hüküm de yoktur. 67'inci maddedeki parasal ve ekonomik politikaların koordinasyonunun sağlanması ile Topluluk içinde sermaye hareketlerini kısıtlayan engellerin giderek kaldırılması bile, Ortak Pazarın işleyişini kolaylaştıracak bir unsur şeklinde düşünülmüş ve antlaşmaya konulmuştur (Karluk, 1995:139).

Roma antlaşmasında parasal alanla ilgili net hükümler bulunmamaktadır. Ayrıca, ülkelerin parasal konularda üzerlerine düşen sorumluluklar açık bir şekilde belirtilmemiştir. Parasal birlik ile ilgili de hiç bir hüküm yer almamaktadır. Bu durumun farklı nedenleri vardır. Öncelikli olarak, ortak pazarın oluşturulmaya çalışılması, bu amaca yönelik olarak ülkelerin yapacaklarının daha önemli olması, ülkelerin egemenlik alanına giren parasal birlik gibi konuların daha geniş kapsamlı düzenlemeler gerektirmesi ve bu düzenlemelerin sonucunda o andaki esas amaçtan sapılması korkusu nedenler arasında gösterilebilir. Özellikle, gümrük birliğinin gerçekleştirilmesinden sonra ortak pazara geçilmesi amacı, parasal konuları ikinci plana itmiştir. Roma antlaşmasında, parasal konularla ilgili olarak açık hükümlerin bulunmaması, ekonomik ve parasal birlik sürecinin uzamasına neden olmuştur.

Bütün bunlara karşın ekonomik ve parasal alanda bütünleşme amacına yönelik çalışmalar devam etmiş ve çeşitli raporlar yayınlanmıştır.

3.2.2.2. Roma Antlaşmasından Sonrasındaki Gelişmeler

Roma antlaşmasının imzalanmasından sonraki ilk yıllarda ekonomik ve parasal alanda yakınlaşmak için önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Roma antlaşmasının 105'inci maddesinde öngörülen para komitesi, Antlaşmanın hemen ardından 1958 yılında kurulmuş ve üye ülkeler paralarının dış konvertibiletisini sağlamışlardır. Para komitesinin görevi, para politikalarını ortak pazarın işleyişini kolaylaştıracak şekilde koordine etmektir.

1961 yılında Jeane Monnet'in başkanlığında kurulan Avrupa Birleşik Devletleri Çalışma Komitesi, Avrupa Birliği Para Rezervi adında bir kuruluş oluşturulmasını ve bunun Avrupa Para Birliği'nin öncüsü olmasını önermiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu da 1962 yılında yayınladığı bir memorandumda, topluluk üyesi ülkelerin paralarının birbirlerine karşı dar bir band içinde dalgalanmasının ve para politikaları arasında bir koordinasyonun sağlanmasının gerektiğini bildirmiştir (Savaş, 1999:7). Enflasyonla mücadele konusunda ortak hareket etme kararı da benimsenmiştir. Ancak, 1968 yılına kadar parasal birlikle ilgili somut adımlar atılmamıştır. Bu gelişmelerde ülkeler arasındaki ekonomik koordinasyonun tam sağlanamamasının ve Bretton-Woods sisteminin iyi işleminin rolü büyüktür.

3.2.2.3. Barre Raporları

Bretton-Woods sisteminin iyi işlediği yıllardan sonra 1968 yılına gelindiğinde sistem çökmeye başlamıştır. Topluluğa üye bazı ülkelerde ödemeler dengesi bilançosundaki açıklar sorun yaratmış, enflasyon oranlarında da farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Hem bu sorunlara çözüm bulmak hem de Ekonomik ve Parasal Birliğin güçlendirilmesini sağlamak amacıyla, 12 Şubat 1969 tarihinde Fransız Başkanı Raymond Barre tarafından bir rapor sunulmuştur.

Barre raporu olarak da bilinen bu çalışma, şu önlemleri içermekteydi (Aktan, 1983: 91):

1. Ödemeler dengesi sorunlarıyla karşı karşıya bulunan ülkeler için otomatik olarak, herhangi bir şarta bağlı olmaksızın kısa vadeli kredi verilmesi,
2. Geçici olmayan ödemeler dengesi sorunlarıyla karşılaşan üyeler için şarta bağlı orta vadeli kredi olanaklarının sağlanması,
3. Gelecekteki büyüme hızları konusunda üye ülkeler arasında anlaşma sağlanması,
4. Üyelerin orta vadeli ekonomik planlarının eşgüdümü konusunda bir danışma mekanizması oluşturulması,
5. Doların uluslararası para sistemindeki rolünü azaltmak amacıyla resmi pariteler etrafındaki dalgalanma marjının kaldırılması (tek bir para birimine geçiş) öngörülmüştür.

Konsey Barre raporundaki görüşlerin birçoğunu kabul etmiştir. Merkez Bankaları arasında oluşturulacak ve kısa vadede ödemeler dengesinde bozukluk olan ülkelere parasal destek sağlayacak sistem Şubat 1970’de yürürlüğe girmiştir. Raymond Barre, Werner planından önce II. Barre Raporu olarak anılan raporu 4 Mart 1970 tarihinde açıklamıştır. Barre bu raporda, EPB’nin sağlanmasına yönelik olarak ortaya çıkan iki görüş arasındaki farklılıkları uzlaştırmaya çalışmıştır. Barre raporları daha sonraki süreçte Werner Planının temelini oluşturmuştur.

3.2.2.4. Werner Planı

Bir takım iç ve dış etkenler Avrupa Topluluğu’nda parasal birliğe geçiş çabalarına katkıda bulunmaktaydı. 31 Aralık 1969 tarihinde Roma Antlaşması’nda öngörülen geçiş dönemi tamamlanmış, Gümrük Birliği öngörülen süreden önce gerçekleştirilmiş, on yıllık sürede bazı sorunlar yaşanmasına karşın başarılı adımlar atılmıştır. 1968 ve 1969 yıllarındaki para bunalımı, topluluğun uluslararası para politikalarında da ortak bir tutum içerisine girmesinde etkili olmuştur. Gümrük Birliği’nin gerçekleştirilmesiyle de üye ülke ekonomileri birbirlerine giderek yaklaşmakta ve bağımlı hale gelmekteydi. Bu nedenlerle yeni bir atılım gerekmektedir (Aktan, 1983:91-92). Bu koşulların biraraya gelmesi, EPB’nin oluşturulması için bir temel oluşturmaktaydı. Topluluktaki koordinasyonun

sağlanması, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi EPB'nin gerçekleştirilmesine bağlıydı.

Bu amaca yönelik iki tür görüş ağırlık kazanmıştır. Federal Almanya ve Hollanda'nın resmi görüşlerini temsil eden Ekonomist Düşünce Okulu, önceliğin üye devletlerin ekonomi politikalarının koordinasyonuna verilmesi gerektiğini, bunun yanında ilk aşamada sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesini, daha sonra uluslararası yetkilerle donatılarak tam yetkili topluluk kurumlarının ortak ekonomik, mali ve parasal politikalar uygulamalarını önermişti. Buna karşın Fransa, Belçika ve AT Komisyonu'nun görüşlerini temsil eden Paracılar ise, döviz kurlarındaki dalgalanmaların, istikrarsızlığın üye ülkelerin ekonomileri arasında yakınlaştırma sağlanmasını engellediği gerekçesiyle dalgalı döviz kuru sistemini reddederken, parasal alanda sağlanacak hızlı ilerlemenin ekonomik politikaların daha etkili bir şekilde koordine edilmesini gerektireceği görüşünü savunmaktaydılar (İ.K.V, 1990:5). Her iki düşünce okulu arasındaki görüş ayrılıklarını dikkate alarak ve Barre Raporlarından da yararlanarak, Lüksemburg Başbakanı ve Maliye Bakanı Pierre Werner'in başkanlığında oluşturulan komite, 8 Ekim 1970 tarihinde Konsey'e bir rapor sunmuştur. Daha sonraları Werner Planı olarak anılan bu rapora göre EPB'nin on yıl içerisinde (1980 yılına kadar) üç aşamada gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Werner planında EPB'nin kapsamı şöyle belirtilmiştir (Şimşek 1992:7):

- Malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı,
- Üye ülkelerin milli para birimlerinin tam konvertibilitesi, değişmez bir şekilde sabit döviz kurları, daha ileriki bir tarihte mevcut milli paraların ortak bir para birimi ile değiştirilmesi,
- Toplulukta ortak para ve kredi politikalarının uygulanması,
- Üye devletlerin bütçe politikalarını belirlemede Topluluğun dolaysız olarak etkide bulunması,
- Toplulukta dengeli ve uyumlu bir gelişme için ortak bir bölgesel politikanın uygulanması,
- Toplulukta ortak bir merkez bankasının kurulması,
- Karar alma sürecinin milli devletlerden topluluk kurumlarına aşamalı olarak devredilmesidir.

Werner Planı'nda ayrıca, 1971-1973 yılları arasında üç yıl sürecek Birinci aşama için bazı ayrıntılı öneriler de yer almıştır. Bu bağlamda, döviz kurlarının dalgalanma marjlarının daraltılması için “Tüneldeki Yılan Sistemi” denilen bir sisteme gidilmesi ortak ekonomik ve parasal politikaların belirlenmesinde bir temel oluşturmak üzere, Topluluk boyutunda bir danışma sistemi ile, 1973 yılı sonuna kadar bir Avrupa parasal işbirliği fonu kurulması da önerilmişti. Ayrıca Plan, bölgesel sorunlar ile döviz kuru müdahalelerinden dolayı bazı merkez bankalarının güçlüklerle karşılaşmaları tehlikesine dikkat çekmiş ve bu riskleri önlemek amacıyla telafi edici bir mekanizma kurulması önerilmiştir (Bolat, 1990:8-9). Plana göre, kurulması öngörülen Avrupa Parasal İşbirliği Fonu (APİF) Nisan 1973'te kurulmuştur. Werner Planına göre EPB'e geçiş her ne kadar üç aşamada öngörülmüşse de, Plan daha çok birinci aşamada yapılacaklar üzerinde ayrıntılı biçimde durmuş, diğer aşamalarda yapılacakların ise gidişata göre belirlenmesini öngörmüştür. Aslında, bu görüşün doğruluğu sonra ortaya çıkmış, Werner Plan'ında öngörülen EPB'e geçiş ikinci aşamaya geçilemeden başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

3.2.2.5. Yılan ve Tüneldeki Yılan

Werner Raporunun önerileri kabul edilip, birinci aşamanın 1 Ocak 1971'de başlanmasından sonra, sabit döviz kurlarını temin edebilmek için “Tüneldeki Yılan Sistemi” diye adlandırılan bir sistem getirilmiştir. Bu sistemin getirilmesiyle EPB'nin gerçekleştirilmesi yolunda ilk adım atılmıştır.

Tüneldeki Yılan Sistemi olarak adlandırılan bu sisteme göre; düzenlemeye katılan ülkelerin paralarının merkezi pariteleri, birbirlerine karşı % 1,2'lik (Yılan) ABD Dolarına karşı ise daha geniş olarak % 1,5'lik bir dalgalanma marjı içinde (Tünel) hareket edeceklerdi. Ancak, 1971 yılının Ağustos ayında ortaya çıkan Dolar krizinden sonra Smithsonian Antlaşması uyarınca bu dalgalanma marjları sırasıyla % 2,25 (Yılan) ile % 4,5'e (Tünel) yükseltilmiştir (İ.K.V.,1990:6). Bu sistemde, yılanın tünelde tutulabilmesine yönelik parasal müdahalelerin Dolarla, topluluk paraları arasındaki kurların sabitlenmesine yönelik müdahalelerin ise, topluluk paraları ile yapılması, bu müdahaleleri ise Avrupa Parasal İşbirliği Fonu'nun yapması öngörülmüştür (Balkır ve Demirci 1989:126).

Tüneldeki yılan düzenlenmesi 24 Nisan 1972'den 12 Mart 1973'e kadar yaklaşık 11 ay gibi çok kısa bir süre uygulanabilmiştir.. Uluslararası alanda döviz kurlarında büyük dalgalanmaların olduğu bir atmosferde, milli para birimleri değer kaybı tehlikesi ile karşılaşmış ve döviz rezervleri önemli ölçüde azalmış bazı üye ülkeler (İngiltere, İrlanda ve İtalya) düzenlemeyi terk etmiştir. Bretton Woods sisteminin çöküşü ile birlikte ABD Dolarına karşı % 4,5'lik dalgalanma (Tünel) uygulaması da bırakılmıştır (Bolat,1990:9). Topluluğa üye ülkeler, Tüneldeki Yılan uygulamasından birer ikişer ayrılmışlardır. Bazı ülkeler geri dönmüş, sonra tekrar ayrılmışlardır. 1970'li yılların ortalarından sonuna kadar "Alman Markı Bölgesi" denilen Batı Almanya, Belçika, Danimarka, Hollanda ve Lüksemburg'tan oluşan yılan uygulaması devam ettirilmeye çalışılmıştır. Bu sistem APS kuruluncaya kadar devam etmiştir.

Avrupa Topluluğu'nda bir EPB oluşturulması yolundaki girişimin birinci aşamasını teşkil eden "Tüneldeki Yılan" ve daha sonra oluşturulan "Yılan" düzenlemeleri bir bütün olarak ele alındığında, Topluluğun bütününde döviz kuru istikrarını sağlama yönünde başarılı bir teşebbüs olarak kabul edilmemiştir. Bu nispi başarısızlığın nedenleri ise şunlardır (Tur, 2000:57):

1. Düzenlemenin temel hedefi döviz kurlarında istikrarın sağlanması olduğu halde, döviz kurlarında devamlı ve kontrol edilemez şekilde büyük dalgalanmalar kaydedilmiştir. Bu dalgalanmalar, Dolar krizi ve sonrasında gelen petrol krizinin üye ülke ekonomileri arasında büyük farklılıklar ortaya çıkarmasından kaynaklanmıştır,

2. Düzenlemenin teknik mekanizması hem çok katı hem de tek taraflıydı ve döviz kuru ayarlamaları çok geç gerçekleşmekteydi. Döviz kuru müdahalelerinde bulunma ve ekonomik politikalarda gerekli ayarlamaları yapma sorumluluğu eşit olmayan bir şekilde yalnızca ödemeler dengesi açığı veren ülkelerin üzerinde bulunmaktaydı,

3. Düzenlemeye katılan ülkelerin ekonomi ve para politikaları arasında etkili bir uyumlaştırma sağlanamamıştır,

4. Almanya, Fransa, İngiltere gibi bazı ülkeler sistemin işleyişi hakkında siyasi isteklilik gösterememiştir,

5. Üye ülkeler arasında ekonomik ve mali disiplin sağlamak amacıyla, ödemeler dengesi güçlükleri ile karşılaşan üye ülkelere verilmek üzere yeterli miktarda kredi imkanları sağlanamamıştır,

6. Üye ülkelerin sermaye hareketlerine konulan kısıtlamalara devam etmeleri sonucu sermaye hareketlerinin tam liberasyonu sağlanamamıştır,

7. En önemli faktör ise sistemin yasal düzenlemesinin yokluğundan dolayı inandırıcı olmayışıdır.

EPB'ği oluşturmaya yönelik olarak yapılan 20 senelik çalışmaların boşa gitmesine karşın, Tüneldeki Yılan ve Yılan sistemlerinin çeşitli yararları da olmuştur. Bu sistemim uygulandığı ilk yıllarda, parasal açıdan istikrarlı bir bölgenin oluşturulabileceği ancak, bu oluşuma gerek konjonktürel ortamın gerekse de siyasi otoritenin destek olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Tüneldeki Yılan sisteminin başka bir yararı ise; başarısızlıktan ders çıkarılması, ekonomik ve parasal birlik için başka neler ortaya konması gerektiğinin düşünülmesidir. Üye ülkeler arasında, ekonomik ve parasal alanda daha sıkı bir koordinasyon sağlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Tüneldeki Yılan Sistemi'nin başarısızlığında sistem dışından kaynaklanan nedenler de rol oynamıştır. Bunlardan biri, dalgalı döviz kuru sisteminin gerektiği gibi kontrol edilmediği takdirde, kolayca ve çabucak enflasyon yaratıcı bir mekanizma haline dönüşebildiğidir. Diğer bir neden ise, ABD'nin uyguladığı para politikasıdır. Bu politikaya göre, ABD, Doların uluslararası rezerv para olduğunu ikinci plana iterek, kendi ihtiyaçları doğrultusunda Doların arzını belirlemektedir. Nitekim bu politika, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu parasal birlik kurma ve tek paraya geçme fikrine götürmüştür. Doların egemenliğine son vermek amacıyla, 1977 yılında Roy Jenkins Avrupa Para Sistemi (APS) adında yeni bir sistem oluşturmayı önermiş, bu öneri Almanya ve Fransa tarafından desteklenmiştir (Savaş, 1999:13).

3.2.3. Avrupa Para Sistemi

EPB'nin oluşturulmasında ilk denemenin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla birlikte, Topluluk üyeleri arasında Topluluğun geleceği ile ilgili olumsuz bir kanı

ortaya çıkmıştır. Ekonomik ve parasal alanda yapılan bütünleşme çalışmalarının yetersiz kalması Topluluğun geleceğini tehdit eder bir hale gelmiştir.

1977 yılında Roy Jenkins'in Floransa'daki Avrupa Para Sistemi'nin kurulması fikrinden sonra AT konseyi 7-8 Nisan'da Kopenhag'da, 6-7 Temmuz'da Bremen'de, 4-5 Aralıkta Brüksel'de, AT Maliye Bakanları ise 24 Temmuz ve 18 Eylül'de Brüksel'de, 16 Ekim'de Lüksemburg'da toplanmışlardır. Bu zirvelerde, APS'nin kurulması konusu ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır. 6-7 Temmuz 1978 tarihleri arasında Bremen'de toplanan Avrupa Zirve'sinde Avrupa'da parasal birliğini gerçekleştirecek bir plan görüşülerek kabul edilmiş ve Bremen Raporu'nun ekinde Avrupa Para Sistemi'nin ana hatları belirlenmiştir (Karluk, 1995:148). Daha sonra sistem, 13 Mart 1979'da yürürlüğe girmiştir. APS'nin yürürlüğe girmesi, Topluluktaki bütünleşme ümitlerini artırmış ve bu konudaki çalışmaların hızlanmasını sağlamıştır. Topluluğun dağılması sonucuna doğru giden süreçte tersine çevirmiştir.

3.2.3.1. Kuruluşu ve Kuruluş Nedenleri

1971 yılına gelene kadar dünyada Bretton Woods sistemi işlemekteydi. Daha sonra, Amerika'nın Doların altın konvertibilitesini kaldırmasıyla beraber, Avrupa Topluluklarında parasal alanda yeni arayışlar başlamış, ilk etapta uygulamaya konan Tüneldeki Yılan Sistemi'nin, Doların dalgalanmaya bırakılmasıyla beraber başarısız olması sonucunda tünel ortadan kalkmış ve Yılan sistemine geçilmiştir. Yılan sistemi boyunca, gerek içsel gerekse dışsal faktörlerden kaynaklanan nedenlerle sisteme üye ülkeler çeşitli zamanlarda sisteme girip çıkmak zorunda kalmışlardır. İlerleyen yıllarda yılan sistemiyle de istenen istikrarın sağlanamaması sonucunda APS fikri gündeme gelmiştir.

Avrupa Para Sistemi, uluslararası alanda Mart 1973'den itibaren dalgalı döviz kuru sisteminin uygulandığı bir dönemde, özellikle 1975'ten sonra ekonomik ve parasal alanda görülen büyük bir istikrarsızlık ve kargaşa atmosferine karşı bir tepki olarak kurulmuştur. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren enflasyonun hızla yükselmesi, dış ticaret ve cari işlemler bilançolarındaki dengesizliklerin artması, ekonomik büyümenin duraklaması, ABD Dolarının değerinde büyük düşmeler

olması, döviz kurlarında büyük dalgalanmaların baş göstermesi ve bunun çok açık ekonomilere sahip olan AT ülkeleri üzerinde olumsuz durumlar ortaya çıkarması sonucunda, ABD yönetiminin kayıtsız kalması üzerine F.Almanya ve Fransa'nın öncülüğünde Avrupa Konseyi'nin 5 Aralık 1978'de aldığı karar ile APS resmen kurulmuş ve 13 Mart 1979'da işlemeye başlamıştır (Bolat, 1990:12).

APS bir topluluk düzenlemesi şeklinde değil, üye ülkelerin taraf oldukları bir “uluslararası anlaşma” ile kurulmuştur. APS, Avrupa Topluluğu'na üye olmayan Avrupa ülkelerinin katılımına açıktır. Bu nedenle Norveç de APS'ne katılabilmektedir. Topluluklara sonradan katılan Yunanistan, İspanya, Portekiz merkez bankaları, tıpkı İngiltere gibi Avrupa Para Sistemi Anlaşmasını imzaladıkları zaman sisteme üye olmuşlardır. Sistemin temel taşı olan döviz kuru mekanizmasına, İspanya 20 Haziran 1989'da, İngiltere 8 Ekim 1990'da, Portekiz ise Nisan 1992'de katılmışlardır (Karluk, 2002:574).

3.2.3.2. Amacı ve İşleyişi

Yılan sisteminin sonlarında ortaya çıkan AT ekonomilerindeki bozulmalar ve birbirinden uzaklaşmalar sonucunda kurulan APS, kendine öncelikli hedef olarak EPB'nin oluşturulması yerine, üye devletler arasındaki iş birliğinin artırılması ve istikrarlı bir parasal ortamın yaratılması amacını seçmiştir.

Bununla birlikte, APS'nin temel hedeflerini şu şekilde sıralayabiliriz (Arısan, 1997:11):

- Sisteme katılan üyelerin (APS'nin kurucu üyeleri; Batı Almanya, Belçika, Danimarka, Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'dır) ekonomilerinin yaklaştırılması,

- Üye ülkelerin kamu maliyesi politikalarının uyum içinde olması,
- Döviz kuru ve fiyat istikrarının temini,
- ECU'nun (Avrupa Para Birimi) merkezi rolünün geliştirilmesi,
- Üye devletler arasında bütünleşme yolunda daha ileri adımların atılmasıdır.

APS'nin bütün bu hedefleri gerçekleştirmesi kısa vadede zor olduğu için bu hedefler orta ve uzun vadeye yayılmıştır. Ayrıca, bu hedeflerin gerçekleşmesi iyi bir sisteme ve sistemin iyi işlemesine bağlıdır.

APS şu temel unsurlardan oluşmaktadır (Tur, 2000:58-59):

1. Sabit fakat ayarlanabilir döviz kuru sistemi uygulanmakta olup, döviz kurları belli bir pariteye göre belli bir marj aralığında dalgalanmaktadır. Sistemin özünü de bu madde teşkil etmektedir,

2. Sistemde ye ülkelerin paralarından oluşan bir sepete dayanan ve para otoriteleri arasında demeler için kullanılmak üzere Avrupa para birimi (ECU) yaratılmış, sistem içindeki her ülkenin milli parasının esas kuru ECU cinsinden ifade edilmiştir,

3. Sistemde, ye her ülkenin özel durumu dikkate alınmaktadır,

4. Sisteme ye ülkelerin merkez bankalarındaki döviz rezervlerinin bir bölümü ortak kullanıma ayrılmakta, böylece önemli ölçüde mali olanak yaratılmaktadır,

5. Sistem, Avrupa Birliği dışı ülkelere de açık bulunmaktadır,

6. Sistem içersinde demeler bilançosu fazla veren ülkelerin önemli sorumlulukları vardır.

Sistemin iyi işleyebilmesi bu unsurların varlığına bağlıdır. Ayrıca, APS'nin işleyişinde  önemli mekanizma yer almaktadır. Bunlar; Avrupa Para Birimi (ECU), Döviz Kuru Mekanizması ve Kredi Mekanizmasıdır.

3.2.3.3. Unsurları

Avrupa Para Sistemi birbirini tamamlayan  önemli mekanizmaya sahiptir. Bunlar; Avrupa Para Birimi, Döviz Kuru Mekanizması ve Kredi Mekanizması'dır.

Avrupa Para Birimi (ECU)

Topluluğa ye ülkelerinin paralarının dış değerini sık sık değiştirmeleri, topluluk içinde olumsuzluklara yol açmaktadır. Bu olumsuzluklar, özellikle ticari alanda ortaya çıkmaktadır. Bu durumu engellemek için topluluk ilk olarak 1974 yılında Avrupa Hesap Birimi'ni yaratmıştır. Daha sonraları Yılan sistemi kmş, APS'ne geçilmiş ve bu sistemde Avrupa Para Biriminin yerini ECU almıştır.

ECU karışım bir para birimi olarak, Topluluğa ye 12 ülkenin milli paralarının belirli sabit miktarlarından oluşan bir sepet paradır. Topluluğa ye 12 ülke parasının, ECU sepetinde çeşitli ağırlıkları bulunmaktadır. Bu ağırlıklar

Ülkelerin Gayri Safi Milli Hasılasına (GSMH), döviz rezervlerine, Topluluğun dış ticareti içindeki payına ve Kısa Vadeli Parasal Destek Mekanizması'ndaki payları gibi değişik faktörlere göre belirlenmektedir. ECU sepetindeki paraların nisbi ağırlıklarının başlangıçta, altı ayda, daha sonraları ise beş yıldı bir yeniden gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır.

Çizelge 7'de, ECU'nn yapısı ve ülke paralarının ağırlıkları görülmektedir.

Çizelge 7. ECU'nn Yapısı ve lke Paralarının Ağırlıkları

	13.3.1979 ile 17.9.1984 tarihleri arasında					
	Milli Paraların Belirli sabit Miktarları	13.3.1979'daki Ağırlıklar (1) %	21.3.1983'deki Ağırlıklar (2) %	17.9.1984'deki Ağırlıklar(3)%	Milli Paraların Belirli Sabit Miktarları	21.9.1989'daki Ağırlıklar (4)
AlmanMarkı	0.828	33.0	37.38	32.0	0.6242	30.1
Fransız Frangı	1.150	19.8	16.93	19.0	1.332	19.0
İngiliz Sterlini	0.0885	13.3	14.05	15.0	0.08784	13.0
Hollanda Florini	0.286	10.5	11.46	10.1	0.2198	9.4
İtalyan Lireti	109.0	9.5	7.86	10.2	151.8	10.15
Belçika Frangı	3.660	9.2	8.25	8.2	3.301	7.6
Danimarka Kronu	0.217	3.1	2.70	2.7	0.1916	2.45
İrlanda Poundu	0.00759	1.2	1.06	1.2	0.008552	1.1
Lüksemburg Frangı	0.140	0.4	0.32	0.3	0.130	0.3
Yunan Drahmisi				1.3	0.440	0.8
İspanyol Pesatası					6.885	5.3
Portekiz Escudosu					1.393	0.8
Toplam		100.0	100.0	100.0		100.0

1.APS izlemeye başladığı zaman

2.DKM'nda büyük ölçekte döviz kuru değişiklikleri yapıldığı zaman

3.ECU sepeti içindeki milli paraların miktarı ve ağırlıkları hakkında 1.5 yıllık gözden geçirme işlemi sonundaki durum.

4.İkinci 5 yıllık gözden geçirme sonundaki durum

Kaynak : İKV Yayınları No:88 "Avrupa Para Sistemi" 1990 s:18

Çizelge 7'de de görüldüğü gibi bütün ye ülke paralarının yüzde olarak ağırlıklarının toplamı 100'e eşittir. Döviz kuru mekanizmasına dahil olan ve olmayan bütün ye ülke paralarının ECU içinde belirli ağırlıkları bulunmaktadır.

Yunan Drahmisi, sepetin birinci beş yıllık gözden geçirilme işlemi sonunda, İspanyol Pesetası ve Portekiz Escudosu ise ikinci beş yıllık gözden geçirilme işleminin sonunda ECU sepetine dahil edilmiştir.

ECU'nün ilk işlevi döviz kuru sisteminin temel ölçüsü olmasıdır. Döviz kuru mekanizmasında yer alan her bir üye ülke parası için ECU cinsinden merkezi kur saptanmaktadır. Bu merkezi kurlar esas alınarak ikili kurların üst ve alt sınırları tespit edilmektedir. Bu merkezi kurların dalgalanma marjları şöyledir: Alman Markı, Fransız Frangı, Hollanda Florini, Belçika Frangı, Lüksemburg Frangı, Danimarka Kronu ve İrlanda Poundu için $\pm 2.25\%$ oranında, İspanyol Pesetası ve Portekiz Escudosu için ise $\pm 1.6\%$ oranındadır. İngiltere, İtalya ve Yunanistan, APS üyesi olmalarına rağmen paraları Döviz Kuru Mekanizmasına (DKM) katılmamaktadır (Necipoğlu, 1993:48). 1993'ten sonra dalgalanma marjı $\pm 15\%$ çıkarılmıştır. İkinci işlevi rezerv varlık olmasıdır. DKM'na katılan dokuz Topluluk ülkesi ile İngiltere, Yunanistan ve Portekiz'in merkez bankaları altın ve ABD Doları türünden rezervlerinin $\% 20$ 'sini APİF tarafından ihraç edilen ECU ile değiştirmişlerdir (İ.K.V., 1990:19). Üçüncü işlev olarak; ödeme aracı olma fonksiyonu, çok kısa vadeli finansman mekanizması çerçevesinde ECU, döviz piyasalarında zorunlu müdahalelerde bulunan merkez bankaları arasında, borç alacak bakiyelerinin denkliliğini sağlamada bir araç olarak kullanılmıştır. APS'nin kuruluşunda $\% 50$ oranında tespit edilen ECU'nün bu amaç için kullanılma oranı, Haziran 1985'den itibaren $\% 100$ seviyesinde uygulanmıştır (İKV, 1990:19).

ECU, Birlik üyesi ülkelerin altın rezervlerinin $\% 20$ 'si ile Dolar rezervlerinin $\% 20$ 'sinin Avrupa Parasal İşbirliği Fonu'na aktarılması sonucunda yaratılmakta, ECU'nün yaratılma mekanizması “döner swap anlaşmaları” şeklinde yürütülmektedir. Birlik üyesi ülkeler altın ve döviz rezervleri karşılığında üçer aylık dönemler için ECU satın almakta, süre sonunda altın ve döviz rezervlerini geri alıp ECU ile değiştirmektedir. ECU üye ülkelerin döviz ve altın rezervleri karşılığında swap yönetimi ile ihraç edildiğinden, uluslararası rezervlerde bir artışa yol açmamaktadır. ECU çıkarma yetkisi Avrupa Parasal İşbirliği Fonu'ndadır (Tur, 2000:61).

Sonuç olarak ECU, kullanıldığı yıllarda başarılı olmuş ve işlevlerini yerine getirmiştir. Özellikle, Topluluk bünyesindeki bazı büyüklüklerin ifadelerinde ve bazı ürünlerin fiyatlarının hesaplanmasında kullanılmış, çeşitli ülkelerin döviz rezervlerinde de güvenilir bir para birimi olarak yer almıştır. 1 Ocak 1999 yılında ECU sepeti ortadan kalkmış ve 1 ECU=1 EURO olmak üzere yerini Euro'ya bırakmıştır.

Döviz Kuru Mekanizması (DKM)

Döviz Kuru Mekanizması, esas itibarıyla üye devlet paralarının merkezi (her bir para biriminin ECU karşısındaki değeri) ve ikili merkezi (merkezi kur esas alınarak hesaplanan, üye devlet para birimleri arasındaki çapraz kurlar) kurlar etrafında $\pm 2.5\%$ dalgalanma marjı içinde değişmelerini öngörmekte, bazı ülkeler için ise bu marjı $\pm 6\%$ şeklinde belirlemektedir. Bu marjın aşılmasını önlemek için de, yetkiyi, marjı aşan paranın merkez bankasına vermektedir. İzin verilen dalgalanma marjını aşan paraların değerini yeniden marj içine sokmak için, yapılan müdahaleler etkili olmazsa, sınırların kendisi değiştirilebilmekte, yani kur ayarlaması yapılabilmektedir. Bu nedenle APS, sabit fakat ayarlanabilir döviz kuru sistemi olarak tanımlanmaktadır (Tur, 2000:64).

Ülkelerin ikili dalgalanma marjları müdahale noktalarını belirlemektedir. Eğer, üye ülke paralarından biri diğeri karşısında değer kazanırsa ve müdahale sınırına ulaşırsa, hem değer kazanan ülkenin merkez bankası hem de parası değer kaybeden ülkenin merkez bankası, döviz piyasalarına müdahale ederek, ikili döviz kurlarını dalgalanma marjları içine sokmakla görevlidir.

Sapma eşiği, DKM'na müdahale etmenin diğer bir yoludur. 'Sapma eşiği' her bir üye ülke parasında meydana gelebilecek dalgalanmayı, diğer üye ülke paralarının dalgalanmalarının ağırlıklı ortalamasının bir oranı olarak ifade edilmektedir. Bu oran da 75% olarak belirlenmiştir. Topluluğa üye olan bir ülke parasının, sapma eşiğini geçmesi durumunda, ilgililer yeniden istikrarı sağlayabilmek amacı ile ülke parasına müdahalede bulunabilirler (Necipoğlu, 1993: 58).

Para birliğine giden yolda, sonraki yıllarda, Amsterdam zirvesinde yeni bir Döviz Kuru Mekanizması (DKM2) uygulanmasının başlaması kararlaştırılmıştır.

Kredi Mekanizması

Tüneldeki Yılan Sistemi'nin uygulandığı zamanlarda da sorun yaratan ödemeler bilançosu dengesizlikleri ve döviz kurlarındaki dalgalanmaları çözmek için, kredi mekanizmaları uygulanıyordu. APS'ne geçildikten sonra da Tüneldeki Yılan uygulamasındaki eksiklerden ders alınarak kredi mekanizmaları korunmuş ve finansman olanakları artırılmıştır. Kredi mekanizmasının oluşturulmasının altında yatan etkenler, döviz kuru mekanizmasının işleyişini kolaylaştırmak ve ödemeler dengesi güçlükleri ile karşılaşan ülkelere yardım etmektedir. Sistemde çok kısa vadeli, kısa vadeli ve orta vadeli olmak üzere üç tür finansman aracı vardır.

3.2.3.4. Avrupa Para Sisteminin Değerlendirilmesi

Avrupa Topluluğu'nun zor günler geçirdiği 1970'lerin sonuna gelindiğinde, özellikle ekonomik alanda yeterli bir istikrar sağlanamamıştır. Bu aşamada, devreye giren APS ile amaç, döviz kuru dalgalanmalarının azaltılması, DKM'na katılan ülkeler arasında ekonomik ve parasal alanda yakınlaşmaların sağlanarak, istikrarlı bir alanın yaratılmasıdır. Özellikle, uygulamaya geçilen ilk yıllarda bazı zorluklarla karşılaşılma ile birlikte, daha sonraki yıllarda ekonomik konjonktürün de düzelmesiyle olumlu sonuçlar alınmaya başlanmıştır.

APS'nin temel yapısı olan DKM'na katılan ülkelere hiç birinin 1992 yılına kadar sistemden ayrılmamış olması, sistemin uygulandığı süreçte merkezi paritelerde çok az sayıda ayarlama yapılması sistemin başarısını göstermektedir. Bu ayarlamaların çoğu, sistemin başladığı ilk yıllarda yapılmıştır. DKM'na üye olan ülkelerin enflasyon oranları arasında önemli farklar olmasına rağmen sistem baskılarla karşılaşmadan işlemiştir. APS'nin işleyişi sırasında, nominal ve reel döviz kurlarının değişmesi azalmış, DKM'na dahil paralar arasındaki döviz kurlarını istikrara kavuşturma yolunda önemli adımlar atılmıştır (Şimşek, 1992:32-33). APS'nin uygulanmasıyla beraber elde edilen bazı makro-ekonomik göstergeler incelendiğinde, APS'nin başarısı daha iyi anlaşılabilir. Bunlar arasında, enflasyon oranında 1972-1982 döneminde sistem ortalaması % 10 iken 1980'li yıllarda devamlı bir düşüş kaydederek % 4.5'ler seviyesine kadar inmiştir. Ayrıca, üye ülkeler arasındaki enflasyon oranı farklılıkları da azalmıştır. Döviz kurlarında ECU

karşısında istikrar büyük ölçüde sağlanmış, üye ülke paralarının ECU merkezi kurundan sapmaları oldukça düşük seviyelere inmiştir. Bu dönemde, ülkeler arasındaki büyüme hızları ve para arzı artış hızları da birbirine yaklaşmış ve istikrarlı bir ortam yakalanmıştır. Sistemin uygulanmaya başlamasından itibaren pek olumlu olmayan bütçe açıkları, büyüme, cari işlemler açığı gibi göstergelerde, ilerleyen yıllarda olumlu gelişmeler sağlanmıştır. Ayrıca, kısa dönem faiz hadlerinde de düşüşler olmuştur (TÜSİAD, 1988:25-66).

Ocak 1987 Ağustos 1993 tarihleri arası APS'nin simetrik dönemidir. Bu dönemde yaşanan birçok ekonomik ve politik dalgalanmalar, sistemin güvenilirliğini sarsmış ve sonuç olarak 1992 ve 1993 yıllarında yaşanan birbirini takip eden iki kriz sonrasında iki taraflı dalgalanma marjları genişletilmek zorunda kalınmıştır (İKV, 2000:35).

APS ile üye ülkeler arasında ekonomik ve parasal alanda önemli yakınlaşmalar sağlanmıştır. Tüneldeki Yılan Sistemi'ne göre daha esnek ve kapsamlı mekanizmalarla donatılan APS, Topluluğu bir EPB gerçekleştirme yolunda cesaretlendirmiştir.

3.2.4. Beyaz Kitap ve Tek Avrupa Senedi

Avrupa Topluluğu uzun yıllar ortak pazar diye anılmasına karşın, ortak pazarın tüm gerekliliklerini yerine getirememiştir. Toplulukta Gümrük Birliği başarılı bir şekilde sağlanmış ancak Ortak Pazarı oluşturma da aynı başarı gösterilememiştir. Özellikle, 1970'li yıllarda yaşanan krizler topluluk üyesi ülkeleri birbirleriyle olan ticarete tarife dışı engeller koymaya yöneltmiş ve ortak pazardan uzaklaştırmıştır. Bu aşamada, Topluluk ya daha ileri bir bütünleşme seviyesine geçecek ya da dağılma sürecine girecekti. Bu durum, Avrupa Komisyonu tarafından fark edilmiş ve 1985 yılında Beyaz Kitap 'White Paper' isimli eser yayınlanmıştır. Beyaz Kitap'ta fiziki, teknik ve mali engeller gibi sınırlamaların kaldırılmasıyla ilgili ayrıntılı önlemler belirtilmiş, kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin içinde serbestçe hareket edebileceği, birleştirilmiş bir ekonomik alanın oluşturulmasıyla ilgili bir program açıklanmıştır (İKV, 1989:6). Bu kitapta, tek pazarın tamamlanması

için 1992 yılı sonu hedef alınmış ve bu amaca yönelik olarak 282 önlem sırlanmış ve hukuki düzenlemelere ilişkin öneriler getirilmiştir. .

1987 yılında yürürlüğe giren ve Roma Anlaşması'nı yenileyen Avrupa Tek Senedi'yle, Beyaz Kitap'taki önerilen yasal bir takvime kavuşmuştur. Ayrıca Tek Senet; Topluluğun daha önce gerçekleştiremediği ortak pazar fikrinin, 1992 yılı sonuna kadar gerçekleştirebilmesi için üye ülkelerin yazılı bir beyanı niteliğini taşımaktadır.

Avrupa Tek Senedi, AET anlaşmasına yeni bir madde 8a (Şimdi AT Antlaşması'na 7a sayılı maddesi) eklemekteydi. Söz konusu madde şöyledir (Borchardt, 1995:32): '...Topluluk, malların kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı, sınırlardan arındırılmış bir alanı kapsayan, iç pazarın 31 Aralık 1992 tarihinde sona eren bir süre içinde kademeli olarak kurulması amacıyla gerekli önlemleri alır'. Bu madde ile, üye ülkeler bu konudaki siyasi iradelerini yansıtmışlar ve bu amaca yönelik gerekli yasal düzenlemeleri yapma konusunda taahhütte bulunmuşlardır.

Avrupa Tek Senedi Topluluğun bütünleşme sürecinin ilerlemesi ile ilgili olarak dört önemli değişiklik getirmektedir (Tur, 2000:71):

1. Ulusal norm ve düzenlemelerin karşılıklı olarak tanınmasının kabulü ve gerekli standartların saptanmasıyla ulusal düzenlemelerin uyumlaştırılması kolaylaştırılmıştır,

2. Oylamalarda oybirliğinin yanında nitelikli çoğunluk sistemi geliştirilerek daha süratli ve verimli karar alma prosesi oluşturulmuştur,

3. Avrupa Parlamentosu'na yasama prosedüründe daha geniş yer verilmiştir,

4. Topluluğun ekonomik ve sosyal bütünleşmesinin önemine işaret edilerek bu amaçla ekonomik ve parasal birlik görüşüyle, Topluluğun parasal kapasitesinin artırılması, Topluluğun bilimsel ve teknolojik gücünün artırılması, sağlık ve güvenlik standartlarını dikkate alarak çalışma koşullarının uyumlaştırması, işçilerle yönetim arasında diyalogun geliştirilmesi ve çevrenin korunması önlemlerinin alınması hedeflenmiştir.

Avrupa Tek Senedi ile, Topluluk müktesebatının dokunulmazlığı kaldırılmış, Avrupa Tek Pazarının oluşumu yönünde önemli adımlar atılmış ve daha sonraki

gelişmelere uygun bir ortam hazırlanmıştır. Avrupa'nın bütünleşmesini güçlendirmeye yönelik önemli bir adım olan Tek Senet, topluluğun kurumsal yapısında ve temel politikalarında değişiklikler meydana getirmiştir.

3.2.5. Tek Pazar Hedefi ve Avrupa Tek Pazarı

Gerek Beyaz Kitap'ta gerekse de Tek Senet'te belirtildiği üzere; Avrupa Topluluğu'nda bir iç pazar (tek pazar) yaratılmak üzere 1985 yılında harekete geçilmiştir.

Avrupa Tek Pazarı'nın kurulması, en büyük bütünleşme projelerinden biridir. Avrupa Topluluğu 12 ulusal pazarı birleştirmek amacı ile yola çıkmıştır. Tek pazar, ulusal ekonomileri bütünleştirmeyi amaçlamasına karşın dil, kültür ve gelenek alanlarındaki farklılıkları ortadan kaldırmayı hedeflemez. Tam tersine, üye devletlerin birbirlerinin ulusal düzenlemelerini kabullenmesi üzerine kurulmuştur (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 1996:6).

Aslında tek pazar hedefi yeni bir hedef değildir. Roma Antlaşması'nda tek pazar oluşturulması amacına yönelik hükümler yer almıştır. Ancak bazı nedenlerden dolayı bu tam olarak sağlanamamıştır. Daha sonra, Roma Antlaşması'nın Avrupa Tek Senedi ile getirilen değişiklikler çerçevesinde düzenlenen yeni 14 ve 15 maddeleri (eski 7A ve 7C) Avrupa Tek Senedinin 13'üncü 14'üncü ve 15'inci maddeleri, iç pazarın tanımının yapıldığı ve bu pazarın kuruluşu ile ilgili prensiplerin düzenlendiği maddelerdir (DTM, 1999:173).

Beyaz Kitap'ta yazan ve Avrupa Tek Senedinin yürürlüğe girmesiyle yasal bir zemine ve takvime kavuşan iç pazar hedefi kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe hareket edebileceği bir ekonomik alanın oluşturulmasını öngörmektedir. Buradan hareketle ilk etapta, tek pazarın oluşmasının önündeki engeller belirlenerek bu engellerin aşılması için gerekli çalışmalar başlatıldı.

Tek pazarın gerçekleştirilmesinin önündeki engeller; fiziki, teknik ve mali engeller olarak sıralanabilir.

Fiziki Engellerin Kaldırılması

Bu üç grup engel arasında en somut ve gözle görüleni fiziki engellerdir. Sınırlarda, mal ve kişilere uygulanan gümrük kontrollerinden oluşmaktadır. Burada

amaçlanan, fiziki kontrollerin kaldırılması, idari formalitelerin basitleştirilmesi ve nihai hedef olarak iç gümrük noktalarının tamamen kaldırılmasıdır. (Kaleağası, 1997:40). Fiziki engellerin kaldırılması, gerek topluluğun daha ileriki aşamalara geçmesi açısından gerekse de tek pazarın işleyebilmesi açısından birincil önceliğe sahiptir.

Uygulamada sınır kapılarında yapılan kontrollerin uzunluğu ve formalitesi, ticaret yapan kesimlerin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Bunun engellenmesine yönelik olarak alınan önlemlerin hem ticaret yaratıcı hem de ticareti çabuklaştırıcı etkiler taşıyacağı açıktır.

Teknik Engellerin Kaldırılması

Malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı sınırlayan teknik engelleri; üye ülkelerin sağlık, standartlar, çalışma, güvenlik, tüketicinin korunması ve çevrenin korunması gibi alanlarda belirlemiş oldukları ulusal mevzuatlarının, amaçları aynı bile olsa, birbirinden farklılık göstermesinin yarattığı güçlükler şeklinde tanımlamak mümkündür (DTM, 2002:199). Bu engellerin aşılabilmesi için, Komisyon, elde edilen müktesebatın idaresi ve oluşturulan mevzuatın ulusal sistemlerde dönüştürülmesi, uygulanması, denetlenmesi görevlerini üstlenmiştir. Bütün bunların yanında Komisyon, Avrupa standartlarının oluşturulması ve bunların uygulama şekillerinin belirlenmesine yönelmiştir (İKV, 1992:32).

Teknik engellerin kaldırılması aşaması süresince, ülkelerde binlerce teknik engel teşkil edecek durum ele alınmış ve bunların birçoğu çözüme kavuşturulmuştur. Teknik engellerin giderilmesi, sistemin temeli sayıldığından, bu aşamadaki başarı tek pazarın oluşması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu engellerin aşılmasıyla, Topluluk içi ticarete hem bir standardizasyon getirilmiş, hem de iç pazarların birbirlerine daha entegre bir yapıya kavuşmaları sağlanmıştır. Özellikle, malların standardizasyonu konusuna önem verilmiş ve 1990 yılında yayınlanan Yeşil Kitap'ta konuyla ilgili temel ilkeler belirlenmiştir.

Mali Engellerin Kaldırılması

Mali engeller kapsamına tek pazardan yapılan ticaretten alınan dolaylı vergilerin farklılığı girmektedir. Özellikle, ülkeler arasındaki katma Değer Vergisi

(KDV) oranlarının farklılığı ve farklı tüketim vergilerinin varlığı tek pazarın oluşturulmasındaki engellerden bazılarıdır. Ortak bir vergi politikasının oluşturulması, vergi kaçakçılığı açısından da büyük önem taşımaktadır.

Avrupa Topluluğu bütün bu engellerin aşılmasında, tek pazar fikrinin ortaya atılmasından itibaren büyük bir kararlılık göstermektedir. Hükümetler, iş çevreleri ve parlamentolar konuya ciddiyetle yaklaşmışlar ve tek pazar hedefinin gerçekleşmesi için üzerlerine düşen görevi yerine getirmişlerdir. Tek pazarın gerçekleşmesine yönelik olarak, ülkeler kısa zamanda kendi iç mevzuatlarında değişiklikler yapmış ve bir çok düzenlemeyi kararlılıkla gerçekleştirmişlerdir. Beyaz Kitap'ta önerilen maddelerin tamamına yakını gerçekleştirilmiştir. Bütün bu çalışmaların tamamlanması sonucunda 'Avrupa Tek Pazarı' 1 Ocak 1993 tarihi itibarıyla işlerlik kazanmıştır.

Genel anlamda, tek pazarın sağlayacağı yararlar; ülkeler arasındaki engellerin kalkmasından sonra, istihdam olanaklarının artması, fiyat istikrarı, dengeli büyüme, kalitenin yükselmesi, teknolojik gelişmenin hızlanması, verimliliğin artması şeklinde sıralanabilir. Bu tür bir pazarın başarıyla gerçekleştirilmesinin Topluluğa dinamizm getirdiği gibi daha ileri bütünleşme aşamaları için bir temel oluşturduğu açıktır.

1998 yılında yayınlanan Cecchini Raporu'nda bu konu kapsamlı şekilde araştırılarak tek pazarın sağlayacağı avantajlar ele alınmıştır. Bu avantajlar ana başlıklarıyla şu şekildedir (DTM, 2002:198):

- Arz yönünden etkileri açısından gümrük işlemlerinde, mali hizmetlerdeki engellerin kalkmasıyla elde edilecek maliyet tasarrufu sonucu kazanç büyüyebilecektir,

- Büyük bir pazar için üretim yapmak, işletmelerin ölçek ekonomilerine yönelmesine neden olacak, irasyonellerin ve monopol karlarının azalmasını sağlayacaktır,

- Yoğun rekabet ortamının oluşması sağlanacaktır,

- Araştırma ve geliştirme faaliyetlerine daha fazla fon ayrılacaktır,

- Talep yönünden etkileri açısından, daha düşük fiyatlar tüketici talebini hareket geçirecek, daha çeşitli mal üretimi sağlanacak ve kamu müdahaleleri için bütçeden daha az harcama yapılacaktır.

Tek pazarın yürürlüğe girdiği 1993 tarihinden günümüze kadar geçen süreçte Cecchini Raporu'ndan belirtilen, tek pazarın getireceği yararların bir çoğu bu süreçte ortaya çıkmıştır. Ancak Cecchini Raporu'nun biraz iyimser bir rapor olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Genel anlamda tek pazarın AB'ne sağladığı faydalar ekonomik açıdan, tüketiciler açısından ve işletmeler açısından değerlendirilebilir (Samsun, 2003:66-67):

Ekonomik Faydalar

- AB'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) 2002 yılında % 1.8 oranında, yani 164.5 milyar Euro artmıştır,
- 1992 yılından beri, sınırların açılması sayesinde AB içerisinde yaklaşık 2,5 milyon yeni iş yaratılmıştır,
- Son on yılda toplam 877 milyar Euro tutarında ek refah yaratılmıştır. Bu da hane halkı başına ortalama 5700 Euro'dur,
- Tek pazar, AB firmalarının küresel piyasalarda rekabet etme gücünü arttırmıştır. AB'nin üçüncü ülkelere ihracatı 1992 yılında Birlik GSYİH'nin % 6.9'u iken 2001 yılında bu oran % 11.2 olmuştur,
- Tek pazar, Avrupa'yı yabancı yatırımcılar için daha cazip bir hale getirmiştir. AB'ne yapılan net doğrudan yabancı yatırımların akışı neredeyse iki katına çıkmıştır.

Tüketicilere Yönelik Faydalar

- Daha kaliteli mal ve hizmetlere yönelik daha fazla seçenek sağlanmıştır,
- Ulusal piyasaların birleşmesi sonucunda oluşan rekabet ortamında birçok malın fiyatı düşmüştür,
- Birçok AB vatandaşı farklı ülkelere yerleşmişler ve o ülkede yaşamaları kolayca devam ettirilmiştir,

İşletmelere yönelik faydalar

- AB içerisinde ticaret çok daha kolay bir hale gelmiştir. Sınırlardaki engellemelerin kaldırılması teslim sürelerini kısıtlamış ve maliyetleri düşürmüştür,
- Birçok işletme, kendi ülkesi dışında da iş yapabilme imkanına kavuşmuş ve bu imkanı değerlendirmiştir,

- Özellikle, diğer ülkelere ihracat yapmakta zorlanan küçük ve orta büyüklükteki işletmelere yeni ihracat pazarları açılmıştır,

- İşletmeler, diğer ülkelerdeki kamu kuruluşlarına mal ve hizmet sağlama amaçlı ihalelere girebilmektedirler,

Tek pazarın daha iyi işlemesi ve AB'ne sağladığı faydaların artırılması, üye ülkelerin mevzuatlarında değişiklikler yapmasına ve tek pazara ilişkin direktifleri uygulamaya geçirmelerine bağlıdır. Bu durumu gören AB ülkeleri, yaptıkları zirvelerde, tek pazara ilişkin çeşitli direktifler yayınlayarak, bu direktiflerin en kısa zamanda üye ülkeler tarafından uygulamaya geçirilmesini istemişlerdir.

Kasım 2001'de Stockholm'de yapılan AB Zirvesi'nde tüm üye ülkeler için Mart 2002'de yapılan Barcelona Zirvesi'ne kadar, iç pazar alanındaki mevzuat, uyumunun % 98.5'e ulaştırılması hedefi konulmuştur. Barcelona Zirvesi'nde görülmüştür ki bu hedefe sadece yedi ülke ulaşabilmiş, bunun üzerine bu zirvede yeni bir hedef daha konularak bütün ülkelerin en kısa zamanda bu hedefi yakalamaları istenmiştir (DTM, 2002:201). Tek pazar yönergelerinin uygulanma oranı 1996'da % 91 iken bu oran 2003'lerde % 98.5'e kadar yükseltilmiştir.

2010 yılında dünyanın en güçlü ekonomisi olma hedefiyle yola çıkan AB, bu hedefin gerçekleştirebilmesinin Tek pazarın sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasından geçtiğinin bilincindedir. Bu amaçla, Avrupa Komisyonu tarafından 2003 yılının başında 2003-2006 yıllarını kapsayan bir Tek pazar stratejisini açıklamıştır. Bu stratejide, tek pazarın daha iyi işleyebilmesi için 10 maddelik bir plan sunulmuştur (Samsun, 2003:67-68). AB, bundan sonraki dönemde bu maddelerde tam bir uyumun sağlanması ve ülkeler arasındaki farklılıkların tamamen ortadan kalkmasını istemektedir.

Tek pazar, özellikle rekabet alanında, Topluluk içi ticaretin geliştirilmesinde ve Birliğin refahının artmasında önemli katkılar sağlamıştır. Bundan sonra tek bir para biriminin kullanılmaya başlamasıyla bu katkıların daha da artması beklenmektedir.

3.2.6. Ekonomik ve Parasal Birliğin Oluşumu

Avrupa’da bir Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturma fikri geçmişten beri mevcuttur. Buna yönelik olarak, Toplulukta birçok adımlar atılmıştır. Bu yönde yapılan bazı denemeler ise, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. APS’nin devreye girmesi ve başarılı bir şekilde uygulanması, Avrupa’da yeniden Ekonomik ve Parasal Birliğin oluşturulması hususundaki tartışmaların başlamasına neden olmuştur. Avrupa’da Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirilmesine yönelik yeni bir oluşuma gidilmesi fikri Topluluk ülkeleri arasında kabul görmüştür.

Topluluğun Ekonomik ve Parasal Birliğe geçmesini zorlayan bazı faktörler de olmuştur. Bu faktörlerden birincisi, 1992’ye kadar aşamalı olarak gerçekleştirilmesi planlanan tek pazar çerçevesinde, üye devletler arasındaki sermaye hareketlerinin 1 Temmuz 1990’dan itibaren serbestleştirilmesi, APS’nin daha da genişletilmesini zorunlu kılmıştır. İkinci faktör; tek pazarın sağlanmasından sonra, pazarda birçok para biriminin dolaşımda bulunmasının sorunlara yol açacağı, bu sorunları ortadan kaldırmak için tek bir para biriminin ve tek bir merkez bankasının bulunması gerekliliğidir. Üçüncü faktör ise, APS’nin aksayan yönlerini düzeltmek için o zaman ki başta Fransa ve İtalya olmak üzere Topluluk ülkeleri F.Almanya’ya baskı yapmışlar ve bu baskılara dayanamayan F.Almanya Toplulukta bir EPB oluşturulması fikrini Hannover zirvesine getirmiştir (Bolat,1990:16). Haziran 1988’de Hannover’de yapılan zirvede Topluluğun EPB’e geçmesi fikri kabul görmüş ve bu yönde yapılacakların belirlenmesi için J. Delors başkanlığında bir komite kurulmasına karar verilmiştir.

3.2.6.1. Delors Raporu

Hannover Zirvesi’nde kararlaştırıldığı şekliyle J. Delors başkanlığında kurulan komite, EPB’ği gerçekleştirmeye yönelik çalışmalarını Nisan 1989’da tamamlamış ve Topluluğa sunmuştur. Delors Raporu, Haziran 1989’da Madrid Zirvesi’nde görüşülerek kabul edilmiştir. Rapor, EPB’e geçiş için aşamalı bir süreç önermektedir. Ayrıca, rapor Toplulukta bir EPB gerçekleştirmek için hazırlanan ikinci bir belge olması ve daha sonra imzalanan Maastricht Anlaşması’na da

kaynaklık etmesi açısından önemlidir. Raporda, parasal birliğin gerçekleştirilebilmesi için üç ön koşulun olduğu belirtilmiştir. Bu, üç ön koşul şunlardır (Savaş, 1999:29):

1. Bütün ulusal paraların sınırsız ve değiştirilemez biçimde konvertibl olması,
2. Sermaye akımlarının tümüyle liberalleştirilmesi ve bankacılık sektörü ile diğer finansal piyasaların tam bütünleşmesi,
3. Geriye dönülmez biçimde sabitleştirilmiş döviz kurlarının belirlenmesi ve dolayısıyla kur değişmelerinin ortadan kaldırılmasıdır.

Ayrıca, rapor ortak para birimine geçilmesini de önermiş, parasal birliğin gelişimi için bunu gerekli görmüştür. Delors Raporu, EPB'e geçişin üç aşamada gerçekleştirilmesi gerektiğini öngörmüştür. Raporda, bu üç aşamadan sadece birinci aşamanın başlangıç tarihi belirtilmiş, 1 Temmuz 1990'da başlaması kararlaştırılmıştır. Diğer aşamaların başlangıç tarihlerinin belirlenmesinde üye ülkeler arasındaki yakınlaşmaların ne derecede olacağının ve 1'inci aşamada sayılan unsurların hangi tarihte gerçekleştirilebileceğinin belirleyici olacağı söylenmiştir.

Raporda, 1'inci aşamada yapılması gerekenler şu şekilde belirtilmiştir (Arısan, 1997:19):

Ekonomik Alanda:

- Fiziki, teknik ve mali engellerin tümüyle kaldırılması ve AB Rekabet Politikasının güçlendirilmesi,
- Bölgesel kalkınmanın ve ekonomik dengesizliklerin düzeltilmesi sürecinin hızlandırılması,
- Fiyat istikrarının sağlanması,
- Kamu maliyesinin sağlamlaştırılmasıdır.

Parasal Alanda:

- Sermaye hareketlerinin serbest dolaşımına ilişkin tüm kısıtlamaların kaldırılması,
- Tüm üye devletlerin APS'nin Döviz Kuru Mekanizması'na katılması,
- ECU'nün özel kullanımı önündeki bütün engellerin kaldırılması,
- Merkez Bankalarının bağımsız hale getirilmesidir.

İkinci aşamada; Avrupa Para Enstitüsü'nün kurulması ve EPB'nin tamamlanması ile birlikte, bu kurumun üçüncü aşamada Avrupa Merkez Bankasına

dönüştürülmesi ve AMB'nın AB'nin para politikasını bağımsız bir şekilde yönlendirmesi öngörülmüştür. İkinci aşamanın, üye devletlerin ilk aşama için öngördükleri ekonomik politikaları yaklaştırma çabalarının sürdürüleceği ve arttırılacağı bir geçiş dönemi olması planlanmıştır. Bu aşamada, mevcut kurumların gözden geçirilmesi ve yenilerinin kurulması da dahil olmak üzere EPB'nin kurumsal altyapısının oluşturulması öngörülmüştür (Arısan,1997:20-21). Ayrıca ikinci aşamada Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin kurulması ve ulusal paraların dalgalanma marjlarının daraltılması önerilmektedir. Üçüncü aşamada ise, AMBS, para politikasını yönlendirmenin tüm sorumluluğunu üstlenmekte ve üye ülkeler arasındaki döviz kurları değiştirilemez biçimde sabitleştirilmektedir. Ayrıca, makro ekonomi ve bütçe politikalarının koordinasyonu ile ilgili kararların bağlayıcı olması, Topluluğa ulusal bütçelere müdahale yetkisinin verilmesi, rezervlerin AMBS'nde toplanması ve yürütülmesi ile ulusal paraların yerine tek bir para birimine geçilmesi istenmektedir (Kar, 2003:199).

3.2.6.2. Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması)

7 Şubat tarihinde toplanan Avrupa Topluluğu Devlet ve Hükümet Başkanları Maastricht Antlaşması'nı (Avrupa Birliği Antlaşmasını) imzalamıştır. Bu antlaşmanın imzalanması, Avrupa'da hem ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesi yolunda hem de politik birliğin gerçekleştirilmesi yolunda atılmış en önemli adımlardan biridir. Bu antlaşma, diğer antlaşmalardan farklı olarak, önemli ve geniş kapsamlı değişiklikler getirmiştir. Topluluğun ilerlemesine de önemli katkı sağlamıştır.

Antlaşma, gelecekteki Avrupa'nın inşası için gerekli zemini oluşturma; birliği oluşturan toplumların kültür ve geçmişini göz ardı etmeden dayanışmayı güçlendirme, demokrasiyi, temel hak ve hürriyetleri pekiştirme gibi tarihi ve siyasi hedefler ortaya koymaktadır. Maastricht Antlaşması ile aşağıda belirtilen alanlarda kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır (DTM, 1999:43-44):

1. Ortak Dış politika ve Güvenlik Politikası,
2. Sosyal Avrupa,
3. Avrupa Vatandaşlığı,

4. Birliğin Kurumları,
5. Adalet ve İçişleri Alanlarında İşbirliği,
6. İkame İlkesi,
7. Ekonomik ve Parasal Birlik,
8. Topluluğun diğer işbirliği alanları (çevre, tüketici hakları, sanayi politikası, enerji, ulaştırma, haberleşme, sağlık v.b).

Maastricht Antlaşması; 200 maddesi, 17 ek protokolü ve 33 adet ekiyle Roma Antlaşması'na getirilen kapsamlı değişikliklerden biridir. Bu antlaşma metni sekiz yıldır sürdürülen tartışmaların ve 18 aydan fazla süren müzakerelerin bir sonucudur. Antlaşma, kademeli olarak gerçekleştirilmesi planlanan dört temel yenilik içermektedir (Karluk, 1995:393):

1. Ekonomik ve Parasal Birlik: Bu maddelerde, ekonomi politikalarının yaklaştırılması ve 1999 yılında Avrupa Merkez Bankası ile tek paranın oluşturulması hususunda kesin bir takvim öngörülmektedir,
2. Avrupa Vatandaşlığı: Bu kavram çerçevesinde, AT vatandaşlarına Avrupa Parlamentosu ve mahalli seçimlerde seçme ve seçilme hakkı verilmektedir,
3. Ortak Güvenlik ve Dış Politika: Topluluğun gerek kendi içinde gerekse üçüncü ülkeler karşısında işbirliğini geliştirmesi, adalet mekanizması ve polisiye olaylarda ortak hareket edilmesini öngörmektedir,
4. 1993'te tek pazarın kurulmasından sonra Topluluğun belli konularda programlarını birleştirmesi öngörülmektedir.

Avrupa bütünleştirme hareketinin daha ileri aşamalara götürülebilmesi için gerekli yasal çerçevenin oluşturulmasını amaçlayan Avrupa Birliği Antlaşması'nın üçüncü bölümünün üçüncü başlığı altında yer alan 102a ila 109m arasındaki maddelerinde bulunan hükümler, AB'nin tamamlamayı amaçladığı EPB'nin yasal temelini oluşturmaktadır (Arısan, 1997:21).

Bu maddelerde, parasal konulara, para politikasını yönetecek kurumların rolünün belirlenmesine, ekonomi politikalarının hedeflerine ve EPB'nin gerçekleştirilmesi için geçirilmesi gereken üç aşamaya atıfta bulunmaktadır.

Çizelge 8'de, Avrupa Birliği Antlaşması'ndaki EPB'ye ilişkin kurallar ve bu kuralların EPB'nin hangi aşamasında geçerli oldukları görülmektedir.

Çizelge 8. Avrupa Birliği Antlaşması'nda EPB'e İlişkin Kurallar ve Geçerli Olduğu Aşamalar
AVRUPA BİRLİĞİ ANTLAŞMASINDA EPB'E İLİŞKİN KURALLAR

Madde	Tanım	EPB'nin Hangi Aşamasında Geçerli Olduğu			
		Aşama	1	2	3
102 a	Ekonomik Politikanın Hedef ve İlkeleri		*	*	*
103	Ekonomik Politikanın Formülasyonu ve Uygulanmasının Sağlanması		*	*	*
103 a (1)	Ciddi Arz Sıkıntılarına İlişkin Kurallar		*	*	*
103 a (2)	Ciddi Ekonomik Sıkıntılara İlişkin Kurallar				*
104	Kredi Olanaklarına İlişkin Kurallar			*	*
104 a (1)	Mali Kurumlardan Ayrıcalıklı Bir Şekilde Faydalanmanın Kuralları			*	*
104 b	AT'nun Mali Sorumluluğu			*	*
104 c	Kamu açıklarına İlişkin Kurallar		*	*	*
105	Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin Görev ve Hedefleri				*
105 a	Banknot ve Madeni Para Basımı				*
106	AMBS'nin Bileşimi			*	*
107	AMBS'nin Bağımsızlığı				*
108	Merkez Bankalarının Bağımsızlığı			*	*
109	Üçüncü Ülke Paraları ile ilişkiler				*
109 a	Avrupa Merkez Bankasının Bileşimi				*
109 b	Avrupa Merkez Bankasının Diğer Kurumlarla İlişkisi				*
109 c(1)	Para Komitesinin Görevi ve Bileşimi		*	*	*
109 c (2-4)	Ekonomik ve Mali Komitenin Görevi ve Bileşimi		*	*	*
109 d	Komisyon, Konsey ve Üye Devletlerin Roller		*	*	*
109 e	İkinci Aşamaya İlişkin Genel Hususlar		*	*	*
109 f	Avrupa Para Enstitüsünün Görevleri Bileşimi ve Düzenleyici Kuralları			*	
109 g	ECU'nün Bileşimi		*	*	*
109 h	Ödemeler Dengesi Sorunlarına İlişkin Kurallar		*	*	
109 i	Ödemeler Dengesi Krizlerine İlişkin Kurallar		*	*	
109 j	Üçüncü Aşamaya Geçiş			*	
109 k	Üçüncü Aşamadan Sapmalar			*	*
109 (1-3)	AMB'nin Bileşimi ve Görevlerine İlişkin Ayrıntılar			*	*
109 (4-5)	ECU'nün Değeri				*
109 m	Döviz Kuru Politikası		*	*	*

Kaynak: Nilgün Arısan "40 soruda Ekonomik ve Parasal Birlik" 1997 s:23

Çizelge 8'de görüldüğü üzere, Maastricht Antlaşması, ekonomik ve parasal birliğe büyük önem vermiş ve bu alanda birlik içinde yapılması gerekenleri detaylı bir şekilde maddelendirmiştir.

Birliğin hedeflediği dengeli ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişme, ekonomik ve sosyal anlamda bütünleşme için, bir EPB'nin oluşturulması ve birlik çapında tek bir para biriminin geçerli olmasının gerekliliği kavranmıştır. Bunların gerçekleştirilmesine yönelik olarak Antlaşma'da gerekli adımlar atılmıştır. Ayrıca,

Antlaşma'nın 2'inci maddesinde Birliğin, dengeli bir ekonomik kalkınmayı, sürdürülebilir ve enflasyonist olmayan bir büyümeyi, üye devletlerin ekonomik performanslarında büyük ölçüde yakınlaşmayı, yüksek bir yaşam standardını, üye devletler arasındaki ekonomik, sosyal bütünleşme ve dayanışmayı teşvik etmesini öngörmüştür (Arısan, 1997:22). Bunlar, sadece birer antlaşma maddesi olarak kalmamış, ülkeler ve birlik bu maddeleri gerçekleştirmek için elinden geleni yapmıştır. Maastricht Antlaşması birliğe yeni bir dinamizm kazandırmış ve günümüz Avrupa'sının temellerini atmıştır. Bu antlaşmayla Topluluk, dar bakış açısından kurtularak daha geniş bir bakış açısına kavuşmuştur. Bunun en güzel örneği; birliğin sadece ekonomik bir birlik olmadığı, diğer alanlarda da (siyasal, sosyal, kültürel) etkileşim içinde olduğunun kavranmasıdır.

Ayrıca, Maastricht Antlaşması yeni müdahale alanları benimseyerek ve Topluluğun varolan yetkilerini genişleterek derinleşme sürecini hızlandırmıştır. Bu antlaşma Euro'nun yaratılmasıyla somutlaşan, Topluluğun ekonomik ve parasal birliğinin temellerini uygulamaya koymuştur. Diğer yandan, federal yapılanmanın önemli bir elemanı olarak Avrupa yurttaşlığının varlığını kabul ve ilan etmiştir. Maastricht Antlaşması'nın getirdiği en önemli değişiklikler arasında; organik kaynaşmayı sağlamak, organlar ve organların işleyişlerine, özellikle de karar alma usullerine ilişkin olarak getirdiği yenilikler yer almaktadır (Coşkun, 2001;66-67).

Maastricht Antlaşması'nda üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesi için bazı makro büyüklükler açısından yakınlaşma ölçütleri belirlenmiştir. Aynı zamanda, bu ölçütler ülkeler için EPB'nin son aşamasına geçiş ölçütleridir. Maastricht Kriterleri ya da konverjans (yakınlaşma) kriterleri diye de anılan kriterler şunlardır (DTM, 1999:151):

Enflasyon Oranı Kriteri: Bir ülkenin enflasyon oranı, ancak toplulukta en düşük enflasyona sahip (en iyi performans gösteren) üç ülkenin yıllık ortalamasının 1.5 puan üzerinde olabilir.

Faiz Oranı Kriteri: Herhangi bir ülkede uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibarıyla fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren üç ülkenin faiz oranını iki puandan fazla aşamayacaktır.

Bütçe Açığı Kriteri: Üye ülke bütçe açığını GSYİH'sına oranı % 3'ü geçmemelidir.

Borç Kriteri: Üye ülke devlet borçlarının GSYİH'sına oranı % 60'ı geçmemelidir.

Döviz Kuru Kriteri: Son iki yıl itibarıyla üye ülke parasının diğer bir ülke parası karşısında devalüe edilmemiş olmasıdır.

3.2.6.3. Ekonomik ve Parasal Birliğin Aşamaları

Maastricht Antlaşması'nda Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirilmesi hedefi kabul edildikten sonra, bu hedefe ulaşma üç aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşamadan üçüncü aşamaya kadar ülkeler, Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirilmesi için birçok adımlar atmışlardır. Çizelge 9'da, ekonomik ve parasal birlik açısından her üç aşamada yapılanlar toplu bir şekilde gösterilmiştir.

Çizelge 9. Ekonomik ve Parasal Birlik Aşamalarında Yapılanlar

EKONOMİK BİRLİK	PARASAL BİRLİK
I. AŞAMA	
-İç Pazarın oluşturulması	-Sermaye piyasalarının liberalleştirilmesi
-Rekabet politikasının güçlendirilmesi	-Para ve döviz kuru politikalarının koordi-
-Yapısal fonlardaki reformların tamamlanması	nasyonunun güçlendirilmesi
-Koordinasyonun güçlendirilmesi	-Sıkça döviz kuru ayarlamalarının yapıl-
-Bütçe açığı veren ülkelerde bütçe disiplininin	masının önlenmesi
sağlanması	-Tüm topluluk paralarının dar banda dahil edilmesi
	-ECU'nün daha fazla kullanımının sağlanması
II. AŞAMA	
-I. aşamadaki politikaların gerçekleştirilmesi	-AMB'nın kurulması
ve uygulanması	-APS'de bantların daraltılması
-Milli makro-ekonomik uyumların gözden	
Geçirilmesi	
III. AŞAMA	
-Kesin bütçe koordinasyon sistemi	-AMB'nın para politikasından sorumlu
-Yapısal ve bölgesel politikaların güçlendirilmesi	olması
	-Değişmez sabit döviz kurları

Kaynak: Karluk, Rıdvan 2002 "Uluslararası Ekonomi" s:596

3.2.6.3.1. Birinci Aşama

Bu aşama, 1 Temmuz 1990 tarihinde başlamış 31 Aralık 1993 tarihinde sona ermiştir. Maastricht Antlaşması öncesinde geçen bu süreçte özellikle, tek pazarın tamamlanması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Bunun için de serbest dolaşımın önündeki bütün engelleri kaldırmaya odaklanılmış ve özellikle de, sermaye hareketleri üzerinde durulmuştur. Sermaye hareketlerinde tam bir liberasyon sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun dışında ekonomik ve parasal birliğin her aşamasında önemli olan; üye ülkeler arasındaki ekonomi ve maliye politikalarının birbirine yaklaştırılması konusuna da önem verilmiştir.

3.2.6.3.2. İkinci Aşama

1.1.1994 tarihinde başlayan ikinci aşamada, para birliğine geçmek için yapılan çalışmalar hızlanmıştır. Bu aşamadaki en önemli adım Avrupa Para Enstitüsü'nün (APE) kurulmasıdır.

APE, para politikalarının koordinasyonunu güçlendirmek, ECU'nün kullanılmasını teşvik etmek ve 3'üncü aşamada Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması için gerekli zemini hazırlamak üzere kurulmuştur (Coşkun, 2001:85). Avrupa Para Enstitüsü'nün amaçları, görevleri ve fonksiyonları şu şekilde maddeleştirilebilir (Birinci, 2001:32-33):

- Fiyat istikrarını sağlamak amacıyla üye ülkelerin para ve kur politikalarının koordinasyonunu sağlamak,
- Bu amaca yönelik olarak, ulusal merkez bankaları arasındaki işbirliğini geliştirmek,
- Para politikalarının, enstrümanlarının ve parasal istatistiklerin uyumlaştırılmasına çalışmak,
- Avrupa Para Sisteminin fonksiyonlitesinin kontrolü ve ECU'nün gelişiminin denetlenmesi,
- Ulusal merkez bankalarının isteği üzerine parasal rezervlerin tutulması ve yönetimi,
- Parasal birliğin son aşamasına geçişte yapılan hazırlıklar hakkında periyodik raporlar hazırlamak ve bunları yayınlamak,

- Birlik üyesi ülkelerde uygulanan ekonomi ve para politikalarını izlemek, birliğe geçiş için Maastricht Antlaşması'nda yer alan kriterlere ne derecede uyulduğunu gözleyip konseye rapor vermek,

- Tek para politikasının genel hatlarını belirlemek, Euro'nun çıkarılması ile ilgili teknik hazırlıkları yapmak,

- Trans-European Automated Real Time Gross Settlement Express Transfer (TARGET) ödemeler sistemin geliştirilmesini sağlamak,

- Üçüncü aşamanın başlamasıyla birlikte dönüşeceği AMB ve AMBS'nin gerekli olan alt yapısını hazırlamaktır.

Bu sayılan görevleri yerine getirmek açısından, APE'nün kurulması çok önemli bir gelişmedir. Daha sonra yerini AMB'na devretmiş olan APE parasal birliğin yolunu açmada önemli bir görev üstlenmiş ve başarılı bir şekilde bu görevi yerine getirmiştir.

İkinci aşamadaki diğer önemli gelişmeler ise (Karluk ve Tonus, 1998:277):

- Kamu sektörünün finansmanını yasaklayan yasal düzenlemeler,
- Finans sektöründe kamu sektörü kuruluşlarına ayrıcalıklı yer verilmemesini sağlayacak düzenlemeler,

- Üye ülkelerin kamu sektörü sorumluluklarının birlik veya bir başka üye ülke tarafından üstlenilmesini engelleyen düzenlemeler,

- Üye ülkelerin aşırı bütçe açıklarından korunması için Konsey, üye ülkelerin bütçe performanslarını izleyecek, gerektiğinde düzenleme yoluna gidilmesi,

- Üye ülkelerin merkez bankalarına yasal olarak bağımsızlık statüsünü kazandırmaktır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, 2'inci aşamada; üye ülkelerin birbirine yaklaştırılması, mevzuatların ve politikaların uyumlaştırılması konularında birçok adım atılmıştır. İkinci aşama, geçiş aşaması niteliğindedir. Bu aşamada, yapılan düzenlemelerin başarısı, Ekonomik ve Parasal Birliğe giden yolu kolaylaştırmıştır.

İkinci aşamanın diğer önemli bir olayı ise, hangi ülkelerin Maastricht yaklaşma ölçütleri sağladığına ilişkin değerlendirmelerin yapılmış olmasıdır. Bu süreçte, önce Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyinin, komisyonun ve APE'nün görüşleri alınmış, Avrupa Parlamentosu'nun danışma kararı Konseye ulaştıktan

sonra, Konsey ilk kararını 3 Mayıs 1998 de vermiştir. Bu kararın topluluk resmi gazetesinde yayınlamasının ardından komisyon üyeleri Maastricht Yakınlaşma Kriterlerini diğer bir ifadeyle Euro alanında katılım ölçütlerinin ya da EPB'nin son aşamasına geçiş ölçütlerinin sağlayıp sağlamadıklarını tek tek incelemiş ve 11 ülkenin sisteme dahil olacağını açıklamıştır (Kar, 2003:204). İsveç ve Yunanistan bu tarih itibarıyla ölçütleri henüz sağlayamamışlardır. Danimarka ve İngiltere ise kendi istekleriyle üçüncü aşamanın dışında kalmışlardır. Daha sonra, Yunanistan Maastricht Kriterlerini sağlamış ve 1 Ocak 2001 de Euro alanına dahil olmuştur. Maastricht Kriterleri belirlendikten sonra ülkeler gerçekten ekonomik göstergelerini iyileştirmede büyük ilerlemeler kaydetmişler ve Maastricht Kriterleri bu bakımdan da ülkeler için büyük motivasyon aracı olmuştur. Şu anda da Euro alanı 12 ülkeyle devam etmektedir.

Çizelge 10. Üye Ülkelerin EPB'nin Üçüncü Aşamasına Geçerken Maastricht Kriterlerine Uyumu

	Enflasyon (a) Ocak 1998	Bütçe Açığı GSMH'nin %si (c)	Borç GSMH'nin %si (c)	Uzun vadeli faiz oranları (b) Ocak 1998	Döviz Kurları DKM'na Katılım Mart 1998
Referans Değer	2.7	3.0	60.0	7.8	
Belçika	1.4	1.7	118.0	5.7	Evet
Almanya	1.4	2.5	61.2	5.6	Evet
Yunanistan	5.2	2.2	107.7	9.8(c)	Evet
İspanya	1.8	2.2	67.4	6.3	Evet
Fransa	1.2	2.9	58.1	5.5	Evet
İrlanda	1.2	-1.1(fazla)	59.5	6.2	Evet
İtalya	1.8	2.5	118.1	6.7	Evet
Lüksemburg	1.4	-1.0(fazla)	7.1	5.6	Evet
Hollanda	1.8	1.6	70.0	5.5	Evet
Avusturya	1.1	2.3	64.7	5.6	Evet
Portekiz	1.8	2.2	60.0	6.2	Evet
Finlandiya	1.3	0.3	53.6	5.9	Evet
İsveç	1.9	0.5	74.1	6.5	Hayır
İngiltere	1.8	-0.6(fazla)	52.3	7.0	Hayır
Danimarka	1.9	-1.1(fazla)	59.5	6.2	Evet

(a) Ortalama % değişim

(b) Ortalama vade son 10 yıl son 12 ayı ortalaması

(c) GSYİH'nın %'desi

(d) Enflasyon oranı ve faiz oranı için olan veriler Ocak 1998 sonuna kadarki 12 aylık period, bütçe açığı ve borç için olan veriler ise 1998 Komisyon projeksiyonundan çıkan tahminler

Kaynak: Convergence Report 1998 s:25

Çizelge 10 üye ülkelerin EPB'nin 3'üncü aşamasına geçerken Maastricht Kriterleri'ne uyum durumlarını göstermektedir. Komisyon bu verilere bakarak hangi

Ülkelerin 3'üncü aşamaya geçebileceğine karar vermiştir. En düşük enflasyona sahip üç ye devlet Fransa'da % 1.2, İrlanda'da % 1.2 ve Avusturya'da % 1.1 olmuş ve ilave % 1.5 ile referans değer % 2.7 olarak gerçekleşmiştir. Faiz oranlarında ise Komisyon söz konusu ülkelerdeki 10 yıl vadeli hazine bonolarına uygulanan faiz oranını referans almış ve referans değer % 7.8 olarak belirlemiştir. Maastricht Kriterlerinin değerlendirmesini yapan AB Komisyonu ve APE hazırladıkları Uyum raporlarında, Belçika, Fransa, Avusturya, Portekiz ve İtalya'nın kamu açıkları alanında eksikleri olduğunu tespit etmiş, ancak iyileşme kaydettiklerini de göz önüne alarak bu ülkelerin EPB'nin üçüncü aşamasına geçişi için Konseye öneride bulunmuştur.

Öte yandan Danimarka, İsveç ve İngiltere Maastricht Kriterlerini büyük ölçüde yerine getirmekle birlikte, İngiltere ve Danimarka Maastricht Antlaşması'nın ekinde yer alan 11 ve 12 sayılı protokollerle tanınan "opt-out" (seçim) hakkını kullanarak, İsveç döviz kuru mekanizmasına katılmayarak zımnen, bir süre daha beklemeyi tercih ettiklerini ve 1 Ocak 1999 tarihinde resmen başlayan tek para sisteminin bu aşamada dışında kalacaklarını bildirmişlerdir. Yunanistan ise enflasyon, aşırı bütçe açığı, uzun vadeli faiz oranları ve döviz kuru kriterlerinin hiçbirini sağlayamadığından ilk etapta sistemin dışında kalmıştır. 1999 yılında EPB'nin üçüncü aşamasına 11 ye ülke ile geçilmiştir (ştnkaya, 2001:32).

3.2.6.3.3. nc Aşama

Maastricht Anlaşması'nda öngörüldüğü üzere Parasal Birliğin son aşamasına 1 Ocak 1999'da geçilmiştir. Bu aşamada 1 ECU 1 Euro'ya eşitlenmiş ve ulusal paraların Euro'ya dönüşüm oranları geri dönülemez biçimde sabitlenmiştir.

Bu aşamada, parasal birliğinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesinde ve yürütülmesinde son derece önemli bir rol oynayan Avrupa Birliği Merkez Bankası kurulmuştur. Bu kurum, daha önceden planlandığı üzere APE'nn görevlerini devralmıştır. Ayrıca, ye devletlerde geçerli olacak para politikasını tek elden düzenlemeye başlamıştır.

Çizelge 11. Ulusal Paraların Euro Dönüşüm Oranları

1 Euro	1,955830	Alman Markı
	40,3399	Belçika Frangı
	40,3399	Lüksemburg Frangı
	166,386	İspanyol Pesetası
	6,559570	Fransız Frangı
	0,787564	İrlanda Lirası
	1936,27	İtalyan Lireti
	2,203710	Hollanda Florini
	13,760300	Avusturya Şilini
	200,482	Portekiz Esküdosu
	5,945730	Fin Markı
	340,750	Yunan Drahmisi*

*Yunanistan ile ilgili düzenlemeler 1 Ocak 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir

Kaynak: Turan Zübeyir "2000'li yıllarda AB Türkiye Entegrasyonu" s:96

İkinci aşamanın başladığı 1994 tarihinden itibaren bütün kurumlarıyla, hükümetlerin bütün kademelerinde, sanayi ve finans sektöründe EPB için hazırlanan ülkelere, üçüncü aşamadan geri dönülemeyeceği, dönüldüğü takdirde sonuçlarının çok ağır olacağı ifade edilmiştir. Üçüncü aşamada çıkan küçük aksaklıklar ve sorunlar, alternatif çözüm önerileri üretilerek aşılmıştır (Üstünkaya, 2001:19). Bütün bunların sonucunda, katılımcı ülkeler Euro'ya geçilmesine karar vermişler ve 1 Ocak 2002'den itibaren Euro banknot ve madeni paralar dolaşıma girmiş, ulusal paralar ise bir süre daha dolaşımda kalmış ve 1 Temmuz 2002 tarihinde ulusal paralar tedavülden kaldırılarak Euro, birliğin tek parası haline gelmiştir.

3.2.6.4. Döviz Kuru Mekanizması II (DKM2)

Ekonomik ve parasal birliğin üçüncü aşamasına geçildiğinde; Yunanistan ve İsveç Maastricht Kriterleri'ni sağlayamadıkları için, İngiltere ve Danimarka ise, kendi istedikleri için ilk etapta parasal birliğin dışında kalmışlardır. Bu ülkelerin AB'ne üye olmalarına rağmen para birliği dışında kalmaları bir belirsizliğe neden olmuştur. Bu belirsizliğin ortadan kaldırılması amacıyla DKM2 olarak adlandırılan yeni bir döviz kuru mekanizması yürürlüğe konmuştur. 1 Ocak 1999'da yürürlüğe konan DKM2'nin o ana kadar uygulanan DKM'nin yerini alması amaçlanmıştır.

DKM2'nin temel amacı; ticari faaliyetlerin reel kur dengesizliklerinden veya nominal kurların aşırı dalgalanmasından zarar görmesini engelleyerek tek pazarı desteklemektir. Farklı yaklaşma seviyelerine ve stratejilerine imkan vermek amacıyla DKM2 esnek bir yapıdadır. Euro karşısındaki hedef dalgalanma aralıkları geniş tutularak ± 15 olarak belirlenmiştir. Paritedeki dalgalanma % 15'e ulaştığında müdahale otomatik ve sınırsız olarak gerçekleşmektedir (Ata ve Silahşör, 1999:11). Bu modelde, Euro merkez alınmış ve diğer ulusal paralar, onun etrafını çevreleyen bir yapıda organize edilmiştir. Euro bu mekanizmada çapa (anchor) görevi görmektedir. Euro'ya karşı belirlenen kurların sapma bandının belirlenmesi; Euro üyelerinin ilgili bakanları, AMB ve sisteme katılmak isteyen Euro dışı üyelerin bakanları ve merkez bankaları yöneticileri tarafından beraberce belirlenmektedir (Savaş, 1999:45). Bu şekilde dalgalanma marjlarını azaltmak mümkündür. Euro alanına katılmak isteyen ülkelerin önce DKM2 mekanizmasına dahil olması şarttır. Ülke, belirli bir süre bu mekanizma içinde kaldıktan sonra, gerekli şartları sağladığında Euro alanına katılabilmektedir. AB üyesi olduğu halde sisteme katılmayan İngiltere ve Danimarka gibi ülkeler mevcuttur. Sisteme katılım zorunlu değildir.

3.2.6.5. İstikrar ve Büyüme Paktı

EPB'de ekonomik ve parasal yaklaşmanın kalıcı olması, sürdürülebilir düşük bir bütçe açığını gerektirmektedir. Bütçe disiplini, para politikası üzerindeki yükü azaltarak, kısa vadeli faiz oranlarının düşük tutulmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca mali piyasalar, bütçe politikasına yönelik bu yaklaşımdan olumlu etkilenmekte ve EPB içinde uzun vadeli faiz oranlarının mümkün olan en düşük düzeyde olması sağlanmaktadır. Mali disiplin, kamu borç oranlarını frenleyerek, kamu borçları üzerindeki borç yükünü azaltmakta ve önceliklere daha fazla finansman ayrılmasına olanak tanımaktadır. Bu, uzun vadeli büyüme ve istihdam açısından önem taşımaktadır. Aralık 1996'da Dublin'de Avrupa Konseyi'nin bir İstikrar ve Büyüme Paktı'nın kurulması konusunda mutabakata varmasını sağlayan zemin de bu şekilde oluşmuştur. (Bochicchio, 2003:4-5).

Haziran 1997'de Amsterdam'da yapılan Konsey toplantısında İstikrar ve Büyüme Paktının üye ülkelere, Komisyona ve Konseye verdiği görevler şu şekilde sıralanabilir (Savaş, 1999:47-48):

- Üye devletler, bütçelerini denk tutacak veya fazla vermesini sağlayacaklar, orta vadeli hedefler belirleyecek, bu amaçtan bir sapma olması halinde gerekli önlemleri alacaklardır,
- Üye devletler, bütçe açıklarını engellemek amacıyla, Konsey tarafından kendilerine yapılan önerileri kamu oyuna açıklayacaklardır,
- Konseyden uyarı geldiğinde, hemen gerekli önlemleri alacaklar, bütçe açığının giderilmesini takip eden yıllarda yapacaklardır,
- Bu tür önlemlerin alınması, ülke ekonomisi ancak bir durgunluk içindeyse engellenebilir.

Komisyona verilen görevler ise; üye ülke bütçe açıklarının devamlı takip edilmesi ve bu amaçla erken uyarı sisteminin kurulmasıdır. Konsey, Paktın en ciddi biçimde ve tam zamanında uygulanmasından sorumludur. Uyarılara rağmen, gerekli önlemleri almayan üyelere yaptırım uygulama yetkisi Konseyin sorumluluğundadır.

İstikrar ve Büyüme “Paktı ikiz yol yaklaşımı” olarak adlandırılan bir sistem izlemektedir. Bütçe açıklarının GSYİH'nın % 3'ü sınırının üzerine çıkmasından önce bütçedeki sapsmaları belirleyip düzeltmek için, erken uyarı sistemi ve üye devletler üzerinde aşırı açıklardan kaçınmak veya ortaya çıktığında hızla düzeltilmesi için baskı yaratmak amacıyla, caydırıcı kurallar setinden oluşmaktadır. (Bochicchio, 2002:18). Uygun uyarılar yapıldıktan sonra, sonuç alınamaması halinde yaptırım uygulanması kararı 1999 yılından beri yürürlüktedir. Bu yaptırımlar, GSYİH'nın % 0.5'ine kadar çıkabilmektedir. Maddi yaptırımlar sadece aşırı ölçüde yapısal bütçe açıkları doğması halinde söz konusu olmakla beraber, Maastricht Kriterleri'nin yerine getirilmesini sağlayan bir caydırıcılığa da sahiptir. Bu konuda erken uyarı sistemi ilk kez İrlanda için, daha sonra da Portekiz, Almanya ve Fransa için uygulanmıştır. Cezai yaptırım uygulaması ise, Portekiz ve Almanya için 2002 sonbaharında olmuş ve bu ülkelere İstikrar Paktına uymadıkları için tazminat ödemesi şeklinde maddi cezalar uygulanmıştır (Sanalan, 2004:42).

3.2.7. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Avrupa Merkez Bankası

Toplulukta Ekonomik ve Parasal Birlik sağlanması hedefi konulduktan sonra, bu hedefi gerçekleştirebilmek için Topluluk içinde kapsamlı değişiklikler yapılması gerekiyordu. AMB, 1 Temmuz 1998 yılında Maastricht Antlaşması'nda öngörüldüğü şekliyle resmi olarak görevine başladı. 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren de bu iki kuruluş Euro alanı para politikasını eşanlı olarak yürütmeye başlamıştır. Bu iki merkezi kuruluşun temel amacı, Euro alanında fiyat istikrarını sağlamak olarak belirlenmiştir. AMB bu amaca yönelik olarak, çeşitli para politikası enstrümanlarını kullanmaktadır. Fiyat istikrarını sağlamak dışında da birçok işlemi bulunan AMB, APE'nün yerini alarak tek para birimine geçişin alt yapısını oluşturmuş ve Euro'ya geçişin başarılı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamıştır.

3.2.7.1. Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin Organizasyonu

Maastricht Antlaşması'nın 106 (1) maddesine göre AMB ve üye ülkelerin merkez bankalarından oluşan ve 106 (3) madde uyarınca AMB'nin karar verme organları tarafından yönetilen AMBS'nin temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. AMBS bu temel amacın yanında, AB'nin para politikasının belirlenmesi, uygulamaya konulması ve birliğin ekonomik hedeflerine ulaşmasına yardım etmesi gibi yan görevleri de üstlenmiştir. Ayrıca AMBS; antlaşmanın 105 (1-3) maddelerde yer alan hükümlere göre, üye devletlerin resmi döviz rezervlerini koruyarak, AB'nin içindeki ödemeler sisteminin iyi bir şekilde işlenmesini sağlayacak ve döviz işlemlerini de yürütecektir (Arısan, 1997:33). Antlaşmanın ikinci maddesinde yer alan AB'nin temel amaçları olan, ekonomik faaliyetlerin uyumlu ve dengeli gelişmesi, çevreye saygılı olmak, üzere sürekli ve enflasyonist olmayan büyüme, ekonomik performansların yüksek derecede yakınlaştırılması, yüksek seviyede istihdam ve sosyal koruma, yaşam standartlarının ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi, üye ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal dayanışmanın geliştirilmesi gibi temel politikalara destek vermek zorundadır (Tur, 2000:100).

Bütün bu amaçları gerçekleştirebilmek için sistemin bağımsız olması ve herhangi bir ulusal otoritenin etkisinde kalmaması gerekmektedir. Politikaların belirlenmesinde ve uygulanmasında bu bağımsızlığın sağlanması için gerekli adımlar

atılmıştır. AMBS; Yürütme Kurulu, Yönetim Konseyi ve Genel Konsey tarafından yönetilmektedir. Kararların alınmasında bu üç kurum bağımsız olarak etkin rol oynamaktadır. AMBS'nin temel amacı fiyat istikrarıdır. Bu nedenle, AMB'nin para politikası stratejisi bu hedefe odaklanmıştır. Bu bağlamda, AMB Yönetim Konseyince fiyat istikrarı “Euro alanı için Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi (HICP) yıllık artış oranı orta vadede % 2'nin altında” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımın üç önemli özelliği bulunmaktadır (Gedikkaya, 2001:5):

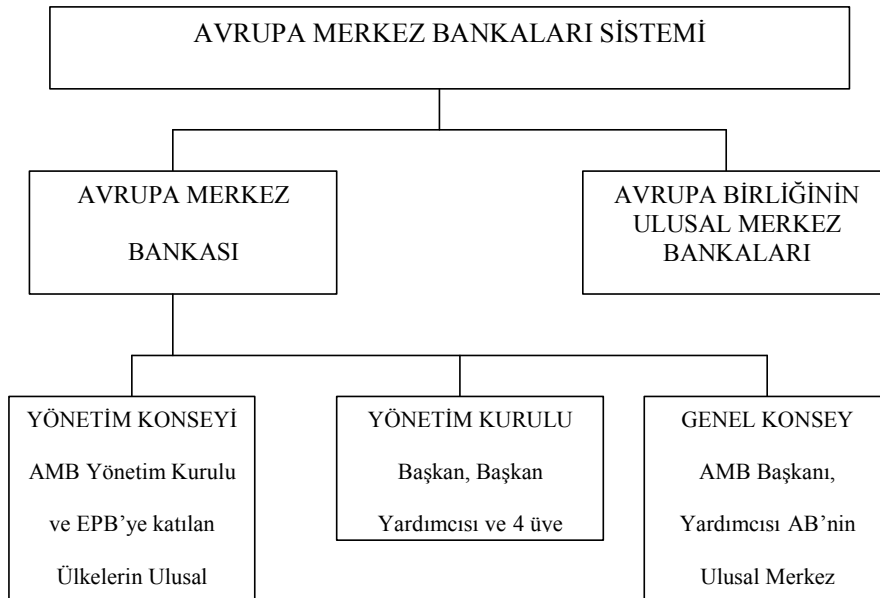
1. HICP, tüm Euro alanı için uyumlaştırılmış tek fiyat endeksidir ve AMB'nin fiyat istikrarı tanımı için en uygun fiyat ölçümüdür. Amaç orta vadede fiyat istikrarının sürdürülmesidir.

2. AMB Euro alanı için para politikası kararları alırken HICP'ne ve Euro alanındaki ekonomik ve finansal gelişmelere bakacaktır.

3. HICP'nin yıllık artış oranının % 2'nin altında tanımlanması Euro alanındaki ulusal merkez bankalarının hedefi ile uyumludur.

Şekil 1'de Avrupa Merkez Bankası'nın organları ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi gösterilmiştir.

Şekil 1. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi

Kaynak: Rıdvan Karluk, Uluslararası Ekonomi, 2002 s:638

3.2.7.2. Avrupa Merkez Bankası

AMB 1 Temmuz 1998 yılında resmi olarak göreve başlamıştır ve kuruluşundan itibaren APE'nün görev ve yetkilerini üstlenmiştir. Bu tarihten itibaren Maastricht Antlaşması'nda öngörülen şekliyle EPB'nin 3'üncü aşamasının iyi işleyebilmesi için, gerekli hazırlıkları yapmaya başlamıştır. Üçüncü aşamaya geçilmesinden sonra, AMB Euro alanı para politikasının belirlenmesinde ve uygulanmasında yetkili konuma gelmiştir. Herhangi bir üye ülkenin etkisi altında kalmadan kararlarını alan ve uygulayan AMB'na olan güven, ilerleyen yıllarda giderek artmıştır. AMB'nın gerek kuruluş aşamasında gerekse de daha sonraki yapılanmasında Alman Merkez Bankası Bundesbank örnek alınmıştır.

AMB'nın Yapısı Amacı ve İşleyişi

AMB kurulurken bağımsız olması koşulunun üzerinde önemle durulmuş ve buna yönelik olarak gerekli önlemler alınmıştır. AMB'nın temel amacı, fiyat istikrarını sağlamak olarak belirlenmiştir. Ancak, AMB'nın tek amacının bu olduğu şeklinde düşünmek doğru değildir. Fiyat istikrarını sağlamak gibi birincil amacının yanında, birliğin diğer amaçlarının da gerçekleşmesine yardımcı olmalıdır. Bu amaçlar; sürekli ve dengeli bir büyümenin sağlanması, bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesi, üye ülkelerdeki yaşam standartlarının yükseltilmesi, ülkeler arasındaki ticaretin geliştirilmesi şeklinde sıralanabilir. Bunlarla birlikte, Birliğin dış ticaret dengesi de önem taşımaktadır. Özellikle Euro'nun tedavüle çıkmasından sonraki süreçte Euro/Dolar paritesinin dikkatli bir şekilde izlenerek, birliğin zarar görmesini engelleyecek şekilde bu alanda da AMB'nın aktif bir politika izlemesi düşünülebilir.

Maastricht Antlaşması uyarınca gerek ulusal merkez bankaları gerekse AMB, üye ülkelerde kamu yasalarıyla yönetilen tüm kurum ve kuruluşların, çeşitli faaliyetlerinden doğan açıkları kesinlikle finanse edemezler. AMBS içindeki ulusal merkez bankaları ve AMB, topluluk organlarından ya da kendi hükümetlerin den hiçbir şekilde talimat alamazlar (Gedikkaya ve Gürler, 1998:93).

AMB'nın Görevleri

Temel amacı fiyat istikrarını sağlamak olan AMB'nın görevleri şu şekilde maddelendirilebilir (Acartürk ve Arslaner, 2005:306):

- Her türlü para politikasını üye ülkeler merkez bankaları ile işbirliği yaparak uygulamak,

- Birliğin kur politikasını tayin etmek,
- Tek paranın dolaşımını sağlamak,
- Döviz işlemlerini sevk ve idare etmek,
- Resmi döviz rezervlerini tutmak ve idare etmek,
- Ödeme işlemlerini TARGET çerçevesinde düzenlemektir.

AMB'nın Organları

AMB'nın diğer bankalardan farklı olarak, kendine özgü bir karar alma sistemi vardır. Kararlar AMB'nın karar organları tarafından alınır. AMB'nın üç tane karar alma organı vardır. Bunlar: Yönetim Konseyi, Yönetim Kurulu ve Genel Konsey'dir. Bu karar organlarından Yönetim Konseyi ve Yönetim Kurulu aynı zamanda AMBS'ni de yönetmektedir. Genel Konsey ise, AB üyesi olan fakat EPB'e katılmayan ülkelerle ilgilenmektedir.

1. AMB Yönetim Konseyi: EPB'e üye ülkelerin ulusal merkez bankaları ile yönetim kurulu üyelerinin tümünden oluşmaktadır. Euro sisteminin en üst karar verme organıdır ve EPB'nin para politikasını belirlemekle görevlidir. Fiyat istikrarının sağlanması amacıyla uygulanacak para politikası kararları, yönetim konseyince ulusal merkez bankalarını onayıyla alınır. AMB'da her üyenin bir oyu vardır ve eşitlik halinde başkanın oyu belirleyici olacaktır.

2. Yönetim (Yürütme) Kurulu: Alanlarında kariyer sahibi olan, deneyim sahibi Başkan, Başkan Yardımcısı ve dört üyeden oluşmaktadır. Bu kişiler EPB'e üye ülkelerin devlet veya hükümet başkanları tarafından seçilirler. Görev süreleri bir daha yenilenmeksizin sekiz yıl ile sınırlıdır. En önemli görevi, Yönetim Konseyi'nce belirlenmiş para politikasının uygulanmasını sağlamak ve buna yönelik olarak kendisine verilmiş yetkileri kullanmaktır.

3. Genel Konsey: AMB'nın Başkanı, Başkan Yardımcısı ile EPB'e katılan veya katılmayan bütün Topluluk üyesi merkez bankası başkanlarından oluşmaktadır. Genel Konsey bir karar verme organı değildir. EPB üyesi olan ülkelerle EPB'e katılmayan üye ülkeler arasındaki para politikasının koordine edilmesini sağlamaktadır. Genel Konseyin görevleri arasındadır, (Savaş, 1999:55): AMBS'ne

danışmanlık hizmeti vermek, istatistiksel verileri toplamak, AMB'nın üç aylık ve yıllık raporlarını hazırlamak bulunmaktadır. Euro ile bu sisteme katılmayan üyelerin paraları arasındaki değişim kurunun değiştirilemez biçimde belirlenmesi için gerekli hazırlıkları yapmaktadır.

AMB'nın Bağımsızlığı

Topluluğun para politikasını belirlerken ve yönetirken AMB'nın bağımsız olması gereklidir. AMB, Topluluğa üye olan ülkelerden gelen baskılara veya hükümet başkanlarının telkinlerine maruz kalmamalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, AMB'nın uluslar-üstü (supranasyonel) bir yapıya sahip olması gerekliliği açıkça görülmektedir. Para politikası belirlenirken, Topluluğa üye herhangi bir ülkenin durumu değil, Topluluk çıkarları göz önünde bulundurulmalıdır. AMB'nın bu amaçlara ulaşabilmesi için, bağımsız olması şarttır. Bu nedenle, Maastricht Antlaşması'nda, AMB'nın tam bağımsız olması öngörülmüştür. Bu bağımsızlığın öncelikle, yönetim kademesinden başlaması gerektiği düşünülerek, yönetim kademesindekilerin bağımsızlıkları garanti altına alınmış, AMB başkanının ve yönetim konseyi üyelerinin görev süreleri tekrar seçilememe şartına bağlanarak sekiz yıl ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca uyumlu ve istikrarlı bir çalışma yapılabilmesi amacıyla Ulusal Merkez Bankası Başkanlarının en az beş yıl süreyle seçilmesi karara bağlanmıştır.

Merkez bankasının bağımsızlığı; kurumsal, fonksiyonel, finansal, personel ve operasyonel bağımsızlık açılarından ele alınabilir. AMB'na bu açılardan değerlendiriliğinde (Birinci, 2001:39-40):

Kurumsal Bağımsızlık: Topluluk Antlaşması'nın 107. maddesine göre AMB, Ulusal Merkez Bankaları ve bunların organları AMB Tüzüğü ile kendilerine verilen görevleri yerine getirirken topluluk kurum ve organlarından, üye ülke hükümetlerden ve diğer kuruluşlardan emir almazlar ve bunlara emir veremezler. Ayrıca, hiçbir kimse ya da kurum AMB ve ulusal bankaların karar organlarını etki altına almaya çalışmamalıdır.

Fonksiyonel Bağımsızlık: AMB ve ulusal merkez bankalarının öncelikli görevi fiyat istikrarını sağlamak, diğer bir ifadeyle istikrarlı bir parasal alanın yaratılmasıdır. Avrupa Merkez Bankası ve ulusal merkez bankaları, doğrudan ve

dolaylı olarak hükümetlere, birliğin diğer kurumlarına kredi verme hakkına sahip değildirler. Ayrıca, AMB ulusal merkez bankalarından asgari rezerv ayırmalarını talep edebilir.

Personel Açısından Bağımsızlık: Avrupa Merkez Bankası'nın çeşitli organlarında çalışan üyeler belirli bir süre için göreve atanırlar. Görevleri süresince, görevlerini yerine getirmedikleri veya görevlerini kötüye kullandıkları mahkeme kararı ile belgelenirse ancak o zaman görevden alınabilirler. Ayrıca bu üyeler, başka bir işte çalışamazlar ve çıkar çatışmalarında arabulucu olamazlar.

Mali Bağımsızlık: AMB mali açıdan hükümetlere bağlı değildir. Kendi sermayesi ve bütçesi vardır.

Operatif Bağımsızlık: AMBS para politikası araçlarının seçiminde ve kullanımında bağımsızdır. AMB'nin bağımsızlığı bütün bu açılardan güvence altına alınmıştır. Bu bağımsızlık, Birliğin para politikasının yönetilmesinin ve güvenli bir ortamın sağlanmasının da önkoşuludur.

AMB'nin Para Politikası Araçları

Tek para politikasının nihai hedefi fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için AMB Birliğin para politikasını yönlendirir.

AMB Yönetim Konseyi, fiyat istikrarını sürdürmek için iki ana unsurdan oluşan para politikası stratejisini uygulama kararı almıştır. Bu iki unsur şöyledir (İKV, 2000:56):

- Para arzı fiyat istikrarının sağlanmasında temel bir unsurdur. Para arzında seçilen referans değerden sapmalar, fiyat istikrarının başarısının ölçüsüdür. Bu nedenle gerçekleşen para arzı artışı ile referans değer arasındaki fark izlenecek ve kamu oyuna duyurulacaktır,

- Referans değer ile para arzı artışı arasındaki ilişkinin paralel analizi ile fiyatlardaki gelişmeleri geniş tabanlı bir değerlendirilmesi ve Euro alanı fiyat istikrarına ilişkin riskler, AMBS'nin strateji belirlemesinde önemli rol oynayacaklardır.

Para politikası stratejisinin temel dayanağını oluşturan parasal genişleme için referans değer belirlenirken, Euro alanında yıllık % 2-2.5 aralığında gerçekleşmesi öngörülen GSYİH büyümesi ve orta vadede yıllık yüzde 0,5-1 aralığında bir düşüş

eğilimi izlemesi beklenen tedavüldeki paranın dolaşım hızının dikkate alınması benimsenmiştir. Para arzı genişlemesi için referans değer belirlenmesinde Yönetim Konseyi, AMBS'nin Euro alanında fiyat istikrarı tanımının % 2'nin altında tespit edilmesi üzerinde ısrarla durmuştur. Buna ek olarak, paranın dolaşım hızındaki azalma eğiliminin yukarıda öngörülen aralığın sınırlarına yakın seyretmesi olası görülmektedir. Bu değerlere dayanarak Yönetim Konseyi, ilk referans değerini yıllık % 4.5 olarak belirlemiştir (www.baskent.edu.tr).

Bazı para arzı tanımları Çizelge 12'de verilmiştir. Referans değer olarak bu para arzı tanımlarından M3 seçilmiştir. M3 diğer tanımlara göre daha geniş tabanlı bir para arzını ifade etmektedir. AMB Yönetim Konseyi'nce önceden belirlenen referans değer (M3) yıllık artış hızının tutturulması için gerekli politikalar AMB tarafından uygulamaya konulmaktadır.

Çizelge 12. Para Arzı Tanımları

	M1	M2	M3
Dolaşımdaki Para	*	*	*
O/N Mevduatı	*	*	*
2 Yıla Kadar Vadeli Mevduat		*	*
3 Aya Kadar Vadeli Mevduat		*	*
Repo			*
Para Piyasası fonları ve Kağıtları			*
2 Yıla Kadar Vadeli Borç Senetleri			*

Kaynak: Kaluk Rıdvan “Uluslararası Ekonomi” 2002 s:633

AMB para politikasını yürütürken üç tane araçtan yararlanmaktadır. Bu araçlar: açık piyasa işlemleri, kredi kolaylıkları (merkez bankası imkanı) ve zorunlu karşılıklardır.

Açık Piyasa işlemleri: Para politikasının en önemli en etkin aracıdır. Düzenli bir takvime bağlı olarak, yürütülen bu işlemler faiz oranlarının yönlendirilmesinde, sistemdeki likiditenin yönetilmesinde ve piyasalara para politikasına ilişkin sinyal gönderilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Ata ve Silahşör, 1999:75). Açık piyasa işlemleri, uygulanması durumunda sonucun diğerlerine göre daha çabuk

alınması nedeniyle tercih edilmektedir. Zaman gecikmesi azdır. Ekonomideki ince ayarların yapılmasına olanak sağlar.

Açık piyasa işlemlerinden aynı zamanda, uzun dönemli likidite yapısını düzenleme ihtiyacına yanıt vermek için de yararlanır. Açık piyasa işlemleri, AMB tarafından borçlanma sertifikalarının ihracı ya da değerli kağıtların satışı yoluyla yürütülecek ve bunların ihracı standart ihale yoluyla gerçekleştirilecektir (Oktar, 2002:88).

Kredi Kolaylıkları (Merkez Bankası İmkânı): Sözü edilen kolaylıklar iki şekilde yapılmaktadır. Bunlar marjinal kredi kolaylığı ve mevduat kolaylığıdır. Kredi kolaylıklarının temel amacı, gecelik likiditeyi sağlamaktır. Marjinal kredi kolaylığı, para piyasasında faiz dalgalanmalarının piyasa faizi üzerinden sınırlandırılması amacına yöneliktir. Daha çok, bankaların geçici likidite ihtiyacını karşılamak için piyasa faizinin üzerinde bir faizle ticari bankalara verilen kredilerdir. Mevduat kolaylığı ise; ticari bankalara daha önce belirlenmiş bir faiz oranından ulusal merkez bankaları nezninde mevduat açma olanağı sağlamaktadır (Kar, 2003:209).

Minimum Rezerv Sistemi: Para politikasının bu aracı tüm kredi kuruluşlarına açıktır. Minimum karşılık sisteminin iki temel hedefi vardır. Birincisi, piyasa faiz hadlerinin istikrarını sağlamak, ikincisi ise, yapısal bir likidite fazlalığı ya da darlığı yaratmak suretiyle, parasal genişlemeyi kontrol altına almayı sağlamaktır. Euro alanında her kuruluşun bulundurması gereken minimum rezerv miktarı, aylık bilançosunun pasifindeki en son duruma göre hesaplanmaktadır (Oktar, 2002:90).

3.3. EURO'YA GEÇİŞ ve EPB'NİN EURO BÖLGESİNE ETKİLERİ

Siyasal Birliğe doğru giden yolda Euro Avrupa Birliği için önem taşımaktadır. Bu bakımdan Euro'ya geçiş aşamasına büyük önem verilmiş, tüm detaylar ve oluşabilecek sorunlar üzerinde özenle durulmuştur. Bu geçiş sırasında oluşabilecek aksaklıklar önceden belirlenerek bu aksaklıkları gidermeye yönelik gerekli önlemler alınmış, ayrıca bu önlemler kanun ve tüzüklerle desteklenmiştir.

15-16 Aralık 1995 tarihleri arasında yapılan Madrid Zirvesi'nde Euro'ya geçiş için iki Avrupa Birliği düzenlemesine ihtiyaç olduğu belirtilerek, bu iki düzenlemeye ait taslakların 1996 sonuna kadar Konsey'e sunulması zorunluluğu getirilmiştir. 16-17 Haziran'daki Amsterdam Zirvesi'nde Euro'nun hukuki çerçevesini oluşturan düzenlemelerin yapıldığı onaylanmıştır. Bu düzenlemelerden ilki, Topluluk Resmi Gazetesi'nde yayınlanarak yürürlüğe girmiş diğeri ise, Brüksel Zirvesi'nde Avrupa Birliği Tüzüğü olarak resmi niteliğini kazanmıştır (Üstünkaya, 2001:34). Hukuki alt yapısı bu şekilde hazırlanan Euro, 1 Ocak 2002 tarihinde itibaren fiili anlamda piyasaya sürülmüştür.

14 milyarın üzerinde banknot ve 50 milyar madeni paranın, 12 ülkedeki 300 milyona yakın insanın kullanımına sunulması ve aynı anda eski ulusal paraların piyasalardan toplanması için tarihte eşi görülmemiş bir lojistik operasyon gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte Avrupa Komisyonu, ulusal kamu mercileri ve tüm aktörler ciddi biçimde işbirliği içinde olmuşlardır (Alacaoğulları, 2002:24). Euro alanında, Euro'ya tam geçiş yönünde, Birlik düzeyinde sürdürülen hazırlıklar temelde Birliğin üç organı tarafından yürütülmüştür. Bunlar Komisyon, Konsey ve AMB ile ulusal merkez bankalarının oluşturduğu Eurosistem'dir. Komisyonun yürüttüğü hazırlıklar koordinasyon, izleme, tanıtım ve bilgilendirme şeklinde dört ana başlıkta toplanmaktadır. AMB ise paraların basımı görevinin yanında, ulusal merkez bankalarını Euro hakkında bilgilendirme görevini üstlenmiştir (Fişne, 2001:93-94). Ayrıca, Euro'ya geçiş aşamasında yürütülen hazırlıklar sadece bu kurumlarla sınırlı kalmamış çeşitli finansal kuruluşlar, iş dünyası, sivil toplum örgütleri ve birçok kuruluş kamuoyunu ve kendi çevrelerini bilgilendirmeye yönelik

çeşitli çalışmalarda bulunarak Euro'ya geçişe destek vermişlerdir.

Euro'nun yürürlüğe girmesinden sonra, bazı sorunların yaşanmaması için, Birlik düzeyinde bazı hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bu hukuki düzenlemelerle birlikte de bazı temel ilkeler getirilmiştir. Bu ilkeler; sözleşmelerin sürekliliği ilkesi, geçiş döneminde Euro'nun kullanılması konusunda herhangi bir zorunluluk getirmeme ilkesi ve Euro'ya geçişte yuvarlama ilkesi olarak sıralanabilir. Sözleşmelerin sürekliliği ilkesi ile beraber Euro'ya geçişten önce yapılan sözleşmelerin geçerliliğinde bir değişiklik yaratmadan aynen geçerli olmaları sağlanmış ve ticari bir karışıklığın ortaya çıkmasına engel olunmuştur. Yuvarlama ilkesi çerçevesinde de “ulusal paraların birbirine dönüşümü sırasında virgülden sonra en az üç hane gidilecek ve ortaya çıkan rakam en yakın ondalığa yuvarlanacaktır” şeklinde bir madde getirilerek doğabilecek karışıklıkların önüne geçilmiştir.

Bu tür düzenlemelerin yapılmasından sonra, 1 Ocak 2002 yılında fiili anlamda piyasaya sürülen Euro; Belçika Frangı, Portekiz Escudosu, İrlanda Lirası, Lüksemburg Frangı, Fin Markası, Alman Markı, İspanyol Pesetası, Avusturya Şilini, Hollanda Florini, İtalyan Lireti, Fransız Frangı ve Yunan Drahmisi'nin yerini almıştır. Ancak, ilk etapta 1 Temmuz 2002 yılına kadar Euro ve ulusal paralar piyasada birlikte yer almış daha sonra ise Euro, Birliğin tek parası olmuştur.

3.3.1. Euro Alanı, ABD ve Japonya'nın Karşılaştırılması

Avrupa Birliği'nin 12 üyesinin oluşturduğu alan günümüzde Euro alanı olarak adlandırılmaktadır. Bu 12 üye birçok aşamalardan geçtikten sonra Ekonomik ve Parasal Birliğin son aşamasına gelmişler ve bu son aşamayı da başarıyla geçerek tek para Euro'yu kendi ulusal paraları olarak kabul etmişlerdir. Euro, bugün çok büyük bir alanda dolaşımda bulunmaktadır. Bu alanda fiyatlandırmalar alış-verişler Euro ile yapılmaktadır. Ayrıca, Euro alanı ülkeleri dünyada belirli bir ağırlığa sahip ülkelerdir. Bu ülkeler, gerek dünya ticaretinde gerekse de dünya üretiminde önemli rol oynayan ülkelerdir. Bu ülkelerin birleşmesiyle oluşan Euro alanı da dünyada güçlü bir ekonomik potansiyele sahip olmuştur. Euro alanının dünya ekonomisindeki yeri ve ekonomik potansiyelini ortaya koyabilmek açısından Çizelge 13'e bakmak yararlı olacaktır. Çizelge 13'de; dünya ekonomisinde gerek paralarıyla

gerekse de ekonomileriyle söz sahibi olan üç ekonomi, karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Çizelge 13. Makro Göstergeler İtibarıyla Euro Alanı, ABD ve Japonya'nın Karşılaştırılması (2003)

	Birim	Euro Alanı	ABD	Japonya
Nüfus	Milyon	308.7	291.1	127.6
GSYİH	Trilyon Euro	7.3	9.9	3.2
Dünyanın GSYİH'nda Payı (1)	%	15.7	21.1	7.1
Kişi Başına Düşen Gelir	Bin Euro	23.5	34.1	25.1
Sektörlerin GSYİH İçindeki Payı				
Tarım, Orman, Balıkçılık	%	2.2	0.8	1.2
Sanayi	%	26.9	19.7	29.2
Hizmetler	%	70.8	79.5	69.6
İşsizlik Oranları	%	8.4	5.8	5.4
Genel Bütçe				
Fazla(+)Açık (-)	GSYİH'nin %' si olarak	-2.7	-4.6	-7.9
Brüt Borç (2)	GSYİH'nin %' si olarak	69.2	59.2	154.4
Brüt Tasarruf	GSYİH'nin %' si olarak	20.3	13.5	26.3
Mal ve Hizmet İhracatı	GSYİH'nin %' si olarak	18.8	9.3	12.2
Mal ve Hizmet İthalatı	GSYİH'nin %' si olarak	17.1	13.8	10.6
Dünya İhracatındaki Payı (1)	%	31.2	12.4	5.8

Kaynak: ECB 2005 Statistics Pocket Book March 2005 s:7 ve (1).ECB 2004 "The Monetary Policy Of The ECB" s:18

Çizelge 13'e göre, Euro 2003 yılı verilerine göre 300 milyon kişiyi aşan bir alanda dolaşımda bulunmaktadır. Euro ekonomisinin dünya ekonomisindeki payı % 15.7 iken, ABD'nin % 21.1, Japonya'nın %7.1 olarak gerçekleşmiştir. Euro alanının GSYİH'sı 7.3 trilyon Euro'dur. Dünya ihracatındaki pay ise, % 31.2 olarak gerçekleşmiştir. Dünyada yapılan ihracatın 1/3'ü Euro alanı tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere, Euro alanı dünya ekonomisi içinde önemli bir paya sahiptir. Dolayısıyla, bu alanın tek parası olan Euro'daki değişimler bu alanla ticarete bulunan ülkeler için son derece taşımaktadır.

Bu bakımdan Euro giderek diğer ülkeler tarafından da yakın takibe alınan bir para birimi haline gelecektir. Çizelge 13'den Euro'nun ekonomik açıdan, yüzölçümü açısından ve nüfus açısından çok büyük bir bölgeyi kapsadığı görülmektedir. AB'ne yeni üye olan son 10 üyenin de bu alana dahil olması ile beraber Euro alanının ekonomik potansiyeli daha da yükselecektir.

3.3.2. Uluslararası Para Birimi Olarak Euro

Euro'ya geçerken, Euro'nun dünya finans sisteminde nasıl bir yere sahip olacağı konusunda çekinceler vardı. Bazı iktisatçılar, Euro'nun, Doların alternatifi olamayacağını ve daha sınırlı bir bazda kalarak, AB içindeki ticarete etkili olacağını savunmaktaydılar. Bazıları ise Euro'nun, hem Dolar karşısında hem de uluslararası sistemde önemli bir yere sahip olacağı görüşündeydiler. Bu görüşlerden hangisinin ağırlık kazanacağı Euro alanı gösterilecek performansa dayalı olduğu kadar, diğer ülkelerin de tutumlarına bağlıydı. Euro'nun gerek dünya finans sisteminde gerekse de uluslararası alanda beklenenin üzerinde bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu açıdan Euro'ya geçiş başarılı bir şekilde gerçekleşmiştir. Gerek AB içinde gerekse uluslararası alanda Euro'ya geçişin başarılı bir şekilde gerçekleştiği çeşitli açılardan ortaya konulabilir. Bunlar arasında Euro alanında önemli sorunlar yaşanmaması ve bölge içinde Euro'nun hızlı bir şekilde kabullenilmesi sayılabilir.

Euro alanı araştırmalarının yayınlandığı Eurobarometer'in Ekim-Kasım 2002 yılında Euro alanı ülkelerde yapılan araştırmaya göre, Euro'ya geçişin yanında olanların yüzdesi %89'lara kadar ulaşmaktadır (Eurobarometer, 2003:62). Bu oranın ilk aşamada bu kadar yüksek olması, üye ülkelerin Euro'yu kabullenmesinin bir göstergesidir. Güçlü bir para birimi olmanın ilk koşulu da, o paranın dolaşımda bulunduğu alanda kabul görmesi ve benimsenmesidir.

Euro'ya geçişin ve Euro'nun başarısı küresel açıdan da değerlendirilebilir. Uluslararası paraların yerine getirmesi gereken bazı fonksiyonlar vardır. Bir paranın uluslararası sistemdeki rolü, yerine getirmesi gereken fonksiyonları ne kadar yerine getirebildiğiyle doğrudan ilişkilidir.

Çizelge 14. Uluslararası Paraların Fonksiyonları

Paranın Fonksiyonu	Uluslararası Paranın Kendi Ülkesi Dışında Yerleşik Olanlar Tarafından Kullanımı	
	Özel Sektör	Kamu Sektörü
Tasarruf Aracı	Yatırım ve finansman parası	Rezerv Para
Değişim Aracı	Ödeme Aracı	Mübadele Parası
	Mal ve hizmet değişimi	
	Para değişimi	
Değer Ölçüsü	Fiyatlandırma / Kotasyon	Kur Belirleme Standardı

Kaynak:ECB Montly Bulletin Ağustos 1999 s:32

Uluslararası paraların fonksiyonları Çizelge 14’de gösterilmektedir. Çizelge 14’e göre uluslararası bir para olarak Euro’nun, ortaya çıkmasından sonra bu fonksiyonları ne ölçüde yerine getirebildiğine bakacak olursak şu sonuçlara ulaşabiliriz.

3.3.2.1. Yatırım ve Finansman Parası Olarak Euro

Avrupa Birliği’nde kişilerin, malların ve sermayenin serbest dolaşımının olması AB’ni büyük bir pazar haline getirmiştir. Böyle büyük bir pazarda tek bir paranın dolaşımda olması o paranın global ekonomideki rolünü ve değerini artırmaktadır.

Euro ile birlikte, Euro alanı içinde farklı paralardan kaynaklanan piyasaların bölünmüşlüğü ortadan kalkmış ve piyasada derinlik sağlanmıştır. Likiditesi artan piyasada bireysel ve uluslararası yatırımcılar daha geniş yatırım imkanlarına sahip olmaktadır. Euro alanında, iç istikrarın sağlanmış olması, Euro’nun yatırım parası olarak rolünü sürdürmesine yardımcı olacaktır. Euro alanında sürekli fiyat istikrarının sağlanmasıyla beraber, yatırımcılar portföylerinde Euro cinsinden yatırım araçlarını bulundurmaya başlamışlardır. (Birinci, 2001:75).

Güçlü bir Euro, uluslararası özel ve kamu yatırımcılarının portföylerinde yer almaya ve uluslararası finans işlemlerinde kullanılan paraları ikame etmeye başlamıştır. 1990 yılından bu yana Avrupa paraları tahvil portföylerindeki payı önemli ölçüde artmıştır. Tek paraya geçiş ile birlikte yatırım işlemlerinin Euro cinsinden yapılacağı bir tahvil piyasanın kurulmuş olması tahvil portföy yapısını Euro lehine değiştirecektir (Oktar ve Yavuz, 2000:30).

3.3.2.2. Rezerv Para Olarak Euro

Bir paranın uluslararası bir para olabilmesi için rezerv para olarak tercih edilmesi önemli bir unsurdur. Özellikle, ülke merkez bankalarının o para cinsinden tuttıkları rezervler, dünya ekonomisinde o paranın yerini ve önemini belirlemektedir. Bu açıdan dünya ekonomisine bakıldığında, geçmişten beri Doların hakimiyeti görülür. İkinci Dünya Savaşı'ndan ve Bretton Woods Sistemi'nin uygulandığı yıllardan günümüze kadar, dünyadaki merkez bankaları döviz rezervlerinin çok büyük bir bölümünü Dolar cinsinden tutmaktadırlar.

Merkez bankaları, işlem ve ihtiyat nedenleriyle rezerv bulundurdıkları gibi, beklenmedik, yani spekülasyon hareketine hazır olmak için de rezerv tutarlar. Merkez bankalarının tutacağı rezerv miktarını ve bileşimini belirleyen üç unsur vardır. Bunlar (Savaş, 1999:168-169):

- Ülkenin izlediği döviz kuru politikası,
- Ülkenin ticari ilişkilerinin yönü ve kullanılan para türlerinin bileşimi,
- Ülke borçlarının belirlendiği para birimi veya birimleridir.

Bu unsurlar incelendiğinde Doların neden önemli bir rezerv para olduğu daha iyi anlaşılabilir. Çünkü geçmişten günümüze uluslararası fiyatlandırmada ve ticarete Doların ağırlığı çok fazladır. Ülkelerin borçları da Dolar ile ölçülmektedir. Doların dünya piyasasındaki bu hakimiyetinden dolayı, Euro'nun yürürlüğe girmesinden önce, bir rezerv para niteliği taşıyıp taşıyamayacağı merak edilmekteydi. Euro dolaşıma çıkmadan önce, dünyadaki döviz rezervlerinin bileşimi Çizelge 15'de gösterilmektedir.

Çizelge 15. Euro'nun Dolaşımından Önce Dünyadaki Resmi Rezervlerin Bileşimi (%)

Para cinsi	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
ABD Doları	51.3	47.8	48.3	51.9	53.0	53.0	54.0	56.9	57.1	60.3
Japon Yeni	7.2	7.7	8.3	7.3	7.3	7.5	6.2	5.5	4.8	5.1
İng. Sterlini	2.3	2.8	3.1	2.9	2.8	3.1	3.0	3.2	3.3	3.9
Alm. Markı	17.8	16.5	15.1	13.0	13.4	13.8	13.2	12.5	12.3	12.1
Fra. Frankı	1.4	1.2	1.1	1.0	1.1	0.9	0.7	0.7	0.6	0.7
Hl. Guldeni	1.1	1.0	1.0	0.6	0.6	0.5	0.4	0.3	0.4	0.4
Diğerleri	6.7	11.1	10.2	11.3	11.6	11.3	13.5	13.2	15.1	15.5

Kaynak: IMF Annual Report 1999 s:133

1989'dan 1998'e kadar ABD Dolarının toplam rezervler içindeki payı giderek artmıştır. Buna karşın, Alman markının döviz rezervleri içindeki payı azalmıştır. Şu anda AB'ne üye olan ve Euro alanına dahil olan Fransa ve Hollanda'nın paralarının payı ise oldukça düşük düzeydedir. Ancak, daha sonraki sürece bakıldığında Euro'nun toplam rezervler içindeki payı giderek yükselmektedir. Euro'ya geçilmesinden sonra dünya rezervlerindeki değişim ise Çizelge 16'da gösterilmektedir.

Çizelge 16. Euro'ya Geçişten Sonra Dünyadaki Resmi Rezervlerin Bileşimi (%)

Para Cinsi	1999	2000	2001	2002	2003
ABD Doları	64.9	66.6	66.9	63.5	63.8
Japon.Yeni	5.4	6.2	5.5	5.2	4.8
İngiliz Sterlini	3.6	3.8	4.0	4.4	4.4
İsviçre Frangı	0.4	0.5	0.5	0.6	0.4
Euro	13.5	16.3	16.7	19.3	19.7
Diğerleri	12.1	6.6	6.4	7.1	6.8

Kaynak: IMF Annual Report 2004 s:103

Çizelge 16'da da görüldüğü üzere; Euro'ya geçilen 1999 yılından sonra dünya döviz rezervlerinin kompozisyonunda bir değişim oluşmaya başlamıştır. Resmi döviz rezervleri içinde Japon Yeninin, Amerikan Dolarının ve diğer paraların oranları azalırken, Euro'nun oranı gitgide yükselmektedir. Özellikle Euro'ya geçilmesinin ardından bazı uzak doğu ülkelerinin rezervlerinin bir kısmını Euro olarak tutacaklarını açıklaması, Euro'nun rezerv para olma niteliği kazanmasını hızlandırmıştır. Çin, Japonya gibi ülkeler rezervlerinin bir kısmını Euro'ya çevirmişlerdir. Dünyanın 4'üncü en büyük rezerv tutan Güney Kore de, rezervlerinin bir kısmını Euro'ya çevireceğini açıklamıştır. Euro alanıyla yoğun ticari alış-verişte bulunan diğer ülkelerde rezervlerinin bir kısmını Euro'ya çevirecekleri göz önüne alınırsa, Euro'nun Dolardan sonra en önemli para birimi olacağı fikrine ulaşılabilir.

Bu konuda somut gelişmeler de yaşanmaktadır. Rusya Merkez Bankası açıklamasında 2005 yılında döviz rezervlerinde Euro'nun ağırlığını artırmayı planladığını belirtmiştir. Şu anda bu ülkede döviz rezervlerinin dağılımı % 70 USD, % 25 Euro ve % 5 diğer dövizler şeklindedir (www.garanti.com.tr). Ayrıca, Financial Times'ın Ocak 2005'te yayınladığı habere göre; dünyanın önde gelen 40 merkez bankası, Avrupa ortak para birimi Euro cinsinden tuttıkları rezerv miktarını

arttırırken, 1.7 trilyon Dolarlık fon yöneten 65 ülkenin merkez bankasının rezerv yöneticileri de Dolar rezervlerini arttırmayı düşünmüyorlar. Ayrıca, merkez bankaları rezerv yöneticilerinin % 70'i, önümüzdeki iki yıl boyunca rezervlerini Avrupa Birliği (AB) Bölgesi'ne kaydıracaklarını açıklamışlardır. Böylece 2002 yılından beri sürekli değer kaybeden ABD Doları'nın yerine AB Bölgesi'ne yönelen rezervlerin yeni rotası Euro oldu. Merkez bankalarının yöneticileri, AB Bölgesi'nin en az ABD kadar cazip bir yatırım ortamına sahip olduğu görüşündedirler (www.ntvmsnbc.com).

Bu değerlendirmeler ışığında Euro, rezerv para niteliği kazanmıştır denilebilir. Ancak, Dolardan Euro'ya geçiş ilk etapta biraz daha hızlı olmasına karşın bu durum uzun bir sürece yayılacaktır. Euro alanının istikrarı ve ekonomik gücü, Euro'nun rezerv para olarak uluslararası piyasalardaki seyrini belirleyecektir. Euro alanı da Euro'nun rezerv para olarak tutulmasının avantajlarından orta ve uzun vadede yararlanacaktır. Özellikle, asimetrik bir şok karşısında döviz kuru silahını kullanamayacak olan Birlik ülkeleri, şoktan kurtulmak için Birliğin sağladığı senyoraj gelirlerine yönelebileceklerdir. Diğer ülkeler tarafından Euro'nun rezerv para olarak talebinin artması, Birliğe senyoraj geliri kazandıracaktır.

3.3.2.3. Mübadele Parası Olarak Euro

AB'nin geldiği son noktadaki boyutunu düşünürsek Euro'nun ne kadar büyük alanda dolaştığı daha iyi anlaşılır. Ancak, bir paranın mübadele kapsamı sadece çıkarıldığı bölgeyle sınırlı kalmamalıdır. Euro'nun uluslararası ticaretle kullanımı AB'nin yaptığı ticaretle de doğrudan ilişkilidir. Özellikle, Euro alanı ülkeleriyle ticaretle bulunan ülkeler, bu bölgedeki fiyatların Euro'yla ifade edilmeye başlanmasından itibaren alış-verişlerini Euro kullanarak yapmaya başlamışlardır. AB'nin kendi içindeki ticaretle de Euro'yu kullanması, Euro'nun mübadele parası olmasını kolaylaştırmıştır.

Euro, yeni bir para birimi olmasına karşın, geniş bir alanda mübadele parası olma niteliği kazanmıştır. Uzun vadede ise Euro kullanımında ticaret alanının büyüklüğü dikkate alındığında daha da artacağı şüphesizdir. Günümüzde Euro Dolardan sonra dünya piyasalarında kullanılan ikinci büyük paradır. Euro'nun uluslararası ticaretle önemi giderek artacaktır (Birinci, 2001:77).

Ayrıca AB içi ticaret hariç tutulduğunda dahi, AB halen dünyadaki en önemli ticari güçtür. ABD'nin %19.6 Japonya'nın %10.5'lik payına karşın AB'nin dünya ticaretindeki payı %20.9'dur (Bohicchio, 2003:26). Bu nedenle, Euro'nun bir mübadele parası niteliği kazandığı ve bu niteliğini gelecekte artıracığı düşünülmektedir.

3.3.2.4. Kur Belirleme Standardı Olarak Euro

Euro'ya geçilmeden önce, Euro'nun kur belirleme özelliğinin olup olmayacağı merak konusu unsurlar arasındaydı. Bunu gidermek amacıyla, ilk aşamada parasal birliğe katılmayan Avrupa Birliği ülkeleri için, merkezinde Euro olan bir düzenleme yapıldı. AB'nin 25 üyeli bir hal almasıyla beraber, Euro alanı dışında kalan ancak, ileride parasal birliğe dahil olmak isteyen potansiyel parasal birlik ülkeleri için Euro yüksek düzeyde çekiciliğe sahip oldu (Birinci, 2001:77). Bu ülkeler özellikle, Euro kurundaki değişimleri yakından takip eder hale geldiler. İleriki zamanda da Euro'ya daha rahat uyum sağlamak amacıyla para politikalarını belirlerken Euro'yu dikkatle takip etmektedirler. Bu açılarından bakıldığında, Euro bir çok ülkenin yakından izlediği bir para birimi haline gelmiştir. Ayrıca, eski Fransız sömürgesi olan bazı Afrika ülkeleri ve Euro alanına katılmak isteyen ve bunun için DKM2 mekanizmasına dahil olmuş veya yakın gelecekte dahil olacak yeni AB üyeleri de Euro'yu baz alarak hareket etmektedirler.

Özellikle, Euro'nun portföylerde de yer almasından sonra dünya finans piyasaları Euro/Dolar kurunu daha yakından izlemektedirler. Euro/Dolar kurundaki değişim Şekil 2'de görülmektedir. Euro'nun ilk çıktığı yıllarda Dolar karşısında değerinin düşmesine karşılık, daha sonraki yıllarda faiz oranları farklılığı ve ABD'nde süre gelen dış ticaret açıklar nedeniyle, değerinin yükseldiği görülmektedir.

Şekil 2. Euro/Dolar Paritesinin Gelişimi (Ocak 1999-Mayıs 2005)

Kaynak: <http://www.ecb.int/stats/exchange/Eurofxref/html/Eurofxref-graph-usd.en.html>

Euro'nun ilk çıktığı zamanlarda Dolar karşısında değer kaybetmesi, Euro'ya olan güveni azaltmış ve kuşkulu bir bakış açısı yaratmıştır. Ancak, daha sonra Euro alanı ekonomisinin Amerika karşısında göstermiş olduğu performans Euro'nun değer kazanmasını sağlamıştır. Euro'nun rezerv para olarak tercih edilmeye başlaması da değer kazanmasını hızlandırmıştır. Euro/Dolar paritesi ağustos 2004 tarihinde 1.3633 seviyelerine kadar yükselmiştir. Daha sonra bu hızlı yükseliş yerini dengelenme çabasına bırakmış ve parite 1.29 civarlarında denge bulmuştur.

Euro'nun yürürlüğe konmasından sonra, uluslararası sistemde geçmişten beri süregelen Dolar bazlı sistem ortadan kalkmış ve yerini iki kutuplu bir sisteme bırakmıştır. Bu nedenle, uluslararası bir para olma niteliği kazanan Euro'nun Dolar karşısındaki değeri uluslararası piyasalarda yakından takip edilmeye başlanmıştır. Amerikan ve Avrupa Birliği Merkez Bankaları pariteyi değiştirmek için aktif bir politika izlememektedirler. Ancak, gelecekte dünya ekonomisine ve dünya ticaretine bir zarar vermeme açısından Euro/Dolar paritesindeki aşırı oynamalardan kaçınılması için, gerekli politikaların izlenmesinde koordinasyona gitmelidirler. Paritede aşırı oynaklığın olmaması için küresel anlamda nelerin yapılabileceğini araştırmalıdır.

Sonuç olarak; Euro'nun yukarıda sayılan fonksiyonların tümünü yerine getirdiğini söyleyebiliriz. Bu bakımdan Euro uluslararası piyasalarda beklenilenden

daha çabuk kabul görmüş ve uluslararası para niteliğini kazanmıştır. Uluslararası piyasalarda eskiden beri süre gelen tek kutuplu (Dolar merkezli) yapı terk edilerek, iki kutuplu bir yapı oluşmuştur. Finansal piyasalarda bu iki kutuplu yapı takip edilmektedir. Ancak, Euro ile Doların eşit ağırlığa sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Euro'nun döviz portföylerindeki artışı, rezerv para olarak tutulmasındaki artışı ve yatırım parası olarak daha çok kabullenilmesi uzun bir sürece yayılacaktır.

Avrupa para piyasasında Euro'nun yürürlüğe girmesini takiben ilk aylarda temel bir yapı değişikliği gerçekleşmiştir. Üye ülke para piyasalarının tek para piyasasına dönüşmesi, bazı yapısal teknik şartlara rağmen sorunsuz gerçekleşmiştir. Para piyasasının fonksiyonunu sorunsuz bir şekilde yerine getirmesinin göstergeleri olarak, bir taraftan bu süreç içinde üye ülkeler arasındaki faiz oranlarındaki farklılıkların düşük düzeyi, diğer taraftan da işlem hacminin yüksekliği gösterilebilir (Birinci, 2001:93).

Euro'ya geçişte önemli teknik sorunlar yaşanmadan geçiş başarılı bir şekilde sağlanmıştır. Euro alanında tek para piyasası oluşturulmuştur. Teknik açıdan bakıldığında da herhangi bir sorunla karşılaşılmamış ve Euro'ya geçiş başarıyla gerçekleştirilmiştir

3.3.3. Optimal Para Alanı Teorisi Kapsamında APB

Optimal Para Alanı teorisi 1960'lı yıllarda ortaya atılmış bir teoridir. Ancak, gereken önemi görmemiştir. Avrupa Birliğinin bugünkü yapısını kazanması ve EPB'yi gerçekleştirmesi bu teorinin yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır. Optimal Para Alanı teorisi, Mundell tarafından ortaya atılmış ve zamanla McKinnon, Kenen, Salvatore, Tavlas, Ingram gibi iktisatçılar tarafından geliştirilmiştir. Bu iktisatçılar, optimal para alanının tanımını yaparak kriterlerini belirlemişlerdir. Bu kriterlerin neler olduğu ve teorik çerçevesi birinci bölümde açıklandığı için tekrar üzerinde durulmayacaktır. Ancak burada, Avrupa Para Birliğinin genel anlamda Optimal Para Alanı kriterlerini yerine getirip getirmediği üzerinde durulacaktır.

3.3.3.1. Üretim Faktörleri Ölçütü Açısından APB

Mundell, optimal para alanını gündeme getirdiği 1961 yılındaki makalesinde; para birliğine giden ülkelerin faktör hareketliliği derecesinin yüksek olması gerektiğini belirtmiştir. Benzer ekonomik yapıya sahip ve faktör hareketliliği sağlanmış bir bölgenin sabit döviz kurunu benimseyebileceğini ve bunun da o bölgeye yararlı olacağını söylemiştir. Mundell, özellikle üretim faktörlerinden iş gücü üzerinde durmuş ve işgücü hareketliliğinin yüksek olması gerektiğini söylemiştir (Mundell, 1961:657-665).

Avrupa Birliği incelendiğinde Birliğin 1950'lerden itibaren aşama aşama ilerleme kaydettiği görülmektedir. Bu aşamalardan birisi de Tek Pazarın yaratılmasıdır. AB'nde Tek Pazar gerçekleştirilmiştir. Bunun gerçekleşmesi aşamasında birçok fiziki, teknik ve mali engelle karşılaşmış ve bu engellerin aşılması için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Tek Pazarın gerçekleşmesiyle beraber AB'nde üretim faktörlerinin dolaşımı serbest hale gelmiş ve emeğin ve sermayenin serbestçe dolaşmasının önündeki tüm engeller kaldırılmıştır.

Bugün gelinen noktada emek ve sermaye Birlik içinde serbestçe hareket etme yetkisine sahiptir. Ancak, emeğin kendine ilişkin özelliklerinden dolayı Birlik içerisinde emek mobilitesi yüksek düzeyde değildir. AB içinde kişilerin hakları güvence altına alınmakla birlikte, kişiler sosyal, kültürel v.b. nedenlerden dolayı birliğin diğer bir ülkesine göç etmekte zorlanmaktadır (Birinci, 2001:16). Ancak, sermaye için aynı şey geçerli değildir. Sermaye Birlik içinde rahatça hiçbir engelle karşılaşmadan dolaşmaktadır. Bu açıdan Birlikte sermayenin mobilitesi yüksektir.

Çizelge 17. Bölgesel İşgücü Hareketliliği

Ülke	% Toplam Nüfus
İspanya	0.4
İtalya	0.5
İngiltere	1.1
Almanya	1.1
Fransa	1.1
ABD	2.8

Kaynak: Aygören Hakan "Avrupa Tek Para Birimi: Euro 2005 s:99

Çizelge 17'den de görüldüğü üzere, AB'nde emek mobilitesi yüksek değildir. AB üretim faktörü kriteri açısından gerekli düzenlemeleri yapmış olmasına rağmen emek mobilitesini tam anlamıyla gerçekleştirememektedir. Ancak Birlik bütünleşmede daha ileri bir aşamaya geçerek, politik (siyasal) birliği gerçekleştirme aşamasındadır. AB'nde tek bir anayasa hazırlanmış ve ülkelere kabulü için sunulmuştur. Tek anayasanın kabul edilmesiyle beraber, Avrupa Birleşik Devletleri haline gelecek olan AB'nin, emek mobilitesi kriterini zamanla sağlaması beklenebilir. Özellikle, orta ve uzun vadede ülkelerin ve halkların birbirine çok yaklaşmasından dolayı emek mobilitesinde bir artış beklenebilir. Mundell'in yaklaşımına göre, şu anda optimal para alanı olmayan AB orta ve uzun vadede bunu yakalayabilir.

3.3.3.2. Ekonominin Açıklığı Ölçütü Açısından APB

McKinnon, Mundell'den farklı bir optimallik kriteri geliştirerek, üretim faktörleri hareketliliğinin optimal para alanının esası olmadığını ileri sürmüştür. Ülke içinde iç fiyat istikrarının sağlanmasının temel amaç olduğunu ve bunu gerçekleştiren bir alanın optimum sayılacağını ifade ederek bunun da temel koşulunun ekonominin açıklığı olduğunu belirtmiştir. Mc Kinnon'a göre, açık ekonomi, ülkenin ihraç ve ithal mal miktarının, toplam üretim-tüketim içindeki oranının yüksekliği şeklinde tanımlanmaktadır (Tur, 2000:9). Yani, açık ekonomilere sahip ülkeler arasında kurulacak para birliği sabit kur sistemi altında fiyat istikrarını sağlayabilir ve optimallik sağlanmış olur.

Avrupa Birliği'nde iç pazar programının yürürlüğe konması sırasında, ticaretin önündeki tüm engeller kaldırılmıştır. Birliğe üye ülkelerin piyasalarının iç içe geçmesi sağlanarak ticaretin artırılması gerçekleştirilmiştir. Tek ve büyük bir pazara üretim yapma olanağı bulan işletmeler üretimlerini artırmışlardır. Rekabetin artması, firmaları verimli üretim yapmaya zorlamıştır. Bu şekilde rekabet gücünün artması, firmaların dış dünyaya mallarını daha kolay pazarlamalarını sağlamıştır.

Çizelge 18'de dünya ticaretinde önemli bir paya ve paraya sahip Euro alanının ve diğer önemli ülkelerin dış açıklık derecesi verilmektedir.

Çizelge 18. Euro Alanı Dışa Açıklık Derecesi (2004)

	Nüfus (1)	Dünya Hasılasındaki Pay (%)	Dünya Ticaretindeki Pay(%)	Ekonominin Dışa Açıklık Derecesi (%)
Euro Alanı	308	16	18.2	14.6
ABD	290	21	17.4	8.8
Japonya	127	7	6.7	9.0

(1)Milyon kişi

Kaynak: Emu after 5 years European Commission Directorate General for Economic and Financial Affairs 2004 s:126

Çizelge 18'e göre üzere Euro alanında ekonominin dışa açıklığı hem Amerika'dan hem de Japonya'dan çok daha yüksektir. Euro alanının dışa açıklık derecesi % 14.6'dür. Bu oran ABD ve Japonya'dan çok daha yüksek bir orandır. Bu da herhangi bir dışsal şok karşısında alanın etkilenme derecesinin azalmasına neden olacaktır. Çizelgeye göre, Euro alanı, optimal para alanı ölçütlerinden ekonominin açık olması gerektiği ölçütü sağlamaktadır denilebilir.

3.3.3.3. Ürün Çeşitliliği Ölçütü Açısından APB

Kennen'in geliştirdiği ürün çeşitliliği kriterine göre, farklılaştırılmış ekonomilerde sabit kurlar geçerli olmalıdır. Euro alanındaki bütün ülkelerde çeşitlik derecesi yaklaşık aynıdır ve ihracat arzı çok yönlüdür. Ekonomideki farklılaşma, dış şokların meydana getireceği zararın etkisini azaltacaktır. Euro alanındaki ülkelerin ürün paketine bakıldığında, farklılaşmış bir yapıdan bahsetmek mümkündür. Farklılaşmış ekonomik yapı, para alanı içinde, şokları daha kolay mashederek, dış şokların olumsuz etkilerini azaltmış olacaktır (Birinci, 2001:17).

3.3.3.4. Finansal Entegrasyon Ölçütü Açısından APB

Ingram, uluslararası finansal alanın büyüklüğünü, çeşitliliğini ve sıkı bir şekilde iç içeliğini ele alarak, finansal bütünleşmenin derecesini optimal para alanını belirleyen ölçütler içine koymuştur. Parasal birlik sonrası, sermaye piyasalarının ortak para kullanımına tepkisini maksimize edebilmek için, makro ekonomik politika koordinasyonunun ve özellikle de sermaye hareketlerinin önündeki engeller kaldırılarak bu sektörlerdeki koordinasyonun en üst seviyede gerçekleştirilmesi gereklidir (Kar, 2003:182).

Euro alanında ise sermaye hareketliliğinin son derece arttığı görülmektedir. Bunda 1973 sonrası ortaya çıkan esnek döviz kuru sistemi ile sermaye hareketlerini sınırlayan kontrollerin kaldırılmasının büyük etkisi vardır (Savaş, 1999:101). Tek pazarı oluşturan, sermayenin dolaşımının önündeki engelleri kaldırmaya yönelik olarak bir çok adımlar atan ve politik birliğe doğru ilerleyen AB'nin para ve sermaye piyasaları, artan bir şekilde birbirlerine entegre olmaya başlamışlardır. Finansal piyasaların iyi işleyebilmesi için, gerekli düzenlemeleri yapmak üzere supranasyonel (uluslararası) kurumlar kurulmuş ve yetkiler bu kurumlara devredilmiştir.

3.3.3.5. Enflasyon Oranı Benzerliği Ölçütü Açısından APB

Haberler ve Fleming, enflasyon oranları arasındaki yakınlığı para birliğinin bir ölçütü olarak ileri sürmüştür. Wilet ve Tower, optimal para alanı oluşturulmasının, ülkelerin enflasyon ve işsizlik karşısındaki tutumlarında bir uyumun bulunmasına bağlı olduğunu ileri sürmüş ve bu uyumun sağlanamaması durumunda bu ülkelerin bir ortaklığa gidemeyeceğini söylemiştir (Tur, 2000:12-13). Çünkü ülkeler kendi iç dinamiklerinden dolayı farklı işsizlik ve enflasyon oranlarına sahiptirler. Philips eğrisine göre bir denge noktası seçmektedirler. Bu ülkeler para birliğine gittiklerinde, bağımsız para politikası uygulayamayacaklar ya da döviz kuru ayarlamaları yaparak herhangi bir dengesizlik durumunu düzeltemeyeceklerdir. Bu nedenle, enflasyon oranlarının mümkün olduğunca birbirine yakın ve de bir bantta olması istenmektedir. Bu şekilde birliğin uygulayacağı genel politikalar, üye ülkelerde benzer sonuçlar doğuracaktır.

Avrupa Para Birliği'ne (APB) üye ülkeler arasında enflasyon oranı benzerliği olup olmadığı Çizelge 19'da görülmektedir. Çizelge 19'da, AB'ne üye ülkelerin yıllık ortalama enflasyon oranları HICP olarak gösterilmiştir.

Çizelge 19'dan görüldüğü şekliyle, 1997 yılında en düşük enflasyona sahip Almanya ile en yüksek enflasyona sahip Yunanistan arasındaki fark $5.4-0.2=5.2$ iken 2003 yılındaki bu fark (Almanya ile Yunanistan arasındaki) 2.7 ye düşmüştür. Ayrıca 2003 yılına gelindiğinde, üye ülkeler arasındaki enflasyon oranı farkının azaldığı ve enflasyon oranlarının birbirlerine yaklaştığı söylenebilir. Bununla beraber, diğer ülkelerin de birbirleriyle olan farklılıklarında önemli gelişmeler kaydedilmiş ve

birbirine yaklaştırılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, APB enflasyon oranı benzerliği ölçütünü hemen hemen yerine getirmektedir denilebilir.

Çizelge 19. APB ülkelerinin Yıllık ortalama Enflasyon Oranları (HICP) %

Ülkeler	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1997-2004
Avusturya	1.2	0.8	0.5	2.0	2.3	1.7	1.3	2.3	1.5
Belçika	1.5	0.9	1.1	2.7	2.4	1.6	1.5	1.9	1.7
Finlandiya	1.2	1.4	1.3	3.0	2.7	2.0	1.3	0.1	1.6
Fransa	1.3	0.7	0.6	1.8	1.8	1.9	2.2	2.3	1.5
Almanya	0.2	0.6	0.6	1.4	1.9	1.3	1.0	1.8	1.1
Yunanistan	5.4	4.5	2.1	2.9	3.7	3.9	3.4	3.0	3.6
İrlanda	1.2	2.1	2.5	5.3	4.0	4.7	4.0	2.3	3.2
İtalya	1.9	2.0	1.7	2.6	2.3	2.6	2.8	2.3	2.2
Lüksemburg	1.4	1.0	1.0	3.8	2.4	2.1	2.5	3.2	2.1
Hollanda	1.9	1.8	2.0	2.3	5.1	3.9	2.2	1.4	2.5
Portekiz	1.9	2.2	2.2	2.8	4.4	3.7	3.3	2.5	2.8
İspanya	1.9	1.8	2.2	3.5	2.8	3.6	3.1	3.1	2.7

Kaynak: Sergio Rossi “The enlargement of the Euro area: what lesson can be learned from Emu? Journal of Asian Economics 14 2004 s:959 ve ECB Statistics Pocket Book April 2005 s:35

Avrupa Para Birliği’nin optimal para alanı ölçütlerini yerine getirip getirmediğini veya APB’nin optimal para alanı olup olmadığı değerlendirildiğinde genel olarak şu sonuçlara ulaşılabilir:

Avrupa Birliği, üretim faktörlerinin serbest dolaşımının önündeki tüm engelleri gerek hukuki düzenlemelerle gerekse pratik düzenlemelerle kaldırmıştır. Bunun bir sonucu olarak, sermayenin hareketliliği sağlanmış ve bu hareketlilik giderek artmaktadır. Ancak, Birlik’te emek mobilitesi aynı derecede yüksek değildir. Emek konusunda da gerekli hukuki düzenlemelerin yapılmasına rağmen, emek faktörünün kendine ilişkin özelliklerinden dolayı emek hareketliliği yüksek değildir. Bu etkenler; dil, ırk, kültür farklılığı gibi etkenlerdir. İlk etapta emek faktörünün, sermaye faktörü kadar mobilize olmasını beklemek fazla iyimserliktir.

APB’ndeki ülkeler değişik üretim kapasitelerine ve farklı ürün çeşitliliğine sahiptir. Bu bakımdan APB’nde ürün çeşitliliği yüksektir denilebilir. Ayrıca finansal bütünleşme açısından piyasaların iç içeliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Bir tek pazar

yaratılmış ve bu pazarın aksayan yönleri zaman içinde kapatılmaya çalışılmıştır. Piyasalardaki iç içelik ve tek pazarın sağladığı avantajlar orta ve uzun vadede artacaktır. Piyasalardaki bütünleşme derecesinin artması zamanla sağlanacaktır. Ülkeler, enflasyon oranları arasındaki farkı azaltmayı başarmışlar ve ortak politikaların birlikte uygulanmasını kolaylaştırmışlardır. Bunun dışında parasal birliğe yeni katılacak ülkelerin Birliğe girdikten sonra bir sorun yaşamamaları için, paralarının Euro karşısındaki dalgalanması Birliğe katılmadan önce izlenmektedir. Euro alanına dahil olacak ülkelerin DKM2 mekanizmasına dahil olarak en az iki yıl süreyle bu mekanizmada kalmaları ve başarı sağlamaları istenmektedir. Bu Optimal Para Alanı (OPA) için son yıllarda değinilmeye başlayan döviz kuru değişkenliğinin az olması ölçütüyle uyumludur. APB'nin şu anki üyeleri ise, döviz kuru değişkenliği ölçütünü çok önce sağlamışlar ve paralarını sabit kurdan birbirlerine bağlamışlardır.

Sonuç olarak, APB ilk etapta OPA'nın bazı ölçütlerini sağlayamadan kurulmuş (üretim faktörleri mobilitesi gibi), bazı ölçütlerini ise parasal birliğe geçildikten sonra sağlamıştır (enflasyon oranı benzerliği ölçütü gibi). Bazı ölçütler ise, ülkelerin önceden gelen ekonomik yapılarında varolan ölçütlerdir (ekonominin açıklığı ve ürün çeşitliliği ölçütü gibi). Bazı ölçütlerin sağlanması zamana bırakılmış ve bu ölçütlerin sağlanması için gerekli çalışmalar yapılmıştır (emek mobilitesi ölçütü gibi).

Bu genel sonuçlar ışığında APB, “optimal para alanıdır” denemez.. Ancak, OPA'nın bir çok ölçütünü yerine getirmiştir. Emek hareketliliği gibi OPA'nın sağlanmasında son derece önemli bir ölçüt henüz tam olarak yerine getirilememiştir. APB'nin, kuruluşunun ilk yıllarında olduğunu düşünürsek zamanla eksikliklerinin tamamlanması ile, orta ve uzun vadede OPA'nın getirdiği avantajların artacağı sonucuna ulaşılabilir. APB'nin başarısı, OPA'nın ölçütlerine uyum kapasitesiyle doğru orantılı olacaktır.

Özellikle son yıllarda, APB içinde işsizlik, durgunluk, canlanma ve enflasyon gibi ekonomik devresel hareketlerde yavaş da olsa artan bir eş-anlılık ve simetri ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca, Birlik üyesi ekonomilerde ortaya çıkan devresel hareketler, eskiden Amerikan ekonomisindeki devresel hareketleri izlerken şimdi Alman ekonomisindeki devresel hareketleri izlemeye başlamıştır (Savaş, 1999:102).

Birliğin bir süre daha asimetrik bir şok ile karşılaşmaması durumunda, hem OPA ölçütlerini yerine getirme hem de birbirlerine uyum kapasitesi artacaktır. Ayrıca, ülkelerin birbirlerine entegrasyonu hızlanacaktır. Maastricht kriterleri, Birliğin OPA ölçütlerini yerine getirmede hem bir itici güç hem de motivasyon aracı olmuştur. Avrupa Birliği Anayasası'nın kabul edilmesi, tam politik birliğin sağlanması ve Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulması da emek hareketliliğini ve başka ölçütler üzerinde itici güç oluşturacaktır. AMB'nin bağımsızlığından vazgeçilmemesi ve Birlik içinde uygun bütçe politikalarının geliştirilmesi olası bir asimetrik şokun atlatılmasında etkili olacaktır. Sonuç olarak, APB'nin üye ülkelere olumlu etkileri OPA'na yaklaştırmaya bağlı olarak artacaktır.

AB'ne son genişlemeyle katılmış ve APB adayı olan ülkelerin genel olarak ekonomik görünüşleri ve Maastricht kriterlerini sağlama durumları Çizelge 20'de gösterilmiştir.

Çizelge 20. APB Adayı Ülkelerin Maastricht Kriterleri Karşısındaki Durumları (Ağustos 2004)

	Yasal Uyumluluk Eylül 2004	Enflasyon Kriteri Ağustos 2004	Aşırı Bütçe Açığı Mevcudiyeti	Bütçe Açığı Kriteri 2003	Borç Kriteri 2003	DKM2'ye Katılım Eylül 2004	Uzun Dönem Faiz Oranları Kriteri
Referans Değer		2,4		3	60		6,4
Çek Cum.	Hayır	1,8	Evet	12,6	37,8	Hayır	4,7
Estonya	Hayır	2,0	Hayır	-3,1	5,3	Evet	4,6
Kıbrıs Rum Kesimi	Hayır	2,1	Evet	6,4	70,9	Hayır	5,2
Letonya	Hayır	4,9	Hayır	1,5	14,4	Hayır	5,0
Litvanya	Hayır	-0,2	Hayır	1,9	21,4	Evet	4,7
Macaristan	Hayır	6,5	Evet	6,2	59,1	Hayır	8,1
Malta	Hayır	2,6	Evet	9,7	71,1	Hayır	4,7
Polonya	Hayır	2,5	Evet	3,9	45,4	Hayır	6,9
Slovenya	Hayır	4,1	Hayır	2,0	29,4	Evet	5,2
Slovakya	Hayır	8,4	Evet	3,7	42,6	Hayır	5,1
İsveç	Hayır	1,3	Hayır	-0,3	52,0	Hayır	4,7
Euro-12		2,1		2,7	70,7		4,3
EU-25		2,1		2,8	63,3		4,6

Kaynak: Convergence Report 2004-Technical Annex A Commission Services Working Paper European Economy No:6/2004 s:3

Çizelge 20'de görüldüğü üzere, AB üyesi ve APB adaylarından birçoğu daha Maastricht kriterlerini sağlayamamışlardır. Ayrıca, herhangi bir ülke ile yasal

uyumluluk da sağlanamamıştır. İlk aşamada APB'ne üye olmayı amaçlayan Estonya, Litvanya ve Slovenya DKM2 mekanizmasına dahil olmuşlardır. Bu ülkeler, Maastricht Kriterlerini de sağlamayı başarmışlardır. Bu ülkelerin APB'ne katılmaları için düşünülen tarih 2007'dir. Diğer ülkelerin ise, daha sonraki tarihlerde APB'ne katılmaları düşünülmektedir. Bu katılımların toplu bir şekilde değil de zamana yayılmış bir şekilde olması Birliğin lehine olacaktır. Şöyle ki Birliğe katılan bir ülkeyi, Birliğin uyumluluk göstermesi zaman alabilir. Birlik dengelerinin bozulmaması için özellikle Çek Cumhuriyeti ve Polonya gibi diğer ülkelere göre daha büyük yapıdaki ülkelerin giriş zamanlarının iyi ayarlanması gerekir.

Bu aşamada Maastricht yakınlaşma kriterleri büyük önem taşımaktadır. Aday ülkelerden Maastricht kriterlerini sağlaması beklenmeli ve Birliğe ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan uyumlarının üst seviyede olması şartı aranmalıdır. APB'nin yapısının bozulması gibi bir durum söz konusu olursa Birliğin geleceği açısından ülkenin APB'ne girişi ertelenmelidir.

3.3.4. Tek Paraya Geçişin Euro Alanına Etkileri

Avrupa Birliği çok uzun süreçten geçtikten ve bu süreçte ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda bir çok adım attıktan sonra Ekonomik ve Parasal Birliğin son aşamasına ulaşmış ve Birlikte tek parayı yürürlüğe koymuştur. 1.1.1999 yılında Euro Birliğin parası olarak kaydi anlamda işlem görmeye başlamış, daha sonra 2002 yılının başından itibaren fiili anlamda piyasaya sürülmüştür.

Euro'nun piyasaya çıkmasının AB ülkeleri ve uluslararası piyasalar için son derece önemli olduğu açıktır. Euro, uluslararası piyasalara, Euro alanına, bu alanla yakın ilişki içinde bulunan ülkelere çeşitli etkilerde bulunacaktır. En önemli etkileri; 1950'li yıllardan beri birbirlerine entegre olmaya çalışan, bunun için çeşitli entegrasyon aşamalarından geçerek EPB'yi oluşturan ve sonunda tek parayı çıkaran AB ülkelerine olacaktır. Bu etkilerden bazıları, kısa vadede ortaya çıkabilecek etkiler olduğu gibi, bazıları da ancak doğru politikalar uygulandığında orta ve uzun vadede kendini gösterecektir. Tek paraya geçişin orta ve uzun vadeli etkileri daha çok makro-ekonomik alanda görülecektir.

3.3.4.1. Kısa Vadeli Etkiler

Euro, dolaşıma çıktıktan sonraki kısa süreçte uluslararası piyasalar tarafından kabul görmüş ve dünyadaki ticarete ve rezervlerde, Dolardan sonra ikinci en büyük para olma rolünü üstlenmiştir. Ayrıca, AMB'nın istikrarlı bir bölge yaratması Euro'nun uluslararasıdaki yerini sağlamlaştırmıştır. Euro'nun üye ülkelere kısa vadedeki olumlu etkileri mikro düzeydedir. Bu etkileri, özellikle üye ülkelerdeki üretici ve tüketiciler hissetmektedirler.

Üye ülke pazarlarının ortadan kalkması ve tek bir para biriminin kullanılmasının ilk etkisi, bu paraların birbirlerine olan dönüşümlerinden kaynaklanan maliyetlerin ortadan kalkmasıdır. Amacı; insanların, malların, hizmetlerin ve sermayenin AMB içinde serbest dolaşımı olan Tek Pazar, para birimlerinin birbirlerine dönüştürülmesinin getirdiği, nispeten yüksek işlem maliyetleri ve mübadele kuru istikrarsızlığına bağlanan belirsizliklerden dolayı sistemin getireceği avantajlardan tam olarak yararlanamamaktaydı (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2002:12). Euro'nun yürürlüğe girmesi Tek Pazarı tamamlama ve Tek Pazar'dan sağlanacak avantajların artması bakımından önemli olmuştur.

Avrupa Komisyonu tarafından yapılan hesaplamalara göre, AB ülkelerinde işlem maliyetlerinden yılda sağlanacak tasarruf 18-26 milyar Dolar arasındadır. Sağlanacak bu maliyet tasarrufunun süreklilik arz etmesi ve ekonomik gelişme ile birlikte zaman içinde daha da artması beklenmektedir (Akgönül, 2002:102).

Tek paraya geçişle birlikte, üye ülkeler arasındaki işlemlerde ve dövizle ilişkin işlemlerde kur riskinin kalkması, ticaret ve uzun vadeli yatırımların planlanmasında belirsizliği ortadan kaldırarak, tüketiciler ve özel sektör için avantaj ve güven unsurunu oluşturmuştur. Döviz kuru mekanizmasına dahil ülkelerde geçmişte yaşanan devalüasyonlar, firmaların faaliyetlerini olumsuz etkilemiş, büyümenin azalmasına, işsizliğin artmasına neden olmuştur. Parasal birlikten beklenen, bu faktörleri ortadan kaldırarak büyümeyi artırıp işsizliği azaltmasıdır (Ayhan, 2000:1245).

Euro'nun yadsınamayacak bir yararı da, üye ülkelerin eskisine göre daha az döviz rezervi tutmalarını olanaklı kılmasıdır. Üye ülkeler döviz rezervlerini

AMB'na devretmiş ve gerektiğinde kullanabilme hakkına da sahip olmuşlardır. Bir yada birkaç üye ülke ödemeler bilançosunda açık verirken, diğerleri fazla verebileceğinden AMB de tutulması gereken rezervler tek tek 12 üyenin tutması gerekenden daha az miktardadır (Gökdere, 2000:1258).

Ayrıca, Birlik düzeyinde tek paraya geçilmesi, fiyatların şeffaflaşmasını sağlayarak fiyat karşılaştırması yapılmasını kolaylaştırmıştır. Fiyat karşılaştırmasının Birlik içersinde kolayca yapılabilmesinin hem üreticiler hem de tüketiciler için ayrı ayrı olumlu etkileri vardır. Üreticiler, özellikle, hammadde alımlarında fiyat kıyaslayarak ucuz hammadde alımı yapabilmektedirler.

Euro'ya geçişin kısa vadedeki etkileri en fazla tüketiciler tarafından hissedilmektedir. Bu etkiler:

- Diğer ülkelere yapılan para ve havalelerin daha kolay ve ucuz olması,
- Diğer ülkelere yapılacak seyahat masraflarının azalması,
- Fiyatların şeffaflığından dolayı, rekabetin artması fiyatların birbirine yaklaşmasına neden olarak tüketicilerin daha ucuz mal alımını sağlamaktadır şeklinde sıralanabilir.

3.3.4.2. Orta ve Uzun Vadede Ortaya Çıkacak Etkiler

Euro'nun bazı olumlu etkileri ise, ilk aşamada hemen piyasalara yansımamaktadır. Ancak, bu etkiler Birliğin göstereceği performansa göre orta ve uzun vadede kendini gösterecektir.

Avrupa Birliği, nihai hedefi olan politik birliğe yönelmiş bir durumdadır. Siyasi birliğin gerçekleştirilmesi, ülkeler arasındaki bütünleşmenin hız kazanmasını sağlayacaktır. Ayrıca politik birliğin sağlanması, ülkeler arasında güvenin ve uyumun artmasına katkıda bulunacak, ortak politikaların uygulanmasını kolaylaştıracaktır. Bu bakımdan politik birliğin gerçekleştirilmesi AB için son derece önem taşımaktadır. Euro'yla gelmesi beklenen olumlu etkiler politik birliğin sağlanmasıyla beraber hız kazanacaktır.

Para Birliği'nin avantajlarının gerçekleşmesi Euro'nun orta ve uzun vadede istikrarlı bir para olarak geçerliliğini korumasına bağlıdır. Çünkü, istikrarlı fiyatlar ekonomik kaynakların optimal dağılımını sağlarlar. İstikrarlı fiyatlar, aynı zamanda,

düşük faiz oranının oluşmasının temel şartıdır. Bu bağlamda, istikrarlı fiyatlar yatırımcıların uzun vadede tasarruflarını değerlendirmelerini teşvik eder ve böylece yatırımcılar için uygun ortamı sağlamış olur (Birinci, 2001:123).

AMB'nın temel hedefi olarak fiyat istikrarına yönelmesi ve bunu başarması, orta vadede diğer alanlarda da olumlu yansımaların görülmesini sağlayacaktır. Fiyat istikrarının sağlandığı bir bölgede enflasyonun düşük seyretmesi, risk primlerinin azalmasıyla beraber uzun vadeli faiz oranlarını düşürecektir. Bu durum, doğrudan yatırımları uyararak Euro alanında orta vadede sürekli ve dengeli büyümenin sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Dengeli büyümenin sağlanabilmesi hem gelir düzeyini yükseltecek hem de istihdam artışını sağlayacaktır.

Ayrıca, Euro'nun getireceği bazı olumlu etkilerin ise Euro'nun uluslararası piyasalarda dengesini bulmasından sonra gerçekleşebileceği görülmektedir. Euro'nun üye ülkelere etkileri orta ve uzun vadede özellikle enflasyon, yatırımlar, faiz oranları, istikrarlı büyüme, bölgenin rekabet gücü, ticaret hacmi, istihdam üzerinde etkileri ortaya çıkacaktır.

3.3.4.2.1. Enflasyon Üzerindeki Etkileri

Euro'nun 1970 ve 1980'li yıllar boyunca Avrupa ekonomilerini önemli ölçüde istikrarsızlığa sürükleyen yüksek enflasyonla mücadele, APB'nin en önemli hedefi olmuştur. Piyasalarda belirsizliğe yol açan ve kaynak dağılımını olumsuz şekilde etkileyen yüksek enflasyon, 1971-80 döneminde % 10.6 1981-90 döneminde % 6.6 olarak gerçekleşmiştir. 1990'li yıllara gelindiğinde ise, EPB hedefleri çerçevesinde enflasyon oranı aşağıya çekilmiş ve 1998 yılında %1'e düşürülmüştür (İKV, 2000:71).

AB'nde enflasyonun önemli bir sorun olduğu ve ekonomik gelişme için bunun önüne geçilmesi gerekliliği kavranmış, kurulan AMB'nın temel amacı fiyat istikrarını sağlamak olarak belirlenmiştir. AMB, Çizelge 19'da da görüldüğü üzere AB'nde fiyat istikrarını sağlamayı başarmıştır. Ülkelerin enflasyon oranlarındaki düşüşün en önemli nedenlerinden biri de Maastricht anlaşmasında belirtiler enflasyon oranı kriteridir. Ülkeler EPB'yi oluşturmak amacıyla bu kriteri yerine getirebilmek için büyük çaba harcamışlardır.

Çizelge 19'da Euro alanındaki ülkelerin yıllar itibarıyla enflasyon oranları

görülmektedir. Görüldüğü üzere, AMB enflasyon oranında istikrarı sağlamayı başarmıştır. 1998 yılında elde edilen düşük enflasyondan sonra (40 yılın en düşüğü) EPB ile birlikte, enflasyonun daha fazla düşmesi beklenmemekteydi. Buna ek olarak tek paraya geçişle birlikte, enflasyon oranlarının tekrar yükselişe geçeceği endişesi hakimdi. Ancak, bu endişe yersiz çıkmış ve AMB bölgenin enflasyon oranını 2004 yılında baz olarak aldığı % 2 oranına çok yakın bir oranda tutmayı başarmıştır. AMB Euro alanında fiyat istikrarını şu ana kadar sağlamayı başarmıştır.

Avrupa Para Birliğine geçişle amaçlanan temel hedeflerden bir diğer ise, Birlikte yer alan ülkelerde fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Euro'nun yürürlüğe girmesiyle beraber AMB uyguladığı politikalarda rahata kavuşmuş ve enflasyon oranını kontrol altında tutmayı başarmıştır. Ayrıca, tek para Euro alanında düşük enflasyonun devamını sağlayacak ana etken olarak görülmektedir. Fiyat istikrarının sağlanması ise, orta ve uzun vadede diğer alanlarda olumlu gelişmelerin gerçekleşebileceğinin bir göstergesidir. AMB'nın temel amacının fiyat istikrarını sağlamak (açıkça belirtilmemesine karşın, yıllık bazda % 2'nin altında kalacak bir para politikası amaçlanmakta) olduğunun açıkça ifade edilmiş olması ve fiyat istikrarı açısından başarılı olmuş Bundesbank modeli örnek alınarak oluşturulmuş olması hem enflasyonla mücadeleyi hem de bu konuda başarısız deneyimleri olan ülkeleri olumlu yönde etkileyeceği kuşkusuzdur (Turagay, 1998:64).

Euro alanında AMB tarafından sağlanan fiyat istikrarının avantajları şu açılardan kendini gösterecektir (Birinci, 2001:79-90):

- Fiyat istikrarı, nispi olarak fiyat mekanizması şeffaflığını düzeltir ve böylece piyasa kaynaklarının etkin kullanımını sağlar. Kaynakların etkin kullanımı ekonomide verimliliği artırır,
- Fiyat istikrarının gerçekleştirilmesiyle birlikte enflasyonist veya deflasyonist ortamda servetin ve gelirin yeniden büyük ölçüde ve keyfi dağılımı önlenerek sosyal dayanışma ve istikrarın korunmasına katkı sağlanmış olunur,
- Fiyat istikrarı sağlanan bir alanda, hükümetlerin uygulayacakları politikalar daha etkin olur. Bu nedenle Euro alanında fiyat istikrarının sağlanması, ülkelerin uygulayacakları politikaların sonuçlarını görmelerini kolaylaştırır.

3.3.4.2.2. Yatırımlar Üzerindeki Etkileri

Euro, katılan bütün ülkelereki üretim faktörlerinin verimliliğini artıracaktır. Bu durum, hem Avrupalı hem de diğer yatırımcıların gözünde Euro alanının cazibesini artıracaktır. Bu durumda, bölgede net bir yatırım artışı sağlanabilecektir (Akgönül, 2002:106). Gelecekte finans piyasalarında derinliğin ve likiditenin artması, Euro'yu finansal varlıklarını çeşitlendirmek isteyen yatırımcılar için daha çekici kılacaktır. Avrupa finans piyasasının büyümesi ve derinleşmesi sadece yatırım sermayesi için cazip olmakla kalmayacak, aynı zamanda Euro cinsinden sınır ötesi borçlanmaların artmasını da sağlayabilecektir. Daha önemlisi, Avrupa sermaye piyasasının para birimleri arasındaki parçalanmışlığı ortadan kaldırması mümkün olacak ve geniş yatırım fırsatları doğacaktır (Savaş, 1999:31).

Tek bir pazarda, tek bir paranın bulunması, Birlik düzeyinde fiyat mekanizması aracılığıyla kaynakların etkin bir şekilde dağılımına yol açacaktır. Döviz kuru riskinin ortadan kalkması, para değiştirme işlemlerinden sağlanacak maliyet düşüşü, üretimde artış gerçekleştirecektir. Bu durum topluluktaki iş atmosferine çok olumlu katkılarda bulunacaktır (Karluk, 2002:592). Özellikle döviz kuru belirsizliğinin azalması sonucu firmaların risk primi azalacak ve yatırımlar artacaktır. Tek pazarda tek bir paranın geçerli olmasının, sanayicilerin yatırım yapmaya ilişkin beklentilerinde % 10'dan % 45'e artış olacağı yapılan araştırmalarda gösterilmektedir (Tur, 2000:26).

Euro alanında fiyat istikrarının sağlanması yatırımlar üzerinde son derece etkilidir. AMB'nin temel amacı olan fiyat istikrarının bölgede sağlanması kaynakların verimli kullanımını, yatırım kararlarının rasyonel olmasını ve şirketlerin yeni yatırımlara yönelmelerini teşvik edecektir. Ekonomik ve Parasal Birlikle beraber bölgede büyük bir derinliği olan ve likiditeye sahip bir ortak sermaye piyasası oluşturulmuştur. Yatırım yapmak isteyen işletmeler kısa orta ve uzun vadeli yatırımlarının finansmanını bu sermaye piyasalarından sağlayabilirler.

Çizelge 21'de geçimışten itibaren Euro alanı ülkelerine ve Euro alanına giren doğrudan yatırım miktarı gösterilmektedir. Bölgeye giren yatırım miktarında 1999 yılında Euro'ya kaydi olarak geçilmesinden ve ekonomik parasal birliğin gerçekleştirilmesinden itibaren büyük bir artış olduğu görülmektedir. İrlanda,

Yunanistan, Almanya, Belçika/Lüksemburg gibi ülkelere ve Euro alanına giren doğrudan yatırım miktarı 1999 yılında 1998'e göre iki katına çıkmıştır. Bu çok büyük bir orandır. Avusturya, İspanya, İtalya, Fransa gibi ülkelerde ise, daha sonraki yıllarda Euro'ya geçilmesiyle beraber bu yatırımların arttığı görülmektedir. Genel anlamda da bölgeye olan yatırımların ekonomik ve parasal birliğe geçilmesiyle beraber arttığı ve bu düzeyini sürdürdüğü söylenebilir.

Çizelge 21. Ülkelere Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon \$)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003t
Avusturya	1136	2102	1904	4428	2655	4534	2974	8841	5920	953	6861
Belçika/ Lüksemburg	10467	8313	10894	13924	16510	30146	142512	220987	84717	-----	-----
Belçika	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	13083	31345
Lüksemburg	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	117088	73191
Almanya	368	7133	12025	6572	12243	24596	56077	198313	21142	36047	12878
Portekiz	1516	1254	660	1488	2478	3143	1233	6788	5893	1846	962
İspanya	9571	9275	6285	6820	6387	11798	15758	37530	28010	35939	25649
Yunanistan	1243	1166	1197	1196	1088	73	561	1108	1589	50	661
Finlandiya	854	1577	1062	1109	2115	2140	4610	8835	3732	7926	2767
Hollanda	6443	7158	12305	16660	11136	36924	41206	63855	51935	25593	19692
İtalya	3751	2235	4816	3534	4962	4279	6911	13377	14873	14558	16979
İrlanda	1068	866	1441	2615	2709	8856	18210	25783	9652	24392	25463
Fransa	16442	15574	23679	21959	23171	30984	46545	43258	50485	48949	47025
Euro Alanı	52864	56658	76272	80310	85460	167479	336601	628680	277952	326429	263478

t:Tahmin

Kaynak: OECD Directorate For Financial And Enterprise Affairs "Trends and Recent Developments in Foreign Direct Investment "June 2004 s:22

Euro alanı büyük bir pazar haline gelmesi, Birlik dışındaki ülkelerde faaliyet gösteren işletmeler tarafından da dikkatle izlenmektedir. Birlik dışı ülkelerde faaliyet gösteren ve bu büyük piyasaya girip mal satmak isteyen işletmeler pazara girmeleri zorlaşmıştır. Bu nedenle Birlik dışındaki ülkelerdeki işletmeler, Birlik içinde bulunan ve sektöründe iyi konumda olan ve potansiyele sahip işletmelere yöneleceklerdir. Özellikle, önümüzdeki dönemde bölgeye doğrudan yabancı sermaye akımlarının artması beklenebilir. Tek Pazarın nimetlerinden faydalanmak isteyen yabancı yatırımcıların ve çokuluslu şirketlerin şirket satın alma veya şirket evliliği yolu ile pazara girişleri artacaktır.

Döviz kuru belirsizliği gelecekteki fiyatlar hakkında da belirsizliğe neden olur. Gelecekteki kurlar hakkında belirsizliğin maliyeti yüksektir. Yatırımcı ya da

Üreticiye yanlış sinyal veren fiyat mekanizması, kaynakların tahsisinde güvenilir bir yön verici olmaktan çıkarak tüm yatırımların krsız olmasına neden olabilir. Yatırımların beklenen getirisi belirsiz oldukça, risk almak istemeyen yatırımcılar, daha yüksek risk primi belirlerler. Riskli bir ortamda yatırımcılar gelecekteki getirilere uygulanan iskonto oranını arttıırırlar. Böylece döviz kurundaki belirsizlik reel faiz oranlarını artırır. Yüksek faiz oranları, yatırımları caydıracak veya yatırım projelerinin etkin olmayan seçimine yol açacaktır (Bilgili, 1999:36). Parasal birliğe geçilmesiyle beraber, gerek yatırımcılar gerekse de firmalar açısından döviz kuru riski ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla Birlik içinde yukarıda sayılan unsurlar ortaya çıkmayacak ve Birlik içinde tersine bir mekanizma işleyecektir. Döviz kuru istikrarı fiyat şeffaflığı sağlayarak yatırımcıların nlerini daha iyi görmelerine neden olacak ve yatırımların verimli alanlara yönlenmesine ve artmasına katkıda bulunacaktır.

3.3.4.2.3. Faiz Oranları zerindeki Etkileri

Yatırımcılar değeri zayıf olan paraya yatırım yapmak için daha yüksek faiz oranı talep edeceklerdir. Euro alanı içinde döviz kuru riski olmadığı, için kısa vadeli faiz oranları birbirine eşitlenecek ve faiz oranı farkı ortadan kalkacaktır. Uzun vadeli faiz oranları ise, ülkeden ülkeye, ye ülkelerin ekonomik gücüne bağlı olarak değişiklik gösterecektir (Akgönül, 2002:107). Buna bağlı olarak, Birlik ülkelerin faiz oranlarının gelişimi incelendiğinde, kısa vadeli faiz oranlarının eşitleneceği beklentisi gerçekleşmiştir. Buna ek olarak, parasal birliğin gerçekleştirilmesiyle birlikte kısa vadeli faiz oranlarındaki düşüş trendi net bir şekilde görülmektedir.

Fiyat istikrarı uzun vadeli faiz oranlarında mevcut olan enflasyon risk primini minimum düzeye indirir ve uzun vadeli faiz oranlarını aşağı çekerek yatırımlar ve büyüme üzerinde uyarıcı etki yapar (Birinci, 2001:80). Euro alanı içerisinde yer alan ülkeler fiyat istikrarının tüm avantajlarından faydalanabilmek için faiz oranlarını düşürecektir. Düşük enflasyon ve sıkı bütçe politikası, ülkelerde kısa dönem faiz oranlarının da düşmesini sağlayacaktır. Kısa dönem faiz oranlarındaki düşme, doğrudan ekonomik faaliyetleri olumlu etkilerken dolaylı olarak da uzun dönem faiz oranlarının düşmesine neden olacaktır (Bulgurlu, 2000:1308).

Çizelge 22. Euro Alanı Kısa Dönem Faiz Oranları

	1961-90	1991-95	1996-00	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Belçika	7.9	7.4	3.5	4.7	3.2	3.4	3.5	3.0	4.4	4.3	3.3	2.3	2.1
Almanya	6.2	7.1	3.5	4.5	3.3	3.3	3.5	3.0	4.4	4.3	3.3	2.3	2.1
Yunanistan	-----	22.1	11.7	16.4	13.8	12.8	14.0	3.0	4.4	4.3	3.3	2.3	2.1
İspanya	-----	11.1	4.9	9.4	7.5	5.4	4.3	3.0	4.4	4.3	3.3	2.3	2.1
Fransa	8.3	8.2	3.7	6.6	3.9	3.5	3.6	3.0	4.4	4.3	3.3	2.3	2.1
İrlanda	-----	8.8	4.9	6.3	5.4	6.1	5.5	3.0	4.4	4.3	3.3	2.3	2.1
İtalya	10.0	11.0	5.5	10.3	8.7	6.8	4.9	3.0	7.7	4.3	3.3	2.3	2.1
Lüksemburg	7.9	7.4	3.5	4.7	3.2	3.4	3.5	10.1	4.4	4.3	3.3	2.3	2.1
Hollanda	5.9	7.0	3.4	4.4	3.0	3.3	3.4	3.0	4.4	4.3	3.3	2.3	2.1
Avusturya	-----	7.0	3.6	4.5	3.3	3.5	3.6	3.0	4.4	4.3	3.3	2.3	2.1
Portekiz	-----	13.6	5.0	9.8	7.4	5.7	4.3	3.0	4.4	4.3	3.3	2.3	2.1
Finlandiya	-----	9.0	3.6	5.8	3.6	3.2	3.6	3.0	4.4	4.3	3.3	2.3	2.1
Euro Alanı	8.0	9.1	4.3	7.0	5.2	4.5	4.2	3.1	4.5	4.3	3.3	2.3	2.1

Kaynak: Economic Forecast Spring 2005 s:133

Tek para uygulamasına geçiş, kişilerin enflasyon beklentilerini önemli ölçüde düşürmüştür. Bu düşüşün enflasyon oranına da yansıtacağı, enflasyondan doğan risk primlerini ortadan kaldıracığı ve dolayısıyla, faizlerin düşmesine neden olacağı düşünülmektedir (Aktar, 2002:119).

Çizelge 23'de Euro alanı ülkelerindeki uzun dönemli faiz oranları verilmiştir. Çizelge 23'de ekonomik ve parasal birliğe gidilmesi ile Birliğe üye ülkelerdeki uzun dönem faiz oranlarında düşüşün başladığı görülmektedir. Birliğe üye bütün ülkelerde son on yıl içinde uzun dönem faiz oranları bir düşüş trendine girmiştir. Euro'ya geçilmesiyle beraber bu trendin daha da hızlandığı görülmektedir.

Çizelge 23. Euro Alanı Ülkelerindeki Uzun Dönem Faiz Oranları (%)

	1961-90	1991-95	1996-00	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Belçika	8.5	8.1	5.5	7.5	6.5	5.8	4.8	4.8	5.6	5.1	5.0	4.2	4.2
Almanya	7.5	7.3	5.2	6.9	6.2	5.6	4.6	4.5	5.3	4.8	4.8	4.1	4.0
Yunanistan			9.1	17.0	14.5	9.9	8.5	6.3	6.1	5.3	5.1	4.3	4.3
İspanya		11.1	6.0	11.3	8.7	6.4	4.8	4.7	5.5	5.1	5.0	4.1	4.1
Fransa	9.4	7.8	5.3	7.5	6.3	5.6	4.6	4.6	5.4	4.9	4.9	4.1	4.1
İrlanda		8.4	5.7	8.3	7.3	6.3	4.8	4.7	5.5	5.0	5.0	4.1	4.1
İtalya	11.0	12.1	6.3	12.2	9.4	6.9	4.9	4.7	5.6	5.2	5.0	4.3	4.3
Lüksemburg		7.5	5.4	7.2	6.3	5.6	4.7	4.7	5.5	4.9	4.9	4.1	4.2
Hollanda	7.5	7.4	5.3	6.9	6.2	5.6	4.6	4.6	5.4	5.0	4.9	4.1	4.1
Avusturya		7.5	5.4	7.1	6.3	5.7	4.7	4.7	5.6	5.1	5.0	4.2	4.2
Portekiz		12.3	6.0	11.5	8.6	6.4	4.9	4.8	5.6	5.2	5.0	4.2	4.1
Finlandiya	9.9	10.1	5.6	8.8	7.1	6.0	4.8	4.7	5.5	5.0	5.0	4.1	4.1
Euro Alanı	9.1	9.1	5.7	8.9	7.4	6.1	4.8	4.7	5.4	5.0	4.9	4.1	4.0

Kaynak: Economic Forecast Spring 2005 s:133

3.3.4.2.4. İstikrarlı Büyüme Üzerindeki Etkileri

Euro alanındaki gelir artışına bağlı olarak büyüme de hızlanacak, bu da ticaret arttırıcı bir etki yaratacaktır. Euro, AB içinde giderek artan oranda büyüme katkısı sağlayacaktır OECD verilerine göre, Avrupa ekonomilerinin Euro'yla birlikte yaklaşık % 2.8 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir (Akgönül, 2002:107).

Euro, AB'nin geçmiş dönemlerde yaşadığı ekonomik büyümenin önündeki engelleri kaldıracaktır. AB'nde parasal dalgalanmalar, büyümenin önünde bir engel oluşturmaktadır. AB Komisyonunun yaptığı bir çalışmaya göre, 1995 yılında yaşanan döviz kuru dalgalanmalarının Birlik içinde yarattığı GSYİH kaybı % 2'dir. İş kaybı ise yaklaşık 1.5 milyondur (Karluk, 2002:618). Parasal politikaların AMB tarafından belirlenmesi fiyatlarda istikrar sağlayacağından ve üye ülkelerin bütçelerine disiplin getireceğinden ekonomik büyümeyi engelleyen unsurlar ortadan kalkacaktır. Oluşan bu istikrarlı büyüme ortamı yatırımlar ve yeni iş alanları üzerinde olumlu etki yaratacaktır (Bulgurlu, 2000:1308)

Çizelge 24. Euro Alanı Büyüme Oranları (% Değişim)

	1987-1996	1997-2006	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005t	2006t
Avusturya	2.5	2.1	1.6	3.9	2.7	3.4	0.8	1.4	0.7	2.0	2.1	2.3
Belçika	2.2	2.3	3.7	2.1	3.2	3.7	0.7	0.7	1.1	2.7	2.1	2.3
Lüksemburg	5.2	5.0	8.3	6.9	7.8	9.0	1.3	1.7	2.1	4.4	3.5	3.4
Almanya	2.5	1.3	1.4	2.0	2.0	2.9	0.8	0.1	-0.1	1.7	0.8	1.9
Portekiz	4.0	2.2	4.0	4.6	3.8	3.4	1.6	0.4	-1.2	1.0	1.8	2.3
İspanya	2.9	3.3	4.0	4.3	4.2	4.4	2.8	2.2	2.5	2.7	2.8	3.0
Yunanistan	1.4	3.8	3.6	3.4	3.4	4.4	4.0	3.9	4.3	4.2	3.0	3.0
Finlandiya	1.3	3.5	6.3	5.0	3.4	5.1	1.1	2.3	2.0	3.7	3.1	3.0
Hollanda	2.7	2.2	3.8	4.3	4.0	3.5	1.4	0.6	-0.9	1.3	1.5	2.2
İtalya	1.9	1.5	2.0	1.8	1.7	3.0	1.8	0.4	0.3	1.2	1.2	2.0
İrlanda	5.2	7.1	10.8	8.9	11.1	9.9	6.0	6.1	3.7	5.1	4.8	4.6
Fransa	2.0	2.3	1.9	3.6	3.2	4.2	2.1	1.1	0.5	2.3	2.0	2.2
Euro Alanı	-----	2.0	2.3	2.9	2.8	3.5	1.6	0.8	0.5	2.0	1.6	2.3

t:Tahmin

Kaynak: IMF Outlook 2005 s:202

Çizelge 24'de, Euro alanı ülkelerinin ve bölgenin geçmişten günümüze büyüme oranları verilmektedir. Burada, Birliğin büyük ülkelerinin, parasal birliğin büyümeye yaptığı katkıdan daha az etkilendiği buna karşın daha küçük ekonomilere sahip ülkelerin büyümesine parasal birliğin daha fazla katkıda bulunduğu görülmektedir. Geleceğe yönelik tahminlerde ise, Euro alanının büyüme oranlarında

artış olacağı beklenmektedir.

AMB'nın yılda iki defa açıklanan Eurosystem makroekonomik projeksiyonlarının ikincisini 2004 Haziran ayında açıklanmıştır. AMB'nın gelecek döneme ilişkin büyüme ve enflasyon beklentilerine ışık tutan projeksiyonlar, 17 Mayıs tarihine kadar olan mevcut veriler ışığında hazırlanmıştır. Buna göre, 2005 yılında GSYİH büyümesinin yüzde 1.7 ile yüzde 2.7 arasında gerçekleşmesi beklenmektedir. Euro'nun değerlendirilmesine bağlı olarak, ihracat pazar payında bir küçülme gerçekleşmesine rağmen, artan dış talebin yılın geri kalanında ekonomik büyümenin kaynağı olması beklenmektedir (Euro alanı İzleme Raporu Haziran 2004). Euro'nun Dolar karşısında değer kaybederek 1.21 seviyelerine kadar inmesinin ekonomik büyümeyi hızlandırması beklenilebilir.

Parasal birlik büyümeyi teşvik edecektir. Ancak büyümenin artmasında Birlikte izlenecek para politikaları, bütçe disiplini ve makro-ekonomik reformlar da önemli rol oynayacaktır. IMF tahminleri parasal birliğin, yapısal reformların gerçekleştirilmesinde bir katalizör vazifesi görmesi halinde, Euro alanına dahil ülkelerde üretimin orta vadede şimdiki seviyesine oranla gayri safi milli hasılanın %32'si oranında artacağı yönündedir (Özdeşer, 2004:127).

Yapılan bir çalışmada parasal birliğe geçişin, çeşitli ülke gruplarının büyümesine orta vadede yapacağı katkı Çizelge 25'de şu şekilde tahmin edilmiştir.

Çizelge 25. Parasal Birliğin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri (%)

Büyümeye Yapacağı Katkı	2003	2010
APB Ülkelerine	1.1	2.9
AB Dışındaki Ülkelere	0.1	0.1
Diğer Sanayileşmiş Ülkelere	0.0	0.2
Gelişmekte Olan Ülkelere	0.2	0.3

Kaynak: World Economic Outlook The Future Perspectives of Euro Yearly Report Brüksel 1999 s:17

Yapılan tahminlere göre parasal birliğin sağlanması, Euro alanının büyümesine 2010 yılına kadar % 2.9 katkı sağlamaktadır. Ayrıca, Birlik dışındaki ülkelere de az da olsa bir katkı sağlayacağı tahmin dilmektedir.

3.3.4.2.5. Bölgenin Rekabet Gücüne Etkileri

Fiyatların şeffaflaşması ve maliyetler üzerindeki diğer etkiler, rekabete yeni boyutlar kazandıracaktır. Rekabetin artması firmaları, pazar mücadelesine zorlarken pazar payını artırma çabası da maliyetlerin daha da düşmesine neden olacaktır (Savaş, 1999:34). Tek bir pazarda tek para biriminin geçerli olmasıyla büyük bir tek pazara üretim yapacağını düşünen işletmeler, ölçek ekonomilerinden faydalanacaklardır. İşletmeler, pazardaki maliyetler ve fiyatlar hakkında tam bir bilgiye sahiptirler. Fiyat kıyaslamaları kolaylaşmış ve hammadde temininde bundan yararlanma artmıştır. Bu rekabet gücünü artıran bir faktördür.

Bunun yanında, bölgedeki rekabetin artması kâr marjlarını azaltarak, verimli üretim yapısına sahip olmayan işletmeleri de zor duruma düşürecektir. Bu nedenle aynı sektörde üretim yapan işletmeler arasında şirket evlilikleri artacaktır. Ayrıca işletmelerin dikey bütünleşmelerinin de artması beklenmektedir. Bu birleşmelerle işletmeler; maliyetlerini düşürme, pazar payını artırma ve rekabet gücünü yükseltme amacındadırlar. Euro'ya geçişten sonra bütün ülke işletmelerinin tek bir pazara üretim yapmaları ve bu pazarda rekabet halinde olmaları, rekabet gücünü olumlu etkileyerek zaman içinde dünya pazarlarındaki diğer işletmelerle de rekabet etmelerini kolaylaştıracaktır. Bir çok sektörde, özellikle finans sektöründe firmalar arası birleşmeler gerçekleşmiştir.

Bölgenin rekabet gücünün Euro'yla beraber artmasının nedenleri şu şekilde sıralanabilir (Karluk, 2002:617-618):

- Mali piyasalardaki bütünleşme ile faizlerin gerilemesi ve daha ucuz finansman kaynaklarının ortaya çıkması maliyetleri azaltacaktır,
- Tek para ile fiyatların saydamlaşmasının firmaların AB içinde ikili fiyat stratejileri uygulamalarına olanak tanımayacaktır,
- Kur riski ve topluluk içi ticaretle işlem maliyetleri ortadan kalktığı için ülkeler önlerini daha net bir şekilde görmekte ve planlarını daha iyi hazırlamaktadırlar,
- AB içinde ücret, maliyet ve fiyatlar arasında yakınlık sağlanmaktadır,
- Şirket birleşmeleri verimliliği arttırarak bölgenin rekabet gücünü arttıracaktır.

Ayrıca Euro'nun hayata geçirilmesiyle beraber ülkeler, dış ticarete mallarına olan talebi artırmak için devalüasyon yapma silahını kaybetmişlerdir. Bu durum etkilerini bölgenin rekabet gücü üzerinde gösterecektir. Döviz kurlarının rekabet gücünü artırıcı bir unsur olarak kullanılamayacak olması bölgedeki ülkeleri daha kaliteli ürünler üretmeye itecek, maliyet düşürücü etkenlere önem verilmesini sağlayacaktır. Bu durum da bölgenin rekabet gücünün yükselmesine katkı yapacaktır. Euro/Dolar paritesi Şekil 2'de gösterilmiştir. Euro'nun Dolar karşısında son yıllarda hızlı bir şekilde değer kazandığı görülmektedir. Bu değer kazanmanın rekabet gücü üzerinde olumsuz etkilerinin olacağı düşünülebilir. Ancak, Euro/Dolar paritesinin orta ve uzun vadede dengeye gelmesiyle beraber, bu durum düzelecektir. Euro'nun aşırı değerlenmesi rekabet gücünü olumsuz etkileyeceği gibi güçsüz bir paranın, para birliğini sağlamış bir bölgenin parası olması da bölgeyi olumsuz etkileyecektir. Güçsüz para, enflasyon oranının yükselmesine ve fiyat istikrarının bozulmasına neden olacak bu da zincirleme bir etki yaratarak Birliğe çok olumsuz yansıtacaktır. Bu nedenle Euro/Dolar paritesinin makul bir seviyede, dengeli seyretmesi birliğin kendi politikaları açısından önem taşımaktadır.

Euro'nun yürürlüğe girmesi; AB içinde bazı yapısal reformların gerçekleştirilmesini zorunlu hale getirerek, orta ve uzun vadede bölgenin rekabet gücü üzerinde olumlu etkiler yaratacaktır. Bu çerçevede AB içinde (DTM, 1999:168-169);

- Euro'nun uluslararasılaşması sonucu senyoraj gelirlerinden elde edilecek kazançlar AB dışına ticaret yapan sektörler için katkı sağlayacaktır,
- Zaman içinde birlik içinde işgücü hareketliliğinin artması rekabet gücünü arttıracaktır,
- Endüstrilerin bölgesel yoğunlaşması verimlilik artışı sağlayacaktır.

Euro alanında üretim faktörleri fiyatlarındaki farklılıkların ortadan kalkması ile, bölge dışındaki ülkeler bu alanda rekabete girmek isteyeceklerdir. Böylece, üretim faktörlerinin fiyatları, piyasalar arasında yakınlaşacak ve faktör piyasaları bu alanda etkinleşeceklerdir. Böyle bir durumda da, işletmelerin rekabet gücü ve verimlilik gibi üstünlükleri, ülkelerin sağlayacağı ticari olanaklara (vergilendirmede, ithalat ve ihracatta kolaylıklar gibi) bağlı olacaktır. Faktör maliyetlerinin daha düşük

olduğu ülkeler avantajlı konuma geleceklerdir (Odabaş ve Özden, 2002:84).

3.3.4.2.6. Ticaret Hacmi Üzerindeki Etkileri

Euro alanında istikrarlı bir büyümenin sağlanması sonucunda ticaret hacmi de bundan olumlu etkilenecektir. Özellikle fiyat ve döviz kuru istikrarının sağlanması, büyümenin hızlanması, bölge içinde kur riskinin, işlem maliyetlerinin ortadan kalkması, Euro alanı ülkeleri ile bölge dışı ülkeler arasında ticaretin güçlenmesine önemli katkı sağlayacaktır (Savaş, 1999:35).

Çizelge 26 ve 27’de Euro alanı ülkelerin, 2003 yılı itibarıyla gerçekleştirdikleri, mal ihracatının ve ithalatının dağılımı verilmektedir.

Çizelge 26. Euro Alanı Ülkelerinin Mal İhracatının Dağılımı 2003 Yılı (%)

	AB 25	Aday Ülk.	ABD	Japonya	Kanada	Diğer End. Ülk.	OPEC	Diğer Gelişen Ülk.	Diğ. Asya	Latin Amerika	Afrika
Avusturya	74.8	3.7	5.0	1.1	0.7	6.2	1.4	4.9	3.4	0.7	0.8
Belçika	77.7	1.2	6.5	1.0	0.7	2.2	1.5	8.4	6.1	1.0	1.3
Lüksemburg	89.6	0.4	2.0	0.4	0.3	2.5	0.9	3.5	2.5	0.4	0.5
Almanya	64.8	2.3	9.3	1.9	0.7	5.5	2.3	10.7	7.3	1.9	1.6
Portekiz	81.2	0.8	5.8	0.3	0.6	2.4	0.7	7.9	2.4	1.1	4.4
İspanya	76.3	1.9	4.4	0.8	0.5	2.0	2.6	10.8	3.2	4.4	3.2
Yunanistan	60.1	14.4	7.1	0.7	0.7	2.1	3.0	8.0	5.1	0.7	2.2
Finlandiya	60.5	1.0	8.2	2.2	1.1	4.5	4.1	10.0	6.9	1.7	1.4
Hollanda	81.4	1.3	4.5	0.9	0.4	2.8	1.7	5.6	3.5	0.8	1.3
İtalya	60.8	4.6	8.7	1.7	1.0	5.5	4.0	11.6	6.7	2.3	2.6
İrlanda	63.0	0.5	20.8	2.6	0.6	4.8	0.8	6.6	4.8	1.0	0.8
Fransa	67.5	1.8	7.0	1.6	0.8	4.5	4.3	11.4	5.4	1.7	4.2

Kaynak: Economic Forecasts Autumn 2004 s:145

Çizelge 26’ya göre Euro alanı ülkelerinin mal ihracatının % 60’dan fazlası AB 25 ülkeleri ile yapılmaktadır. Euro alanı ülkelerinin ihracatın en düşük düzeyde gerçekleştiği ülke Kanada’dır.

Çizelge 27’ye göre ise, Euro alanı ülkelerinin mal ithalatının da % 60’dan fazlası AB 25 ülkeleri ile yapılmaktadır. Euro alanı ülkelerinin ithalatının en düşük düzeyde gerçekleştiği ülke yine Kanada’dır.

Çizelge 27. Euro Alanı Ülkelerinin Mal İthalatının Dağılımı 2003 Yılı (%)

	AB 25	Aday Ülk.	ABD	Japonya	Kanada	Diğer End. Ülk.	OPEC	Diğer Gelişen Ülk.	Diğ. Asya	Latin Amerika	Afrika
Avusturya	83.0	2.4	2.0	1.2	0.2	5.0	1.0	3.3	2.5	0.3	0.4
Belçika	74.8	0.8	7.1	2.8	0.4	1.8	1.6	9.9	6.4	1.6	1.9
Lüksemburg	90.6	0.1	1.8	1.0	1.0	1.0	0.3	4.0	3.7	0.1	0.2
Almanya	68.7	2.0	5.0	3.1	0.4	5.8	1.2	11.4	8.7	1.5	1.2
Portekiz	82.7	0.7	1.8	1.3	0.3	2.2	3.7	6.7	2.8	2.6	1.4
İspanya	73.1	1.1	2.9	1.8	0.3	2.4	5.7	11.5	5.8	3.1	2.6
Yunanistan	64.0	4.0	2.9	3.5	0.3	1.8	6.4	12.9	10.8	1.0	1.1
Finlandiya	67.9	0.5	4.0	2.8	0.5	3.9	0.4	9.4	7.8	1.3	0.4
Hollanda	57.1	0.8	8.1	4.1	0.5	3.7	3.4	19.1	14.5	3.1	1.6
İtalya	64.6	3.6	3.8	1.9	0.4	4.6	6.2	11.1	6.6	2.0	2.4
İrlanda	67.3	0.4	14.2	3.3	0.8	2.2	0.3	10.3	8.7	1.0	0.6
Fransa	73.7	1.2	4.6	1.8	0.4	4.2	3.1	9.5	5.5	1.2	2.8

Kaynak: Economic Forecasts Autumn 2004 s:146

Görüldüğü üzere, Euro alanı ülkelerinin hepsi ticaretlerinin çok büyük bir kısmını AB üyesi ülkeler ile yapmaktadırlar. Diğer ülkeler ile gerçekleştirdikleri ticaret ise sınırlıdır. Bu nedenle ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesi, tek para birimi Euro'ya geçilmesi, bölge için olduğu kadar, bölge içi ticaret için de önemlidir. AB'nde tek pazarın yaratılmasından sonra AB içi ticarete bir artış olmuştur. Tek pazarın tek para ile desteklenmesinden sonra bu ticaret artışının devam etmesi ve daha da artması doğal bir sonuçtur. Euro tek pazarı tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Parasal birliğe geçiş ile birlikte AB içi ticarete döviz kurlarının ortadan kalkması ile işlem maliyetlerinden sağlanacak tasarruf, üye ülkeler arasında fiyatların şeffaflaşması, fiyat karşılaştırmalarının kolay hale gelmesi, üye ülkeler arasındaki faiz oranları ve döviz kuru dalgalanmalarının ortadan kalması ile ticaret ve yatırım kararlarının alınmasını sağlayarak, bölge içi ticareti cazip hale getirecek ve bölge içindeki ticareti artıracaktır (Turan, 2000:102).

Birliğin istatistik bürosu Eurostat'ın açıkladığı verilere göre, geçen yılın aynı dönemine yakın çıkan 2004 Temmuz ayı dış ticaret fazlasında, ekonomistlerin beklentisi 9.3 milyar Euro'ydu. Temmuz ayında mevsimsel düzeltilmiş rakamlara göre, Euro alanının ihracatı % 7 artış göstermiştir. Euro alanında ayrıca, daha önce 8.7 milyar Euro olarak duyurulan Haziran 2004 dış ticaret fazlası da yukarı yönde revize edilmiş ve dokuz milyar Euro'ya çıkartılmıştır. Temmuz 2004 rakamlarının

ardından geçen yılın yedi ayında 33.8 milyar Euro olan Euro alanı dış ticaret fazlası, bu yılın aynı döneminde önemli oranda artış kaydederek 55.5 milyar Euro'ya yükselmiştir (www.infomag.com.tr).

3.3.4.2.7. İstihdam Üzerine Etkileri

Euro alanına dahil ülkelerde ve Birlik içinde işsizlik oranları ABD ile karşılaştırıldığında yüksektir. Aslında Euro'ya geçişin, istihdam üzerinde doğrudan bir etkisi olması beklenmemektedir. Euro'nun istihdam üzerindeki etkisi dolaylı yollardan orta vadede gerçekleşebilecektir.

Tek paraya geçilmesiyle beraber ülkelerin parasal alanda bağımsızlıklarını kaybetmesi ve enflasyon oranını belirleme yetkilerinin olmaması nedeniyle, kısa vadede para politikasına dayalı bir istihdam politikası geliştirmelerini engellemektedir. Bu nedenle Birlik düzeyinde ticaretin gelişmesi, sürekli büyümenin sağlanması ve yeni iş alanlarının açılmasıyla beraber işsizlik oranı orta ve uzun vadede azalabilecektir. Ayrıca, piyasaların birleşmesiyle beraber ortaya çıkan rekabet ortamında işsizlik oranının kısa vadede düşürülmesi pek mümkün görülmemektedir. Bu nedenle, işsizlik sorunu bölge ekonomilerinde bir süre daha devam etme eğilimindedir.

Özellikle, düşük enflasyon oranının devam etmesi, bölgeye olan yatırımların artmasını sağlayacak ve bu durum işsizlik sorununun çözümüne katkıda bulunacaktır. Tek Pazarın gerçekleştirilmesi, işgücü ve sermayenin önündeki engellerin kaldırılmasından sonra bile, emeğin hareketliliği yeterli seviyede değildir. Ancak sermaye daha hareketli bir yapıya sahiptir. İşsizliğin yüksek olduğu bölgelerde işgücü maliyetinin ve işgücü ücretlerinin düşmesi doğaldır. Sermayenin bu tür bölgelere hareket etmesiyle beraber, bu bölgelerde işsizlik oranlarının azalması beklenmektedir.

AB genelinde yüksek olan işsizlik oranlarının maliye politikalarına gelen kısıtlamalar nedeniyle kısa ve orta vadede devam etmesi beklenirken, bunların giderilmesine yönelik olarak yapılacak yapısal düzenlemelerin ancak uzun vadede etkili olabilmesi beklenmektedir (Turan, 2000:103).

Çizelge 28'de; üye ülkelerin ve Euro alanının işsizlik oranları verilmektedir. IMF'nun yaptığı tahminlerde de gelecek yıllarda az da olsa işsizlik oranlarının

azalması beklenmektedir.

Çizelge 28. Euro Alanı İşsizlik Oranları (%)

	1987-1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005t	2006t
Avusturya	3.4	4.4	4.5	4.0	3.7	3.6	4.3	4.4	4.5	4.5	4.2
Belçika	8.4	9.2	9.3	8.6	6.9	6.7	7.3	8.1	7.8	7.8	7.7
Lüksemburg	2.0	3.3	3.1	2.9	2.6	2.6	2.9	3.8	4.4	4.8	5.2
Almanya	7.3	9.7	9.1	8.4	7.8	7.9	8.7	9.6	9.2	9.4	9.2
Portekiz	5.8	6.7	5.0	4.4	3.9	4.1	5.1	6.4	6.8	6.8	6.8
İspanya	20.0	20.8	18.7	15.7	13.9	10.5	11.4	11.3	10.8	10.3	9.9
Yunanistan	8.4	9.8	11.1	11.9	11.1	10.5	10.0	9.0	8.9	8.8	8.8
Finlandiya	9.7	12.6	11.4	10.2	9.8	9.1	9.1	9.0	8.8	8.4	8.1
Hollanda	6.5	5.5	4.2	3.2	2.6	2.0	2.5	4.3	4.6	5.3	5.0
İtalya	11.3	11.7	11.8	11.4	10.6	9.5	9.0	8.7	8.3	8.0	7.6
İrlanda	14.5	10.3	7.6	5.6	4.3	3.9	4.4	4.7	4.5	4.1	4.0
Fransa	10.4	11.8	11.4	10.7	9.3	8.5	8.9	9.4	9.7	9.5	8.9
Euro Alanı	-----	10.8	10.2	9.4	8.5	8.0	8.5	8.9	8.8	8.7	8.4

t: tahmin

Kaynak: IMF Outlook 2005 s:205

Çizelge 28'e göre üye ülkeler arasında en düşük işsizlik oranına sahip ülke % 4.4 oranıyla Lüksemburg'tur. En yüksek işsizlik oranı ise % 10.8 oranla İspanya'ya aittir. Euro alanındaki işsizlik oranı ise, %8.8'dir. İşsizlik oranlarının, ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştiği 1999 yılından itibaren Euro alanında düşüş trendi içine girdiği de gözden kaçırılmamalıdır.

3.4. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Avrupa’da gerçekleştirilen ekonomik ve parasal birliğin etkileri sadece Avrupa ile sınırlı kalmayıp bütün dünyada görülecektir. Özellikle bölge ile yakın ekonomik ilişkiler içinde bulunan Türkiye’de bundan etkilenecektir.

3.4.1. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

Türkiye, Cumhuriyetin kurulmasından 36 yıl, Roma Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden ise 19 ay sonra, Batı’nın en önemli ekonomik kuruluşu olan AET’na Roma Antlaşması’nın 238. maddesi uyarınca ortak üye olmak için 31 Temmuz 1959 yılında Topluluklar Konseyi’ne başvurmuştur (Aktürk, 1997:158).

AET-Türkiye Antlaşmasının Türkçe’ye “Ortaklık Antlaşması” olarak çevrilmesi nedeniyle AB’ne karşı Türkiye’nin durumunu “ortak üye” olarak nitelendirmek olanaklıdır. Ancak, bir ilişkinin “üyelik” olarak nitelendirilmesindeki temel özellik, o üyenin de, ilgili Topluluk hakkında karar verebilme yetkisinin bulunmasıdır. Buna karşılık, Türkiye’nin Ankara Anlaşmasına göre AET’nun Topluluk ile ilgili kararlarına katılma yetkisi yoktur. Ortaklık Konseyi çevresinde alınan kararlar, sadece Türkiye ile AET arasındaki ilişkilere değinmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerini “ortaklık” olarak nitelendirmek doğru değildir. Bu açıdan, daha üyelik bile sayılamayan bir durumun ortak üye olarak tanımlanması tam olarak doğru tanımlama olamaz.

Türkiye, Yunanistan’dan sonra AET’na “ortak üye” olmak için başvuran ikinci ülkedir. Bu başvuruda, Yunanistan’ın yalnız bırakılmaması görüşü, en önemli faktör olmuştur. Yunanistan ile 1 Mart 1960 yılında ortaklık görüşmelerinin başlamasının ardından, 21 Nisan’da her iki ülkenin başvurularının paralel süreçlerde ele alınması kararlaştırılmıştır.

11 Eylül 1959 tarihinde yapılan AET Bakanlar Konseyi toplantısı sonucunda Türkiye’nin talebi olumlu karşılanmış ve Komisyon, Türkiye ile ortaklık şartlarını belirlemek için görüşmeler yapmakla görevlendirilmiştir. AT ile birinci görüşmeler, 28-30 Eylül 1959 tarihleri arasında Brüksel’de “danışma” nitelikli olarak yürütülmüştür. Böylece, Türkiye-Topluluk ilişkileri resmen başlamıştır. Aslında,

Yunanistan ve hemen 2,5 ay sonra Türkiye'nin AET'na üyelik başvuruları, yeni kurulan ve hiçbir önemli gelişme sağlayamamış bir kuruluş olan AET'nun bir anlamda prestij kazanmasına neden olmuştur (DTM, 1993:163).

3.4.1.1. Türkiye-AB İlişkisinin Dönemleri

Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerde dönemler genel başlıklarıyla üçe ayırabilir. Bunlar; hazırlık önemi, geçiş dönemi ve son dönemdir. Hazırlık ve geçiş dönemleri için aşağıda da anlatılacağı gibi belirli bir takvimin varlığından söz edebilmek olası iken, son dönem için herhangi bir kısa vadeli öngörü bulunmamaktadır.

Hazırlık Dönemi

Ankara Anlaşması'nın 1 Aralık 1963 tarihinde yürürlüğe girmesi ile başlayan ve 1 Ocak 1973 tarihine kadar devam eden bu dönemde, Türkiye ekonomisi ile Topluluk ekonomisi arasındaki farkı azaltmak üzere Türkiye'ye tek taraflı ödünler verilmiştir. Hazırlık döneminin ilke olarak beş yıl sürmesi ön görülmüş olmakla birlikte dokuz yıla uzamıştır.

Hazırlık döneminde, işgücünün serbest dolaşımı, yerleşme hakkı ve hizmet edimi serbestliği konularında bir gelişme sağlanamamıştır. Ankara anlaşmasının 12-14'üncü maddeleri, işçilerin serbest dolaşımını kademeli olarak gerçekleştirmek için Roma Antlaşmasının 48-50'inci maddelerinden esinlenerek anlaştıklarını hükme bağlamıştır. Sermayenin serbest dolaşımı konusunda ise, bu dolaşımı kolaylaştırmak için tarafların karşılıklı danışmaları ön görülmüştür. Hazırlık döneminde uygulanan Birinci Mali Protokol ile Türkiye'ye 175 milyon ECU tutarında kredi verilmiştir (Erçin, 2002:102).

Geçiş Dönemi

Katma Protokol'ün ticari hükümlerini yürürlüğe koyan Geçici Anlaşmanın 31 Aralık 1972 tarihinde uygulamadan kaldırılmasıyla, Katma Protokol, 1 Ocak 1973 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Böylece, Türkiye ile AET arasındaki Hazırlık Dönemi son bulmuş, geçiş dönemine girilmiştir. Bu döneme geçişle taraflar, karşılıklı ödünler vererek Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Hazırlık Dönemi'nde topluluğun tek taraflı verdiği ödünlere karşılık Türkiye'de

yüklenim altına girerek belli bir zaman takvimi içinde topluluk ile GB'ni gerçekleştirmeyi taahhüt etmiştir. Kurulacak GB'nin Roma Antlaşmasında olduğu gibi sanayi ürünlerini kapsamayı öngörülmüş, tarımsal ürünler için ortak bir tarım politikası izlenmesi kabul edilmiştir.

Katma Protokol, prensip olarak 12 yıl, istisnai olarak ise 22 yıl sürecek olan geçiş döneminin esaslarını belirlemektedir. Katma Protokol'de sanayi malları için gümrük birliği, tarım ürünleri için ise tercihli bir rejimin uygulanması öngörülmüştür. Protokolde, ayrıca işgücünün serbest dolaşımı, sermaye hareketleri, yerleşme serbestisi ve hizmet edimi, ekonomi politikalarının birbirine yakınlaştırılması, rekabet, devlet yardımları, ticaret politikası ve mali yardımlar gibi temel konular da, Türkiye Ekonomisi'ni yakından ilgilendiren hükümler de yer almaktadır (Kazgan ve Kramer, 1994:1).

Türkiye Geçiş Döneminde taahhüt ettiği gümrük indirimlerini gerçekleştiremeyerek üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirememiştir. 1973 ve 1976 yıllarında Katma Protokolle belirlenen takvime göre, gümrük indirimleri sağlanmış, ancak 12 ve 22 yıllık iki listedeki gümrük indirim yükümlülükleri 1978 yılından itibaren tek taraflı olarak 1988 yılına kadar dondurulmuştur (Erçin, 2002:104).

Son Dönem

Türkiye ile AET ortaklığının üç döneminden sonuncusu olan bu dönemde, taraflar, ekonomi politikalarında uyumlaştırma sağlamaya çalışmışlardır. İlgili döneme geçiş otomatik olarak gerçekleşmeyecektir. Roma Antlaşması'nda, belirtildiği gibi dört yılda bir üç dönemlik bir geçiş dönemi ön görülmüş, ancak 12 yıl sürecek olan bu dönemin en fazla 14 yıla kadar uzatılabileceği belirtilmiştir.

Ankara Antlaşması'nın 28'inci maddesi, Türkiye'nin Roma Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerinin tamamını üstlenebileceği bir duruma geldiğini göstermesi durumunda, sözleşmeyi imzalayan tarafların, tam üyeliği görebileceklerini öngörmüştür. Ancak Türkiye, Yunanistan'ın izlediği yoldan giderek son döneme geçilmesini beklemeden 1987 yılında ortaklık statüsünden ayrı olarak bir Avrupa Devleti sıfatıyla topluluklara tam üye olmak için başvuruda bulunmuştur.

3.4.1.2. Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu

Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Anlaşması'ndan bağımsız olarak ve bu Anlaşma'da öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden bir Avrupa'lı devlet olarak (DTM, 1999:350);

- AKÇT'nu kuran Antlaşma'nın 98'inci maddesine göre AKÇT'na,
- AET'nu kuran Antlaşma'nın 237'inci maddesine göre AET'na,
- EURATOM'u kuran Antlaşma'nın 205'inci maddesine göre EURATOM'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Böylece Türkiye, tam üyelik başvurusundan önce kendisine hissettirilen, Ankara Anlaşması'nın 28.maddesinde belirtilen duruma henüz ekonomik yönden ulaşmadığı tezini ortadan kaldırmış ve Roma Antlaşması'nın “her Avrupalı Devlet Topluluklara katılmayı isteyebilir” hükmünden yararlanmıştır.

Ankara Anlaşması ve Katma Protokol, Topluluk ile Türkiye arasında sadece bir gümrük birliğini ön görmemiştir. Malların serbest dolaşımının yanında, işgücü, hizmetler ve sermayenin de serbestliğini amaçlamıştır. Ancak, bu üç konudaki hükümler genelde bağlayıcı olmayıp geleceğe yönelik dilekler niteliğindedir. Türkiye'nin Topluluk içine alınmamasındaki temel çekinceler genelde, işgücünün serbest dolaşımı ile ilgilidir. Türkiye'nin sahip olduğu demografik yapı, Birlik içindeki ülkeler için tehlike arz eder bir yapı ortaya koymaktadır. Özellikle, işsizliğin yüksek oranda olduğu ülkede çalışmayan bu potansiyel işgücünün, var olan iş olanaklarını daha da daraltacağı düşünülmektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği içinde de günümüzde işsizliğin yüksek olduğunun da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

3.4.1.3. Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklığının Organları

Türkiye gibi AB'ne tam üye olmayan ortak üyeler, birliğin organlarına katılamamaktadırlar. Bununla birlikte, tam üyelere özgü yürütme ve yargı organları vardır. Bu organlara benzer ayrı organlar görev yapmak üzere oluşturulmuştur. Böylece, topluluk organları gibi ortak üye organları birbirlerinden ayrılmıştır. Türkiye'nin AB'ne Ankara Anlaşması hükümleri uyarınca ortaklık statüsünde katılması öngörülmüştür. Bu statü ile Türkiye'nin birliğin asıl organlarına katılması

söz konusu değildir. Türkiye ile AB arasında ortaklık yaratan Ankara Anlaşması'nda taraflar arasındaki ortaklık rejiminin uygulanması ve gittikçe gelişmesini sağlamak amacıyla üç temel organ kurulmuştur. Bunlar; Ortaklık Konseyi, Ortaklık Komitesi ile Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu'dur. Bu üç temel organın yanında ayrıca, teknik bir organ olan Gümrük İşbirliği Komitesi de vardır. Bu organların iki temel özelliği hukuken eşit ve ikili nitelikte olmalarıdır. Bu nedenle tarafların ağırlıkları aynıdır.

Ortaklık Konseyi

Ankara Antlaşması'nın 6'ncı maddesinde, ortaklık rejiminin uygulanması ve gittikçe gelişmesini sağlamak üzere tarafların bir Ortaklık Konseyi oluşturmaları öngörülmüştür. Antlaşmanın 24'üncü maddesi ile de, Konsey'in görevlerinden kendisine yardımcı olabilecek, her komiteyi kurmasına izin verilmiştir. Ortaklık Konseyi, Türkiye-AB ortaklığının en yetkili yürütme organıdır. Türkiye Hükümeti ile Topluluk üyesi ülke hükümetleri, konsey ve komisyon temsilcilerinden oluşmaktadır. Konsey'de tarafların birer oyu vardır. Kararlar, oy birliği ile alındığından bir anlamda iki tarafın veto hakkı vardır. Bakanlar ve Büyükelçiler seviyesinde toplanabilir. Konsey'in temel görevi, Ankara Anlaşması'nın uygulanmasını sağlamaktır (Erçin, 2002:101).

Bu amaçla, üç tip yetkiyle donatılmıştır. Bunlar, karar, tavsiye ve inceleme yetkisidir. Karar yetkisi en önemlisidir. Ortaklık amaçlarının gerçekleştirilmesi ile Ankara Anlaşması ve ona dayanan protokollerin ön gördüğü durumlarda Konsey bu yetkiye sahiptir. Taraflar, Konsey'in aldığı kararlara uymakla yükümlüdür. Tavsiye yetkisi çerçevesinde Konsey, aday üyeliğin gelişimi ile ilgili kararları, bu kararların gerektirdiği önlemleri alabilir ve bu konularda önerilerde bulunabilir. İnceleme yetkisine dayanarak Konsey, Ankara Antlaşması doğrultusunda, Ortaklık rejimi sonuçlarını belli aralıklarla inceler.

Ortaklık Komitesi

Ortaklık komitesi, Ankara Antlaşması'nın 24/3'üncü maddesi uyarınca konseyin 3/64 sayılı kararıyla kurulmuş yardımcı bir organdır. Ortaklık konseyine görevlerinde yardımcı olur. Komite teknisyenlerden oluşan bir organdır. Komite'nin

hazırladığı raporlar oylama yapılmaksızın doğrudan Ortaklık Konseyi'ne sunulmaktadır (DTM, 1999: 328).

Komite, Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesinden önce, Türkiye'nin diğer ticari mevzuatını da Birliğin mezuatı ile uyumlaştıracak yönünde verdiği güvenceyi de not etmiştir. Komite bu konudaki gelişmeleri izleyecek ve gerektiğinde Konsey'e bilgi verecektir. Ortaklık Komitesi, Türkiye'nin tarifelerle ilgili tüm kararlarının kanun hükmünde kararname ile alınabileceği konusundaki açıklamasını da kaydetmiştir.

Karma Parlamento Komisyonu

Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Ankara Anlaşması'nın 27'inci Maddesi çerçevesinde, Avrupa Parlamentosu'nun 14.05.1965, senatonun 14.07.1965 tarihli kararı ile 17.09.1965 tarihinde kurulmuştur. Parlamento komisyonu, ortaklığın demokratik denetim organıdır. Görevi ise, ortaklık konseyinin kendisine sunduğu yıllık faaliyet raporlarını incelemek ve Türkiye ile topluluk arasındaki ortaklığa ilişkin konularda önerilerde bulunmaktır. Avrupa Parlamentosu ve Türkiye Büyük millet Meclisi (TBMM) tarafından kendisine gönderilecek sorunları görüşmeye yetkilidir. Komisyon, TBMM ve Avrupa Parlamentosu'ndan seçilen 18'er üyeden oluşmaktadır.

Gümrük İşbirliği Komitesi (GİK)

Gümrük İşbirliği Komitesi, Ankara Antlaşması'nın, Ortaklık Konseyi'ni, görevlerinde kendisine yardımcı olabilecek her Komite'yi kurmaya yetkili kılan 24'üncü maddesine dayanılarak 15.12.1969 tarihinde alınan 2/69 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile oluşturulmuştur. İlk toplantısını, 28.10.1979 tarihinde gerçekleştiren ve 12.11.1982 tarihinde yaptığı dokuzuncu toplantısından sonra 10 yıl süre ile toplanamayan komite, 3 Aralık 1992 tarihinde gerçekleştirdiği 10'uncu toplantısından itibaren, düzenli işleyen ve gümrük birliğinin tamamlanması sürecinde gümrüklerle ilgili teknik hususları ele alarak, Ortaklık Konseyi'ne önemli ölçüde yardım sağlayan bir platform haline gelmiştir. Gümrük Birliği'nin tamamlanmasından sonra ise Komite, görev alanı çerçevesinde karşılaşılan teknik

sorunların ele alınıp çözümler arandığı aktif bir zemin haline gelmiştir (www.dpt.gov.tr). Komitenin karar alma yetkisi bulunmamaktadır.

AB-Türkiye Ortak Danışma Komitesi

AB-Türkiye Ortak Danışma Komitesi, AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nin 18 üyesi ile Türkiye'den çeşitli ekonomik ve toplumsal çıkar gruplarını temsil eden yine 18 üyenin katılımıyla, Ankara Antlaşması'nın 27'inci maddesi uyarınca kurulmuştur. Ankara Antlaşması'nın ilgili maddesi, AB ile Türkiye arasında işbirliğinin güçlendirilmesi ile sosyal ve ekonomik iletişimin kurumsallaştırılmasını öngörmektedir. Komite'nin görevi, AB ile Türkiye arasında karşılıklı anlayış ve bilgilenme seviyesini yükseltmek ve iki tarafın yarar sağlayacağı fırsatları en fazla ölçüde artırmaktır. Danışma Komitesi, AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi ile Türkiye'deki ekonomik ve sosyal çıkar grupları arasındaki diyalogun geliştirilmesinde önemli bir görev üstlenmiştir.

3.4.2. Türkiye-AB İlişkilerinde Gümrük Birliği'nin Tamamlanması ve Uygulanması

AB Komisyonu Türkiye'nin tam üyelik müracaatına 1989 yılında verdiği yanıtta, Türkiye'nin AB'ne üyelik konusundaki ehliyetini kabul etmekle birlikte, Topluluğun kendi içindeki derinleşme sürecini tamamlanmasına ve gelecek genişlemesine kadar beklenmesini ve bu arada Türkiye ile gümrük birliği sürecinin tamamlanmasını önermiştir. Bu öneri, Türkiye tarafından da olumlu değerlendirilmiş ve gümrük birliğinin Katma Protokolde öngörüldüğü şekilde 1995 yılında tamamlanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. İki yıl süren müzakereler sonunda 5 Mart 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında alınan 1/95 sayılı karar uyarınca Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir (www.abgs.gov.tr).

Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996 tarihinde gerçekleştirilen Gümrük Birliği'nin nasıl işleyeceğine ilişkin ilkeler, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihli toplantısında belirlenmiştir. Böylece, 22 yıllık "Geçiş Dönemi" son bulmuş ve Ankara Antlaşması'nda öngörülen "Son Dönem"e girilmiştir. Türkiye-AB Gümrük Birliği'nde sanayi ürünleri ile işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımı,

eşit şartlarda ticaret yapılabilmesi ve serbest rekabet ortamının sağlanmasını da gerektirmektedir. Bu anlamda Gümrük Birliği, AB'nin ortak ticaret ve rekabet politikalarının uygulanması olmadan Türkiye-AB arasında gerçekleşemez. Gümrük Birliği, temelde bazı sanayi ürünlerinde Ortak Gümrük Tarifeleri'ne uyum, aşamalı olarak 1.1.2001 tarihinde gerçekleştirilmek üzere yapılmıştır (DTM, 1999: 358).

Gümrük Birliğinin tamamlanmasıyla Türkiye, AB ülkeleriyle bütünleşme doğrultusunda çok önemli bir aşama sağlamıştır. Türkiye ekonomisi ve sanayi gümrük birliğini tamamlayarak altından kalkılamayacak bir yük üstlenmediğini ispatlamış, dolayısıyla tam üyeliğin gerektireceği yükümlülükleri de zaman içinde üstlenebileceğini göstermiştir. Gümrük Birliği Türkiye için bir test olarak görülebilir. Türkiye, AB ile Gümrük Birliği'ne girebilmiş tek üçüncü ülkedir. Ticaret açığının önemli ölçüde büyümesine rağmen ekonomi, Gümrük Birliği'nden kaynaklanan yükü rahatlıkla kaldırabileceğini göstermiştir. Ancak, Gümrük Birliği'nin sorunsuz devam ettiğini de söylemek mümkün değildir (www.euturkey.org.tr).

AB, Türkiye İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin 2001 yılı itibarıyla, AB'nin Ortak Gümrük Tarifesine tamamen uyum sağladığı ve Türkiye'nin Gümrük Mevzuatının büyük ölçüde AB Gümrük Kodu ile uyumlulaştırdığı belirtilmektedir. Gümrük Mevzuatına tam uyumun sağlanması ve gümrükler, dış ticaret ve dış ilişkiler birimleri tarafından birlikte yürütülen alanlarda, mevzuatın koordineli bir şekilde uygulanması durumlarında daha fazla çaba gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir. Gümrük Kanunu dışında kalan, taklit mallar, kültürel mallar ve uyuşturucu trafiğinin önlenmesi konusundaki mevzuatın uyumlaştırılması ile ilgili olarak da çaba gösterilmesi istenmektedir (www.dtm.gov.tr).

Gümrük Birliği çok tartışmalı bir süreci de beraberinde getirmiştir. Gümrük birliğinin Türkiye'ye etkileri ile ilgili olarak birçok çalışma yapılmış ve bu çalışmalarda avantaj ve dezavantajlar sıralanmıştır. Bu geçen süreçte Gümrük Birliğinin Türkiye'ye kazandırdıkları ve kaybettirdikleri net bir şekilde belirlenememiştir. Bu konu tartışmalıdır. Ancak, AB ile Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmiş olmasının, müzakere sürecinin kısaltılmasında ve AB'ne uyumun kolaylaşmasında bir etken olacağı kesindir.

Özellikle, AB'nin parasal birliği gerçekleştirmesi AB ile Gümrük Birliği'ne giden Türkiye'nin de bunu yakından takip etmesine neden olmuştur. APB'nin gerçekleşmesinin etkileri sadece birlik içindeki ülkelerde görülmeyecek, Birlik dışında bu alanla ticaretle ve ilişkide bulunan üçüncü ülkelerde de hissedilecektir. AB ile Gümrük Birliği'ni sağlamış Türkiye bu etkilerin yakından hissedileceği bir ülke durumundadır.

3.4.3. Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci ve Türkiye

Avrupa Birliği 1993 Kopenhag Zirve Toplantısında aldığı kararlar uyarınca eski Varşova Paktı ülkeleri olan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ)'ni kapsayan bir genişleme sürecine başlamıştır. AB Komisyonunun genişlemeye ilişkin stratejisine esas teşkil etmek üzere hazırladığı öneriler, 16 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" başlıklı bir raporda açıklanmıştır. Raporda, üye ülkelerin iki dalga şeklinde 2000'li yıllarda AB'ne tam üye olmaları öngörülmüştür. İlk dalgada Kopenhag kriterleri denilen kriterlere demokrasi, insan hakları, ekonomik gelişme, Topluluk müktesebatını benimseme en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu değerlendirilen, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya, sözkonusu kriterlere göre daha geri bir durumda bulunan ikinci dalgada ise Slovakya, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya yer almıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de daha önce alınan bir kararla söz konusu genişlemenin içine dahil edilmiştir. Türkiye ise, genişlemenin kapsamına alınmamıştır. "Gündem 2000" raporunda Türkiye ile ilgili olarak, Gümrük Birliği'nin olumlu bir biçimde işlediği ve AB ile Türkiye arasında ilişkilerin geliştirilmesi için sağlam bir dayanak oluşturduğu, ancak siyasi durumun, mali işbirliği ile siyasi diyalogun 6 Mart 1995 tarihinde kararlaştırıldığı şekilde sürdürülmesine olanak sağlamadığı, Gümrük Birliği'nin uygulamasının Türkiye'nin bir çok alanda AB müktesebatını başarıyla üstlenebileceğini gösterdiğini, buna karşılık Türkiye ekonomisinin makro ekonomik istikrarsızlık kısılcasını kıramadığı ifade edilmiştir.

3.4.3.1. Lüksemburg Zirvesi

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yapılan Avrupa Birliği Zirvesinde kabul edilen Sonuç Bildirisinin en önemli bölümü genişleme konusuna

ayrılmıştır. Bu bildiri, genelde Komisyonun “Gündem 2000” raporunda yaptığı önerileri benimsemekle birlikte, Türkiye için bunun ötesine giden bir içerik taşımaktadır.

Lüksemburg Zirvesi sonrasında varılmış bulunan noktaya bakıldığında Türkiye açısından şu unsurlar dikkati çekmektedir (www.deltur.cec.int):

- Türkiye'nin tam üyeliğe ehliyeti bir kez daha teyit edilmiştir.
- Avrupa Birliği, Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için bir strateji tespitini kararlaştırmıştır. Bu stratejide, Ankara Antlaşması'nda öngörülmüş bulunan olanaklarının geliştirilmesi, Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi, mali işbirliği ve mevzuat uyumu gibi unsurlara yer verilmesi ve gelişmelerin düzenli olarak Ankara Anlaşması'nın 28'inci maddesi Kopenhag Kriterleri ve AB'nin 29 Nisan 1997 tarihli deklarasyonu çerçevesinde gözden geçirilmesi öngörülmüştür.

Bunlara karşılık, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin aynı zamanda Türkiye'deki siyasi ve ekonomik reformların sürmesine, Yunanistan ile iyi ve istikrarlı ilişkilere sahip olunmasına ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunması amacıyla Birleşmiş Milletler gözetimindeki müzakerelerin desteklenmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır.

3.4.3.2. Cardiff ve Viyana Zirveleri

15-16 Haziran 1998 tarihinde gerçekleşen AB Cardiff Zirvesi sonunda yayınlanan Başkanlık Sonuç Belgesinin genişleme ile ilgili bölümünde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin genişleme sürecindeki konumunu nispi şekilde iyileştiren bir üsluba yer verildiği görülmüştür. Belgede, Türkiye'nin "üyelik için ehil" olduğu ifadesinden vazgeçildiği, bunun yerine zımni bir şekilde "üyelik adayı" tanımlanmasının getirildiği görülmektedir. Bu çerçevede, adayların tam üyeliğe hazırlanma durumunu incelemek üzere kurulmuş bulunan ve AB Komisyonu'nun her aday için 1998 yılı sonunda bir rapor sunmasını öngören dönemsel gözden geçirme mekanizmasına Türkiye de dahil edilmiş ve Türkiye için hazırlanacak raporun 1963 Ankara Ortaklık Anlaşmasının tam üyeliğimizi öngören 28. maddesi ve Lüksemburg Başkanlık Kararlarını temel alması öngörülmüştür. Belgede ayrıca, Komisyon tarafından Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için sunulan "Avrupa Stratejisi"

onaylanmış, bu stratejinin Türkiye'nin önerileriyle de zenginleştirilebileceği vurgulanarak, hayata geçirilmesi için Komisyon'dan, gerekli mali desteğin sağlanması amacıyla çözüm yolları bulunması istenmiştir (www.deltur.cec.int).

Belgede yer alan bu olumlu unsurların Türkiye'nin genişleme sürecindeki konumunda nispi nitelikte bir iyileştirme yaptığı, ancak bunun Lüksemburg'da Türkiye'ye karşı yapılan ayırıcı muameleyi ortadan kaldıracak düzeyde olmadığı ve Türkiye'nin adaylığının kabul edilmesinin ek siyasi koşullara bağlanmasını kabul edilemeyeceği 17 Haziran 1998 tarihinde yapılan Bakanlık açıklamasında dile getirilmiştir.

3.4.3.3. Köln Zirvesi

Almanya'da Ekim 1998'de işbaşına gelen Sosyal Demokrat-Yeşiller Koalisyonu'nun, Türkiye- AB ilişkileri konusunda bir önceki hükümete kıyasla daha olumlu bir yaklaşım benimsediği görülmüştür. Bu husus, Köln Zirvesi öncesinde, İngiltere ve Avusturya Dönem Başkanlıkları sırasında uygulanandan farklı olarak, Alman Dönem Başkanlığı ile daha yakın temaslar kurulmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, 3-4 Haziran 1999 tarihlerinde Köln'de yapılan AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'nde Almanya tarafından hazırlanan ve Türkiye'nin beklentilerini karşılayabilecek nitelikteki taslak metin, İngiltere ve Fransa'nın desteğine rağmen, Yunanistan'ın ve diğer bazı üye ülkelerin olumsuz tutumları neticesinde kabul edilmemiştir (Erçin, 2002:108).

3.4.3.4. Helsinki Zirvesi

Türkiye, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde oybirliği ile Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul ve ilan edilmiş, diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin bir dille ifade edilmiştir (www.belgenet.com).

Helsinki Zirvesi kararlarına göre, Türkiye, diğer aday ülkeler gibi bir “katılım öncesi stratejisinden” yararlanacaktır. Böylece, Türkiye topluluk programları ve ajansları ile, aday ülkeler ve Birlik arasında, katılım süreci çerçevesinde yapılan toplantılara katılma olanağına sahip olmuştur. Zirve Sonuç Bildirisi ayrıca, önceki AB Konseyi kararları çerçevesinde bir katılım ortaklığı hazırlanmasını

öngörmektedir. Bu ortaklığın aynı zamanda, siyasi ve ekonomik kriterleri ile, üye ülke olmanın getirdiği yükümlülükler ışığında ve AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin ulusal program ile bir arada, katılım hazırlıkları üzerinde yoğunlaşacağı belirtilmiştir. Komisyon ayrıca, Türk mevzuatının Topluluk müktesebatıyla uyumlaştırılması amacıyla, müktesebatın analitik incelenmesi sürecini hazırlamakla görevlendirilmiş, öte yandan, katılım öncesine yönelik mali kaynakların eşgüdümü için tek bir çerçeve sunmaya çağırılmıştır (www.barobirlik.org.tr).

Helsinki Zirvesinde aday ülke ilan edilmesinin ardından, Avrupa Komisyonu tarafından, Türkiye'nin Kopenhag ekonomik ve siyasi kriterlerine uyum sağlama ve Topluluk müktesebatını kabul etme doğrultusundaki yükümlülükleri kapsamında yapması gerekenleri, kısa ve orta vadeli önceliklere ilişkin bir takvimi de içerecek şekilde hazırlanan "Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi" 8 Mart 2001 tarihli Konsey Kararı ile kabul edilmiştir. 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde, Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesinin gözden geçirilmesi yönünde bir karar alınmış ve Avrupa Komisyonu yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamaya davet edilmiştir. Bu doğrultuda, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan "Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi" 14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilmiştir (www.dpt.gov.tr). Sonuç olarak Lüksemburg Zirvesinde genişleme dışında bırakılan Türkiye, Helsinki Zirvesi ile birlikte diğer ülkelerle aynı koşullarda bir üyelik perspektifine sahip olmuştur.

3.4.3.5. Laeken Zirvesi

14-15 Aralık 2001 tarihlerinde Brüksel Laeken'de gerçekleştirilen AB Laeken Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, Türkiye-AB ilişkileri açısından olumlu geçmiş ve üyelik yolunda önemli kazanımlar sağlamıştır. Sonuç Bildirgesinin 12'inci paragrafında yer alan, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin açılmasına yönelik ifadeler çerçevesinde Türkiye'ye üyelik yolunda verilen perspektif bunların başında gelmektedir. Öte yandan, Avrupa Güvenlik Sosyal Politikası konusunda Türkiye tarafından atılan adımlar ile Kıbrıs konusundaki son gelişmeler Türkiye-AB ilişkilerine olumlu yönde yansımıştır. AB'nin geleceği konusunda oluşturulan

Konvansiyon’a diğer adaylarla eşit statüde Türkiye’nin katılımı ise, diğer bir olumlu gelişmeyi oluşturmuştur (www.tcberlinbe.de).

Avrupa Birliği, 2002 yılı sonuna kadar hazır olan aday ülkelerin üye ülke olarak 2004 yılında gerçekleştirilecek Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılımını sağlayacak şekilde müzakerelerin sonuçlandırılması yönünde kararlılığını ifade etmiştir. Adaylar, tek başlarına gösterdikleri performansa göre değerlendirilecek ve Avrupa Konseyi, Komisyon'un raporuna göre hareket edecektir. Türkiye özellikle o dönemde gerçekleştirdiği Anayasa değişiklikleriyle katılım yönünde öngörülen siyasi kriterleri yerine getirmede önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Bu çerçevede Türkiye ile katılım müzakerelerinin başlatılması perspektifine yaklaşılmıştır. Türkiye'nin ekonomik ve siyasi kriterleri yerine getirme yönündeki çabalarını devam ettirmesi ve özellikle “insan hakları” konularında ilerleme kaydetme çabaları desteklenmektedir (www.ikv.org.tr).

3.4.3.6. Brüksel Zirvesi

Türkiye Brüksel Zirvesine gelinene kadar birçok zorlu süreçlerden geçmiş, Avrupa ile bütünleşmeyi sağlamak amacıyla birçok uyum yasaları çıkartmıştır. Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi 2001 yılında onaylandıktan sonra, Avrupa bütünleşmesi hız kazanmış özellikle siyasal alanda birçok adımlar atılmıştır.

Brüksel Zirvesi’ne gelinmeden önce 6 Ekim 2004’te Komisyon’un tavsiye Raporu gelmiştir. Türkiye’yi AB üyeliğine bir adım daha yaklaştıran bu rapora göre, Komisyon, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli düzeyde karşıladığı görüşüne varmış ve katılım müzakerelerinin başlatılması gerektiği yönünde tavsiyede bulunmuştur (www.ikv.org.tr). Bu Komisyon Raporu 17 Aralık Zirvesi öncesinde çok olumlu bir gelişme olmuş ve müzakerelere başlama kararının çıkmasına zemin oluşturmuştur.

16-17 Aralık Devlet ve Hükümet Başkanları Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'nin 50 yıllık AB sürecinde yeni bir sayfa açılmış ve Zirvede Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararı alınmıştır.

Sonuç Bildiri’sinin Türkiye ile ilgili bölümleri 17-23 paragrafları arasındadır. Bu paragraflarda, Türkiye'nin ekonomik ve siyasal alanda gerçekleştirmiş olduğu reformlar övülmüş, Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirildiği kabul edilerek,

müzakerelerin başlaması gerektiği vurgulanmış ve AB'ne katılan son 10 üye dikkate alınarak Türkiye'nin, Ankara Antlaşması'nın uyarlanmasına yönelik Protokolü bu 10 üyeye de genişletmesi istenmiştir. Türkiye, Ankara Antlaşması'nın uyarlanmasına yönelik Protokolü 3 Ekim tarihine kadar diğer ülkelerle de imzalamaya hazırdır şeklinde bir ibare de sonuç bildirisinde yer almıştır (<http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr>). Bu kapsamda söylenenler gerçekleştirildiği taktirde Türkiye ile Avrupa Birliği arasında müzakereler tam üyelik perspektifinde başlayacaktır. Türkiye için Brüksel Zirvesi 50 yıllık AB sürecinin en önemli adımlarından birini teşkil etmiş ve bu süreçte yeni bir sayfa açmıştır.

3.4.4. Avrupa Birliği'ne Aday Ülke Olarak Türkiye

Tam üyeliğe giden yolda AB'nden alınacak mali ve teknik yardım ile birlikte sağduyu ile yapılacak uyum çalışmaları, Türkiye'yi her geçen gün biraz daha Avrupa'nın bir parçası yapacak ve AB normları ihtiyaçları karşılayacak ve oyunun kurallarına göre oynanması için gerekli koşulları yaratacaktır (Eser, 2000: 10).

Tüm zirve sonuçlarından da anlaşılacağı gibi, genişleme konusu, 1990'ların başından itibaren AB'nin önündeki en önemli sorunlardan biri olarak varlığını devam ettirmektedir. 1980'li yılların sonlarından itibaren özellikle, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkelerinde meydana gelen gelişmeler, tüm dünyadaki güç dengelerini temelden değiştirmiştir. AB'nin, Amerika'da meydana gelen 11 Eylül saldırısı sonrasında yeniden yapılanmaya başlayan dünya düzeninde merkezi bir rol oynamasının mümkün olup olmayacağı, dünyadaki pek çok ana istikrarsızlık ve çatışma alanına göre merkezi konumda bulunan AB'nin uygulayacağı uzun dönemli politikalara bağlı olmasına rağmen, sadece AB'nin genişleme perspektifi çerçevesinde açıklanamayacak kadar önemli ve geniş kapsamlıdır. Bu bakımdan AB'nin yine makro sistemdeki rolünü, onun bölgesel ve uluslararası istikrarı etkileyebilme kapasitesi belirleyecektir (Dartan ve Hatipoğlu, 2001:77). Türkiye'nin AB'ne katılım konusunda son dönemde yaşanan tartışmalarda, üzerinde daha fazla düşünülmesi gereken konu da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Uluslararası etki alanına sahip bir AB içerisinde olmak, Türkiye'nin uzun vadeli istikrarı için vazgeçilmez bir unsur olarak bulunmaktadır. Tam üyeliğin gerçekleştirilebilmesi,

hem ekonomik hem de sosyal alana yönelik olarak atılacak büyük adımlarla gerçekleştirilecektir. Bu nedenle, günlük kısır siyaset tartışmaları bir yana konularak, bir uzlaşma ortamı ile birlikte AB'ne uyum yasalarının çıkarılması gereklidir.

Türkiye'nin, müzakereler boyunca çıkarmak zorunda olduğu birçok yasa ve birçok düzenleme vardır. Güçlü bir siyasi irade ve toplumsal uzlaşısı bu düzenlemelerin çabuk bir şekilde yapılmasına katkıda bulunarak, Türkiye'nin AB üyelik sürecini de hızlandıracaktır.

AB'ne üyelik büyük çaplı bir değişimi gerektirmektedir. Her değişim kuşkusuz sancılıdır ve zaman alır; ancak beraberinde olumlu gelişmeler olacaksa değişimin zorluklarına katlanılabilir. Bu anlamda, tam üyelik süreci Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana gerçekleştirdiği en büyük atılım projelerinden birini oluşturmaktadır etmektedir. Bununla beraber, bu sürecin yalnızca Türkiye'ye yük getireceğini, AB açısından sancısız olacağını düşünmek gerçekçi değildir. Bununla birlikte, her iki taraf da ortak çıkarlar temelinde işbirliğine ve karşılıklı anlayışa ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, tarafların birbirinin güvenlerini zedeleyecek davranışlardan kaçınması bütünselleşme sürecinin gelecekteki başarısını belirleyecektir. AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinde "Uyum Yasaları" diye adlandırılan yasaların büyük önemi vardır. AB Anayasası'nın Fransa'daki referandumda kabul edilmemesinin Türkiye ile doğrudan bir ilişkisi olmamasına karşın, müzakere sürecini zorlaştıracığı, uzatacağı ve hatta başka formüllerin gündeme gelmesine neden olacağı düşünülebilir.

3.4.5. Türkiye'nin Dış Ticareti ve Avrupa'nın Önemi

Türkiye, Avrupa ile hep yakın ilişkiler içinde olmuştur. Ankara Antlaşması'ndan sonra Avrupa Birliği'ne katılma hedefini koyan Türkiye, bu hedefi gerçekleştirmek ve Avrupa'ya entegre olabilmek için Avrupa ile yakın bir ilişki içine girmiştir. Bu ilişki, 1996 yılında Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye Birlik dışında olmasına karşın, Birlik üyesi ülkelerle Gümrük Birliği'ni gerçekleştiren tek üçüncü ülke konumundadır. Hem bu konumda olmasından dolayı hem de Avrupa'da parasal birliğin gerçekleşmesinin Türkiye

açısından önemini ortaya koyabilmek açısından, Türkiye'nin dış ticaretinin dağılımını ortaya koymak gerekmektedir.

Çizelge 29. 1993-2005 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı (%)

Yıllar	Toplam				Avrupa Birliği				AB'nin Payı (%)		
	İhracat	Değ (%)	İthalat	Değ (%)	İhracat	Değ (%)	İthalat	Değ (%)	İhracat	İthalat	Hacim
1993	15,348	---	29,429	---	7,599	---	13,875	---	49.5	47.1	48.0
1994	18,105	18.0	23,270	-20.9	8,635	13.6	10,915	-21.3	47.7	46.9	47.3
1995	21,636	19.5	35,707	53.4	11,078	28.3	16,861	54.5	51.2	47.2	48.7
1996	23,224	7.3	43,627	22.2	11,549	4.3	23,138	37.2	49.7	53.0	51.9
1997	26,261	13.1	48,559	11.3	12,248	6.1	24,870	7.5	46.6	51.2	49.6
1998	26,974	2.7	45,921	-5.4	13,498	10.2	24,075	-3.2	50.0	52.4	51.5
1999	26,587	-1.4	40,671	-11.4	14,348	6.3	21,401	-11.1	54.0	52.6	53.2
2000	27,775	4.5	54,503	34.0	14,510	1.1	26,610	24.3	52.2	48.8	50.0
2001	31,342	12.8	41,399	-24.0	16,118	11.1	18,280	-31.3	51.4	44.2	47.3
2002	36,059	15.1	51,553	24.5	18,459	14.5	23,321	27.6	51.2	45.2	47.7
2003	47,252	31.0	69,339	34.5	24,484	32.6	31,695	35.9	51.8	45.7	48.2
2004*	63,074	33.5	97,361	40.4	34,417	40.6	45,434	43.3	54.6	46.7	49.8
2004**	13,500	-	20,921	-	7,553	-	9,889	-	55.9	47.3	50.7
2005**	17,057	26.3	25,706	22.9	9,508	25.9	10,735	8.6	55.7	41.8	47.3

* 1 Mayıs 2004'ten itibaren 25 üyeli AB

** Ocak-Mart

Kaynak: DTM, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/rakamlar/diticaret.htm>

Çizelge 29'dan da görüldüğü üzere, Türkiye'nin dış ticaretinde Avrupa Birliği'nin önemi azımsanamayacak düzeydedir. 2004 yılı itibarıyla, AB'nin Türkiye'nin ihracatı içerisindeki payı % 54.6, ithalatı içerisindeki payı ise % 46.7'dir.

1993-2004 yılları arası incelendiğinde, Türkiye'nin dış ticareti içinde AB'nin önemli bir payı olduğu görülmektedir. 1993 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının % 49.5'i, ithalatının ise % 47.1'i AB ile olduğu görülmektedir. 2003 yılı verilerine göre Türkiye'nin ihracatında AB'nin payı % 51.8'e yükselirken, ithalatın payı ise % 45.7'ye düşmüştür.

3.4.6. Euro’ya Geçiş Öncesinde ve Sonrasında Türkiye’deki Gelişmeler

Avrupa Birliği’nin tek parası olan Euro’ya geçilirken diğer ülkelerin de bu yeni para birimine uyum sağlama açısından yapmaları gereken düzenlemeler olmuştur. TCMB tarafından 18 Ekim 1998 tarih ve 23497 nolu resmi gazetede Türk Parasının Değerinin Koruması Hakkında 32 Sayılı Karar ile Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı’nın 91-32/5 sayılı tebliğine ilişkin TC Merkez Bankası genelgesinde yapılan değişikliklerle “Euro” Merkez Bankası tarafından alım satım konusu yapılan dövizlere eklenmiş, ECU ise bu dövizler arasından çıkarılmıştır (Gökgönül ve Ataman, 1998 : 132). Ayrıca, Merkez Bankası 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren Euro’nun Amerikan Doları’na karşı paritesini açıklamaya başlamış ve bu tarihten itibaren reel kur hesaplamaları için kullandığı döviz sepeti 1 ABD Doları + 0,77 Euro olarak değiştirilmiştir. 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren de Euro efektif alış ve satış kurları ilan edilmeye başlanmıştır. 4 Ocak 1999 tarihinden itibaren ulusal bankalarda Euro cinsinden hesap açılabilir ve çek düzenlenebilir hale gelmiştir. Ancak, 2002 yılına kadar Euro’nun fiili olarak kullanımda olmamasından dolayı ödemelerde Euro’nun Türk Lirası karşılığı gösterge alınmıştır (Bilgili, 1999:49). Daha sonraki süreçte, Merkez Bankası kamu oyunu bilgilendirmek için bir çok bilgilendirme toplantısı yapmış ve broşür, kitap vb. yayınlamıştır.

Bununla birlikte, yanında mevduat munzam karşılıklarına ilişkin düzenleme, genel disponibiliteye ilişkin düzenleme, döviz pozisyonu oranına ilişkin düzenleme, kredi mektuplu döviz tevdiat ve süper döviz hesaplarına ilişkin düzenlemeler, özel finans kurumlarının blokaj tesisine ilişkin düzenleme gibi birçok alanda düzenlemeler yapılmıştır (Bochicchio, 2003:36-38). Bütün bu düzenlemelerin ardından 1 Ocak 2002 yılında Euro fiili olarak piyasaya çıkmış ve önemli bir sorun yaşanmamıştır. Euro alanına ait olan ülke paralarını ellerinde bulunduranlar, bankalardan daha önceden sabitlenen kurlar üzerinden Euro değişimini gerçekleştirmişlerdir.

3.4.7. Euro'ya Geçişin Türkiye'yi Etkileme Mekanizmaları

Avrupa Birliği'nde parasal birliğin gerçekleşmesinin esas etkileri Euro alanında ve bu bölgedeki ülkelerde görülecektir. Ancak, parasal birliğin etkileri bu bölgeyle sınırlı kalmayıp, diğer ülkeleri de etkileyecektir. Özellikle bölgeye ekonomik, siyasi ve ticari anlamda yakınlığı bulunan Türkiye tek para birimine geçişten etkilenecektir. AB ile 1996 yılında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirerek birliğe katılmadan bunu yapmış tek ülke olan Türkiye'de Euro'ya geçiş çeşitli alanlarda etkilerde bulunacaktır. Tek para biriminin Türkiye'yi etkileme mekanizmalarına aşağıdaki açıklanmalarla yer verilmiştir.

Genel olarak Türkiye, AB ile her alanda yakın ilişkiler içindedir. Turizmden, ticarete, hammadde alışverişinden, yatırımlara kadar birçok alanda yakın etkileşimler bulunmaktadır. Dolayısıyla, AB'nde tek bir para biriminin kullanılmaya başlanması bir saydamlık yaratmıştır. Türkiye açısından da birçok kolaylıkları beraberinde getirmiştir. Gerek Merkez Bankası gerekse de özel bankalar eskiden çeşitli nedenlerle birçok para cinsinden pozisyon tuttıkları halde artık bu durum ortadan kalkmış ve tek para cinsinden pozisyon tutmaya başlamışlardır. Böylece risk azalmış, risk yönetimi de kolaylaşmıştır. Turizm sektöründe fiyatların Euro ile ifade edilmesi (Türkiye ye gelen turistlerin yarıdan fazlasının AB'nden geldiği düşünülürse) alış-verişde kolaylık sağlamıştır.

Türkiye'nin Euro'nun olumlu etkilerinden yararlanma derecesi, bazı faktörlere bağlı olacaktır. Bu faktörler (Aktar, 2002:123):

- Türkiye'deki makro-ekonomik ve siyasi istikrar,
- Türk firmalarının rekabet güçlerini artırabilmek için uygulayacakları stratejiler,
- Euro alanında uygulanacak politikalar,
- Söz konusu politikaların ortaya çıkacağı yayılma etkisi,
- Euro'nun uluslararası mali ve ticari işlemlerde kullanılacak bir mübadele aracı olabilme derecesi,
- Euro'nun uluslararası piyasalardaki istikrarı,
- Euro alanı ülkelerinin Türkiye ihraç mallarına karşı olan talep esneklikleri,

- Euro alanı ülkelerin ekonomik büyümelerinin dış ticaret esnekliğidir.

3.4.7.1. Reel Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmesi, Türk firmalarının bir çoğunu bu alanla ticarete yöneltmiştir. Sekiz yıldan beri sürdürülen Gümrük Birliği, Türk firmalarının AB ile uyumunu artırmıştır. Buna karşın, Euro'nun kullanımından önce farklı AB ülkelerine ihracat yapmak ve hammadde almak durumunda olan bir firma, farklı paraları elinde tutma ve bu şekilde ortaya çıkarabilecek kur riskini de üstlenmek durumunda idi. Ancak Euro'ya geçiş bu durumu ortadan kaldırmakta ve 12 ülke parası yerine, tek bir para Euro'nun kullanılması firmalar açısından kur riskini azaltmış daha şeffaf bir ortam sağlayarak ve finansman maliyetlerinin düşmesinde de önemli rol oynamaktadır.

Bunun yanında maliyet avantajına da sahip olduğumuz ürünler için Euro işletmeler açısından bir fırsat yaratmıştır. Eskiden ülkeler döviz kuru silahını kullanıp paralarını devalüe ederek, dış ticaret açısından diğer ülkeler karşısında avantaj sağlama güvüne sahipken, tek paranın yürürlüğe girmesiyle bu yetki ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla Euro alanı ülkelerinin döviz kuru silahını kullanarak, Türk firmalarının ihraç etmiş olduğu mallara bir talep daraltılması söz konusu olamayacaktır. Bu da, ihracata yönelik olarak çalışan, rekabet avantajına sahip Türk firmaları için artı bir unsur oluşturacaktır. Burada Türkiye açısından olumsuz gibi görünen bir unsur, ülkelerin bölge içi ticarete yönelmeleri eğilimidir. Ancak, AB sürecine girmiş bir ülke olarak Türkiye, bu unsuru olumluya dönüştürebilme potansiyeline sahiptir. Euro alanıyla rekabet edemeyecek durumda olan işletmelerin pazar paylarını koruyabilmek ve pazara daha yakın olabilmek için, Avrupa kökenli firmalar ile ortaklık kurma veya birleşme yoluna gidebileceklerdir (Akgönül, 2002:115). Bu da ülkeye giren doğrudan yabancı yatırım düzeyinin yükselmesine katkıda bulunacaktır.

Euro ile birlikte Avrupa'da derin ve likit bir piyasa oluşmuştur. AB genelinde de faiz oranlarında bir düşme eğilimi söz konusudur. Dolayısıyla, kısa vadeli sermaye, yüksek getiri sağlayacak alanlara yönelmektedir. Türkiye de bu durumdan faydalanacaktır. Ayrıca mali piyasaların likit olması, işlem ve borçlanma

malîyetlerini düşüreceğinden, Türk firmalarının ve bankalarının Avrupa piyasalarından daha kolay ve daha düşük faizle finansman sağlaması mümkün olacaktır (Bedestenci, 2002:15). Farklı ülkelerin kurlarının dalgalanmasının ortadan kalkmış olması da risk primini düşürerek ticarete olumlu yansıtacaktır.

3.4.7.2. Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri

Euro'ya geçişin Türkiye'nin dış ticareti üzerindeki etkilerini ortaya koymak için önceki bölümdeki Türkiye'nin dış ticaret kompozisyonuna Çizelge 29'da yer verilmiştir. Bu çizelgede AB'nin Türkiye'nin dış ticareti içindeki ağırlığı görülmektedir. Çizelge 30'da ise, Türkiye'nin ihracatının ve ithalatının ülke gruplarına göre dağılımı gösterilmektedir. Burada, Türkiye'nin dış ticaretini gerçekleştirdiği bölgeler itibarıyla en büyük pay AB'ne aittir. AB ise iki kısımda verilmiştir. Birinci kısımda AB'ne en son üye olan 10 ülke, ikinci kısımda ise eski 15 üye ülke gösterilmiştir. İlginç olan gösterge AB'ne son üye olan ülkelerin Türkiye'nin dış ticareti içindeki payının düşük düzeyde olmasıdır. Dolayısıyla, Türkiye'nin dış ticaretinde yüksek paya sahip 15 ülkenin para birliğini gerçekleştirmesi ve özellikle paralarını sabit kurdan birbirlerine bağlayarak kur riskini ortadan kaldırmaları Türkiye açısından bir avantaj yaratacaktır.

Çizelge 30. Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre Dış Ticareti (2003-2004 Ocak-Eylül)

	Hacim Milyon \$		Hacim İçinde % Pay	
	2003	2004	2003	2004
AB 25	41,903	57,509	50.4	50.0
AB (10)	2,272	3,461	2.7	3.0
AB (15)	39,631	54,047	47.7	47.0
BDT	7,574	11,666	9.1	10.1
NAFTA	5,893	7,955	7.1	6.9
K.Afrika	3,020	3,727	3.6	3.2
Ortadoğu*	5,905	7,164	7.1	6.2
Uzakdoğu	6,595	10,321	7.9	9.0
Diğer	12,258	16,653	14.7	14.5
Toplam	83,149	114,995	100	100

*Irak Hariç

Kaynak: Günay, M.K., 2004. 2003-2004 Yıllarında Türkiye'nin Dış Ticaretine İlişkin Gelişmeler s:106

Ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesi ve tek para Euro'ya geçilmesiyle beraber, bu bölgenin istikrara kavuşmuş olması ve durağan hale gelmesi Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü, bu bölgede oluşabilecek dalgalanmalar Türkiye'nin dış ticaretini doğrudan ve olumsuz etkileyecektir.

Euro'nun Türk dış ticaretini etkilemesindeki bir diğer faktör ise Euro'nun ABD Doları karşısındaki değeridir Euro/Dolar paritesine bağlıdır (Akgönül, 2002:116). Euro'nun Dolar karşısında değer kazanması ihracatta doping etkisi yaratmıştır. 2003 yılında yapılan bir hesaplama göre paritenin 1,16'ya yükselmesiyle pariteden kaynaklanan ihracat artışı 4,289 milyar Dolar olmuştur. Ayrıca, bu dönemde Euro alanına yapılan ihracatın artması da bu artışa katkı yapmıştır (Aktaş, 2003:26–27). Euro'nun 2004 yılında Dolar karşısında değer kazanmasını sürdürmesi ile birlikte bu doping etkisi de devam etmiş ve parite 1,35 seviyelerine kadar yükselmiş ve ihracat rakamları rekor seviyede gerçekleşmiştir. Bu durum, Türkiye'nin dış ticareti açısından olumlu bir gelişme olmuş ihracat gelirleri yükselmiştir. Ayrıca, dünyadaki petrol vb. hammadde fiyatlarının Dolar olarak ifade edilmesi de firmaların maliyetlerinin düşmesine etki etmiştir. Türkiye'nin bu durumdan biraz daha kazançlı çıkabilmesi için Euro alanına yapılan ihracatını arttırması yararına olacaktır.

Bununla birlikte, Euro alanı içerisinde makro ve mikro ekonomik etkinliğin artması sonucu büyümenin hızlanması beklenmektedir. Bu durum özellikle Türkiye gibi Bölge ile Gümrük Birliği çerçevesinde tercihli düzenlemeleri olan ve yüksek ticaret hacmine sahip ülkeler açısından, ticareti artırıcı bir etki doğurabilecektir (Bedestenci ve Diğerleri, 2002:15). Euro'nun Euro alanındaki büyümeye olumlu yönde katkı yapacağını baz alırsak, Euro alanındaki büyümenin çevre ülkelere ve bu bölgeyle ilişkisi olan ülkelere ticaret yoluyla yansıtacağını söyleyebiliriz. AB'ndeki gelir artışı bu bölgeye mal satan işletmeler için artı bir talep doğuracaktır.

Yapılan bir araştırmada, AB'nin 1 birimlik büyümesinin Türkiye'nin ihracatını 0,15 birim arttırdığı düşünülürse, orta vadede Euro alanında meydana gelecek %3'lük gelir artışının, ihracatı normal seyrinden % 0,75 oranında yukarıya taşıyacağı düşünülebilir (Alkaçar, 2000:5)

3.4.7.3. Dış Borçlar Üzerindeki Etkileri

Euro'ya geçilmeden önce Türkiye'nin dış borç stoğu Fransız Frangı, Alman Markı, Hollanda Florini, Avusturya Şilini, Fin Markkası, Lüksemburg Frangı, İrlanda Lirası vb. para birimlerinden oluşmaktaydı. Oysa Euro'ya geçiş, bu para

birimlerini ortadan kaldırarak dış borcun kur riskini ABD Doları, Euro ve Japon yeni olmak üzere üç para birimine düşürmüştür. Bu nedenlerle, Türkiye açısından riskin yönetimini kolaylaştırmıştır.

Euro'nun yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye açısından beklenen dış borç kompozisyonumuzun Euro bazındaki miktarında artış olacağıydı. Aşağıdaki çizelgelerde Euro'nun yürürlüğe girmesiyle beraber Türkiye'nin dış borç kompozisyonunun ne şekilde değiştiği görülmektedir.

Çizelge 31. Türkiye'nin Borç Stokunun Döviz Kompozisyonu (%)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ABD Doları	37.7	46.4	48.4	52.7	54.3	50.4	46.8	45.8	49.2
Mark	32.8	34.1	35.2	26.8	19.5	0.7	0	0	0
Euro	2.0	1.6	1.5	7.0	12.5	30.1	30.6	33.1	33.8
Yen	14.2	10.7	8.3	7.8	6.3	4.6	4.1	3.1	2.1
SDR	0.8	0.7	0.4	0.9	3.5	12.4	16.9	16.5	13.3
Diğer	12.6	6.6	6.2	4.9	3.9	1.8	1.6	1.5	1.6

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı <http://www.hazine.gov.tr/stat/ti87.htm>

Çizelge 31'de 2000 yılından sonra borç stoku içinde Euro'nun oranının hızlı bir şekilde yükseldiği görülmektedir. Bundaki etken; Euro'nun fiili anlamda dolaşıma çıkması ve Euro alanındaki düşük faiz oranlarının bu bölgeden borç alınmasını özendirmesidir.

Türkiye Euro cinsinden ilk tahvil ihracını 24 Şubat 1999 tarihinde başlamıştır. beş yıl vadeli % 9,5 kupon ödemeli, 500 milyon Euro tutarındaki tahvil ihracı gelen yoğun talep üzerine 22 Nisan 1999'da 650 milyon Euro'ya 28 Nisan'da 800 milyon Euro'ya 12 Mayıs'ta da 1 milyar Euro'ya çıkarılmıştır (Hazine Müsteşarlığı, 1999:22). Euro'ya geçiş, Türkiye'ye Euro tahvil piyasalarından düşük faizli borç alma olanağı yaratmış ve Euro ile borçlanmalarda giderek artan bir seyrin izlenmesine yol açmıştır. Özellikle, tek parti iktidarı ile yakalanan ekonomik istikrar ortamı ve Türkiye'nin kredi notunun yükselmesi Euro piyasalarından borçlanmada Türkiye'nin borçlanma maliyetini düşürmüştür.

Çizelge 32'ye bakıldığında ise, Euro tahvil piyasalarından yapılan borçlanmalarda bir artış görülmektedir. Bu durum üzerinde, ekonomik istikrarın yanında düşük faiz oranı nedeniyle Euro alanındaki sermayenin gidecek yer aramasının da büyük etkisi vardır.

Çizelge 32. Türkiye'nin Tahvil Stoku (Milyon \$)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
GENEL TOPLAM	13.731	14.035	16.738	21.849	21.061	23.646	27.191	30.040
KONSOLİDE BÜTÇE	12.657	13.251	15.906	20.903	20.138	23.127	26.843	29.692
EURO TAHVİL	8.708	9.458	10.763	12.137	12.047	12.601	13.348	13.839
GLOBAL TAHVİL	0	199	1.866	5.443	6.182	8.807	12.700	15.853
SAMURAITAHVİL	3.699	3.345	3.277	3.323	1.909	1.719	795	0
YANKEE TAHVİL	250	250	0	0	0	0	0	0
KİT'LER	376	393	358	328	311	156	0	0
EURO TAHVİL	376	393	358	328	311	156	0	0
DİĞER KAMU SEKTÖRÜ(2)	521	286	424	572	573	349	348	348
EURO TAHVİL	251	199	424	572	573	349	348	348
SAMURAITAHVİL	270	87	0	0	0	0	0	0
ÖZEL SEKTÖR (3)	177	104	50	45	39	15	0	0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı <http://www.hazine.gov.tr/stat/tidb04.htm>

Tek para ile gelişmekte olan ülkelerin finansman kaynağı bulmaları kolaylaşmış bunun yanında, AB'nde ticari ve likit bir piyasa olmuştur. AB genelinde faiz hadlerinin düşmesi de kısa vadeli sermayeyi yüksek getiri sağlayabileceği pazar arayışına iterek sermaye hareketlerinin bu yöne kanalize olmasını sağlamıştır (Oktar ve Yavuz, 2000:41). Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu Euro tahvil ihraçlarına beklenenin çok üzerinde rekor taleplerin gelmesinin altında da bu neden yatmaktadır.

Dış borç stokunun Dolar cinsinden takip edilmesi nedeniyle, Euro cinsinden olan borçlar da Dolara çevrilmekte ve toplam dış borç, Dolar cinsinden ifade edilmektedir. Bu yüzden son zamanlardan Euro'nun ABD Doları karşısında değer kazanması borç stokunun artmasına neden olmuştur (Birinci, 2001:175). Euro'nun Dolar karşısında daha fazla değer kazanması beklenmemektedir. Euro Dolar paritesinin orta vadede biraz daha Dolar lehine gelişmesi Türkiye'nin dış borç stokunun azalmasına neden olacaktır.

3.4.7.4. Büyüme Üzerindeki Etkileri

Avrupa’da para birliğinin gerçekleşmesinin Türkiye’nin büyümesi üzerine doğrudan bir etkisinin olacağını söylemek doğru olmaz. Ancak, bu etkinin dolaylı yollardan ortaya çıkması beklenebilir. Bu dolaylı etkiler de şu şekilde açıklanabilir. Tek paranın yürürlüğe girmesi, Euro alanında bir büyüme doğuracak, yatırımlar artacak, Türkiye de yabancı yatırımlardan pay alabilecektir. Euro’nun yürürlüğe girmesinin Türkiye gibi ülkelerde orta vadede GSMH’yi % 0,3 oranında artıracığı tahmin edilmektedir (Akgönül, 2002:120). Ancak bu oran, Türkiye’nin AB’ne yaklaştığı ölçüde artacaktır. Türkiye’nin tam üyelik için müzakere sürecinde olduğu düşünülürse bu oranın daha da artacağı beklenebilir.

3.4.7.5. Merkez Bankası Rezervleri Üzerindeki Etkileri

Özellikle, Euro’nun Dolar karşısında göstermiş olduğu performans dünyadaki bütün merkez bankaları gibi Türkiye Merkez Bankası’nın da döviz kompozisyonunu dağıtmaya itmiştir. Ayrıca, Avrupa ile yoğun ilişkide bulunan bir ülkenin merkez bankası olarak Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) bunu yapmak zorundadır. Euro’ya geçiş Merkez Bankası için rahatlatıcı bir unsur oluşturmuştur. Eskiden az da olsa Fransız Frangı, İsviçre Frangı, Alman Markı ve diğer Avrupa ülkelerinin paralarını da bulunduran ve bunlarla işlem yapan Merkez Bankası tek bir parayı portföyünde bulundurarak işlemlerini kolaylaştırmıştır. Bunun yanında ileride Euro’nun göstereceği performans Merkez Bankasının bulunduracağı Euro rezervini etkileyecektir. Özellikle güçlü Euro’nun, Merkez Bankası döviz rezervlerinin bileşimini, Dolar’a karşı Euro lehine değiştirmesi beklenebilir.

Günümüzde uluslararası piyasalar iki kutuplu bir hal almış ve Euro/Dolar paritesi dünyadaki tüm ekonomik birimler tarafından yakinen takip edilir hale gelmiştir. TCMB’nin de bu duruma kayıtsız kalması düşünülemez. Merkez Bankası’nın paritedeki dalgalanmalardan daha az zarar görmek için rezervlerini iyi bir şekilde dağıtması gerekmektedir.

3.4.8. Maastricht Kriterleri Kapsamında Türkiye’nin Durumu

Türkiye, AB ile tam üyelik müzakerelerine 3 Ekim 2005 itibarıyla başlayacak bir ülke konumundadır. Müzakere sürecinin ne kadar süreceği konusu net değildir.

Bu konu Türkiye'nin göstereceği performansa ve AB'nin kendi içindeki sorunlarını çözmesine bağlı olacaktır. Türkiye açısından tam üyeliğin gerçekleşmesiyle beraber EPB'e katılma gündeme gelecektir.

EPB'e katılımının ön şartı da Maastricht kriterlerini yerine getirmektir. Artık dünyada Maastricht Kriterleri sadece EPB'e katılmanın bir ön şartı olarak algılanmamakta, gelişmiş ülkelerin sahip olmaları gereken ekonomik kriterler olarak da görülmektedir. Bu bakımdan Türkiye'nin bu kriterleri sağlaması hem AB süreci açısından hem de kendi ekonomisi açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin Maastricht kriterleri karşısındaki durumu Çizelge 33'de gösterilmektedir

Çizelge 33. Maastricht Kriterleri Karşısında Türkiye'nin Durumu

	2001	2002	2003	2004(1)	2005(1)	Referans Değer(4)
Enflasyon Oranı (%)	54.4	45.0	25.3	10.6	9.6	2.5
Uzun Dönem Faiz Oranı (%)	-----	-----	-----	17.38(2)	13.78(3)	6.03
Bütçe Açığı/GSYİH	-15.9	-13.6	-10.1	-6.3	-4.4	<-3
Kamu Borçları/GSYİH	102.6	89.5	80.2	78.4	75.3	<60

(1) Tahmin, 2004 yılı enflasyon oranı gerçekleşmiştir

(2) 31.12.2004 tarihi itibarıyla 3 yıl vadeli devlet tahvili faizi

(3) 07.03.2005 tarihi itibarıyla 5 yıl vadeli devlet tahvili faizi

(4) Referans değerler 2004 yılı verileridir Hazine müsteşarlığından alınmıştır

Kaynak: TCMB 2005 AB Yolunda Türkiye Ekonomisi s:4-11

Çizelge 33'e göre, Maastricht Kriterleri arasında yer alan enflasyon oranı referans değer olarak % 2.5 iken Türkiye'de 2004 yılı verilerine göre % 10.6 olarak gerçekleşmiştir. Uzun dönem faiz oranında ise, referans değer % 6.03, Türkiye'de bu değer % 17.38'dir. Bütçe açığı ve borç kriterinde de referans değerlerin henüz gerçekleşmediği görülmektedir. Ancak Türkiye, Maastricht Kriterlerine yaklaşımda son yıllarda büyük bir aşama kaydetmiştir. Beş yıl önce ulaşılması olanaksız gibi görünen enflasyon oranı kriterine bir hayli yaklaşmıştır. Aynı şekilde, bütçe açığı ve kamu borçları kriterlerinde de küçümsenemeyecek ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak Türkiye, henüz hiçbir kriteri yerine getirememiştir. Avrupa ile müzakerelerin uzun bir süreç alacağını düşünürsek, Türkiye'nin bu kriterleri yerine getirmede daha zamanı olduğunu söyleyebiliriz. Ekonomideki mevcut iyiye gidişin devam etmesi, ekonomik reformların kararlılıkla uygulanması Türkiye açısından kriterlerin yerine getirilmesini kolaylaştıracaktır.

Sonuç olarak, Türkiye Maastricht Kriterleri'nin hiçbirini sağlayabilmiş değildir. Buna karşın, önemli ilerlemeler kaydetmiştir. 2005 yılında da bu ilerlemelerin devam edeceği tahmin edilmektedir. Maastricht Kriterleri, Türkiye'nin ekonomisinin düzelmesinde ve ekonomik göstergelerin iyileştirilmesinde bir motivasyon aracı olması açısından da önem taşımaktadır.

SONUÇ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan rekabet ortamından ülkeler kendilerini korumak için, çeşitli ekonomik bütünleşmelerin içinde yer almaya başlamışlardır. Bu ekonomik entegrasyonlar ülkelerin amaçlarına göre değişiklik göstermişlerdir. Ekonomik bütünleşmelerde ileriki aşamalara geçildikçe gerek ekonomik gerekse de siyasal alanda ülkeler çeşitli yetkilerini uluslararası (supranasyonal) kurumlara bırakmaktadırlar. Bu tür bütünleşmelerin son aşaması olan politik birlik aşamasına geçiş, oldukça uzunca bir süreci, her alanda kapsamlı değişikliklerin yapılmasını ve ülkelerin birbirlerine maksimum uyum sağlanmasını gerektiren bir süreçtir.

Avrupa Birliği de böyle bir ortamda kurulmuş bir birliktir. Kurulmasında birçok nedenin yanında en önemli neden olarak ekonomik nedenler gösterilebilir. Avrupa Birliği her şeyden önce gümrük birliği temelinde kurulmuş, bu aşamada sağlanan başarı diğer aşamalara geçişi cesaretlendirmiştir. 1970’lerde Bretton Woods Sistemi’nin çöküşü ile birlikte, Avrupa’da yeni bir parasal sisteme gereksinim duyulmuş, yeni bir oluşumun gerçekleştirilmesi gereği fikri ağırlık kazanmış ve ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesine kadar uzanan süreç böylelikle başlamıştır. Bu süreçte, farklı uygulamalar denenmiş, bu uygulamaların sonucuna göre ekonomik ve parasal birlik süreci dinamik bir şekilde şekillenmiştir. Bu bakımdan Avrupa Birliği süreci çok dinamik bir süreçtir denebilir.

Günümüzde Avrupa Birliği, ekonomik ve parasal birliği gerçekleştirmiş ve nihai hedef olan siyasal bütünleşmeye yönelmiştir. Ekonomik ve parasal birliğin son aşaması olan tek paranın yürürlüğe konulması ise 2002 yılında 12 üye devletin (Belçika, Almanya, Yunanistan, İspanya, Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, Portekiz, Finlandiya) ulusal paralarını ortadan kaldırarak, birliğin tek parası olan Euro’yu kabul edip, kullanmaya başlamalarıyla tamamlanmıştır. Birliğin üç üyesi (İngiltere, İsveç ve Danimarka) opt-out (dışarıda kalma) hakkını kullanarak şimdilik Euro’ya geçmemişlerdir. Birliğe son üye olan 10

ülke ile ekonomik ve parasal birliğin genişletilmesi için bu ülkelerin Maastricht Kriterlerini yerine getirmesi beklenmektedir.

Gerçekleştirilen para birlikleri incelendiğinde, başarısız olanların sayısının başarılı olanlara nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun altında birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenler arasında ülkelerin para politikalarını uygulamadaki bağımsızlıklarından vazgeçmek istememeleri, birlik içinde para politikalarını uygulamadaki yetki farklılığı, ülkelerin senyoraaj gelirlerinden vazgeçmekteki isteksizlikleri gibi nedenler sayılabilir. Avrupa Birliği incelendiğinde Birliğin, bu nedenlerin hemen hepsini yaptığı düzenlemelerle ortadan kaldırdığı görülmektedir. Birlik, Avrupa Merkez Bankası'nı kurarak para basma ve para politikası uygulama yetkisini bu kuruma devretmiş, yetki karmaşasını da bu şekilde ortadan kaldırmıştır. Ayrıca, bu kurumun bağımsızlığını güvence altına alarak, ülkelerin hepsine eşit uzaklıkta olmasını sağlamış ve sisteme güveni arttırmıştır. Başarılı olan para birliği örnekleri incelendiğinde ise, bu ülkelerin ekonomik bütünleşmenin ileri aşamalarında olduğu görülmektedir. Bu örneklerde, politik birliğin, parasal birlikten önce ya da sonra gerçekleştirilmesinin, birliğin başarısını arttırdığı görülmektedir. Bu bakımdan, ekonomik ve parasal birliği gerçekleştiren Avrupa Birliği'nin bunu pekiştirmesi ve daha sağlam bir zemine oturtması için siyasal bütünleşmeye yönelmesi önemlidir. Her ne kadar bağımsız bir merkez bankası ekonomik ve parasal birlik için yeterli bir koşul ise de, siyasal açıdan da bütünleşmiş bir Avrupa'da, ekonomik ve parasal birlik hem daha da sağlamlaşacak hem de EPB'nin olumlu etkilerinin orta ve uzun vadede artmasına neden olacaktır.

Nasıl parasal birlik Avrupa'da 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen tek pazarın tamamlayıcı bir unsuru olmuş ise, siyasal birlik de ekonomik ve parasal birliği tamamlayıcı bir unsur oluşturacaktır. Ancak, Fransa ve Hollanda'daki referandumlarda "Hayır" kararının çıkması, siyasal birliğin gerçekleşmesinin biraz daha uzun bir süreç alacağını göstermektedir. Bu süreçte, Avrupa Birliği'nin ekonomik ve parasal birliğe sahip çıkarak Avrupa'da daha büyük ekonomik karışıklıkların ortaya çıkmasını engellemesi hayati önem taşımaktadır. Ekonomik ve parasal birliğin oluşum sürecine bakıldığında, ülkeler arasında zaman zaman bazı

fikir ayrılıkları çıkmış ancak uzlaşma sağlanmıştır. Bu tür durumlardan Avrupa Birliği hep güçlenerek çıkmasını bilmiştir.

Parasal birliğin teorik altyapısını oluşturan “Optimal Para Alanı Teorisi” Avrupa Birliği’nin optimal para alanı olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Bu açıdan Birlik incelendiğinde ve genel anlamda optimal para alanı kriterleri Birlik açısından değerlendirildiğinde; APB ilk etapta OPA’nın bazı kriterlerini sağlayamadan kurulmuş (üretim faktörleri mobilitesi gibi), bazı faktörleri ise parasal birliğe geçildikten sonra sağlamıştır (enflasyon oranı benzerliği kriteri gibi). Bazı kriterler ülkelerin önceden gelen ekonomik yapılarında zaten varolan, sağlanmış kriterler iken (ekonominin açıklığı ve ürün çeşitliliği kriteri gibi), bazı kriterlerin ise sağlanması zamana bırakılmış ve bu kriterlerin sağlanması için gerekli çalışmalar yapılmıştır (emek mobilitesi kriteri gibi). Bu genel sonuçlar ışığında APB, optimal para alanıdır denilemez.. Ancak, OPA’nın bir çok kriterini yerine getirmiştir. Emek mobilitesi gibi OPA’nın sağlanmasında son derece önemli bir kriter henüz tam olarak yerine getirilememiştir. Ancak, bununla ilgili bütün düzenlemeler yapılmıştır. Emegin kendine özgü koşullarından dolayı bu kriterin sağlanması zamana yayılacaktır. APB’nin kuruluşunun ilk yıllarında olduğunu düşünürsek, zamanla eksik olan kriterlerin tamamlanması ile, orta ve uzun vadede OPA’nın getirdiği avantajların artacağı sonucuna ulaşılabilir. APB’nin başarısı OPA’nın kriterlerine uyum kapasitesiyle doğru orantılı olacaktır.

Avrupa Merkez Bankası’nın yapısına ve işleyişine bakıldığında; bağımsız olması ve temel amaç olarak Birliğin fiyat istikrarını sağlamaya yönelmesi ilk anda göze çarpmaktadır. Ancak, tek paraya geçiş sadece Avrupa Birliği’ni değil, etkileri itibariyle dünya finans sistemini de ilgilendirmektedir. Euro’nun yürürlüğe girmesinden sonra uluslararası ekonomik sistem Dolar merkezli bir yapıdan çıkarak iki kutuplu bir hal almıştır ve Euro/Dolar paritesindeki ani oynamalar tüm ekonomik aktörleri etkilemektedir. Bu nedenle Avrupa Merkez Bankası ile Amerikan Merkez Bankası’nın paritedeki ani oynamalar karşısında işbirliğine giderek daha etkin bir rol üstlenmesi gerekmektedir.

Euro’nun yürürlüğe girmesinden önce yaşanması olası çeşitli sorunlar önceden tespit edilerek, Birlik düzeyinde bazı hukuki düzenlemeler yapılmış ve bu

sorunların yaşanmadan önüne geçilmesi sağlanmıştır. Bu hukuki düzenlemelerle birlikte bazı temel ilkeler getirilmiştir. Bu ilkeler; sözleşmelerin sürekliliği ilkesi, geçiş döneminde Euro'nun kullanılması konusunda herhangi bir zorunluluk getirmeme ilkesi ve yuvarlama ilkesi olarak sıralanabilir. Bu ilkeler aracılığıyla, doğabilecek karışıklıklar önlenmiş ve Euro'ya geçiş önemli bir aksaklık olmadan gerçekleştirilmiştir.

Avrupa'nın tek para birimini hayata geçirmesinden sonra Euro'nun uluslararası bir para birimi niteliği kazanıp kazanamayacağı merak konusuydu. Euro bu açıdan değerlendirildiğinde; mübadele parası olarak, kur belirleme standardı olarak, yatırım ve finansman parası olarak ve rezerv para olarak dünya finans sisteminde beklenenden daha kısa sürede kabul gördüğü ve uluslararası para niteliğini kazandığı söylenebilir. Uluslararası para birimi olma niteliği kazanmış bir paranın, bölgenin parası olmasının şüphesiz bölgeye olumlu yansımaları olacaktır.

Son olarak AB'ne üye olan 10 ülke APB'ne dahil olmayı amaçlamaktadır. Bu katılımların toplu bir şekilde değil de zamana yayılmış bir şekilde olması Birliğin lehine olacaktır. Şöyle ki, Birliğin katılan bir ülkeyi hazmetmesi ve uyumluluk göstermesi zaman alabilir. Birlik dengelerinin bozulmaması için özellikle, Çek Cumhuriyeti ve Polonya gibi diğer ülkelere göre daha büyük yapıdaki ülkelerin giriş zamanlarının iyi ayarlanması gereklidir. Bu aşamada Maastricht yaklaşma kriterleri büyük önem taşımaktadır. Aday ülkelerin Maastricht kriterlerini sağlaması beklenmeli ve Birliğe ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan uyumlarının üst seviyede olması şartı aranmalıdır. APB'nin yapısının bozulması gibi bir durum söz konusu olursa, Birliğin geleceği açısından ülkenin APB'ne girişi ertelenmelidir.

Tek para birimine geçişin etkileri geniş kapsamlı olsa da esas etkiler Euro alanında görülecektir. Bu etkiler ikiye ayrılabilir. Birincisi, kısa vadede ortaya çıkan etkiler, ikincisi de orta ve uzun vadede görülecek etkilerdir. Tek paraya geçişin kısa vadedeki etkileri daha çok piyasada, üreticiler ve tüketiciler tarafından fark edilecek etkilerdir. Bu etkiler; Birlik düzeyinde fiyatların şeffaf bir hal almasından kaynaklanan fiyat yakınlaşmaları, ulusal paraların birbirine dönüşmesinden kaynaklanan dönüşüm maliyetlerinin ortadan kalkması, üye ülkelerde dövizle ilişkin işlemlerde kur riskinin ortadan kalkması, diğer ülkelere yapılan para ve havalelerin

daha kolay ve ucuz olması, diğer ülkelere yapılacak seyahat masraflarının azalması, fiyatların şeffaflığından dolayı rekabetin artması ve böylelikle tüketicilerin daha ucuz mal alımının sağlanması şeklinde sıralanabilir. Orta ve uzun vadeli etkilerinin ise, daha çok makro alanda ortaya çıkması beklenmektedir. Bu etkiler, Birliğin göstereceği performans, ülkeler arasındaki güvenin ve uyumun artmasına bağlı olarak artacaktır.

AB ile yakın ekonomik ve siyasi ilişkiler içinde bulunan Türkiye’de de parasal birliğin etkileri görülecektir. Bu etkilerin genelde olumlu olması beklenmektedir. Bölge ile ticarete bulunan işletmeler açısından kur riski azalmış, TCMB’nın rezerv yönetimi kolaylaşmıştır. Bölgedeki büyümeye paralel olarak, Türkiye Ekonomisi de bundan payını alacaktır. Bununla birlikte Türkiye, Avrupa Birliği ve APB adayı bir ülke olarak değerlendirildiğinde, Maastricht Kriterleri’nin henüz uzağında olduğu görülmektedir. Hem Avrupa Birliği’ne giriş için hem de kendi ekonomisinin geleceği için Türkiye biran önce bu kriterleri yerine getirmelidir.

ÖZET

Günümüzde dünyanın gelişim hızı her alanda artarak takip edilmesi zor bir boyuta ulaşmış durumdadır. Tüm dünya halkları bu ivmeyi yakalayabilmek için yeni oluşumlara yönelmektedirler. Bu oluşumların ilk akla gelenleri kültürel ve coğrafi yakınlıklara dayalı olsa da, temelinde ekonomik ilişkilere dayanan milletlerarası örgütlenmelerdir. Bu tür ekonomik örgütlenmelerin son zamanlarda dünyanın her tarafında hız kazandığı görülmektedir. Bu ekonomik örgütlenmelerden en önemlisi de Avrupa Birliği'dir.

İkinci dünya savaşının ertesinde Avrupa'da 6 ülkenin katılımıyla başlayan Avrupa Birliği süreci, 2000'li yılların başında 25 ülkenin içinde bulunduğu dev bir Birlik haline gelmiştir. Bu süreçte zaman zaman Birlik çok zor günler geçirmiş ama bu zor günlerden sıyrılmasını bilmiştir. Birliğin bugünkü son şeklini almasına kadar nasıl şekillenmesi gerektiği üzerinde birçok fikir belirtilmiş, bu fikirlerden bazıları kabul görmüş bazıları ise önemsenmemiştir. Parasal birliğe giden süreçte 1990'lı yıllarda Birlik ülkeleri ekonomik anlamda birbirlerine yaklaşabilmek için bazı kriterler koymuşlar ve bu kriterleri sağlamaya yönelik olarak politikalarını şekillendirmişlerdir. Bu kriterlerin sağlanması sırasında oluşan istikrarlı para ortamı ve düşük enflasyon düzeyi ülkelere yaşam standartlarını ve ekonomik gelişmişlik düzeylerini yükseltme olanağı sağlamıştır. Ayrıca bu getirilen kriterler iktidarların çeşitli sebeplerle uygulamaya koyamadıkları politikaların kararlılıkla ortaya konmasını sağlamış, ekonomileri disipline edecek bir motivasyon aracı olarak algılanmıştır.

Ekonomik ve parasal birliği gerçekleştirme fikri hemen hemen bütün ülkeler tarafından kabul görmüş fikirlerden biridir. Ancak Birliğin bazı ülkeleri tek paraya geçişte biraz çekimser davranmış ve ileriki bir tarihte dahil olma haklarını saklı tutmuşlardır. Buna karşın 12 üye ülke 2002 yılında milli paralarını terk ederek Birliğin tek parası olan Euro'yu kendi paraları olarak kabul etmişlerdir. Euro'ya geçiş üye ülkeler tarafından verilmesi zor bir karar olmuştur. Ülkelerin kendi paralarından ve bağımsız para politikası uygulama yetilerinden vazgeçerek,

ekonomik ve parasal birliği gerçekleştirmeye yonelmeleri taktirle karşılanması gereken konulardan biridir. Tek paraya geçişin ye ülkeler açısından yararları olduğu gibi bazı maliyetleri de olacaktır. nemli olan ülkelerin ekonomik yönden birbirlerine yaklaşarak ve destek olarak bu maliyetleri en az seviyeye indirmesidir. Bu şekilde doğacak kazançlardan da maksimum şekilde yararlanılması sağlanacaktır.

Ekonomik ve parasal birliği gerçekleştiren AB, oluşturduğu milli otoriteden bağımsız kurumlarla bunun devamının güvencesini sağlamıştır. Avrupa Para Enstitüsü, Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi gibi kurumlar ekonomik ve parasal birliğin iyi bir şekilde işlemesinin teminatıdır. Tek paraya geçiş Avrupa Birliği’ni olduğu kadar uluslararası ekonomik sistemi de yakından ilgilendiren bir niteliğe sahiptir. Uluslararası piyasalarda uzun yıllardan devam eden tek kutuplu (Dolar hakimiyetindeki) yapı Euro’nun piyasaya çıkmasıyla beraber değişerek iki kutuplu bir hal almıştır.

Özellikle, bu Euro alanıyla yakın ekonomik ve ticari ilişkiler içinde bulunan Türkiye’yi de ekonomik ve parasal birliğe geçiş yakından ilgilendirmektedir. Türkiye’nin dış ticaretinde yüksek paya sahip 15 ülkenin para birliğini gerçekleştirmesi ve özellikle paralarını sabit kurdan birbirlerine bağlayarak kur riskini ortadan kaldırmaları Türkiye açısından bir avantaj yaratacaktır. Bir açıdan Birliğe dahil olmak için çalışan, başka bir açıdan ise Birliğin en önemli ticari ortaklarından biri konumunda bulunan Türkiye’ye, ekonomik ve parasal birliğin eşitli etkilerde bulunacağı açıktır. Bu bakımdan konunun Türkiye aısında da nemi tartışılmaz bir gerektir.

SUMMARY

The speed of progress in every area has become too fast to follow. Therefore, countries are searching for new formations to catch up with this momentum. The arrangements that come to mind first in this regard are international organizations based on economic relations even though they contain cultural and geographical elements. This kind of economic organizations has attracted considerable attention all over the world. The most important one of economic integration projects is the European Union.

The European Union that was established by six countries in the years following World War II has been transformed into a vast union including 25 European countries in the beginning of the 21st century. This “Union” has had difficult times in the process but it has been able to overcome these difficulties. Even though there have been many views on the shape that the Union should take from the beginning to the present day some of these ideas have been accepted while some have been ignored. In the process to the transition to the single currency in the 1990s, member countries have presented many criteria to harmonize their economies and shaped their policies accordingly. The stable monetary situation and low levels of inflation during the implementation of these criteria have provided member countries with the opportunity to increase the levels of economic development. Additionally, these criteria gave national governments an opportunity to implement policies that they had not been able to implement before and therefore these criteria have perceived as motivation tool to discipline national economies.

The idea of economic and monetary union is one of the ideas that have been accepted by almost all countries. However, some members of the Union have been hesitant to make the transition to single currency and preserved their right to participate in it in the future. In 2002, 12 member countries accepted the euro as their national currency. The decision for transition to single currency has been hard to make. However, member countries’ decision to abandon their national currencies and

independent monetary policies to realize economic and monetary union is obviously something to appreciate.

While transition to single currency has some benefits it also has some costs too. The important thing here for member countries to do is to support each other on their policies and try to keep the costs to the minimum. This would let member countries exploit the benefits elaborately.

The European Union that has realized economic and monetary union has secured its continuation through its independent institutions. Institutions such as the European Monetary Institute, the European Central Bank, and the European Central Banks System are the guarantees of the operation of economic and monetary union. The transition to single currency is important not only for the European Union but also the international economic system. The unipolar system dominated by the dollar that has lasted for a long time transformed into a bipolar system with the euro.

The transition to economic and monetary union is of great importance for Turkey, which has close economic and commercial relations with the European Union. Economic and monetary union will obviously affect Turkey that is seeking for full membership in the Union and that is one of the most important commercial partners of the Union. It should be clear that the issue is undisputedly important for Turkey as well.

TEŞEKKÜR

İlk olarak, akademisyenliğim ve yüksek lisans tez çalışmam süresince benden desteğini esirgemeyen danışmanım sayın Yrd.Doç.Dr. Funda ÇONDUR'a teşekkürü bir borç bilirim. Tezin yazımında teknik desteğini esirgemeyen Yrd.Doç.Dr. Ömer ÖZPINAR'a ve Arş.Gör. Abdullah ÖZDEMİR'e, tezin yazılması sırasında bana zaman ayıran, manevi anlamda da yanımda olan sevgili eşim Çiğdem EVLİMOĞLU'na teşekkür ederim. Hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim babam Necdet EVLİMOĞLU, annem Hümeysra EVLİMOĞLU, ve kardeşim Uygur EVLİMOĞLU'na teşekkür eder, sevgi ve saygılarımı sunarım.

KAYNAKÇA

- ACARTÜRK E. ve ARSLANER H., 2005. **Maastricht Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye**, (in Avrupa Birliği Üzerine . Notlar, Ed. Kaymakçı, O) ss:289-324
- AKÇAY, B., 2004. Parasal Birlik ve Avrupa İpotek Piyasaları, **İktisat-İşletme Finans Dergisi**, Yıl.19, Sayı.217, Nisan ss:64-74
- AKGÖNÜL, H., 2002. **Euro ve Türkiye Ekonomisi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No:31 Nisan, Ankara, 150 s.
- AKTAN H.O., 1983. **Para Birlikleri Kuramı ve Avrupa Para Sistemi**, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, No:4, Ankara, 238 s.
- AKTAR, C., 2002. **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci**, İletişim Yayınları 810, Başvuru Dizisi 22, İstanbul, 212 s.
- AKTAŞ, T., 2003. Euro'dan İhracata 4,3 Milyar Dolarlık Doping..., **İhracat Dergisi**, Sayı 01, Eylül, ss:26-27
- AKTÜRK, İ., 1997. Türkiye-AB İlişkileri ve Yeni Bir Bölgesel İşbirliği Girişimi Olarak Karadeniz Ekonomik İşbirliği, **XI. Türkiye Maliye Sempozyumu**, İzmir
- ALACAOĞULLARI, M., 2002. **Euro Ekonomik ve Parasal Birliğin Son Durağı Avrupa Birliğinde Siyasal Birliğe Doğru Euro-stop**, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi 29, Ağustos, 63 s.
- ALKAÇAR B., 2000. Türk Dış Ticareti Açısından Euro: Fırsatlar ve Darboğazlar, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:16, Yıl:5, Ocak, ss:1-10
- ALKAÇAR B. ve ERBİL B., 1999. **Avrupa Para Birimi Euro Sorular ve Cevaplar**, DTM AB Genel Müdürlüğü, Ocak, 20 s.
- ARISAN, N., 1997. 40 Soruda Ekonomik ve Parasal Birlik, İKV Yayınları No:144, İstanbul, 48 s.
- ASLAN, N., 1998. Avrupa Parasal Birliğinin Ekonomik Etkileri, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Yıl:35, Sayı:8, Ağustos, ss:58-64

- ATA, D. ve SİLAHŞÖR S., 1999. **Parasal Birlik Avrupa Para Birliği ve Türkiye**, Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Bilgi Merkezi Basımevi, Mayıs, Ankara, 171 s.
- Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği., 1996. **Tek Pazar**, 45 s.
- Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği., 2002. **Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği (EPB) ve Euro**, Ankara, 20 s.
- AYGÖREN H. 2005. **Avrupa Tek Para Birimi:Euro**, (in Avrupa Birliği Üzerine Notlar Ed. Kaymakçı, O.) ss79-117.
- AYHAN, R., 2000. Avrupa Parasal Birliği Euro ve Etkileri, **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı, II.Cilt, Kasım-Aralık, Sayı:36, ss:1243-1247
- BALASSA, B., 1973. **The Theory of Economic İntegration**, London:George Allen&Unwin 129 s.
- BALASSA, B., 1982. **The Theory Of Economic İntegration**, Greenwood Press USA, 304 s.
- BALKIR, C., ve Demirci M., 1989. **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Topluluğu**, 2. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul, 179 s.
- BEDESTENCİ, Ç ve Diğerleri, 2002. Yaşanılan Kriz Ortamı ve Euro'nun Türkiye Ekonomisi Üzerine Olası Etkileri, **Standart Dergisi**, Ocak, ss:13-20
- BİLGİLİ, E., 1999. Euro ve Tek Pazar, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı 14, Yıl:4, Temmuz, ss:31-54
- BİRİNCİ, Y., 2001. **Euro'nun Uluslararası Finansal Piyasalar ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**, Alfa Yayınları:959, Dizisi No:78, 1.Baskı, İstanbul, 274 s.
- BOCHICCIO, G., 2003. **Avrupa Birliği'nin Ekonomik ve Parasal Birlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İKV Yayınları, Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Kitapları, Kitap 16, İstanbul, 60 s.
- BOLAT, Ö., 1990. **Avrupa Topluluğunda Ekonomik ve Parasal Birlik**, İKV Yayınları, No:91, Ekim, 99 s.
- BORCHARDT, K., 1995. **Avrupa Bütünleşmesi**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Ankara, 83 s.

- BULGURLU, H.B., 2000. Küreselleşme Sürecindeki Avrupa Para Birliği Euro'nun Beklenen Etkileri ve Türkiye, **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı, II.Cilt, Kasım-Aralık, Sayı:36, ss:1297-1311
- ÇİVİ, H., 1997. Avrupa Birliği ve Türkiye, **Gümrük Birliği Dergisi**, Ocak-Mart Sayı:27, ss:3-13
- Convergence Report 1998. Report required by Article 109j of the Treaty establishing the European Community, European Monetary Institute, March 1998, Frankfurt, 360 s.
- Convergence Report 2004. Technical Annex, A Comission Services Working Paper, European Economy, No:6/2004, 246 s.
- COŞKUN, E., 2001. **Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye**, Cem Yayın Evi, 1. Basım, Kasım, İstanbul, 240 s.
- DARTAN M. ve HATİPOĞLU, E., 2001. Avrupa Birliği Genişleme Sürecinin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesine Etkileri, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 9, Sayı/No:2, İstanbul, ss:69-102
- DEDEOĞLU, B., 1996. **Adım Adım Avrupa Birliği**, Çınar Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 300 s.
- DEĞER, K. ve ÖZTÜRK L., 2003. Parasal Birliğin Üye Ülkeler Açısından Fayda ve Maliyetleri, **Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı:4, Ankara ss:103-121
- DENIAU, F.J., 1974. **Ortak Pazar**, Çeviren:Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, Varlık Yayınları, Sayı:1796, Eylül, Faydalı Kitaplar:148, 166 s.
- DTM, 1993. **Avrupa Topluluğu ve Türkiye**, DTM Yayınları, 2. Baskı, Ankara, Ocak 311 s.
- ECB Montly Bulletin, 1999. August, 52 s.
- ECB, 2004. The Monetary Policy of the ECB, 126 s.
- ECB 2005 Statistics Pocket Book March 2005, 56 s.
- ECB, 2005. Statistics Pocket Book April 2005, 56 s.
- Economic Forecasts Autumn 2004, European Economy No.5, Office for Official Publications of the EC, Luxembourg, 144 s.
- Economic Forecasts Spring 2005, European Economy No.2, Office for Official

Publications of the EC, 148 s.

EL AGRAA, A., 1985. “**General Introduction, in The Economics Of The European Cominity** (in The Economics of the European Community, Ed.A.El Agraa),Oxford:Philip Allen New York, ss:1-8

EL AGRAA, A.,1988. **International Economic Integration**; London Macmillan, 254 s.

EL AGRAA, A., 1989 **The Theory And Measurement of International Economic Integration**, NewYork:St. Mertin’s Pres, 388 s.

ERÇİN, E., 2002. **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, İKV Yayınları, No:170, Ağustos, 171 s.

ERTÜRK, E., 1993. **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye’nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Ezgi Kitapevi Yayınları, 1. Baskı, Mart, Bursa, 292 s.

ESER, K., 2000. Türkiye ve Avrupa Topluluğu, **Standart Dergisi**, Yıl:39, Sayı: 457, Ankara, Ocak, ss:10

European Communities, 1998. European Economy, European Commision Directorate-General for Economic and Fianancial Affairs, Comission’s Recommendation Concerning the Third Stage of Economic and Monetary Union Convergence Report 1998, Growth and Employment in the Stability-Oriented Frame Work of EMU, No:65, Belgium, 411 s.

European Commission 2004. Emu atter 5 years, The Directorate General for Economic and Finnancial Affairs European Comission, European Economy Special Report, Brussels, 174 s.

FİŞNE, M., 2001. Euro’ya Tam Geçiş Yönünde Kaydedilen Gelişmeler ve Euro’nun Avrupa Entegrasyon Süreci Açısından Anlamı, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt III, Sayı 2, Aralık, ss:89-104

GEDİKKAYA, T., 2001. **Ekonomik ve Parasal Birlik Avrupa Merkez Bankası ve Euro**, Ataum Bülten, Güz, Yıl: 1, Sayı:3, ss:4-6

GEDİKKAYA T. ve CİHANGÜL G., 1998. Avrupa Birliği’nde Parasal Birlik, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 24, Mart ss:28-38

- GÖKDERE, A., 1988. **Ekonomik Birleşmelerin Statik Refah Etkileri AET Açısından Yaklaşım**, Ankara, Kasım, Tıpkı Basım, 285 s.
- GÖKDERE, A., 2000. Zayıf Euro ve Avrupa Birliğinde Çatlaklar, **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı, II.Cilt, Kasım-Aralık, Sayı:36, ss:1254-1267
- GÖKGÖNÜL E. ve ATAMAN P., 1998. Avrupa Birliğinde Ekonomik ve Parasal Birlik, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 27, Aralık Sayısı ss:122-133
- GÜNAY, M.K., 2004. 2003-2004 Yıllarında Türkiye'nin Dış Ticaretine İlişkin Gelişmeler, **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl:9, Sayı 33, Ekim 2004, ss:99-115
- GÜRAN, N., 1999. **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, , 253 s.
- GÜRAN N. ve AKTÜRK, İ., 1997. **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Anadolu Matbaacılık, 3. Baskı, İzmir, 344 s.
- Hazine Müsteşarlığı., 1999. **Euro ile İlgili Gelişmeler ve Türkiye'ye Yansımaları**, Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Bilgi Merkezi Basım Evi, Eylül, Ankara 72 s.
- HOLZMAN, F., 1976. **International Trade Under Communism-Politics and Economics**, Basic Boks, New York, 382 s.
- İKV Yayınları, 1989. **Delors Raporu Kapsamında Ekonomik ve Parasal Birliğin Gerçekleşmesi**, No:79, İstanbul, Eylül, 39 s.
- İKV Yayınları., 1990. **Avrupa Para Sistemi**, Yayın No:88, Haziran,
- İKV Yayınları., 1992. **Avrupa Tek Pazarı**, İKV:120 55 s.
- İKV Yayınları., 2000. **Avrupa Birliğinde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye**, No:163, Ekim, İstanbul, 98 s.
- IMF, 1999. Annual Report of the Executive Board, Financial Year 1999, April, 259 s.
- IMF, 2004. Annual Report of the Executive Board, Financial Year 2004, September 228 s.
- IMF, 2005. **World Economic Outlook**, April 2005, 304 s.
- KALEAĞASI, B., 1997. Avrupa Tek Pazarının Gelişimi ve Geleceğe Yönelik Faaliyetler Planı, **İKV Dergisi**, Sayı 136, Mayıs-Haziran, ss:38-48

- KAR, M., 2003. **Avrupa Birliği ve Ortak Para Politikası**, (in Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye. Ed. M. Kar ve H. Arıkan) Beta Yayınları, İşletme Ekonomisi Dizisi 124, Yayın No: 1406, İstanbul, ss:177-216
- KARAKAYA, E., 2003. **Ekonomik Entegrasyon Teorileri** (in Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye Ed. M. Kar ve H. Arıkan) Beta Yayınları, İşletme Ekonomi Dizisi: 124, Yayın No: 1406, İstanbul, ss:31-52
- KARLUK, R., 1995. **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 3. Baskı, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 454 s.
- KARLUK, R., 1998. **Uluslararası Ekonomi**, 5. Baskı, Beta Basım Yayın, İstanbul, 545 s.
- KARLUK, R., 1995. **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, 2. Baskı, Eskişehir, 421 s.
- KARLUK, R., 2002. **Uluslararası Ekonomi Teorisi ve Politika**, Yayın No:1243, İşletme Ekonomi Dizisi 99, 6.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 685 s.
- KARLUK R. ve TONUS Ö., 1998. Avrupa Para Birliği, Euro ve Geleceği, **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, AÜ Yayınları No:1068, İ.İ.B.F Yayınları No:146, Cilt: XIV Sayı:1-2 ss:261-292
- KAZGAN, G. ve KRAMER H., 1994. **Türkiye-Avrupa Birliği Arasındaki Gümrük Birliğinin Gelişmesi ve Prespektifleri**, Friedrcih Ebert Vakfı Yayını, İstanbul, 212 s.
- KENEN, P.B., 1969. **The Theory of Optimum Currency Areas: An Eclectic View**, (in (Ed) R.A., Mundell; A.K Swobodo), University of Chicago, ss:41-60
- MAKSİMOVA, M., 1976. **Comment On Paper Types Of Economic Integration**, By B.Balassa. (in Economic Integration Worldwide, Regional, Sectoral Ed.F.Machlup)London: Macmillon s.6 – 32
- MANİSALI, E., 1971. **Uluslararası Ekonomi Gümrük Birlikleri ve Dinamik Entegrasyon Teorisi**, Sermet Matbaası İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1694 İktisat Fakültesi No: 299 Gelişme Enstitüsü No:21, İstanbul, 184 s.
- MUNDELL, R., 1961. A Theory of Optimum Currency Areas, **Amerikan Economic Review**, September, ss:657-665

- NECİPOĞLU, A., 1993. **Avrupa Para Birliği Hedefi ve Ecu'nun Kullanımının Yaygınlaşmasının Dünya Para Sistemi Üzerindeki Etkileri**, Baskı ve Dizgi: Sürat Daktilo Kol ş.t.i., İstanbul, 185 s.
- ODABAŞ H. ve ÖZDEN K., 2002. Euro'nun AB ülkeleri ve Türkiye Üzerindeki Etkileri, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt.IV, Sayı.1, Haziran ss:79-92
- OECD Directorate For Financial and Enterprise Affairs 2004. Trends and Recent Developments in Foreign Direct Investment, June, 24 s.
- OECD General Economics a Future Studies, 1999. Emu Facts, Chalenge and Policies, March, No:2, 211 s.
- OECD Factbook, 2005. Economic Environmental and Social Statistics, 15 March, 365 s.
- OKTAR, S., 2002. Euro Bölgesinin Para Politikası, **Marmara Journal of European Studies**, Vol:10, No:1, İstanbul, ss:81-94
- OKTAR, S. Ve YAVUZ, S., 2000. **Euro ve Türkiye**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 191 s.
- ÖZDEŞER, H., 2004. Euro'nun Avrupa Birliği'nde Mal ve Hizmet Ticareti Üzerine Ticaret Yaratıcı/Saptırıcı Etkileri, **İktisat-İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl 19, Sayı 219, Haziran, ss:123-132
- PIQUET, S.H., 1968. **Avrupa Ortak Pazarı, Avrupa Ekonomik Topluluğu Üzerine Çeviriler II**, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları: 55/24, Avrupa Ekonomik Topluluğu Enstitüsü Yayınları:4, Çev: İnal Cem Aşkun, Ankara, ss:40-44
- ROBSON, P., 1987. **The Economics Of International Integration**, Third Edition, London, 285 s.
- ROSSİ, S., 2004. The Enlargement of the Euro Area: What Lessons Can Be Learned from EMU?, **Journal of Asian Economics** 14, ss:947-970
- SAMSUN, N., 2003. 10. Yılında Avrupa Tek Pazarı, **Maliye Dergisi**, Sayı 143, Mayıs-Ağustos ss:58-70
- SANALAN, T., 2004. Avrupa'da Anlaşmalı İstikrar, **İktisat-İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl:19, Sayı:218, Mayıs, ss:41-44

- SAVAŞ, V., 1999. **Çağımızın Deneyi Euro**, Siyasal Kitapevi, İstanbul, 287 s.
- STANDART BAROMETER, Report Number 58, 2003. European Commission Public Opinion in The European Union, October-November 2002, 110 s.
- ŞAHİN, R., 2000. Avrupa Birliği ve Türkiye, **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı, 1.Cilt, Eylül-Ekim, Yıl:6, Sayı:35, ss:368-386
- ŞİMŞEK, A., 1992. **Avrupa Para Sisteminde Enflasyon ve Türkiye**, DPT Uzmanlık Tezleri, Yayın No: DPT:2284-İPGM:432, Ocak, 144 s.
- TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1999. **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 4.Baskı Ekim, 498 s.
- TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı ve TOBB., 2002. **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 5. Baskı, Ankara 548 s.
- TCMB, 2005. **AB Yolunda Türkiye Ekonomisi**, Mart, 30 s.
- TCMB, 2004 Euro Alanı İzleme Raporu Haziran 2004
- TEKELİ İ. ve İLKİN S., 1993. **Türkiye ve Avrupa Topluluğu I: Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 212 s.
- TOBB, 2002. **Avrupa Birliği Nedir?**, Rapor, Ağustos, 13 s.
- TÖRE, N., 1995. **Ekonomik Bütünleşme Kuramı**, Avrupa Birliği El kitabı TCMB Yayını, Ankara, ss: 21-28
- TÖRE, N., 1995. **Avrupa Birliğinde Parasal Entegrasyon: APS ve Ekonomik ve Parasal Birlik**, TCMB, Avrupa Birliği El Kitabı, Ankara, ss:109-124
- TUR, O., 2000. **Avrupa Para Birliği ve Sermaye Hareketlerinin Serbestleştirilmesi**, Beta Yayınları, Yayın No:945, İşletme Ekonomi Dizisi:100, Ocak, İstanbul, 295 s.
- TURAGAY, T., 1998. Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği ve Euro, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı 10, Yıl:3, Temmuz, ss:57-73
- TURAN, Z., 2000. **2000'li Yıllarda Avrupa Birliği Türkiye Entegrasyonu Ders Notları**, Ay Yıldız Yayınları:77, İtalik kitapları: 24, Mayıs, Ankara, 312 s.
- TÜSİAD., 1988. **Avrupa Para Sistemi ECU-Kullanılışı Geleceği ve Türkiye İçin Anlamı**, Hazırlayan Nur Oğul Keyder, Yayın No:Tüsiad-T/88.5.115, İstanbul, 74 s.

- UYAR, S., 2000. “Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi”, **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl 5, Sayı 19, Ekim, ss:103-130
- ÜSTÜNKAYA, H., 2001. **Euro ve Sözleşmelere Etkisi**, TCMB Baş Hukuk Müşavirliği Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Aralık, Ankara, 157 s.
- YILMAZ, T., 1985. **Teoride ve Uygulamada Ekonomik Entegrasyon**, İstanbul, 133 s.
- YILMAZ, A., 2000. Avrupa Birliği Entegrasyonu Çerçevesinde Supranasyonalizm, **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı, I.Cilt, Yıl:6, Sayı:35, Eylül-Ekim ss:387-393
- YILDIZ, M., 1999. Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:15 Yıl:4 Ekim ss:89–118

İnternet Kaynakları

- <http://www.abgs.gov.tr/defaultcontent.asp?CID=1934&VisitID={7EDE306A-2AA1-4A3E-8604-C2C435EEB2D9}&Timer=57289,88> (02.01.2005)
- www.acb.int/stats/exchange/evrofxref/html/Eurofxref-graphusd.en.html (01.04.2005)
- <http://www.barobirlik.org.tr/32.asp> (15.11.2004)
- <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/17sali.doc> (07.05.2004)
- http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html (12.02.2005)
- www.deltur.cec.int/kitap/onbesler.rtf (19.07.2004)
- <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/ortorg/gik.htm> (15.03.2005)
- <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/kob/kob.htm> (25.04.2004)
- <http://www.dtm.gov.tr/ab/AB%20sayfası/tarihsel.htm> (21.03.2005)
- http://www.dtm.gov.tr/ab/ilerleme_raporu.htm (15.01.2005)
- <http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp> (24.09.2004)
- <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/rakamlar/ditcaret.htm> (06.05.2005)
- http://www.garanti.com.tr/anasayfa/garanti_dergisi/eylul2004/dunyada_ekonomi.htm (18.11.2004)
- <http://www.hazine.gov.tr/stat/tidb04.htm> (04.05.2005)
- <http://www.hazine.gov.tr/stat/ti87.htm> (04.05.2005)

<http://www.ikv.org.tr/Degerlendirme/Laeken-zirvesi.htm> (16.07.2004)

<http://www.ikv.org.tr/arastirmalar/degerlendirmeler/6ekimikvdegerlendirmesi.htm>
(18.11.2004)

<http://www.infomag.com.tr/v2/content/12043> (23.06.2004)

http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/ab_turkiye/17aralik.doc (09.01.2005)

www.ntvmsnbc.com/news/306249.asp#BOOY (15.02.2005)

<http://www.tcberlinbe.de/tr/ab/guncelkonular.htm> (27.12.2004)

<http://www.turkab.net/ab/abmenu.htm> (17.02.2003)

ÖZGEÇMİŞ

Umut EVLİMOĞLU, 9 Ocak 1977 tarihinde Aydın'da doğmuştur. İlk öğrenimini Aydın Yedieylül İlkokulu'nda, orta öğrenimini Cumhuriyet Lisesi'nde, lise öğrenimini Aydın Lisesi'nde, lisans eğitimini Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde tamamlamıştır. 2002 yılında ise Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisansa başlamıştır. 2001 yılında Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başlayan Umut EVLİMOĞLU halen bu görevini sürdürmektedir.